

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СРПСКИ ЈЕЗИК И ЛИНГВИСТИКА

**СЛАВЕНИЗМИ И КЊИШКЕ РЕЧИ У
ДРАМСКИМ ДЕЛИМА ЈОВАНА
СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА – ТРАГЕДИЈЕ
И РАНЕ КОМЕДИЈЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:
Доц. др Исидора Г. Бјелаковић

Кандидат:
Мр Милена С. Зорић

Нови Сад, 2016. године

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Mr Milena Zorić
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Dr Isidora Bjelaković, docent
Naslov rada: NR	Slavenizmi i knjiške reči u dramskim delima Jovana Sterije Popovića – tragedije i rane komedije
Jezik publikacije: JP	srpski
Jezik izvoda: JI	srp. / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Autonomna Pokrajina Vojvodina
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Novi Sad, Dr Svetislava Kasapinovića 12

Fizički opis rada: FO	broj poglavlja 7/ stranica 295/referenci 191/
Naučna oblast: NO	Filologija
Naučna disciplina: ND	Istorija jezika
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Istorija jezika, slavenizmi, slavenosrpski jezik, dositejevski jezik, Jovan Sterija Popović
UDK	
Čuva se: ČU	Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	U radu se analizira predstandardni leksikon, tematski ograničen ne slavenizme i knjiške reči u tragedijama i ranim komedijama Jovana Sterije Popovića, iz fonetskog, tvorbenog i funkcionalnog aspekta.
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	20. 5. 2011.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član:

University of Novi Sad
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral Thesis
Author: AU	Milena Zorić, MSc
Mentor: MN	Assistant professor Isidora Bjelaković, PhD
Title: TI	Slavicisms and Literary Words in Plays by Jovan Sterija Popović – Tragedies and Early Comedies
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	eng. / srp.
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Autonomous Province of vojvodina
Publication year: PY	2016.
Publisher: PU	Author reprints
Publication place: PP	12 Dr. Svetislav Kasapinović St., Novi Sad

Physical description: PD	Number of Chapters 7 Pages 295/ References 191
Scientific field SF	Philology
Scientific discipline SD	History of Language
Subject, Key words SKW	History of Language, Slavicisms, Slavo-Serbian language, Dositej's (dositejevski) type of the Serbian literary language, Jovan Sterija Popović
UC	
Holding data: HD	University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
Note: N	
Abstract: AB	The paper analyzes the prestandard lexicon, thematically limited to Slavicisms and literary words in the tragedies and early comedies by Jovan Sterija Popovic, from the phonetic, word formation and functional aspects.
Accepted on Scientific Board on: AS	May 20 th , 2011.
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

СЛАВЕНИЗМИ И КЊИШКЕ РЕЧИ У ДРАМСКИМ ДЕЛИМА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА – ТРАГЕДИЈЕ И РАНЕ КОМЕДИЈЕ

Резиме

Предмет анализе овога рада јесте испитивање славенизама и књишких речи у драмским делима Јована Стерије Поповића, која представљају веома значајан сегмент његовог стваралаштва. За корпус су одабране трагедије – Светислав и Милева (1827), Милош Обилић (1828), Наход Симеон (1830) и ране комедије Лажа и паралажа (1830), Тврдица (1837), Покондирена тиква (1838) и Зла жена (1838). Реч је о делима у којима се уочава различита функција славенизама и књишких речи. У трагедијама су одлика високог стила, а у комедијама често указују на претеривање и извештаченост оних који их користе.

Славенизми су у овом раду посматрани на фону проучавања предстандардне епохе српског књижевног језика, дакле не као позајмљенице из различитих словенских језика. У оквиру овог појма посматране су речи преузете из рускословенског, руског, па и српкословенског језика, укључујући и књишке речи као и речи које су фонетски и морфолошки адаптиране према моделу из српског народног језика – тзв. хибриди или славеносрбизми, те оригиналне форме настале на српском говорном подручју, али у потпуности у складу са лексичким потенцијалом и творбеним моделима рускословенског или руског језика.

У раду су издвојени славенизми и књишке речи сагледани из фонетског и творбеног аспекта и разматрана је њихова стилска и функционална улога у наведеним драмским текстовима (уколико је уочена). На послетку је од ексцерпираних лексема формиран речник у којем је уз сваку одредницу дата потврда из дела.

Ово истраживање спроведено је у циљу потпунијег описа језика драмских дела једног од најзначајнијих српских писаца 19. века. Притом, језик је посматран и као особени језик књижевног дела. Анализа је показала да својеврсна полиглосија у разматраним Стеријиним драмама, посебно у комедијама, није само манир класицистичке епохе већ и важна особеност комедиографског талента овог писца.

Кључне речи: славенизми, књишке речи, славеносрпски језик, доситејевски језик, Јован Стерија Поповић, функција славенизама.

SLAVICISMS AND LITERARY WORDS IN PLAYS BY JOVAN STERIJA POPOVIĆ – TRAGEDIES AND EARLY COMEDIES

Summary

The subject of analysis of this paper is studying Slavicisms and literary words in plays written by Jovan Sterija Popovic, which represent a very important segment of his work. The tragedies – Svetislav and Mileva (1827), Miloš Obilić (1828), Simeon the Foundling (Nahod Simeon) (1830) and the early comedies The Liar of all Liars (Laža i paralaža) (1830), Scrooge (Tvrđica) (1837), The Upstart (Pokondirena tikva) (1838) and The Evil Woman (Zla žena) (1838) are selected as the corpus. These are the works in which we can notice different functions of Slavicisms and literary words. In the tragedies, they are features of grand style, and in the comedies they usually show exaggeration and affectation of those who use them.

In the paper, Slavicisms are observed on the level of studying the prestandard period of Serbian language, and therefore not only as borrowings from various Slavonic languages. Within this term, the words studied are taken from Russian Church Slavonic, Russian, and even Serbian Church Slavonic, including literary words and words that are phonetically and morphologically adapted to the Serbian national language model – so called hybrid words or Slavo-Serbisms, as well as original forms created in the Serbian-speaking area, but in full accordance with the lexical potential and word formation models of Russian Church Slavonic or Russian language.

The paper looks into Slavicisms and literary words, viewed from the phonetic and word formation aspect, and discusses their stylistic and functional role (if found) in the aforementioned plays. In the end, the excerpted lexemes are given in the form of a vocabulary, where each entry is verified by an example from the work.

The research has been done in order to describe the language of plays written by one of the most important Serbian writers of the 19th century in a more comprehensive manner. In doing so, language is viewed as a distinctive language of literary work. The analysis has shown that poliglocy in Sterija's plays, especially in his comedies, is not just the classicist epoch style, but also an important characteristic of this writer's comedic talent.

Key words: Slavicisms, literary words, Slavo-Serbian language, Dositej's (dositejevski) type of the Serbian literary language, Jovan Sterija Popović, function of Slavicisms.

САДРЖАЈ

1. УВОД И ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА	1
1.1. ПРЕДМЕТ, ЗАДАЦИ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА	3
1.2. СЛАВЕНИЗМИ – СТАТУС И ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА.....	5
1.3. КОРПУС И МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА	12
1.4. ДОСАДАШЊА ИСПИТИВАЊА ЈЕЗИКА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА	14
1.5. О ЈОВАНУ СТЕРИЈИ ПОПОВИЋУ И ЊЕГОВОМ ДЕЛУ	17
1.6. СТЕРИЈИН ОДНОС ПРЕМА ВУКУ КАО ОГЛЕДАЛО ДУХА ЕПОХЕ	22
2. ФОНЕТСКИ АСПЕКТ СЛАВЕНИЗАМА И КЊИШКИХ РЕЧИ У СТЕРИЈИНИМ ДРАМСКИМ ТЕКСТОВИМА	27
2.1. СЛАВЕНИЗМИ СА ЗАЈЕДНИЧКИМ ОСОБИНАМА СРПСКОСЛОВЕНСКОГ И РУСКОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА	27
2.1.1. Група /žd/	27
2.1.2. Суфикс /-ије/	28
2.2. СЛАВЕНИЗМИ СА СРПСКОСЛОВЕНСКИМ/СРПСКИМ ФОНЕТСКИМ ОСОБИНАМА	28
2.2.1. Екавски рефлекс <i>jata</i>	28
2.2.2. Група /št/	30
2.2.3. Вокално /r/	31
2.2.4. Српскословенки/српски рефлекс полугласника	32
2.2.5. Српскословенски/српски рефлекс назала предњег реда /*ɛ/ > /e/	33
2.3. СЛАВЕНИЗМИ СА РУСКОСЛОВЕНСКИМ/РУСКИМ ФОНЕТСКИМ ОСОБИНАМА	34
2.3.1. Јекавски рефлекс <i>jata</i>	34
2.3.2. Група /šč/	34
2.3.3. Вокално /r/	35
2.3.4. Вокално /l/	37
2.3.5. Рускословенски/руски рефлекс полугласника	38
2.3.5.1. Рускословенски/руски рефлекс /*ъ/ > /e/	38
2.3.5.2. Рускословенски/руски рефлекс /*ъ/ > /o/	39
2.3.6. Рускословенски/руски рефлекс назала предњег реда /*ɛ/ > /ʼa/ja/	41
2.4. СЛАВЕНИЗМИ СА МЕШОВИТИМ ГЛАСОВНИМ ОСОБИНАМА – СЛАВЕНОСРБИЗМИ ...	42
2.4.1. Славеносрбизми са елементима рускословенског/руског и српског народног језика	42

2.4.2. Славеносрбизми са особинама рускословенског/руског и српкословенског језика	43
2.4.3. Славеносрбизми са заједничким редакцијским особинама и особинама из српског народног језика	44
2.4.4. Славеносрбизми са особинама српкословенског и српског народног језика	45
2.4.5. Особине српског народног језика у славенизмима без изражених редакцијских особина	45
2. 5. КОНКУРЕНЦИЈА МЕЂУ СЛАВЕНИЗМИМА НА ОСНОВУ ФОНЕТСКИХ ОДЛИКА	46
2. 6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	47
3. ТВОРБЕНИ АСПЕКТ СЛАВЕНИЗАМА И КЊИШКИХ РЕЧИ У ДРАМСКИМ ДЕЛИМА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА	48
3.1. СУФИКСИ	49
3.1.2. Именице	49
3.1.2.1. Именице мушког рода	49
3.1.2.2. Именице женског рода	55
3.1.2.3. Именице средњег рода	59
3.1.2.4. Творбена синонимија код именица	64
3.1.3. Придеви	67
3.1.4. Глаголи	72
3. 2. ПРЕФИКСИ	77
3. 3. ТВОРБА КОМПОЗИЦИЈОМ	88
3.3.1. Композиција именица	89
3.3.1.1. Творбени типови именичких сложеница	89
3.3.1. 2. Ендоцентричне и егзоцентричне именичке сложенице	94
3.3.2. Композиција придева	96
3.3.2.1. Творбени типови придевских сложеница	96
3.3.2.2. Ендоцентричне и егзоцентричне придевске сложенице	99
3.3.4. Композиција глагола	99
3.4. КОНВЕРЗИЈА	100
3.4.1. Супстантивизација	100
3.4.2. Адјективизација	101
3.4.3. Адвербијализација	102

4. MORFOLOŠKI SLAVENIZMI (PARTICIPИ И КОМПАРАТИВ)	104
4. 1. PARTICИПИ	104
4.1.1. Активни партицип презента	105
4.1.2. Активни партицип претерита	106
4.1.3. Сложене форме	106
4. 2. КОМПАРАЦИЈА	107
5. SLAVENIZMI И КЊИШКЕ РЕЧИ У ДРАМСКОМ ДЕЛУ ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА – ЗАСТУПЉЕНОСТ И ФУНКЦИЈА	109
5.1. КОМЕДИЈЕ	109
5.1.1. Славенизми у функцији грађења ликова	109
5.1.2. Славенизми у функцији смеха	115
5.1.3. Славенизми у функцији покретања драмске радње	118
5. 2. ТРАГЕДИЈЕ	119
6. РЕЧНИК SLAVENIZAMA И КЊИШКИХ РЕЧИ У ТРАГЕДИЈАМА И РАНИМ КОМЕДИЈАМА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА	129
6.1. МИКРОСТРУКТУРА РЕЧНИКА	129
6.2. НАПОМЕНЕ О ТРАНСКРИПЦИЈИ	137
6.2.1. Уводне напомене	137
6.2.2. Транскриптивна решења	139
6.3. СКРАЋЕНИЦЕ И ОЗНАКЕ	153
6.4. РЕЧНИК	155
7. ЗАКЉУЧАК	274
ЛИТЕРАТУРА	281

1. УВОД И ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА

1.0. Друга половина 18. века, као што је познато, значајна је за Србе како због друштвеног тако и због културног и цивилизацијског напретка који је донела. Ова чињеница у тесној је вези са развојем најпре српског грађанског сталежа, а са њим и са развојем науке, публицистике и српске грађанске књижевности, која доживљава свој нагли успон од тренутка када су 1770. године аустријске власти дозволиле штампање српских књига у Курцбековој штампарији у Бечу. Писци више нису били углавном припадници клера, а смањила се и зависност од руске књиге и руског културног утицаја, штампа се велики број уџбеника на српском језику, а преко превода књижевних дела долази и до приближавања западноевропским културним узорима (Ивић 1998: 137).

Из претходног периода пренета је традиција писања на рускословенском, руском књижевном и српском народном језику. Наследници првих класициста, пре свих Лукијан Мушицки, и даље су се држали језичке дихотомije и, у зависности од тематике, писали или на рускословенском или на народном језику¹, страхујући од онога што би могло настати у језику мешањем морфологије, лексике и синтаксе високог и ниског језичког стила. Међутим, српском грађанству, које се све више развијало, ни рускословенски, а ни руски књижевни језик нису били довољно разумљиви (Младеновић 1981а: 89), а народном језику је недостајала одговарајућа лексика да би се њиме могло писати о свим темама.

У тежњи да се језички израз учини што интелектуализованијим, али и да се истовремено одговори захтевима просветитељства – да књижевни језик буде разумљив ширем читалаштву, створен је нов књижевнојезички тип који је био, с једне стране, како са фонетског и морфолошког тако и са синтаксичког и лексичког аспекта, близак рускословенском и руском књижевном језику, а с друге – народном. Тај језички израз

---

¹ „Место славенског (црквеног, богослужбеног, књишког) језика предвиђено је у цркви, богослужењу, у црквеним књигама, и народу, у српским конзисторијама (духовном судству), у црквеној администрацији (дијацезна дела), у писменом саобраћају између школских власти и наставника, у школским књигама, у световним књигама, код српских списатеља уопште, код српског свештенства и монаха, код световњака просвећеног дела народа, а место сербског (народног, општег, говорног) језика било је у обичном животу, у свакодневном усменом саобраћању и општењу, у књигама новијег времена, у настави, ради 'просвештенија и благонравија' народног” (Л. Мушицки У *Новинама сербским* 1819) (Павић 1979: 125)

који је И. Грицкат означила као језичко стање и почетак књижевног језика (1966: 65) познат је као славеносрпски језик².

Током свог развоја славеносрпски, као својеврсна мешавина рускословенског, руског књижевног језика, српског народног језика, чак и српкословенског (Ивић 1998: 129; 2001а: 180–185; Младеновић 1974: 148, 150; 1981а: 90; 1989: 109, 113–114) постаје у све већој мери народни, пре свега на фонолошком, морфолошком и синтаксичком плану. Овај све више народни, а све мање рускословенски или руски књижевни језик јесте идиом који се учврстио у књижевнојезичкој пракси, пре свега захваљујући Доситеју Обрадовићу и прихваћен је у науци као доситејевски језик³. Управо је Доситеј, који је сва своја дела (а сва су била световног карактера) писао мање-више уједначеним типом књижевног језика на народној основи, у свом *Писму Харалампљу* позивао да се пише народним језиком. Био је то, додуше, језик који је одговарао представи тадашњих интелектуалаца о народном језику: његов темељ био је народни говор обогаћен елементима из рускословенског, односно, како су га тада називали – славенског⁴ језика, пре свега на лексичком нивоу, што га је чинило неразумљивим нешколованом делу народа (Ивић 2001а: 180–185).

Као основну разлику између славеносрпског и доситејевског језика, Павле Ивић истиче однос према елементима уношеним највише из рускословенског језика, али и из руског књижевног језика 18. и прве половине 19. века, па и из српкословенског језика, као језика старе српске књижевности, односно славенизмима. У славеносрпском језику су се, наиме, ови елементи појављивали на свим језичким нивоима (у фонетици,

---

² Како је назив подстакнут етничком свешћу, на овај термин се наилази раније но што је наступио период који данашња наука назива тим именом (Грицкат 1987: 112–113).

Термин славенос(е)рпски дуго је у употреби, среће се и пре Орфелиновог *Славеносрпског магазина* (1768) – 1741. у Ненадовићевом преводу Витезовићеве *Стематографије* и 1764. у Рајићевом преводу *Слова о грешном човеку*. Све до првих деценија 19. века користио се и у значењу термина српски, како у смислу припадности народу (Славеносрби или Срби), тако и у смислу језика којим је писано. Па тако З. Орфелин за своје *Сјетованије* (1764) каже да га је писао српским језиком, иако се данас тај језик описује као славеносрпски, док Доситеј своје *Басне* (1788) преводи на славеносрпски језик и посвећује српској јуности. Први који овај термин свесно користи за језик који се разликује од српског народног језика јесте Вук Стефановић Караџић (1817). Он га употребљава да значи „средњи пут” којим Милован Видаковић предлаже да се иде када је реч о језику којим треба писати, а који би био између српског и славенског, тј. рускословенског (Према: Младеновић 1978: 95; 1984а; 1989: 77; 1995а: 67).

³ Овај тип језика, који је прецизно дефинисао Павле Ивић (1990), многи филолози означавају и термином *народни језик*, те се и у школским уџбеницима среће тврдња да је Доситеј први писао на народном језику. Прецизније би било рећи, како истиче и Љиљана Суботић, *доситејевски народни језик* јер би се тиме овај језички тип ставио у опозицију према *вуковском народном језику*, односно према оном језику за који се као језик књижевности залагао Вук Стефановић Караџић (СУВОТИЋ 2006а: 26).

⁴ Овај назив за рускословенски језик потиче од увреженог мишљења које је владало у 18. и 19. веку да је руски црквени језик *отац* свих словенских језика, те да га као таквог могу разумети сви Словени. И Стерија за њега каже: „Оче славенски, давши потомству и живот и славу, коју ти радо придевамо, оће ли доћи време да те сви једнако љубимо...” (ПОПОВИЋ, Ј. С. 2001: 141).

морфологији, синтакси⁵ и, наравно, лексици), док Доситеј и његови следбеници ове елементе користе само у горњим слојевима језика, тамо где је требало попунити празнине у народном језику, а највише у домену лексике (Ивић 1990: 7).

Реч је о лексемама књишке провенијенције пре свега апстрактног значења, или терминима, којих у лексичком фонду народног језика није било. Будући да се изразит пуризам према овом слоју лексике појављује тек с појавом Вука и његових следбеника, културни трудбеници краја 18. и почетка 19. века који нису припадали овој новој вуковској струји сматрали су потпуно природним позајмљивање лексике из оног језика који је у то време био један од културно најдоминантнијих и структурно најближих српском. Ове лексеме, управо из тог разлога, представљају основни кључ за идентификацију како језичког израза појединог писца те епохе тако и његовог става у погледу структуре књижевног језика.

1.1. ПРЕДМЕТ, ЗАДАЦИ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

1.1.1. Предмет анализе овога рада јесте испитивање славенизама и књишких речи у драмским делима Јована Стерије Поповића, трагедијама и раним комедијама, веома значајном сегменту његовог књижевног стваралаштва које живи до данас, било непосредно, пре свега у комедијама, било као подстицај и инспирација⁶.

Разлози да се из „озбиљних драма” Јована Стерије Поповића издвоје три младалачка „жалосна позорја” били су следећи: (1) управо су она, заједно са раним комедијама имала изузетан историјски и културни значај⁷, (2) по времену настанка веома су блиска истраживаним комедијама и, најзад, (3) у њиховој је основи много присутнија усмена књижевност него историја, која је била предлошак каснијих Стеријиних драма.

1.1.2. Основни задаци овог истраживања подразумевају: (1) издвајање славенизама и књишких речи у драмским делима Јована Стерије Поповића – трагедијама и раним комедијама, (2) сагледавање њихових фонетских аспеката, као и (3) сагледавање творбених аспеката, те (4) утврђивање њихове стилске и функционалне

---

⁵ Поред утицаја рускословенске или руске, у славеносрпском језику може се уочити и утицај немачке и латинске синтаксе. Више о овоме в. у Суботић (2007б).

⁶ Дело савремене драматичарке Милене Марковић *Наход Симеон*, за које је 2007. добила Стеријину награду за најбољи савремени драмски текст, настало је као цитатни дијалог са истоименом Поповићевом трагедијом.

⁷ На њима се формирао национални позоришни репертоар, укусу публике и стил глуме и режије и оне зачињу историјску мелодраму 19. века, која је била изузетно утицајан жанр (в. МАРЈАНОВИЋ 2009).

улоге у наведеним делима (уколико постоје), и на послетку (5) формирање речника, у којем је свака одредница илустрована примерима из дела. У том смислу, овај рад настао је у жељи да се учини помак ка проучавању важног аспекта језика једног од најзначајнијих писаца 19. века.

Како је у постојећим књижевним изучавањима комедиографије Јована Стерије Поповића тек наслућена стилска и функционална употреба славенизама и књишких речи, један од задатака овога рада, као што је наведено, односи се и на ову проблематику, како у његовим комедијама тако и у трагедијама, где је функција славенизама као „узвишеног” и патетичног језика остала мање-више неуочена.

1.1.3. Истраживање се спроводи у циљу потпунијег сагледавања језика драмских дела и стваралачке биографије једног од најзначајнијих писаца 19. века. Притом, језик се посматра и као особени језик књижевног дела. Посебно значајном показала се анализа карактеристичне полиглосије у комедијама, где нам је циљ био да покажемо како није реч само о реализовању једног налога класицистичке поетике већ и о важној особености Сетријиног комедиографског талента. То се, верујемо, посебно могло уочавати у домену језичке карактеризације ликова, где нам је намера била да унеколико преиспитамо неке од већ типизираних тумачења, посебно оних која се тичу ликова Стеријиних „негативних” јунака. Истовремено, с обзиром на ово, желели смо да испитамо колико се у књижевној анализи може функционализовати један веома специфичан домен језичког израза.

Водећи се мишљу А. Младеновића да се славенизми морају „...при стварању речника књижевног језика нашег славеносрпског периода, сви ексцерпирати. Ово комплетно ’извлачење’ поменуте лексике не мора важити за остале речи славеносрпског језика, али за славенизме је неопходно. Регистравањем свих славенизама славеносрпског језика добиће се, поред осталог, детаљан увид у карактер те лексике и њен обим, чиме ће се осветлити њено место у поменутом српском књижевном језику“ (1984б: 98), очекујемо да ће овај рад у целини допринети јаснијем сагледавању славенизама као значајног сегмента у развоју предвуковског стандардног језика, али и као трајне ризнице особене врсте поетске лексике у српској књижевности до данас.

1.2. СЛАВЕНИЗМИ – СТАТУС И ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА

1.2.1. Иако се у многим публикацијама употребљава термин *славенизам*, веома често остаје до краја нејасно шта се тачно подразумева под тим термином.

Још Вук Караџић, говорећи „о разликама у ријечима”⁸, упућује, у ствари, на основне карактеристике славенизама, пре свега на њихове фонетске, али и морфолошке особености, и то у циљу њиховог „протеривања“ из књижевног језика. Он упућује на њихово порекло (из старих српкословенских и рускославенских књига) указујући на неопходност посрбљавања, при чему за пример узима мноштво таквих „посрбљених речи“ из *Собранија* архимандрита Јована Рајића (КАРАЏИЋ 1969: 53–60)⁹. У вези с тим Никита Толстој истиче да је у потпуности био могућ и други пут, без избегавања славенизама из ткива српског језика, какав је изабрао Његош, у чијем су језику фонетика и морфологија у потпуности биле нормализоване на народној штокавској основи (источнохерцеговачкој, као и код Вука), док је лексика била кодификована на бази симбиозе народних и славенских речи (2004: 147). На такав пут, уосталом, указивао је и Јован Стерија Поповић у својој *Реторици*: „Славенски језик остаје увек као корен српскога, и тако ћемо моћи и морати оне речи позајмљивати, које сами немамо; но опет ћемо и[х] зато по духу језика кројити” (ПОПОВИЋ, Ј. С. 1974: 572)

1.2.2. Борис Унбегаун, којим почиње систематско и свеобухватно проучавање предстандардне епохе у развоју српског књижевног језика¹⁰, славенизме спомиње као појаву која се сама по себи подразумева, без неких додатних објашњења о њиховом пореклу и природи. Он их наводи при описивању књижевнојезичких идиома појединих писаца, користећи притом прилично шаренолик термилошки апарат везан за ову језичку појаву. Код њега се срећу термини *руски славенизми* (1995: 45), затим *славенизми* (1995: 61), *русизми и славенизми* (1995: 74, 75), или пак само *русизми*, при чему он разликује две категорије – *лексичке* и *морфолошке русизме* (1995: 75).

---

⁸ Вук о овоме пише у првом делу свог чланка *Главне разлике између данашњег Славенскога и Српског језика* објављеног у *Даници* 1826, док у другом делу наведеног текста говори о разликама „у граматици”.

⁹ На „славенске“ речи Вук Караџић се осврће и у *Предговору* свог превода *Новог завјета*, где каже да је задржао 49 речи које се у народном језику не говоре, али се лако могу разумети, као и 47 речи које су посрбљене. (Одавно је познато да таквих речи у Вуковом преводу *Новог завјета* има много више, на то је још 1894. у Гласнику Друштва српске словесности указао Јован Стејић.) Овде, уз коментарисање порекла неких речи, Вук још једном демонстрира модел посрбљавања, како речи из руског, односно рускословенског фонда тако и оних које писци за потребе дела сами смишљају (КАРАЏИЋ 1974: 16).

¹⁰ Књига која је код нас преведена под насловом *Почеци књижевног језика код Срба* објављена је 1935. у Паризу, на француском језику.

Подела на славенизме/словенизме и русизме, како наводи и Стијовић, уобичајена је код Руса¹¹, и ту је реч о разграничавању лексике из црквенословенског и домаћег, то јест руског наслеђа (1992: 13). Да Унбегаун, када говори о *славенизмима*, мисли на елементе рускословенског језика, постаје јасно на основу две, наизглед опречне констатације: „Да би један руски текст добио право грађанства у српској књижевности, требало га је славенизирати” (1995: 63) и „Рукопис је написан на чистом народном језику, али очигледно је Рајић, човек црквенословенске културе, оклевао да га штампа у том облику и славенизирао је језик” (1995: 73)¹². Дакле, с једне стране, према Унгебауну, књижевни руски језик био је удаљенији од српског говорног језика него црквени руски језик, односно рускословенски, који су учени Срби тог времена посматрали као древни црквенословенски језик. Уношење елемената рускословенског језика чинило је зато језик разумљивијим, а с друге стране, ти исти елементи приближавали су српски народни језик језику цркве и високом стилу, градећи тиме средњи стил, односно *Civil-Sprache* Миријевског.

1.2.3. Никита И. Толстој односи се према славенизмима слично Унгебауну. Код њега се могу наћи термини *руско-словенизми* (2004: 76), *словенизми* који нису србуљског, него *руског типа*¹³ (2004: 77), *славенизми* (2004: 96, 111), *славенорусизми* (2004: 96, 123), *славенизми руске обојености* (2004: 98), *црквенословенизми* (2004: 202), што су све термини којима означава славенизме пореклом искључиво из рускословенског језика.

Поред термина *русизам* (2004: 96, 111, 117), Толстој користи и термин *србизам* (2004: 109, 117), што би требало да попуни одговарајуће место у пару русизам/славенизам из руског језика. Јасно је да увођење појма *србизми* наспрам *славенизми* не функционише на исти начин као опозиција *русизми/славенизми* пошто је на наш језик, поред старокњижевне традиције обеју редакција (српске и руске), утицао и руски, па је „нормално да појам ‘славенизам’ садржи и руску компоненту” (СТИЈОВИЋ 1992: 13, 14).

Толстој користи и одређење *књишки елементи*, којим обележава оно што Младеновић назива хибридним облицима, али и примере за које сам каже да представљају рускословенске елементе, односно славенизме (2004: 139).

---

¹¹ Иста оваква подела, на славјанизме и русизме, постоји у раду Б. Дабића о лексички *Луче Микрокозма* (1984).

¹² О језику у делу *Свѣщенная исторія ради малолѣтне дѣтице краткими вопросы и отвѣты сочинѣна въ Москвѣ 1782 лѣта, и на славеносребскіи язык ради сербске дѣтице преведенна въ лѣто 1792. въ мон. Ковиль, въ Будимѣ, 1797.*

¹³ Иако се нигде у тексту не спомињу, из овог се јасно види да Толстој у славенизме сврстава и оне речи који потичу из славеносрпског језика.

1.2.4. Александар Младеновић, полазећи управо од Орфелиновог предговора *Магазину*, показује моделе приближавања неразумљивих рускословенских и руских текстова образованијим читаоцима међу новоформираним српским грађанством. Спровођена „србизација се огледала (а) у преузимању српске уместо рускословенске речи, (б) у фонетском и морфолошком адаптирању према српском језику одговарајућих рускословенских речи и облика и (в) у замењивању, што није био чест случај, рускословенских језичких одлика одређеним српскословенским особинама” (Младеновић 1987:48; 1989: 57).

Подвргавајући фонетској, а нарочито морфолошкој адаптацији речи несвојствене српском народном језику, српски писци су стварали и *мешовите*, односно *хибридне* форме, типичне *славеносрбизме*, који су у себи садржавали особине два, па и три језичка нивоа: и рускословенског (одн. руског), па и српскословенског, као и српског народног (Младеновић 1978: 109–110; 1982: 139; 1987: 48; 1989: 57, 91–92, 133). Младеновић то показује на примерима Орфелиновог, Стеријиног и језика Димитрија Исајловића¹⁴. Током времена, истиче Младеновић, употреба оваквих хибридних форми се „не само стабилизовала већ су поменуте форме постајале одлика тог мешовитог типа књижевног језика који ми данас зовемо славеносрпски” (1978: 110; 1989: 92).

Насупрот ових хибридних, адаптираних, односно србизираних форми, Младеновић ставља *славенизме* – пре свега рускословенску, али и руску лексику, коју, сматра овај аутор, треба посматрати равноправно са речима преузетим из других језика, односно као позајмљенице (1974: 148, 150; 1989: 109, 113). Такође, он напомиње и да неке од ових речи чине, истовремено, одлику и српскословенског језика „због заједничке, старословенске основе и овог, старог српског књижевног, и рускословенског језика” (1974: 150; 1989: 114). То би, дакле, значило да се под славенизмом у интерпретацији А. Младеновића подразумевају све књишке форме, нетипичне за структуру српског народног језика, које су егзистирале у српској и руској редакцији старословенског језика, али и у руском књижевном језику.

1.2.5. На сличан начин и Павле Ивић посматра *славенизме* – као позајмљенице из рускословенског и руског језика. Иако их истиче као веома важну, ако не и најзначајнију, компоненту славеносрпског језика којом се попуњавао лексички фонд, пре свега у домену апстрактне лексике, ни он не даје њихову прецизнију дефиницију (Ивић 1998: 139–141, 161, 194, 195). Додуше, у опису језика Доситеја Обрадовића, Ивић кратко наводи да је тај

---

¹⁴ О језику Орфелиновог *Магазина* (1978; 1989: 87), о језику предговора *Историји трговине* Димитрија Исајловића (1974; 1989: 92), о језику Стеријиног *Романа без романа* (1982; 1989: 133, 134).

језик био „пун старинских књишких речи које смо уобичајили звати славенизмима” (2001а: 282–283), али се овај коментар никако не би могао сматрати дефиницијом. Ивић такође указује на постојање *хибридних облика* с помешаним особинама рускословенског и српског језика, па и руског, при чему се добијају форме које не одговарају стању ни у једном од изворних језика (1998: 134, 135, 161–164; 2001а: 183).

1.2.6. Светозар Стијовић први даје одређење *славенизама* за које би се могло рећи да представља дефиницију тог појма:

„Славенизми – речи и особине које припадају српскословенској, рускословенској, заједничкој црквенословенској и руској лексици, укључујући и разне позајмљенице у овим језицима, а такође и хибридне творевине, то јест облике који садрже особине и црквенословенског, без обзира на редакције, или руског, и нашег језика” (1992: 13).

Претходно се, као што је показано, проблему славенизама приступало такорећи аксиоматски – они постоје, препознати су, подразумева се шта су, па их није потребно доказивати – односно није потребно дефинисати на шта се тај појам односи.

У свом даљем разматрању ове језичке појаве, Стијовић се у највећој мери ослања на запажања А. Младеновића¹⁵. Међутим, хибриде, које назива *типичним славеносрбизмима*, он не посматра одвојено од славенизама, већ их третира као групу лексема посебну по својој фонетској и лексичкој реализацији, а не по своме пореклу (1992: 22, 23). Осим хибридима, Стијовић проширује до тада уобичајено схватање појма славенизама (речи из црквенословенског језика, и руске и српске редакције, и руског језика) и на *позајмљенице* из разних језика за које се могло утврдити да су ушле преко црквенословенских извора или руског језика, као и разне *кованице* које садрже елементе славенизама (1992: 22, 23; 37, 38).

Стијовић, уједно (што је, можда, још драгоцене), указује и на проблеме на које се наилази приликом препознавања и издвајања славенизама – да ли је одређена лексема рускословенског или руског порекла и, уколико нема карактеристичних фонетских црта, да ли лексема припада руској или српској црквеној традицији (1992: 36, 37).¹⁶ Поставља се, ипак, питање да ли се под славенизмима подразумевају и оригиналне форме настале на

¹⁵ Преузимање, адаптирање и замењивање као поступци србизације рускословенског језика, те истицање хибрида насталих процесом адаптације (Младеновић 1987: 48; 1989: 57).

¹⁶ Оно што је такође значајно за ову Стијовићеву студију јесте класификација славенизама коју он даје на основу гласовних особина заступљених у њима: 1) славенизми са заједничким гласовним особинама српскословенског и руског језика – група *жд* и *ије*; 2) славенизми са српскословенским 3) рускословенским (руским) и 4) мешовитим гласовним особинама – хибриди или славеносрбизми (1992: 57–94). Ова класификација је примењивана и у неким каснијим радовима (Уп.: Терзић 1996, Зорић 2004, Цветковић 2006, Тумарић 2008, Ранђеловић 2012).

српском говорном подручју, али у потпуности у складу са лексичким потенцијалом и творбеним моделима рускословенског/руског језика, при чему нису забележене ни у лексикону рускословенског ни руског језика.

1.2.7. Љиљана Суботић се славенизмима бавила фрагментарно, проучавајући идиоме појединих писаца предстандардне епохе српског књижевног језика, у првом реду Јована Хацића и Јована Стерије Поповића. И она, као и Младеновић и Ивић, у славенизме убраја рускословенске и руске речи „које нису адаптиране односно нису уклопљене у фонолошку и морфолошку структуру српског језика, што је и била једна од основних карактеристика славеносрпског идиома” (SUBOTIĆ 2006a: 22). Овом дефиницијом се, дакле, као посебне издвају хибридне форме или, како их она назива, „*морфолошке амалгамске конструкције* руских и рускословенских елемената са српским, тј. *славенизми-славеносрбизми* (Истакла М. З.)” (SUBOTIĆ 2006a: 22). Осим *лексичких* и *деривационих славенизама* (СУБОТИЋ 1989: 56, 97, 133, 145), Љиљана Суботић издваја још једну групу – *славенизме на морфосинтаксичкој равни*, као што је, на пример, перфекат без глаголске копуле (SUBOTIĆ 2006a: 22, 23).

Уз славенизме, Љиљана Суботић, као посебан, њима близак лексички слој, издваја и *књишке речи* (1989: 59, 94, 124) и дефинише их као речи облички уклопљене у структуру српског језика (те их савремени носиоци стандардног језика сматрају делом његовог лексичког инвентара), које нису регистроване у Вуковом речнику и не припадају дискурсу прстонародног говора, а, исто као и славенизми, попуњавају лексичку празнину. Овој лексичкој групи припадају, сматра ауторка, и партиципи, као књишке форме наслеђене из старословенског језика, а стране народним говорима (SUBOTIĆ 2006a: 29, 30). Светозар Стијовић је у својој дефиницији одбацио књишке речи, као и речи из религијске терминологије, попут назива празника, које су одавно ушле у народне говоре (1992: 41, 42).

1.2.8. Дакле, термин *славенизми* уобичајен је у славистици и пре свега се односи на лексичке позајмљенице из словенских језика. Посматрани на фону проучавања предстандардне епохе у развоју српског књижевног језика, *славенизми*, међутим, имају донекле измењено, могло би се рећи и сужено значење. Наиме, у том смислу се под овом појавом, код различитих аутора, подразумевају различите језичке датости: 1) речи из рускословенског језика (Унбегаун и Толстој); 2) речи преузете из рускословенског, руског, па и српкословенског језика, укључујући и књишке речи (Младеновић, Ивић, Суботић); 3) речи из наведених језика и речи које су фонетски и морфолошки

адаптиране према моделу из српског народног језика – тзв. хибриди или славеносрбизми (СТИЈОВИЋ).

Да би се из овог широког поља значења стигло до стабилнијег одређења шта су славенизми значили у предстандардној епохи развоја српског књижевног језика, није довољно само објединити постојеће дефиниције, већ је нужно израдом речника објединити лексичку грађу, што би омогућило и олакшало нова научна истраживања из области историјске лексикологије и дало бољи основ за даље проучавање и интерпретацију бројних дела из наше културне прошлости.

1.2.9. Први критеријум који је уважаван приликом препознавања славенизама у овом истраживању јесте одређење Александра Младеновића да је то рускословенска, руска и делимично српкословенска лексика (МЛАДЕНОВИЋ 1974: 148, 150; 1984б: 98; 1989: 109, 113), те да су то старинске књишке речи које смо „убичајили звати славенизмима” (ИВИЋ 2001а: 283).

Други критеријум за ексцерпирање славенизама било је препознавање преплетености црта различитих језика (српског, руског, рускословенског) у једној речи. У првом реду, то су творбени модели у којима се јављају префикси /вѣ-/ /вѣз-/ /сѣ-/ са српкословенским или рускословенским/руским фонетизмом (*ва, сајединити, вопрос, воистину, воздух, восхитити, собор, сокрушен*), именички суфикси /-ије/ (*битије, мечтаније*), /-ество/ (*божество, мужество*), придевски суфикси /-еск/ (*отечески, поданически*), /-м/ (који има партиципско порекло) (*љубим, нешичерпајем*), затим руски рефлекс вокалног /л/ (*солнце, молнија*), те појављивање руског /ег/ (*верт, смертно*) тамо где у српским речима имамо вокално /г/¹⁷, као и чување групе /žd/ која је карактеристика оба редакцијска језика (*между, расужденије*) и сл. (МЛАДЕНОВИЋ 1969а: 44; 1978: 105–109; 1984б; 1989: 87–89).

1.2.10. Дакле, у овом раду се као славенизми посматрају (1) речи преузете из рускословенског, руског (нпр. *ичастије*), као и речи из српкословенског језика које су задржале искључиво књишки статус (нпр. *оскудан, празнословни* које су, према РЈАЗУ, потврђене само код Доментијана, а затим тек од 18. века), (2) славеносрбизми, односно хибридне форме (нпр. *човечески*), (3) оригиналне форме настале на српском говорном подручју, али у потпуности у складу са лексичким потенцијалом и творбеним моделима рускословенског/руског језика (нпр. *корабљекрушеније, споразумјеније*), (4) књишке речи

---

¹⁷Ова се особина славенизама мора посматрати уз изванредан опрез јер је употреба групе <ер> за означавање вокалног /г/ могла бити део и ортографског манира тог времена, односно група која се везивала само за ортографски план, али не и за фонолошки.

(према тумачењу Љ. Суботић, нпр. *гледатељ, стојашичи, стојећи*), (5) позајмљенице у којима се запажају фонетске и морфолошке особине славенизама (нпр. *романтически, християнство*), као и (6) ономастичка грађа у којој се уочавају, пре свега, фонетске особине славенизама (нпр. *Свјатозар*).

Иако се у овом раду у великој мери ослањамо на модел који је дао Светозар Стијовић својом монографијом, посвећеном славенизмима у Његошевим песничким делима, нисмо узели у разматрање (1) лексику страног порекла која у себи нема особине славенизама, без обзира на то што је језик посредник могао бити црквени (редакцијски језици) или руски (нпр. *амвразија, графица, карактер*) (2) лексику која је још током редакцијског периода у развоју језика ушла у лексички фонд српског народног језика као неутрална, без обзира на степен фонетске адаптације (*ваздух, биће*)¹⁸.

1.2.11. Полазни критеријум приликом одлучивања о томе која лексема припада наведеном корпусу био је *Српски рјечник* Вука Стефановића Караџића из 1852. године, с тим што треба имати у виду и чињеницу да је он у погледу лексике у речнику био прилично либералан, нарочито када се радило о „градским речима” (КАШИЋ 1968б: 147). Осим тога, важна је и чињеница да Вуков речник није свеобухватан, те да у њему није заступљен целокупан лексички фонд српског народног језика и да то што нека лексема није добила своје место у Вуковом *Српском рјечнику* нипошто не значи да не припада корпусу српског народног језика. Стога су, као контрола у идентификацији славенизама, коришћени и одговарајући речници (1) старословенског језика: ЦЕЈТЛИН (1994), (2) црквенословенског, односно рускословенског језика: СРЕЗНЕВСКИЙ (1893–1912), ПЕТКОВИЋ (1935), ДЪЯЧЕНКО (1993), СОРОКИН (1984–2005), (3) руског језика: УШАКОВ (1935–1940), ИВАНОВИЧ–ПЕТРАНОВИЧ (1981), ФАСМЕР (1986), ЕВГЕНЬЕВА (1999), СТАНКОВИЋ (2009), (4) затим речници српског, односно српскохрватског језика: СКОК (1971–1974), РЈАЗУ (1880–1976), РСАНУ (1959–), РМС (1969–1976) и РМСа (2007), као и *Речник посрбица од Орфелина до Вука В. Михајловића* (1982–1984). Накнадна провера подразумевала је утврђивање постојања дате лексеме у корпусу старосрпских текстова профаног карактера пре 18. века (РЈАЗУ). Уколико је забележена у њима, није сматрана славенизмом. Након свих провера, речник формиран од славенизама и књишких речи ексцерпираних из Стеријиних трагедија и раних комедија састоји се од 988 одредница.

---

¹⁸Као неутралну посматрамо ону лексику која није била везана искључиво за домен цркве као нпр. *свештени, благослов*.

1.3. КОРПУС И МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

1.3.1. Корпус за ово истраживање представљају трагедије и ране комедије Ј. Стерије Поповића.

У питању су следећа дела (наведена хронолошким редоследом):

ЈСП 1827¹⁹ – *Невиност или Светиславъ и Милева: жалостно позориште у петъ действия* / Јоанномъ С. Поповичемъ Мудролюбія Слушателемъ сочинено. - [Пешта]: Трошкомъ Матице Србске, 1827 (у Будиму: Словима Кралевскогъ Свеуч. Пешт.).

ЈСП 1828 – *Милошъ Обилићъ: юначко позориште у петъ действия* / сочинено Јоанномъ С. Поповичемъ мудролюбія слушателемъ. - [Пешта]: издано Јосифомъ Милукомъ, 1828 (У Будиму: Словима Кр. Университетске печатне).

ЈСП 1830а – *Лажа и паралажа: весело позориште* / Сочинено Јоанномъ С. Поповичемъ. - У Будиму: Словима Кр. Всеучилища Пештанскогъ, 1830.

ЈСП 1830б – *Наодъ Сумеонъ или Несрећно супружество: трагедіа у петъ действия* / по Народной песни сочинена Јоанномъ С. Поповичемъ. - У Будиму: Словима Кр. Пештанскогъ Університета, 1830.

ЈСП 1837 – *Тврдица: шалвио Позориште у три Действа* / составлено одъ Јоанна С. Поповича. - У Пешти: Писмены Јос. Баймела Ц. К. Привилегир. Примаціал. Острогонског' Књигопечателя, 1837.

ЈСП 1838а – І.С. Поповича *Зла жена: весело позориште у три действия*. – У Новомъ-Саду: Писмены Павла Јанковића ц.к. прів. тупографа, 1838.

ЈСП 1838б – *Покондирена тиква: весело Позориште у три действия* / составлено одъ Јоанна С. Поповича. - У Новомъ-Саду: Писмены Павла Јанковића ц. к. Прив. Типографа, 1838.

Реч је о делима у којима се на различите начине функционализује употреба славенизама. Док се у трагедијама они јављају као основа високог, трагичког стила, у комедијама они често сигнализују извештаченост, претварање и задње намере оних који их користе.

1.3.2. Истраживање у овом раду обухватало је неколико фаза.

---

¹⁹ С обзиром на то да је реч о делима само једног аутора, скраћенице су могле садржати само годину објављивања дела. Међутим, то није учињено на тај начин будући да корпус овога рада истовремено представља и део корпуса пројекта Матице српске Речник славеносрпског језика, те су скраћенице формиране у складу са правилима усвојеним за израду тог речника (иницијали писца и година издања).

Ексцерпирана грађа најпре је лексикографски обрађена према узусима установљеним за потребе израде речника славеносрпског језика (РСЛСЈ 2016, у штампи) који су прилагођени специфичностима анализираних грађа (в. поглавље о микроструктури речника). То, између осталог, значи да су одреднице транскрибоване како према упутствима А. Младеновића (1979), тако и на основу досадашње праксе у оквиру пројекта Матице српске *Писци предстандардног периода српског књижевног језика и њихова дела* (в. СОЛАРИЋ 2013; МАГАРАШЕВИЋ 2013; ВЕЗИЛИЋ 2015). Ексцерпирана грађа је након тога разматрана са фонетског и творбеног (и делимично морфолошког) аспекта по угледу на већ истицану монографију Светозара Стијовића о Његошевим славенизмима (1992), а када је реч о творбеном аспекту и по угледу на тај сегмент у монографији посвећеној језику Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014). Приликом анализе навођена је транскрибована грађа.

Када год је било могуће (с обзиром на природу претходних студија о Стеријиним језику), резултате анализе поредили смо са оним што је већ уочено у вези са славенизмима, њиховом творбом, фонетским аспектом, те партиципима и дијалекатским особинама.

Добијени резултати упоређени су с одговарајућим особинама које су уочене у језику других књижевника 19. века који су стварали у предстандардној епохи српског књижевног језика.

Још један сегмент анализе заступљен је у раду – утврђивање функције славенизама и књишких речи у анализираним Стеријиним драмским делима, пре свега на нивоу драмске и књижевне анализе. Иако се на први поглед могло учинити да је ово у највећој мери истражено подручје, показало се да су постојеће књижевне и театролошке анализе више уочавале овај феномен, но што су га систематски, на конкретној грађи анализирале. Испоставило се (1) да детаљна анализа овог аспекта Стеријиних дела може битно допринети дубљем сагледавању карактеризације ликова, пре свега, али и то (2) да славенизми имају улогу у грађењу драмског заплета и успостављању комичког несклада.

1.4. ДОСАДАШЊА ИСПИТИВАЊА ЈЕЗИКА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

О делу Јована Стерије Поповића (1806–1856) писано је много – његовом стваралачком опусу посвећено је неколико зборника радова.²⁰ Међутим, Стеријин језик још увек није у целости испитан. Њиме су се, с разних аспеката, бавили многи проучаваоци предстандардне епохе у развоју српског језика, али његов језик, вероватно због велике жанровске разуђености, још није добио своју монографију.

1.4.1. Када се сагледа структура радова филолошко-лингвистичког профила посвећених језику овог, пре свега, драмског писца, али и романописца, песника, правника, филолога и културног посленика, јасно се уочава да је систематски највише проучаван Стеријин рад на терминологији српског језика 19. века. Значајан допринос промишљању о Стерији терминологу као и његовим настојањима да се изradi термилошки речник (речник „називословних речи”) дали су, поред осталих, М. Будимир (1974: 2–11), И. Грицкат-Радуловић (1964: 130–140; 2007: 689–694), М. Ивић (Ivić 2000: 163–175), П. Ивић (1998: 201–203; 207–210), Ј. Кашић (2007: 695–703), М. Кићовић (1956: 297–351), А. Младеновић (1988: 137–143), М. Пантић (2007: 587–595), Љ. Суботић (2006в: 215–224). Из те перспективе ови угледни проучаваоци сагледавали су и изузетан значај који је Јован Стерија Поповић имао за оснивање и рад Друштва српске словесности, као и однос према Вуку Стефановићу Караџићу и његовом реформаторском раду.

Испитиване су, такође, и одређене језичке појаве у језику Јована Стерије Поповића – појединим синтаксичким особеностима бавиле су се Ј. Војновић (2002: 41–57), С. Вујиновић (2006) и Љ. Суботић (1996: 79–84), која је анализирали и различите функције партиципа у Стеријином језику (1981: 61–67; 1998: 95–102), а поглед на фразеологију у комедијама дала је В. Петровић (1998: 103–111; 2007: 705–714).

1.4.2. Само су два рада посвећена Стеријином књижевнојезичком идиому у целини – краћа студија Питера Херитија (HERRITY 1981) и студија Братољуба Клаића (1972), која испитује језик неких Поповићевих комедија у контексту извођења на сцени (посебна пажња посвећена је изговору и акценту). На корпусу целокупног Стеријиног стваралаштва проучавани су и дијалектизми (ЈЕРКОВИЋ 1991: 45–57).

---

²⁰ Најновији је објављен 2007. године, као издање САНУ, и њиме је обележена 200-годишњица рођења и 150 година од пишчеве смрти. Уредник зборника био је академик Љубомир Симовић, а радови објављени у њему сублимирају добар део онога што је до сада писано о Стерији.

Сличним пригодама настали су и следећи зборници: Миљковић–Ђоковић 1956; Милинчевић 1965; Ђурић 1974, Anđelković–Thomas 2006; Лазин 2006, а један зборник реферата са Научног састанка слависта у Вукове дане (1982) био је посвећен језику и делу Јована Стерије Поповића.

Анализи језика комедија Јована Стерије Поповића посвећено је далеко више пажње. Ова истраживања, међутим, често имају карактер парцијалне интерпертације, реализоване више са становишта естетске функције језика и комичних ефеката који се њиме постижу него са становишта целовитог научног изучавања. С друге стране, Поповићеве трагедије остале су готово сасвим неистражене и са становишта језика, па у извесној мери и са становишта савремене и целовите књижевне анализе. До сада се, како је већ речено, нико није систематски бавио ни језиком Јована Стерије Поповића у целини ни проблемом славенизама у његовим делима.

У најопштијим цртама, резултати досадашњих истраживања упућују на закључак да је Стерија писао на језику заснованом на војвођанском поддијалекту шумадијско-војвођанског дијалекта у којем се уочава висок степен присуства славенизама и књишких речи, пре свега, у горњем лексичком слоју (МЛАДЕНОВИЋ 1982, HERRITY 1981). Јасан и недвосмислен одговор на питање: *Којим је то језиком говорио Стерија?* – даје проф. др Љиљана Суботић у свом истоименом раду (Subotić 2006a). Она, анализом неколико одломака из жанровски различитих Стеријиних текстова (*Природно право, Скендербег и Даворје*), доказује да је Стерија припадао оној групи писаца који су на прелазу 18. у 19. век међу првима одабрали да пишу на књижевном језику заснованом на српском народном идиому, не презајући од тога да користе руске и рускословенске речи сваки пут када им је недостајао одговарајући израз у народном језику. Тај језик је, како је речено, у науци крајем осамдесетих година 20. века препознат као посебан идиом – доситејевки језик.

1.4.3. Када је реч о анализи лексике у делима Ј. Стерије Поповића, поред поменутих истраживања која се баве терминолошким системом у Стеријиним *називословним речима*, треба нагласити да осим рада Љиљане Тумарић, у којем су разматрани славенизми и књишке речи у Поповићевој збирци песама *Даворје* (2008), постоји само још неколико радова у којима се анализирају славенизми у језику појединих Стеријиних дела. Анализа славенизама у њима, међутим, нема централно место, већ представља само један од домена истраживања славеносрпских елемената на свим језичким нивоима. Тако, славенизме, као један од елемената славеносрпског језика у Стеријином делу *Роман без романа*, описује Александар Младеновић (1982) указујући и помоћу њих на одлике овог језика, док Питер Херити, у својим кратким прилозима о језику у делима Јована Стерије Поповића (HERRITY 1981) и језику у Стеријиним комедијама (HERRITY 1982) на основу употребе славенизама објашњава пишчев став према језику, односно идеју да су славенизми потребни, али да се не смеју

злоупотребљавати због помодарства или социјалног напредовања (1981: 497–498; 1982: 7)²¹. Павле Ивић пак сматра да Јован Стерија Поповић у својим комедијама извргава руглу и подсмеху не само оне који су се трудили „да начином говора превазиђу своје место у друштву” већ и сам славеносрпски језик који, будући да нема правила, свако може говорити како хоће, те да „већ у тридесетим годинама народ више није ценио носиоце славеносрпског онако као неколико деценија раније”(1998: 202–203)²². Јован Скерлић такође даје општу оцену о језику у Стеријиним драмама, у којој се посредно види и његово схватање славеносрпског језика и представа о томе какав је био: „У његовим делима се говори природним језиком, свака личност се изражава својим језиком, и тако нам се даје пријатна, верна и занимљива слика српског друштва из доба од 1825. до 1850. год.” (2006: 158). У Стеријиној употреби славенизама С. Новаковић види пишчеву потребу да у језику сачува „уображену класичну традицију” и да спречи да постане „лоза без корена” (1956: 44).

1.4.4. Славенизмима у Стеријиним комедијама бави се и Б. Клаић, пре свега њиховим изговором на сцени (1972). И две обимне драматуршке студије посвећене комедијама Јована Стерије Поповића и ликовима који се у њима појављују својом анализом обухватају и славенизме – Н. Ромчевић (2004) анализира их у оквиру језика као једног од средстава карактеризације ликова, а С. Анђелковић (2003) славенизме сврстава у одлике афектиране употребе језика и изједначава их са осталом страном лексиком која је заступљена у Стеријиним комедијама (хунгаризмима, германизмима, грецизмима итд.), наводећи на једном месту да његови поједини јунаци говоре старословенским језиком (Sic!) (Анђелковић 2003: 260).

Тумачења употребе славенизама у комедијама крећу се код већине истраживача од става да они Стерији служе као начин истицања онога што није добро у друштву, до тога да, употребљавајући их на одређен начин, писац исмева славеносрпски језик у потпуности, као и његове говорнике. Верујемо да ће наша анализа показати извесну ограниченост, па и непотпуну заснованост ових закључака, и то управо укључивањем језика раних трагедија, насталих непосредно пре комедија које су предмет нашег истраживања, а које су у великој мери утицале на однос појединих истраживача према Стеријиним језику и функцији славенизама у њему.

---

²¹ Иста промишљања о језику износи и сам Стерија у својој *Реторици* у поглављу *О чистоти језика* (Поповић, Ј. С. 1974: 569–571).

²² Овом суду Павла Ивића, рекли бисмо, у знатној мери противречи управо Стеријин однос према славенизмима и славеносрпском језику, ако га посматрамо са становишта целине Стеријиног дела, а не само са становишта његових комедија и хуморески (милобрука).

На славенизме у трагедијама Јована Стерије Поповића ниједан од наведених аутора није се ни осврнуо. На славеносрпски језик уопште у Стеријиним трагедијама осврће се В. Каленић, када пише о историчности Стеријиног језика, истичући како је, за разлику од комедија – где преставља извор дисхармоничности, овај језик у трагедијама извор хармоничности (1981: 358). Изузетак, такође, представља и театролошка студија Петра Марјановића, посвећена оснивању и почетку рада Српског народног позоришта (2009). Марјановић указује на контраст између језика трагедија, славенизмима засићеног, свечаног и књишког, за који савременици кажу да је застарео, и језика комедија и тумачи га променама у Стеријином односу према националној култури и његовим отрежњењем од младалачког родољубивог патоса.²³

На основу свега наведеног, сасвим је јасно да употреба славенизама, као значајног језичког и књижевног феномена Стеријиног језика није досад системски разматрана.

1.5. О ЈОВАНУ СТЕРИЈИ ПОПОВИЋУ И ЊЕГОВОМ ДЕЛУ

Јован Стерија Поповић рођен је у Вршцу, почетком 1806. године. Надимак Стерија добио је по оцу, грчком или погрченом цинцарском трговцу Стерји Папазу и по њему је остао познат, иако за живота никад није користио то име (МАРЈАНОВИЋ 2005: 204–205)²⁴. Његово детињство и рана младост били су обележени различитим утицајима под којима се развијао. Одрастао је као билингвалан (по мајци Србин, по оцу Грк или Цинцарин), а образовање је стицао у духу латинског језика и књижевности, најпре у родном Вршцу, као гимназиста класичног и хуманистичког смера (ученик граматикалне школе), а потом у Сремским Карловцима (1823), Темишвару (1824) и Пешти (1826). Школовање наставља на Лицеју у Кежмарку где 1830. године завршава права. Осим српског, грчког и латинског²⁵, претпоставља се да је знао руски и румунски, понешто италијански и француски, а вероватно и нешто мађарског (ФЛАШАР 2006: 289).

---

²³ И овај се закључак може довести у питање са становишта целине. Уколико погледамо језик *Даворја*, историјских драма из четрдесетих година и језик Стеријине публицистике (критика, полемика, научних текстова) лако је уочљиво да до тог „отрежњења”, у суштини никад није дошло, поготово не на тако једноставан и непротивречан начин.

²⁴П. Марјановић доследно не користи име Стерија када говори о овом писцу, иако прихвата „да је битка за његово изворно име заувек изгубљена” (МАРЈАНОВИЋ 2005: 204).

²⁵У гимназији је за успех „у латинском стихотворству стекао титулу *poetarum patriarcha*“ (ИВАНИЋ 2007: 26).

Прва Стеријина лектира, према сопственом сведочанству из недовршене *Аутобиографије*, били су Свето писмо, које је читао са својом мајком Јулијаном, кћерком угледног сликара Нешковића, уз коју је учио „славјански”. Потом, у периоду када је због болести на дужи период прекинуо школовање, његово омиљено штиво постају Видаковићеви романи и Мразовићева граматика (ОСТОЈИЋ 1907: 2–3). Боравећи у Темишвару (1825), Јован Стерија Поповић, надахнут родољубљем и љубављу према црквенословенском језику које му је мајка усадила, објављује своје прво књижевно остварење на том језику – *Слези, или же Болгарија, нештастија збившесја љета 1374 оплакивајет*, а потом и *Поему славно-српскому народу на ново љето* (1826). У периоду између објављивања ове две песме, Стерија се, под утицајем Димитрија Тирола, заинтересовао за рад и идеје Вука Караџића, којем је, 1825. године, написао оду.

Вероватно да је већ у Темишвару започео писање своје прве трагедије *Невиност или Светислав и Милева*, јер у предговору другом издању (1848) стоји да је ова драма „у детињству састављена”. Томе у прилог иде и чињеница да се у делу огледа позоришно неискуство условљено сиромашним темишварским позоришним животом (ЛЕШИЋ 1998: 13), а и сам аутор у предговору истиче да су његови узор и извори за писање ове трагедије била дела ван позоришног репертоара – Рајићева *Историја разних славенских народа*, као и један Флоријанов витешки роман (ЈСП 1827: XI)²⁶. И Стеријин биограф М. Токин мисли да ово дело припада Стеријином темишварском периоду, јер „с обзиром на спорост којом је он писао, тешко се може замислити да је, поготово своју прву трагедију *Невиност или Светислав и Милева*, могао написати тек у Пешти, где је овај његов први озбиљнији рад објавила Матица српска” (1956: 27). Ова трагедија је у време свог првог извођења доживела велики успех, штампана је два пута у току исте године, а Ј. Лешић преноси сведочанство Јакова Игњатовића, који каже да је након читања *Светислава и Милеве*, кад му је било четрнаест година, постао заклето непријатељ Турцима (1998: 15).

Јован Стерија Поповић у Пешту долази да настави гимназијско школовање исте године када је у њој основана Матица српска (1826), у којој, како је речено, штампа своју прву трагедију. Понесен успехом свог драмског првенца, Стерија наставља са писањем дела сличне садржине – 1828. године објављује роман *Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида*, биографију *Живот и витешка војевања Скендербега* и

---

²⁶Реч је о француском аутору Жан-Пјеру Флоријану и његовом роману *Гонзалво од Кордове* из 1791 – Jean-Pierre Claris de Florian, *Gonzalve de Cordoue ou Grenade reconquise*.

трегедију *Милош Обилић*. Боравак у Пешти и одласци у Немачко позориште, где се писац упознаје с најзначајнијим делима Шекспира, Молијера, Расина, Калдерона, Волтера, Голдонија, Лесинга, Гетеа, Шилера (Токин 1956: 36), били су од пресудног значаја за даљи Стеријин позоришни рад. У односу на претходну трагедију, *Светислав и Милева*, у *Милошу Обилићу* уочава се велики напредак, који је, истина, пао у сенку готово стогодишњег оспоравања због велике сличности са Шекспировим *Магбетом*, као и због поновног налажења инспирације у Рајићевој *Историји*. У новије време, с новим читањима развило се афирмативно мишљење да је све позајмљене мотиве Стерија преобликовао за своје потребе и дао им нова значења (Јешић 1998: 32–33).

Од јесени 1828. године Јован Стерија Поповић је на студијама мађарског права у Кежмарку. С почетка је још увек под утицајем претходног периода, тада настаје још једна трагедија, *Наод Симеон или Несрећно супружество*, и роман *Дејан и Дамјанка или Паденије босанског краљевства*, који је остао у рукопису.²⁷ Трагедија *Наход Симеон* до данас изазива врло опречна тумачења. Она иду од става да је то најлошије Стеријино дело, у којем до изражаја долазе лоше особине мелодраме – пре свега пренаглашеност осећања која доводи до тога да поједини дијалози делују као пародија (Јешић 1998: 44), и да је реч о драми до које ни сам писац није много држао и није јој се враћао, до мишљења да је то „могуће најбоља класицистичка драма српске књижевности” (Чурчић 2007: 663), у којој се остварује аристотеловски канон (Павић 1979: 418), или сасвим особитог тумачења по коме је *Наход Симеон* Стеријин младалачки експеримент, свесно поигравање жанром и намерна пародија (Мијач 2007: 58).

У Кежмарку је Јован Стерија Поповић почео „смехом говорити истину” (Јешић 1998: 42). Године 1830. он објављује своју прву комедију *Лажа и Паралажа*, која се, по мишљењу Ј. Скерлића, може сматрати првим реалистичким делом у српској књижевности (2006: 156)²⁸. И ово дело претрпело је измене за пишевог живота – након отварања Тетра на Ђумруку (1841), у којем је Стерија узео врло активну улогу (у краткој *Аутобиографији* стоји да је „не само дела сочињавао, него се трудио и

---

²⁷З. Јешић сматра да разлог томе треба тражити у чињеници што у том периоду долази до заокрета у Стеријином погледу на свет и стваралачки поступак (1998: 41–42).

²⁸Ј. Скерлић каже и да је Стерија наш први комедиограф (2006: 155), али са тим се не можемо сложити јер И. Поповић у својој монографији (2014), у којој сублимира и претходна истраживања, прати развој српске комедије од преводилачко-прерађивачког рада који је досегнуо врхунац са Јоакимом Вујићем до неправедно запостављеног првог писца ауторске комедије *Пријатељи* Лазара Лазаревића старијег који је Стеријин директан претеча и који је, будући да су у Пешти боравили зајдно, утицао и на Стеријин каснији комедиографски опус.

позоришнике обучавати” – Остолић 1907: 4). Схвативши да је једно писати за извођење на сцени, а друго за штампање и читалачку публику, он објављује нову верзију своје прве комедије, која је измењена да би се постигла боља сценичност (Лешић 1998: 121).

Током две године проведене на лицеју Стерија пише и *Помиреније, играчку у једном дејствију, Нови забавни календар у коме се свашта налази, али само онога нема што се тражи. С особитим приљезанијем по хоризонту зли[x] жена израдио Винко Лозић, астролог.*

Иако објављена 1838. године, и *Покондирена тиква*, чији је предговор датиран 1830. у Вршцу, настала је у Кежмарку, а касније је поправљана и прерађивана. Разлог томе је, како објашњава сам Стерија у посебном *Додатку*, потреба да се промени рола Светозара Ружичића која би „гдеком зазорна могла бити” (ЈСП 1838а: V). До данас је остало неразјашњено да ли је реч о цензури или аутоцензури, као и која јавна фигура је могла бити препозната у лику тог првобитног Ружичића (Лешић 1998: 81).

У наредним годинама, од обимнијих дела, Стерија пише први део *Романа без романа* (датиран 1832, а објављен тек 1838) и другу и трећу свеску *Забавног календара Винка Лозића*.

Драмском стваралаштву Јован Стерија Поповић се враћа тек 1837. године, када објављује *Тврдицу*, а као разлоге за оволику паузу у *Предговору* наводи проблеме егзистенцијалне природе, болест и чињеницу да за писање има времена само у часовима одмора (ЈСП 1837: VI–VII). Упркос томе, по други пут доживео је да му дело, због великог интересовања публике, буде штампано два пута у две године. Друго издање проширено је сценама у којима се појављује Кир Дима чиме је још више истакнут Кир Јањин положај и трагикомичност његовог лика (Лешић 1998: 78).

Убрзо, Стерија објављује и *Злу жену* (1838), последњу од својих комедија карактера (СКЕРЛИЋ 2006: 156), која по својим уметничким квалитетима заостаје иза претходних комедија, али је, како наводи Ј. Лешић, боља од оних по чијем је узору настала и једна је од најигранијих и најпопуларнијих Стеријиних комедија, посебно међу аматерским позоришним трупима (1998: 96).

По преласку на место професора природног права на крагујевачком Лицеју (1840) Јован Стерија Поповић започиње нову врсту друштвеног ангажовања. Са Атанасијем Николићем и Димитријем Исаиловићем покренуо је иницијативу за оснивање Српске науке академије, по угледу на сличне европске модерне институције, али тадашња власт преиначава њихову замисао, па на темељу њихове идеје настаје (1841. године)

Друштво српске словесности, у којем је Стерија био веома активан (ПАНТИЋ 2007: 588–589). Када је 1842. постао начелник Попечитељства просвештенија, уредио је школски систем и донео први закон о школама, прве школске планове и програме, увео је нове предмете који школу удаљавају од цркве и приближавају практичном животу, старао се о условима рада (и о школском простору и о материјалном положају учитеља). Три године касније, 1845, покренуо је иницијативу за оснивање Народног музеја, а 1846. године у Београду основана је и школа за девојчице од пет до једанаест година (ГРУЛИЋ 1956).

У овом периоду Стерија није занемаривао ни свој драматуршки рад, напротив – проширио га је након што је с Атанасијем Николићем основао Театар на Ђумруку у којем је, како је већ речено, имао вишеструку улогу: писца чија су дела представљала главни део репертоара, редитеља и позоришног педагога (ЛЕШИЋ 1998: 121). Из тог периода јесте трагедија *Смрт Стефана Дечанског*, која се на сцени појавила 1841, а штампана је тек 1849, затим *Ајдуци*, *Владислав*, *Лахан* и *Скендербег* (1842), као и комедије *Женидба и удадба* (1841), *Превара за превару*, *Волишебни магарац*, *Симпатија и антипатија или чудновата болест* (1842). Сва су ова дела играна на позорницама, а штампана су касније – трагедију *Лахан* Стерија објављује заједно са комедијом *Београд некад и сад* (1853), обједињујући на тај начин утисак који је стекао за време свог боравка у Београду (ЛЕШИЋ 1998: 197).

Пред крај београдског периода, пре него што ће дати оставку на место у Попечитељству, Стерија објављује две изразито родољубиве драме: *Торжество Србије* и *Сан Краљевиха Марка* (1847), којима се велича власт Александра Карађорђевића, а тада настаје и комедија *Судбина једног разума*, инспирисана једним личним сукобом (ЛЕШИЋ 1998: 217).

По повратку у Вршац Стерија пише *Родољупце*, своје виђење догађаја из револуционарне 1848. године. Ово дело остало је иза њега у рукопису, али потпуно припремљено за штампу, по свој прилици зато што аутор није желео да га штампа за живота. Тек након пола века *Родољупци* су угледали светлост позорнице, захваљујући Ј. Скерлићу (ЛЕШИЋ 1998: 202).

Без престанка, паралелно с већим делима, Стерија пише хумореске и козерије (милобруке), у којима се осврће на различите друштвене појаве, као и позоришне критике и поезију.²⁹

Свој списатељски живот Стерија је започео поезијом, а тако га је и завршио. Последње његово велико дело била је збирка поезије *Даворје*, коју је штампао црквеном ћирилицом (1854). Код савременика опијених новим романтичарским заносом, ова класицистичка поезија није наишла на разумевање, а можда је томе допринело и старо писмо. Од Скерлића до данас, међутим, та касна Стеријина поезија сматра се врхунским дометом српске књижевности.

Јован Стерија Поповић умро је у Вршцу 1856. године. Поводом његове смрти Ђорђе Малетић, тадашњи секретар Друштва српске словесности, рекао је: „Редак је Србин који је својим животом и делима такав красан спомен своме потомству оставио” (1856: 363).

1.6. СТЕРИЈИН ОДНОС ПРЕМА ВУКУ КАО ОГЛЕДАЛО ДУХА ЕПОХЕ

Епоха у којој је Јован Стерија Поповић стварао у историјским изучавањима српске књижевности и културе још увек нема непротивречно и стабилно одређење. До сада је називана: Вуково доба, класицизам, сентиментализам, предромантизам, рани романтизам (ИВАНИЋ 2007: 25). У противречне и сложене одлике доба у коме су настајали, уклопљени су и стваралаштво и разноврсни научни и културни ангажман Јована Стерије Поповића, обележени, истовремено, и прихватањем и порицањем поетичких тежишта, књижевног укуса и сваковрсних конвенција (читалачких, научних, културних)³⁰, али и „интензивним обрачуном” са самим собом (в. ИВАНИЋ 2007: 7–24).

Противречношћу је обележен и Стеријин однос с Вуком Стефановићем Карацићем, чија су личност, дело, научни и културни ангажман суштински обележили доба у коме обојица делују на књижевној и културној сцени Србије. Судаћи према преписци (МИЛИЋ 2007), у првој фази њихових односа млади Стерија је, под утицајем Димитрија Тирола, био озбиљно заинтересован за Карацићев рад, па и младалачки одушевљен њиме. Он ступа у контакт с Вуком преко Димитрија Тирола и пише му (несачувану) оду. У тим првим контактима млади поета моли Вука да му помогне у

²⁹ Њу од младићких дана није напуштао, иако јој се, заокупљен драмским стваралаштвом, ретко посвећивао.

³⁰ „По силини удара на књижевну традицију Стерија, последице Доситеја и Вука нема прамца у српској књижевности” (ИВАНИЋ 2007: 7).

скупљању пренумераната за збирку *Седмостручни цветак*, која није објављена. Ипак, Стеријина *Поема славено-српском народу на ново љето 1826*, настала после оде Вуку, писана је старим правописом с јеровима, што говори да његово младалачко дивљење није, ипак, значило и безрезервно прихватање свих аспеката Вуковог рада.

Веза међу њима двојицом, каква се може сагледати из преписке, делимично је посредна: Димитрије Тирол Вуку шаље извештаје о Стеријином напредовању и раду, а кад Стерија уради лошу коректуру Вуковог *Житија Ђорђа Арсенијевића*, Тирол га правда. Преко Тиролових писама сазнајемо и то да Стерија тражи Вукове песме како би их научио. Непосредна веза међу њима привремено се прекида до објављивања *Лаже и паралаже*, када Стерија пише Вуку, изражава захвалност што се овај распитивао за њега и обавештава га да је завршио и *Покондирену тикву*, те да је с овим делима „на правац изашао” и да неће скренути с тог пута. Њихова однос је, чини се, највећим делом био заснован на размени услуга. Вук је, рецимо, требало да помогне Стерији да пређе у Србију, што је овоме била велика жеља, а поклапало се и с неком врстом налога који је Вук добио од српских власти да у Србију доводи учене Србе из Аустрије и Угарске. Сем тога, један другом су сакупљали пренумеранте, а Стерија се чак обавезао да ће сакупљати и народне песме, што није успео.

Друга фаза односа Јована Стерије Поповића и Вука Стефановића Карацића почиње с радом Друштва српске словесности, у коме је Стерија био један од оснивача, а Вук „само” дописни члан. Сем тога, како истиче М. Кићовић, новосновано друштво није пружило пуну подршку Вуковим језичким реформама:

„Сад је основано прво српско научно друштво, *још за неговоње језика у Вуковој Србији*, и оно је могло одиграти пресудну улогу за победу Вукове науке да је стало на његову страну, али није ни оно, већ је, као и Матица, заузело опозиционо држање, о језику је мислило нешто друкчије од Вука, није примило његову граматику и држало се забране његова правописа 1832, – па је природно што су њихови интереси [Вукови и Стеријини, нап. М.З.] ишли у раскорак и што су се при првом сусрету сукобили” (1956: 316. Подвукла М. З.)

Борба „за народни језик и правопис” била је, не треба занемарити, и борба за културну превласт. Општи интереси језика и кутуре нису у тој борби увек односили превагу. То се, како показује П. Пипер, могло видети и по томе што је Стеријин

покушај да организује рад на српској научној терминологији³¹ осујећен од стране дела српских филолога: „Тај спор имао је ближи и даљи узрок. Ближи узрок тиче се српске терминологије, а даљи узрок, али важнији, тиче се питања ко је меродавнији да одлучује о изградњи српског књижевног језика и српске филологије” (ПИПЕР 2007: 436).

Стеријин сукоб с Вуком заснива се, наравно, и на различитим ставовима. У рукопису његове *Реторике* стоји: „Језиковке [граматике, нап. М. З.], које су досад изишле, не могу се као совршене узети, једно што су недостаточне и кратке, а друго што гдегде поправке трпе. Огласом Матице српске може бити да ће се у нечем притећи, но ми с нестрпјенијем очекујемо језиковку од г. попечитеља правосудија и просвештенија Пауна Јанковића, која ће као што смо се уверили, све досад изишавше далеко надвисити” (ПОПОВИЋ, Ј. С. 1974: 571–572).

Иако, на једној од каснијих седница Друштва (1845), Вук са одобравањем прихвата Стеријину идеју о прикупљању дијалекатске грађе (*пределне речи*), много је више питања у којима су се разилазили. Вукова тврдња да ће српски писци ускоро свој језик учити у Загребу погодила је Стерију и он је одреаговао јавним писмом (састављеним од „илирских” кованица, које је сматрао рогобатним и непримерним чистоти српскога језика) у коме је извргао подсмеху језичко јединство Срба и Хрвата.³² На ово писмо Стерија је добио оштар одговор Ђуре Даничића и Милоша Поповића, који су оптужили Стерију за „књижевну диктатуру” (в. Кићовић 1956: 329–330). – У суштини, полазна тачка и Стеријина и Вукова била је пуризам, али су се разликовали у разумевању појма чистог српског језика.³³ Насупрот Вуковој искључивости Стерија, у тексту *Карактеристика Павла Кенгелца* пише „да још увек није окончан спор јесу ли српски и ’славенски’ два различна језика или је, како је мислио Мушицки, један говорни а други књижевни језик, које једнако ваља неговати“ (према, Кићовић 1956: 339). Сам Стерија био је склон тежњи да се међу овим језицима постигне

---

³¹ Друштво је 1844. покренуло израду називословног речника (терминолошког речника), чему се Вук успротивио, сматрајући да то треба да буде задатак појединаца који ће своје грешке уочавати и исправљати, а Друштво нити сме да греша, нити га ко сме исправљати ако погреша (према Кићовић 1956: 326). Овим сегментом Стеријиног рада у језику бавило се, иначе, више научника, и то сви са становишта да је била реч о врло значајном подухвату. О томе в.: Будимир (1974: 2–11), Грицкат (1964: 130–140); Грицкат-Радуловић (2007: 689–694), Ivić (2000: 163–175), Ивић (1998: 201–203; 207–210), Кашић (2007: 695–703), Кићовић (1956: 297–351), Младеновић (1988: 137–143), Пантић (2007: 587–595), Суботић (2006в: 215–224).

³² Галиматијас који је овако настао близак је Алексиниј демонстрацији познавања славенске граматике: „...очитујем да ће корисно бити што сам се наканио приопћити догловштине биоградске у овој одори, ако прем нису тако занимне и готостасне“ (према, Кићовић 1956: 329).

³³ Вук је преводом *Новог зајета* признао да српски не може бити без страних, посрбљених и новоскованих речи, дакле, учинио је оно за шта се Стерија залагао (КАРАЦИЋ 1974: 16).

„поравненије“, по ком би они живели у заједници и „своје имање“ сматрали заједничким и општим добром. На ово се ослања и П. Пипер када Стеријине погледе пореди, пре свега, са Ломоносовљевом теоријом о три стила у руском језику, којом је фаворизован средњи стил, као и са његовим савременицима који су сматрали да је за српски језик средњи пут најбољи (Л. Мушицки, Ј. Добровски)³⁴ (ПИПЕР 2007: 434).³⁵

Ни по животном искуству, ни по образовању, ни по свом књижевном, стваралачком искуству Стерија није могао прихватити Вукову језичку искључивост. Првобитно прихватање Вукових идеја, али и разлаз с њима, Д. Иванић, рецимо, види као део Стеријиног духовног одрастања: „одрастао у ученој, до узвишености озбиљној литератури класицизмаи у епско-идиличној атмосфери Вукових 'простонародних' пјесама, које су брзо стицале европску славу, млади Стерија је релативно брзо пронашао сасвим други оквир своје раду” (ИВАНИЋ 2007: 8). Прихватајући Геземанов став о особеној полиглосији која је обележила Стеријин живот и рад (ГЕЗЕМАН 1934: 68)³⁶, Иванић истиче: „језичко и стилско многогласје добило је, осим у породици, снажан реалан ослонац и у завичају, и у школском путу, и у срединама службовања” (ИВАНИЋ 2007: 27). Можда се и због тога Јован Стерија Поповић успротивио „сужавању духовне баштине на једну филолошку или књижевну традицију (како су заговарали Вукови слѣдбеници). Овај трезвени скептик (рекао би Стојан Новаковић), није дивинизовао ни нацију, ни народни језик, ни одређене личности” (ИВАНИЋ 2007: 29). Скептичан према идејама о културном и језичком јединству Срба и Хрвата, о народном језику у народној поезији као најпотпунијим изразима националног духа и традиције³⁷, а, свакако, и гоњен импулсима свог изузетног и самосвојног књижевног талента – зрели Стерија се окренуо „славјанском језику”, ипак не раскидајући ни с језиком властите свакодневице.

Управо због тих промена кроз које је пролазио Стеријин однос према језику, могло би се полемисати с М. Кићовићем који, полазећи од свог тумачења Стеријиног односа према „славенском језику”, тврди да је погрешно тумачење по коме је Стерија

---

³⁴Ваљало би овде споменути и елаборат Теодора Јанковића Миријевског о питању азбуке и језика у српским школама који је поднет цару Јосифу 1782, у којем он од три постојећа „дијалекта” (црквени, грађански и простонародни) препоручује грађански језик (према ИВИЋ П: 1998: 130; 2001: 182).

³⁵Пипер наглашава и то да, упркос томе што није био за чување старине увек и по сваку цену него и за прихватање новина тамо где је то разумно, „Ј. С. Поповић се ипак недвосмислено опредељује против двоазбучности, за црквенсловенско писмо као једино писмо српског књижевног језика” (ПИПЕР 2007: 441).

³⁶„Син грчког трговца и славеносрпски образоване матере, Српкиње из Баната, коме су одрешили језик сукоб тих раса и култура и Видаковићеви јунаци” (ГЕЗЕМАН 1934: 68).

³⁷Сметало му је то што је песнички језик усменог стваралаштва пун туђица, пре свега турцизама, а уочавао је и локалне разлике у народном говору.

тај језик исмевао у *Лажји и паралажји* стављајући га у уста варалица: „Зар Стерија да исмева језик с којим се његови синови ’приближују богу’ и који се ’не може надвисити богатством, простом виспреношћу, гипкости, пространством’? Не, него је Стерија исмевао друштвену покондиреност, лажну ученост и карактере који се размећу ’високим стилем’ једног тако усавршеног језика као што је ’славенски’. Стерија је, према овоме, ’славенски’ језик узео као језичко савршенство којим би разне варалице и незналице хтеле да се диче“ (Кићовић 1956: 341). Стеријин текст *Славенски језик* није датиран, али претпоставља се да је настао касније, после педесетих година 19. века. Сматрамо да се не може поредити размишљање младог Стерије, из тридесетих, с оним што пише остарели, огорчени човек. Мислимо да се у комедијама пре може примењивати његов став из *Реторике*, којим почиње поглавље *О чистоти језика*: „Чистота у језику састоји се у том, да све што је својству језика нашег противно, избегавамо, и само се чистим, природним језиком српским послужујемо” (Поповић, Ј. С. 1974: 569). Такође, очито је да Кићовић Стеријином делу и ставовима приписује јединство које за овог аутора није било карактеристично.³⁸

Које су основне разлике између Вука и Стерије, показује, сматрамо врло ефектно, М. Радовановић поредећи њихов рад и ставове из аспекта планирања језика (2007: 455). Обојица бирају за основу народни језик, али Вук бира рурални новоштокавски, ијекавски дијалекат, док се Стерија опредељује за урбани новоштокавски екавски дијалекат (селекција). На плану дескрипције надмоћан је Вуков и Даничићев рад (иако га је Стерија оспоравао). У погледу прописивања нормe, Вук се уздао у индивидуални рад, док је Стерија веровао у ауторитет институције. На плану разрађивања, с једне стране је био надахнути, талентовани, самоуки појединац који се залагао за што чистији народни језик, док су с друге стране биле институција и зналци који су имали комотнији однос према позајмљивању књишких форми и стварању нових. Све остале фазе у планирању језика (примењивање, прихватање, ширење, неговање, евалуација, реконструкција) искључују Стерију и трају до данас.

---

³⁸ Позивајући се на филолошко одређење појма опус („...Сва дјела која су објављена под именом једног писца или су му аргументовано приписана у критичкој интерпретацији”, што подразумева и „(пред)убјеђење” о целовитости подржаној јединственим стваралачким преокупацијама и личношћу аутора), Душан Иванић нуди изразито модерно фукоовско виђење Стеријиног дела као „скупа мравињака између којих трају трвења и борбре за превласт” (ИВАНИЋ 2007: 7).

2. ФОНЕТСКИ АСПЕКТ СЛАВЕНИЗАМА И КЊИШКИХ РЕЧИ У СТЕРИЈИНИМ ДРАМСКИМ ТЕКСТОВИМА

Будући да је славеносрпски језик, као својеврсна мешавина различитих књижевнојезичких идиома који су егзистирали код Срба у 2. половини 18. и почетком 19. века, слободно црпео грађу из рускословенског, руског књижевног, народног, па чак и из српкословенског језика (Ивић 1998: 129; 2001: 180–185; Младеновић 1974: 148, 150; 1981a: 90; 1989: 109, 113–114), фонетске особине свих ових језика налазимо у грађи ексцерпираној из анализираних Стеријиних трагедија и раних комедија.

На основу фонетских особина које се у разматраним примерима уочавају, грађа је класификована на (1) славенизме са заједничким особинама српкословенског и рускословенског језика, (2) славенизме са особинама српкословенског језика, затим (3) оне са особинама рускословенског или руског језика и на (4) славенизме са мешовитим особинама – славеносрбизме, како је учинио и С. Стијовић анализирајући славенизме у Његошевим песничким делима (1992: 57–99). Приликом утврђивања гласовног порекла код појединих речи консултовани су одговарајући речници (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912; ФАСМЕР 1986; ДЪЯЧЕНКО 1993; ЦЕЙТЛИН 1994. и други).

2.1. СЛАВЕНИЗМИ СА ЗАЈЕДНИЧКИМ ОСОБИНАМА СРПКОСЛОВЕНСКОГ И РУСКОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА

Оно што је заједничко обема редакцијама старословенског језика чији су елементи ушли у славеносрпски језик јесу група /žd/ < /*d`/ и именички суфикс /-ије/ < /*ьје/ (ЕФИМОВА 2006: 130).

2.1.1. Група /žd/

Група /žd/ потврђена је у следећим примерима: между (ЈСП 1838a)³⁹, надежда (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1837), најпрежде (ЈСП 1830a), нужда (ЈСП 1827; 1828; 1830a), похужденије (ЈСП 1828), прежде (ЈСП 1830a), расужденије (ЈСП 1837; 1837), услажденије (ЈСП 1838a).

---

³⁹ Сви примери у раду дати су транскрибовано уз скраћеницу дела, при чему је италиком означено уколико је одређени пример уочен у пратећим текстовима (насловна страна, предговор, поговор, дидаскалије) будући да је ту реч о језику Јована Стерије Поповића, а не његових јунака. Принципи транскрипције дати су детаљно уз речник који се налази на крају рада.

У примерима благонадежни (ЈСП 1838а; 1838б), нужан (ЈСП 1828; 1830а), нужно (ЈСП 1827; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838б) реч је о секундарној групи /жд/⁴⁰.

2.1.2. Суфикс /-ије/

Као што је речено, једна од заједничких особина оба редакцијска језика, и српкословенског и рускословенског, јесте наставак /-ије/ који је високо фреквентан међу именицама средњег рода још од старословенских споменика, па тако и у нашем корпусу. Иако је овај суфикс разматран и у оквиру поглавља о творби, у складу са систематизацијом фонетизама коју даје Стијовић (1992: 58), наведен је и у овом поглављу. Реч је, као што је познато о појави редукованог /i/ које се развило од полугласника у напрегнутом положају (позиција испред палаталног сонанта, неслоговног /v/) (Ђорђевић 1975: 49–52; Младеновић 1981б: 423) и спречавало јотовање које се реализовало у старосрпском језику у 16. веку. Из тог разлога, овај се суфикс може посматрати и са фонетског аспекта.

Један део ових именица има уз овај заједнички наставак и посебне редакцијске фонетске одлике према којима су у даљем разматрању разврстане. Овде ћемо навести само оне примере који поред суфикса /-ије/ немају других редакцијских фонетских одлика, или особина из српског народног језика: бешчиније (ЈСП 1827), битије (ЈСП 1830б), благовољеније (ЈСП 1830б), благополучије (ЈСП 1828; 1830б), благостојаније (ЈСП 1828; 1830б), високородије (ЈСП 1827), движеније (ЈСП 1828; 1828; 1830б; 1830б: 57), достојаније (ЈСП 1830а), заглавије (ЈСП 1838а), званије (ЈСП 1828; 1830б; 1837; 1837), негодованије (ЈСП 1838б), обајаније (ЈСП 1838а), очајаније (ЈСП 1828; 1830б; 1837; 1837), поруганије (ЈСП 1828; 1830а; 1837), приљежаније (ЈСП 1830а), теченије (ЈСП 1828; 1830б; 1830а), униније (ЈСП 1830б), употребљеније (ЈСП 1837), устије (ЈСП 1828; 1830б), чтеније (ЈСП 1838б).

2. 2. СЛАВЕНИЗМИ СА СРПСКОСЛОВЕНСКИМ/СРПСКИМ ФОНЕТСКИМ ОСОБИНАМА

2.2.1. Екавски рефлекс *јата*

Будући да је језик којим је писао Јован Стерија Поповић био заснован на војвођанском поддијалекту шумадијско-војвођанског дијалекта, као и код осталих

⁴⁰ Ситуације у којима је дошло до упрошћавања групе /žd/ као последице гласовних алтернација Стијовић назива „секундарна група жд” (1992: 57). У примеру нужан вероватно је реч о аналошком ширењу упрошћене консонантске групе и у номинатив, где нема услова за упрошћавање.

војвођанских писаца предстандардног периода у развоју српског књижевног језика, основна вредност јата била је /e/. Екавизам писаца славеносрпске епохе упориште је имао и у српскословенској редакцији старословенског језика који је већ од краја 12. и почетка 13. века био екавског типа (Младеновић 1993: 79–80; 1995б: 112).

2.2.1.1. И у разматраним Стеријиним текстовима налазимо потврде за ову тврдњу у виду лексема код којих се на месту етимолошког јата појављује <e>: член (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1837; 1838а), вредносни (ЈСП 1830б), древност (ЈСП 1827), завештавати се (ЈСП 1830б), завештати се (ЈСП 1830а; 1830б), заповест (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838б), известити се (ЈСП 1830б), колебање (ЈСП 1828), красноречије (ЈСП 1830б), крепчи (ЈСП 1828; 1830б), небреженије (ЈСП 1828), обештати (ЈСП 1830а), отменије (ЈСП 1838а), подсмејателно / подсмејатељно (ЈСП 1828), светозарни (ЈСП 1828), светоносни (ЈСП 1830б).

2.2.1.2. Поред ових, забележени су и примери код којих се јављају обе форме, писане и са <e> и са <ѣ> (в. у речнику): двосечни (ЈСП 1828) и непресечно (ЈСП 1837) (у ова два примера реч је о обележавању јата корену), намереније (ЈСП 1828; 1837; 1837; 1838а), одредити (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а), присоветовати (ЈСП 1828), свирепије (ЈСП 1827; 1828), сиреч (ЈСП 1827; 1830а; 1830б; 1837), совесно (ЈСП 1838б), совест (ЈСП 1827; 1828; 1830б), совестан (ЈСП 1828; 1830б), совет (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б), советник (ЈСП 1827; 1828; 1838а), советовати (ЈСП 1830б; 1838а).

2.2.1.3. Из наведених примера јасно се уочава да рускословенска/руска провенијенција лексеме (*сиреч*) или присуство других рускословенских/руских фонетских елемената (*совест*, *совет*) не условљавају ни на који начин вредност јата. Нема, дакле, никакве сумње у то да је јат у Стеријином језику, у свим разматраним текстовима – пратећим (предговори, поговори), комедијама и трагедијама, имало стабилну вредност /e/⁴¹ (уз извесне икавизме карактеристичне за пишчев родни говор): безбедан (ЈСП 1830б), безбедност (ЈСП 1828), бешчеловечни (ЈСП 1830б), благодетелница / благодетельница (ЈСП 1827), благодетељ (ЈСП 1827; 1830б; 1830б: 40), виденије (ЈСП 1828), владетелство / владетельство (ЈСП 1828), воверити (ЈСП 1830а), добродетелни / добродетельни (ЈСП 1830б), дејствије (ЈСП 1827; 1828; 1828; 1830б), дејствовати (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), дејствујући (ЈСП 1827; 1828; 1838б), достоверност (ЈСП 1837), доувереније (ЈСП 1828), земљеделац (ЈСП 1827; 1828; 1828), изобретен (ЈСП 1830а), неизвесност (ЈСП 1828), посештеније (ЈСП 1838а), призреније

⁴¹ Ранија истраживања упућују на исту ситуацију (Младеновић 1982; Суботић 2007а; 2008а).

(ЈСП 1837), примечавати (ЈСП 1828; 1838б), свиреп (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1830б), свирепо (ЈСП 1830б), свирепост (ЈСП 1828), свирепство (ЈСП 1828), утешеније (ЈСП 1838б), благодејаније (ЈСП 1830б; 1837).

2.2.2. Група /št/

У текстовима писаца 18. и 19. века графема <щ> могла је имати различиту гласовну вредност. Њоме се могла обележавати група /št/, што је био у складу са српскословенским наслеђем и стањем у народним говорима, или група /šč/, што је била фонетска вредност преузета са рускословенским и руским језиком (Младеновић 1979: 107). Велика је вероватноћа да је, како сматра П. Ивић, и код Јована Стерије Поповића, као и код осталих српских писаца 18. и 19. века који су живели и стварали на територији данашње Војводине, а нису били школовани у Русији или из црквених кругова, графема <щ> имала вредност /št/ (Ивић 1998: 165–166).

2.2.2.1. Међу ексцерпираним примерима забележени су они код којих је група /št/ обележена и на графичкој равни као <шт>: пештера (ЈСП 1828; 1830б), попуштеније (ЈСП 1827), просвештеније (ЈСП 1827; 1830б), свештени (ЈСП 1828: 24), свештеник (ЈСП 1830б: 73), сокровиште (ЈСП 1827; 1828; 1830б), тштета (ЈСП 1828), уштерб (ЈСП 1830а). Уочена су и два примера која су дата са оба графемска решења, и са <щ> и са <шт> (в. у речнику): сприопштити (ЈСП 1827; 1837), чудовиште (ЈСП 1827; 1828; 1830б: 19). Из ових примера треба посебно истаћи лексему *сокровиште* која представља лексички славенизам, а дата је са српскословенском, односно српском групом /шт/.

2.2.2.2. На основу наведених примера може се закључити да је графема <щ> у Стеријиним комедијама и трагедијама, као и њима пратећим текстовима, имала најчешће вредност /št/: будушти (ЈСП 1830а; 1837), високопреосвјаштењејши (ЈСП 1830б), возмошти (ЈСП 1838а), воопште (ЈСП 1828; 1837), восхиштеније (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), всемогуштво (ЈСП 1828: 83), всеопшти (ЈСП 1838а), всеучилиште (ЈСП 1830а), завештавати се (ЈСП 1830б), завештати се (ЈСП 1830а; 1830б), заштиштеније (ЈСП 1838б), истоштеније (ЈСП 1828), обештати (ЈСП 1830а), обиталиште (ЈСП 1828; 1830б), опуштеније (ЈСП 1828), општеполезни (ЈСП 1828), општество (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), посештеније (ЈСП 1838а), похиштеније (ЈСП 1830б), преосвјаштењејши (ЈСП 1828), свеучилиште (ЈСП 1827), соопштити (ЈСП 1828), суштество (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а), суштествовати (ЈСП 1828).

2.2.3. Вокално /r/

Вокално /r/ је Јован Стерија Поповић обележавао на два начина – помоћу <p>, као и сугласничко /r/, или помоћу <er>, што је било у складу са рускословенском/руском ортографском нормом и маниром српских писаца 18. и 19. века.⁴²

2.2.3.1. Са <p> на месту вокалног /r/ забележене су следећи примери: богомрски (ЈСП 1830б), држећи (ЈСП 1828: 52), дрзновени (ЈСП 1830б: 75), дрзновеније (ЈСП 1828), обдржаније (ЈСП 1828: 20), првенство (ЈСП 1830б), продрзљив (ЈСП 1830б), продрзљиво (ЈСП 1830б), продрзљивост (ЈСП 1827), срцепребијајући (ЈСП 1828), усрдни (ЈСП 1827), усрдно (ЈСП 1827).

2.2.3.2. Један број примера појављује се и са <p> и са <er> на месту вокалног /r/ (в. у речнику): милосрдије (ЈСП 1827; 1830б; 1837), самодржац (ЈСП 1828) / земљедрж[ац] (ЈСП 1838а)⁴³, совршити (ЈСП 1830а) / совршено (ЈСП 1838б) / совршен (ЈСП 1827; 1838а) / совршенство (ЈСП 1830а)⁴⁴.

2.2.3.3. Примери који су забележени само са <p> или се појављују у обе варијанте, дакле и са <p> и са <er> у функцији обележавања вокалног /r/ упућују на закључак да код Стерије долази до изједначавања /r/ и /er/ на оба плана, и на фонетском и на ортографском, те да граfiјско бележење вокалног /r/ са <er> представља само део „правописа за очи” (SUBOTIĆ 2005: 27–28).⁴⁵ У складу са овим закључком сматрамо да и у следећим примерима уочена секвенца <er> има вредност /r/: жртва (ЈСП 1827; 1830б) / жртвеник (ЈСП 1828; 1830б) / жртваца (ЈСП 1828), низвргнути (ЈСП 1828)⁴⁶.

Вратићемо се овде на пример *милосрдије* који, како смо навели, долази и са <p> и са <er> у ексцерпираним примерима. Ову лексему, наиме, А. Младеновић користи као ’кључ’ за решење изговора вокалног /r/ у примеру *немилосердно у Роману без романа*, где се она појављује само са <er>. Будући да је наведена лексема рускословенског/руског порекла, он сматра да се та секвенца чува на лексичком нивоу,

⁴² Ово се односи на М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 25–26), Д. Обрадовића (KUNA 1970: 37–38), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 38–40), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 48), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 56–57) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 57–58).

⁴³ Реч је о различитом обележавању вокалног /r/ у оквиру исте основе /држ-/.

⁴⁴ Слично као у претходном примеру, и овде је реч о различитом обележавању вокалног /r/ у оквиру исте основе /врх-/.

⁴⁵ А. Младеновић разматрајући славеносрпске елементе језика у *Роману без романа* долази до донекле другачијих резултата. Наиме, у овом Стеријином делу нема алтернативне употребе <er> и <p> у истим лексемама или основама (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 126).

⁴⁶ За примере које овде дајемо са вокалним /r/ у језику Ј. Хацића (СУБОТИЋ 1989: 95), П. П. Његоша (СТИЈОВИЋ 1992: 89) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 98–99) као вероватан наводи се фонетизам /жртва/ уз образложење да је такав изговор био стабилизован код образованих Срба у Војводини, с тим што се за Ј. Суботића наводи да је временом посрбио ту форму.

те да се због тога и у придеву може претпоставити изговор са /er/, односно да је вокално /r/ мало вероватно (Младеновић 1982: 126). Оно што желимо да истакнемо јесте да провенијенција одређене лексеме не условљава нужно и изговор, односно да то што је нека лексема усвојена из рускословенског или руског језика у којем је, на пример, вокално /r/ обележено секвенцом <er> не значи да се тако и изговарала, у супротном, сматрамо да се у нашем материјалу именица *милосрдије* не би појавила и са <er> и са <r> на месту вокалног /r/, већ би постојала само рускословенско/руска варијанта.

2.2.4. Српскословенки/српски рефлекс полугласника

Једна од препознатљивих фонетских особина српскословенског језика свакако је најпре изједначавање, а потом и изговарање полугласника у слабом положају⁴⁷ које је почело да се дешава још у 14. веку, након чега долази и до његове вокализације у 15. веку под утицајем вокализованог полугласника у јаком положају у народним говорима (Младеновић 1984–1985: 501–502).

Стара група /*vъ/ > /va/ јавља се у анализираном корпусу само једанпут у функцији предлога: ва (ЈСП 1828).⁴⁸

И префикс /*sъ/ > /sa/ у разматраним делима Јована Стерије Поповића забележен је, као и /va/, у само једном примеру: сајединити (ЈСП 1827).⁴⁹

Овај рефлекс полугласа забележен је и у примерима у којима често одговара стању и у народним говорима, те се не може сматрати искључиво наносом из српскословенског језика: безбедан (ЈСП 1830б), благодаран (ЈСП 1828; 1830б), благородан (ЈСП 1827, 1827; 1828; 1828; 1830а, 1830б; 1837, 1838а, 1838а, 1838б), земљеделац (ЈСП 1827; 1828; 1828), земљедрж[ац] (ЈСП 1838а), лакомислије (ЈСП 1828), ластити се (ЈСП 1827), љубимац (ЈСП 1828; 1830б; 1830а; 1838а), магновеније (ЈСП 1828; 1828; 1830б), маловажан (ЈСП 1828), малоуман (ЈСП 1830б), наравије (ЈСП

⁴⁷У народном језику се полугласник у слабом положају изгубио

⁴⁸И међу салвенизмима у песничком делу П. П. Његоша ова особина је ретка (СТИЛОВИЋ 1992: 58), као у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 56).

⁴⁹У *Роману без романа* овај префикс је констатован само у лексци из народног језика (Младеновић 1982: 124), а у Његошевим славенизмима потврђен је извештан број примера са овим префиксом (СТИЛОВИЋ 1992: 59) који се јавља и у језику Ј. Рајића (Младеновић 1964: 53), М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 36), Д. Обрадовића (KUNA 1970: 53), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 52), Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 32), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 64–65), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 108), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 120) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋА 2014: 115–117).

1828), нарав⁵⁰ (ЈСП 1828), наравни (ЈСП 1828), народољубац (ЈСП 1828), нерасудан (ЈСП 1828), нечастиви (ЈСП 1828), нужан (ЈСП 1828; 1830а), оскудан (ЈСП 1828), отличан (ЈСП 1837), печатан (ЈСП 1838а), полезан (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а), поступак (ЈСП 1838б), предак (ЈСП 1827; 1828), прекрасан (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), приљежан (ЈСП 1838б), родољубац (ЈСП 1838а), самодржац (ЈСП 1828), слаткопевац (ЈСП 1827), среброљубац (ЈСП 1828), сходан (ЈСП 1827; 1830а; 1830б), убитак (ЈСП 1828; 1830б), убитачан (ЈСП 1828), чувствителан (ЈСП 1828; 1830б).

2.2.5. Српскословенски/српски рефлекс назала предњег реда /**ɛ/ > /e/*

Када је реч о овој појави, сматрамо да је потребно напоменути да се, иако је у ранијим истраживањима увек говорено о српскословенском рефлексу, мора узети у обзир и вероватнији нанос из народног језика, чији је резултат рефлексације назала предњег реда био исти као у српскословенском.

Овај рефлекс назала предњег реда несумњиво се појављује у морфеми /*ce/* која долази уз глаголе: завештавати се (ЈСП 1830б: 53), завештати се (ЈСП 1830а; 1830б), отважити се (ЈСП 1828), печалити се (ЈСП 1837; 1838б), повиновати се (ЈСП 1828), ползовати се (ЈСП 1827; 1830а), предсказивати се (ЈСП 1827), прикључити се (ЈСП 1830б; 1838б), разјарити се (ЈСП 1830б), разрешавати се (ЈСП 1830б), разрешити се (ЈСП 1828), склонити се (ЈСП 1838а), смешећи се (ЈСП 1828), устремљавати се (ЈСП 1828), као и у формама пореклом од активног партиципа презента, код којих затичемо српско народно /*ć/* као континуант групе /*šč/*: љубећи (ЈСП 1827), настојећи (ЈСП 1830б), околостојећи (ЈСП 1838а), предстојећи (ЈСП 1828), происходећи (ЈСП 1828), стојећи (ЈСП 1828).

Осим у наведеним примерима, /*e/* на месту некадашњег назала предњег реда појављује се и у овим лексемама: муњопламени (ЈСП 1830б), обвезати (ЈСП 1830а), писме (ЈСП 1837; 1838а; 1838б), поредочни (ЈСП 1828), притежавати (ЈСП 1830б), просвештеније (ЈСП 1827; 1830б), свештени (ЈСП 1828), свештеник (ЈСП 1830б), славенски (ЈСП 1830а), узетије (ЈСП 1828).

---

⁵⁰ Уз овај, потврђен је и облик нрав (ЈСП 1838а) и нравствени (ЈСП 1830а). Конкуренција књишког облика без /*a/* и облика /*нарав/* уочена је и у језику Ј. Рајића (Младеновић 1964: 57–58), М. Видаковића (Кашић 1968а: 38), Е. Јанковића (Херити 1983: 72–73) и Ј. Суботића (Милановић 2014: 329).

2. 3. СЛАВЕНИЗМИ СА РУСКОСЛОВЕНСКИМ/РУСКИМ ФОНЕТСКИМ ОСОБИНАМА

2.3.1. Јекавски рефлекс *јата*

Речено је већ да је у Стеријином језику доследна екавска вредност *јата*. Анализирана грађа, међутим, специфична је због тога што Стеријини јунаци имају сопствени језички идентитет који захтева нешто другачије тумачење, а то се, пре свега, односи на јунаке његових комедија, у чијем су језичком изразу рускословенски и руски наноси маркантна појава. У складу са тим, у одређеном броју лексема чува се рускословенска вредност *јата* – /je/: *благодјетелни* (ЈСП 1838а), *вједјети* (ЈСП 1838а), *замјешатељство* (ЈСП 1830а), *звјездоносно* (ЈСП 1838а), *зјело* (ЈСП 1830а), *зрјети* (ЈСП 1838а), *извјестије* (ЈСП 1830а), *имјеније* (ЈСП 1830а), *имјети* (ЈСП 1838а), *кромје* (ЈСП 1838а), *нарјечије* (ЈСП 1830а), *отвјет* (ЈСП 1838а), *пјенородни* (ЈСП 1838а), *пјењаз* (ЈСП 1838а), *пјесн* (ЈСП 1838а), *пјеснословец* (ЈСП 1838а), *пјеснословије* (ЈСП 1838а), *повјешченије* (ЈСП 1838а), *посјешчавати* (ЈСП 1830а), *рјешителни* (ЈСП 1830а), *споразумјеније* (ЈСП 1830а), *увјенчавати* (ЈСП 1838а), *узрјети* (ЈСП 1838а), *уразумјети* (ЈСП 1838а), *цјел* (ЈСП 1830а), *человјек* (ЈСП 1838а), *человјечески* (ЈСП 1838а).

Вредност *јата* зависи, дакле, од особе која се служи датом лексемом, те је могуће да се у истој лексеми нађу различите вредности обележене са <ѣ>: *вјежество / вежество* (ЈСП 1830а; 1830б), *дјејство / дејство* (ЈСП 1828; 1830а;1830б; 1830б; 1837; 1838а; 1838б), *добродјетел / добродетел* (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б; 1837; 1838а), *опредјелено / опредељено* (ЈСП 1830а; 1830а), *повјест / повест* (ЈСП 1827; 1830а), *содјејствовати / содејствовати* (ЈСП 1828; 1830а), *тјело / тело* (ЈСП 1830а; 1837; 1838а).

2.3.2. Група /šč/

Наведено је већ како је велика вероватноћа да је графема <щ> у језику Јована Стерије Поповића имала стабилну вредност /št/. Из овог општег правила морају се, међутим, издвојити лексеме које припадају репликама оних Стеријиних јунака код којих је писац језик употребио као изразито средство за карактеризацију лика (у првом реду мисли се на Алексу Голића из *Лаже и паралаже* и Светозара Ружичића из *Покондирене тикве*)⁵¹, где се као доминантне уочавају особине рускословенског/руског језика. У тим примерима <щ> има вредност /šč/: *ашче* (ЈСП 1838а), *блешчати* (ЈСП

⁵¹ О језику у функцији карактеризације ликова више у поглављу посвећеном функцији славенизама у драмском делу Ј. С. Поповића (в. т. 5.1.1)

1838a), будушчност (ЈСП 1830a), вешч (ЈСП 1838a), вешчественост (ЈСП 1830a), високопарјашчи (ЈСП 1838a), вјашчајши (ЈСП 1830a), восхишченије (1838a), горјашчи (ЈСП 1838a), дшчер (ЈСП 1830a), искренољубјашчи (ЈСП 1830a), јешче (ЈСП 1838a), љубјашчи (ЈСП 1838a), нишчетен (ЈСП 1830a), отјагошчен (ЈСП 1838a), повјешченије (ЈСП 1838a), посвјашчавати (ЈСП 1838a), посјешчавати (ЈСП 1830a), преврашчен (ЈСП 1838a), предстојашчи (ЈСП 1838a), преиспешчрени (ЈСП 1838a), преобрашчени (ЈСП 1838a), присуствујушчи (ЈСП 1830a), стојашчи (ЈСП 1838a), тисјашчегуби (ЈСП 1830a), тихотекушчи (ЈСП 1838a), хоругвоносјашчи (ЈСП 1830a: 10).

Овом списку ваља прикључити и оне лексеме које су недвојбено рускословенско/руске провенијенције, односно оне које представљају лексички нанос из рускословенског/руског језика: нешчастан (ЈСП 1828; 1830б), нешчастије (ЈСП 1827; 1828; 1830б), шчастије (ЈСП 1828; 1830a; 1830б; *1838a; 1838б*) и шчастљив (ЈСП 1828; 1830a; 1830б).

2.3.3. Вокално /r/

Са рускословенским/руским рефлексом прасловенског примарног палаталног вокалног /*r/ > /er/ овде су, практично, наведене оне лексеме које су, у извесном смислу, како је и у досадашњим примерима показано, изоловане у оквиру језика драмских дела Јована Стерије Поповића. Реч је о оним лексемама које припадају језичком изразу јунака његових комедија, код којих је језик битан део карактеризације лика (о чему је, како је већ напоменуто, више речено у поглављу посвећеном функцији славенизама и књишких речи).

2.3.3.1. Претпоставка је, дакле, да, у складу са улогом која им је додељена, поједини Стеријини јунаци вокално /r/ изговарају у секвенци <er>, у складу са рускословенском и руском традицијом: бесмртни (ЈСП 1838a), верт (ЈСП 1830a), верх (ЈСП 1838a), неишчерпајеми (ЈСП 1838a), непочерпајеми (ЈСП 1838a), првородни (ЈСП 1830a), перси (ЈСП 1838a), приверженик (ЈСП 1838a), смертно (ЈСП 1830a), содержати (ЈСП 1838a), усердије (ЈСП 1830a), уштерб (ЈСП 1830a), шмеркати (ЈСП 1838a).

2.3.3.2. Поједини примери су, у складу са тим чијем говору припадају, имали различиту и графемску реализацију вокалног /r/ – примери са <er> појављују се у комедијама, и то код оних јунака који су језички обележени као представници

говорника славеносрпског језика⁵² или је реч о Кир Јањи, којем српски није матерњи језик и рђаво га говори – према томе, употреба секвенце <ер> и <р> на месту вокалног /г/ јасно је диференцирана: сербин / србин (ЈСП 1830а), сербљи / србљи (ЈСП 1827; 1830а), серпски / српски (ЈСП 1827; 1830б; 1837)⁵³, серце / срце (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а; 1838б).

2.3.3.3. Пример *шмеркати* неуобичајен је по томе што је реч о лексеми из српског народног језика (шмркати) која је увођењем секвенце <ер> 'славенизирана'. С обзиром на то да долази у једној реплици Светозара Ружичића, велика је вероватноћа да је Стерија то учинио из стилских разлога и да није реч о пищевој језичкој несмотрености.

2.3.3.4. Пример *жертвовати / жртвовати* (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а: 41) не разликује се на графемском плану, већ је фонетска реализација условљена употребом ове лексеме.

Овде ваља додати лексему *дерзати / дрзати* (ЈСП 1828) за коју не постоји упориште у српском народном језику те је могуће да је и у изговору чувана секвенца /ег/.

2.3.3.5. Групе <ре>, <ро> и <ор>, које такође потичу од вокалног /г/, у текстовима 18. и 19. века имају стабилну гласовну вредност, односно њима се увек обележавају одговарајуће гласовне групе.⁵⁴

- /*гь/ > /ге/: греција (ЈСП 1837), гречески (ЈСП 1837), древо (ЈСП 1830а), крест (ЈСП 1838а), крестити (ЈСП 1830а).

- /*гг/ > /ог/: гора (ЈСП 1827; 18289), гордељиви (ЈСП 1827), гордо (ЈСП 1828), гордост (ЈСП 1827), гортан / гортањ (ЈСП 1838а), горчаст (ЈСП 1838б), огорченије (ЈСП 1828), огорчити (ЈСП 1830а), прискорбни (ЈСП 1828), скорб (ЈСП 1830б; 1838а),

---

⁵² Врло илустративан пример јесте својеврсни вербални дуел између Алексе, лажног барона који за нужду и писац може да буде, и Марка, домаћина, резонера, у којем је главно 'оружје' Марково *Србин* и Алексино *Сербин* у једној размени реплика у *Лажи и паралажи* (ЈСП 1830а: 19).

⁵³ Ова појава је у вези са запажањима која износи А. Младеновић када каже: „Треба се овде задржати и на транскрипцији имена *Сербинъ*, *Сербљи*, као и придева *сербскій* и сл. [...] Наши људи су изговарали, несумњиво, поменуте речи и са *ер* и не само са вокалним *р*. То се у првом реду односи на писце, на школоване људе, на оне у чијем је образовању била присутна рускословенска, одн. руска језичка компонента. *Сербин* и *Србин* су биле свакако међусобно стилски диференциране: прва је припадала књижевном, а друга по правилу, српском народном језику иако се ова може срести и у писаним и у штампаним текстовима предвуковског и вуковског периода, и то нарочито у српском језичком контексту” (МЛАДЕНОВИЋ 1979: 117–118).

⁵⁴ Ово је потврђено у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 232), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 40) Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 40), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 58), док Ј. Рајић и ове облике замењује самогласничким /г/ (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 31).

скорбити (ЈСП 1827), торжествени (ЈСП 1828; 1830б), торжество (ЈСП 1828; 1828; 1838а), торжествовати (ЈСП 1828; 1838а).

- /*гъ/ > /го/: остров <островъ*> (ЈСП 1830а).

Забележен је и један пример пуногласја које је карактеристично за руски језик: предосторожан (ЈСП 1828; 1830а; 1830б).

2.3.3.6. Развој иницијалне групе /*сьг-/ једна је од разликовних карактеристика рускословенског и српског народног језика (Младеновић 1970: 111). Примери који су уочени у складу су са рускословенском нормом: неишчерпајем (ЈСП 1838а), непочерпајем (ЈСП 1838а), чертица (ЈСП 1838б)⁵⁵.

2.3.4. Вокално /л/

Рускословенски/руски рефлекс /ол/ много је чешћи од српског /у/ које се појављује само једном (*муњопламени*): молнија (ЈСП 1838а), молчаније (ЈСП 1838а), ополчити се (ЈСП 1828), солнце (ЈСП 1838а), толковање (ЈСП 1828), толковати (ЈСП 1828; 1838б).⁵⁶

У вези са сонантом /л/ у српском језику јесте и алтернација /л/ > /о/ на крају речи и слога која се у рускословенском, односно руском језику не дешава. С обзиром на анализирану грађу, не изненађује чињеница да није забележен ниједан пример са овом гласовном променом: ангел (ЈСП 1827; 1830а), анђел (ЈСП 1827), предјел / предел (ЈСП 1828; 1830б; 1838а), престол (ЈСП 1827; 1828), смисл (ЈСП 1830а), стол (ЈСП 1838а). И у придеву светал (ЈСП 1828), који је потврђен у неодређеном виду уочава се финално /л/.⁵⁷

---

⁵⁵ По свему судећи ова група није била сачувана код писаца 18. и 19. века, јавља се само у основи /черт-/ код Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 91), Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 51) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 154), код Е. Јанковића је забележен само један пример – *черпати* (ХЕРИТИ 1983: 150).

⁵⁶ У *Роману без романа* уочена је супротна ситуација, односно присуство рефлекса /у/ уз понеки пример са рускословенским/руским /ол/ (Младеновић 1982: 125). Рускословенски, односно руски рефлекс вокалног /л/ јавља се само у славенизмима и код Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 101)

⁵⁷ За остале сличне придеве који су забележени у одређеном виду: подли (ЈСП 1828; 1830б), потули (ЈСП 1828), тепли (ЈСП 1838а) може се евентуално претпоставити овакав облик у неодређеном виду, али уз малу вероватноћу.

2. 3. 5. Рускословенски/руски рефлекс полугласника

У рускословенском, односно руском језику сваки полугласник у јаком положају развио се посебно, полугласник предњег реда /*ъ/ се вокализовао у /е/, а полугласник задњег реда /*ь/ дао је /о/.

2.3.5.1. Рускословенски/руски рефлекс /*ъ/ > /е/

Рускословенски фонетизам несумњиво је посведочен у примерима са суфиксима /-еск/ и /-еств/:

- /-еск/: граматически (ЈСП 1838а), гречески (ЈСП 1837), дружески (ЈСП 1828), књажески (ЈСП 1838а), отечески (ЈСП 1828; 1830б), поданически (ЈСП 1828; 1830б), романтически (ЈСП 1827), статистически (ЈСП 1838а), человјечески (ЈСП 1838а);⁵⁸

- /-еств/: божествени (ЈСП 1827, 1830б), божество (ЈСП 1830б), величество (ЈСП 1828), величествено (ЈСП 1828), вешчественост (ЈСП 1830а), вјежество (ЈСП 1830а), дошествије (ЈСП 1830б), исправничество (ЈСП 1838а), јестество (ЈСП 1827; 1830б; 1838а), јестествоиспитатељ (ЈСП 1830а), јуначество (ЈСП 1827; 1828), качество (ЈСП 1837), књижество (ЈСП 1827; 1830б; 1838а), множество (ЈСП 1828; 1830а), мужество (ЈСП 1828), отечествени (ЈСП 1830б), отечество (ЈСП 1827; 1828; 1830б), отечествољубије (ЈСП 1828), праотечество (ЈСП 1827), прејестествен (ЈСП 1828; 1830б), пришествије (ЈСП 1828), путешествовије (ЈСП 1830а), содружество (ЈСП 1838а), супружество (ЈСП 1830б), художество (ЈСП 1827).⁵⁹

Ова вокализација потврђена је у оквиру анализиране грађе и у читавом низу других примера: бешчесно (ЈСП 1828), бешчестити (ЈСП 1838б), бешчислени (ЈСП 1838а), бешчувствен (ЈСП 1828; 1830б), блешчати (ЈСП 1838а), внутрени (ЈСП 1830б), ден / дењ (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а), лекомислени (ЈСП 1830а), љубезни (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1830а; 1830б, 1837; 1838б), љубезник (ЈСП 1830б), мечтаније (ЈСП 1828), мудрец (ЈСП 1830а), нечестиви (ЈСП 1838а), нишчетен (ЈСП 1830а), обешчестити (ЈСП 1827; 1838б), особено (ЈСП 1830а), пестрено (ЈСП 1830а), пјеснословец (ЈСП 1838а), полезно (ЈСП 1827), превиспрени (ЈСП 1838а), прелест (ЈСП

⁵⁸ Рефлекс /е/ у суфиксу /-ески/ потврђен је и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 54), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 287), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 70–71), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 145), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 119) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 311).

⁵⁹ Овај вокализам у суфиксу /-ество/ потврђен је и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 54), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 70–71), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 119) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 296).

1837), прељубезни (ЈСП 1838а), претчисленик (ЈСП 1827), пречесњејши / пречешњејши (ЈСП 1827; 1830б; 1837; 1838а), ревновати (ЈСП 1828), ревносни (ЈСП 1828), ревност (ЈСП 1828; 1830а), сопствен (ЈСП 1828; 1830б; 1838б), стихотворец (ЈСП 1838а), чесност (ЈСП 1828), чеснши (ЈСП 1828), чесњејши / чешњејши (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а; 1838б), чест (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838б), честовати (ЈСП 1827; 1830а; 1838б), честољубив (ЈСП 1830б), честољубије (ЈСП 1828), чувствени (ЈСП 1830б). Овај вокализам долази и у корену /*вѣс/ > /вс/: вес (ЈСП 1830а), весма (ЈСП 1830а), који се појављује и без вокализма /вс/: всемогуштво (ЈСП 1828), всеопшти (ЈСП 1838а), всеучилиште (ЈСП 1830а), што, такође, представља одлику рускословенског/руског језика.

2.3.5.2. Рускословенски/руски рефлекс /*ѣ/ > /о/

Предлог, односно префикс /во/ < /*вѣ/ забележени су у следећим примерима: во (ЈСП 1838а), воистину (ЈСП 1830а; 1838а), волшебни (ЈСП 1838б), волшебница (ЈСП 1828; 1838а), воображеније (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а), вопрс (ЈСП 1838б), совокупитељ (ЈСП 1838а; 1838б), совокупљен (ЈСП 1837).

Иницијално /*вѣ/ у којем није дошло до вокализације такође је једна од одлика рускословенског/руског језика: взирати (ЈСП 1830а), взјати (ЈСП 1838а), взор (ЈСП 1830б), вкус (ЈСП 1830а; 1838б), влити (ЈСП 1838а), вложити (ЈСП 1838а), внимателно / вниматељно (ЈСП 1838б), внимати (ЈСП 1828), внурени (ЈСП 1830б), впечатљеније (ЈСП 1828), вразумити (ЈСП 1830а).

Потребно је напоменути да према префиксу /вѣ-/во-/, односно предлогу /вѣ-/во-/ није забележен ниједан пример са формом /у/ – која се јавља у српским народним говорима.

Иницијално /*ѣз-/ које се развило у префикс /воз-/вос-/во-/ забележено је у низу примера: возбудити (ЈСП 1830а), возгрјевати (ЈСП 1838а), воздух (ЈСП 1827, 1828, 1830б), воздушни (ЈСП 1838а), возљублени (ЈСП 1838а: 52), возмошчи (ЈСП 1838а), возносити (ЈСП 1838а), воспитан (ЈСП 1828; 1830а; 1830а; 1837; 1838а), воспитаније (ЈСП 1830а; 1830а; 1837), воспитаница (ЈСП 1830а), воспитати (ЈСП 1838а), воспоминаније (ЈСП 1828), востављати (ЈСП 1828), восхитити (ЈСП 1838а), восхишченије / восхиштеније (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а).⁶⁰

⁶⁰ Префикси /в-/ /во-/ и /воз-/вос-/ имају своје стабилно место у језику Стеријиног *Романа без романа*, где није уочена појава ни /ва/ ни /ваз-/вас-/, као ни појава српског народног /у/, /уз-/

Значајан број примера уочен је и са префиксом /co/ < /*сљ/: бракосочетаније (ЈСП 1837), несогласије (ЈСП 1827), присоветовати (ЈСП 1828), со (ЈСП 1828; 1830а; 1837; 1838а; 1838б), собољезнованије (ЈСП 1830б), собор (ЈСП 1827; 1828; 1830б), совокупитељ (ЈСП 1838а; 1838б), совокупљен (ЈСП 1837), содржати (ЈСП 1838а), содјејствовати / содејствовати (ЈСП 1828; 1830а), содружество (ЈСП 1838а), сожаловати (ЈСП 1830а; 1830б), сожаљеније (ЈСП 1828; 1830б; 1838а), созакљатије (ЈСП 1830а), сојуз (ЈСП 1828), сојузити (ЈСП 1830б), сокрушен (ЈСП 1828; 1830б), сокрушити (ЈСП 1830б), љубвесоперник (ЈСП 1830б), соперник (ЈСП 1827; 1828; 1830б), сопутник (ЈСП 1838а), сопутница (ЈСП 1838а), состав (ЈСП 1830а), составити (ЈСП 1837), состављен (ЈСП 1837; 1838а), состојаније (ЈСП 1830а), состојати се (ЈСП 1828), сотворити (ЈСП 1838а), сохранити (ЈСП 1830а; 1837), сочиненије / сочињеније (ЈСП 1837; 1838а; 1838б), сочинитељ (ЈСП 1830а; 1837; 1838а); сочинити (ЈСП 1837; 1838а; 1838а); сочињен (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б).⁶¹

Са руском/рускословенском вокализацијом прасловенског полугласника задњег реда забележен је и предлог– ко (< /*кљ/) (ЈСП 1827; 1828)⁶², као и још неки примери: бодри (ЈСП 1827), одоховеније (ЈСП 1837), ожесточен (ЈСП 1828), отончати (ЈСП 1830а), протолковати (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), растолковати (ЈСП 1830а; 1837), тогда (ЈСП 1830а), точка (ЈСП 1827), уповати (ЈСП 1830а), утончати (ЈСП 1830а).

2.3.5.2.1. Именица љубов (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838б) бележи се у првим писаним српским споменицима, тако да не представља нанос из рускословенског или руског језика из 18. века, већ је, како наводи П. Ивић,

---

(Младеновић 1982: 125). И у Његошевим песничким делима је слична ситуација, уз усамљене примере са /ва/ (СТИЛОВИЋ 1992: 77–78).

Префикс /в-/ и /во-/ уочен је у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 56), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 99–100), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 120), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋА 2014: 334–335) уз опаску П. Херитија да су приређивачи монографија о језику појединих писаца 18. и 19. века ретко помињали ове форме (1983: 100), за разлику од форме /воз-/вос-/ која је уочена код М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 36), Д. Обрадовића (KUNA 1970: 56) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋА 2014: 335), и уз конкурентско /ваз-/вас-/ у језику Ј. Рајића (Младеновић 1964: 53), Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 33) или /уз/ код Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 65) и Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 121).

⁶¹ И у *Роману без романа* овај префикс има стабилно место (префикс /са-/ долази у народној лексици) (Младеновић 1982: 124), док се у Његошевим славенизмима уочава конкуренција префикса /со-/ и /са-/ (СТИЛОВИЋ 1992: 59, 78), као и у језику Ј. Рајића (Младеновић 1964: 53), М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 36), Д. Обрадовића (KUNA 1970: 53), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 64–65), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 108), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 120) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋА 2014: 115–117), док су у језику Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 52), Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 32) примери са /со-/ усамљени.

⁶² Са овим фонетизмом предлог /*кљ/ забележен је у језику Ј. Рајића (Младеновић 1964: 52), М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 35), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 52), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 110), али врло ретко и уз изразиту употребу префикса без вокализације, док Д. Обрадовић обе форме користи напоредо (KUNA 1970: 52).

највероватније реч о утицају македонског изговора црквеног језика (1966: 164), иако га наши писци 18. и 19. века највероватније доживљавају као рускословенски облик (KUNA 1970: 54).⁶³

2. 3. 6. Рускословенски/руски рефлекс назала предњег реда /**ǣ*/ > /*'a*/ja/

Рускословенски рефлекс назала предњег реда /ja/ (нпр.: *горјашчи*) или /a/ испред којег долази палатализован консонант (нпр.: *књажески*) забележен је у следећим примерима: взјати (ЈСП 1838a), вјашчајши (ЈСП 1830a), горјашчи (ЈСП 1838a), јазик (ЈСП 1838a), досјагнути (ЈСП 1838a), изрјадни (ЈСП 1830a), изрјадно (ЈСП 1830a; 1838a), књажески (ЈСП 1838a), началник (ЈСП 1827; 1830b), началство (ЈСП 1830b), непоњатно (ЈСП 1838a), ишчадије (ЈСП 1838a), неувјадајем (ЈСП 1838a), објатије (ЈСП 1828; 1838a), отјагошчен (ЈСП 1838a), памјат (ЈСП 1827), памјатник (ЈСП 1837), пењаз (ЈСП 1838a), преизрјадни (ЈСП 1837), претпријатије (ЈСП 1828; 1837; 1838a), пријати (ЈСП 1838b), притјажавати (ЈСП 1830a), притјажатељ (ЈСП 1830a), свјати (ЈСП 1838a), славјанин (ЈСП 1830a), славјански (ЈСП 1838a), созакљатије (ЈСП 1830a), тисјашчегуби (ЈСП 1830a), тјашко (ЈСП 1830a), учасник (ЈСП 1828; 1830b), учасница (ЈСП 1828; 1830b), чадо (ЈСП 1827), част (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1828; 1830a; 1830a; 1837).

Поред наведених примера рускословенски рефлекс долази и у партиципским облицима: искренољубјашчи (ЈСП 1830a), љубјашчи (ЈСП 1838a), предстојашчи (ЈСП 1838a), стојашчи (ЈСП 1838a), хоругвоносјашчи (ЈСП 1830a), као и у повратним глаголима: претворитисја (ЈСП 1838a), прославивсја (ЈСП 1838a), сподобитисја (ЈСП 1838a), старатисја (ЈСП 1838a).

Посебно ваља издвојити име Свјатозар Розичич (ЈСП 1838a), које је настало тако што је Стеријин јунак Светозар Ружичић своје српко име заменио 'славјанским' уносећи у њега рускословенски рефлекс назала предњег реда, а у презимену српску основу /руж-/ замењује руском /роз-/ и финално /ћ/ замењује са /ч/, по угледу на обичај у руском језику.

---

⁶³ Овај облик појављује се и у Стеријиним *Роману без романа* (Младеновић 1982: 128), и у Његошевим славенизмима (СТИЈОВИЋ 1992: 81), али као дублетна форма, што је, уосталом, било уобичајено код већине војвођанских писаца 18. и 19. века – Ј. Рајића (Младеновић 1964: 65), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 57), Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 33), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 70, 92), Ј. Хацића (СУБОТИЋ 1989: 132), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 327). Према запажању П. Херитија (1983: 92), и Вук Караџић је у првом издању Српског рјечника из 1818. имао само облик *љубав* (КАРАЦИЋ 1966: 378), да би у другом издању из 1852. додао и *љубов* (КАРАЦИЋ 1977: 338).

2. 4. СЛАВЕНИЗМИ СА МЕШОВИТИМ ГЛАСОВНИМ ОСОБИНАМА – СЛАВЕНОСРБИЗМИ

У оквиру разматране грађе одређени број славенизама јавља се са мешовитим особинама језичких елемената оних језика који су у њему коегзистирали, највише рускословенског/руског и српског народног језика, и у мањој мери српкословенског. Такви „мешовити облици на фонетско-лексичко-морфолошком плану” временом су се стабилизовали и постали одлика славеносрпског језика (Младеновић 1978: 110). Славеносрбизме су као језички феномен учили и анализирали многи значајни проучаваоци славеносрпског језичког периода⁶⁴, али пун обим методолошки разрађеног проучавања добијају у студији С. Стијовића посвећеној славенизмима П. П. Његоша (1992: 94–99).

Славеносрбизме које је Стијовић уочио у чак четрнаест категорија А. Милановић сврстава у четири различита типа на основу укрштања различитих језичких особина:

1. рускословенски/руски + српски народни
2. рускословенски /руски+ српкословенски
3. рускословенски + српкословенски + српски народни
4. српкословенски + српски народни (Милановић 2005: 325).

У ексцерпираној грађи нисмо нашли потврде за форме са елементима оба редакцијска и српског народног језика, али зато јесу пронађени примери у којима имамо заједничке особине редакцијских језика и особине из српског народног.

Највећи је број примера са рускословенским/руским и српским народним особинама, затим са особинама оба редакцијска језика и свега два примера са особинама српкословенског и народног језика и рускословенског, српкословенског и српског народног језика. Овим су редоследом славеносрбизми наведени и у наредним подглављима.

2.4.1. Славеносрбизми са елементима рускословенског/руског и српског народног језика

Међу славеносрбизмима са елементима рускословенског/руског и српског народног језика највише је оних примера који долазе са српским народним суфиксом

---

⁶⁴ А. Младеновић користи управо овај термин (1989: 57, 91, 92, 113, 133) док се уосталим студијама говори о хибридној славеносрпској лексици или лексици са мешовитим особинама (Михалловић 1982–1984: 647–661; Кашић 1984: 91– 92; Ивић 1998: 134, 135, 161–164; 2001: 183; Суботић 1989: 56, 97, 133, 145; Суботић: 2006а: 22), да би се у новијим студијама усталио термин славеносрбизам (Стијовић 1992: 94; Милановић 2005; 2014: 337; Ранђеловић 2012).

за имперфектизацију глагола /-ава/: восклицавати (ЈСП 1828), воспитавати (ЈСП 1828; 1830а), воспламењавати (ЈСП 1838а), озарјавати (ЈСП 1838а), посвјашчавати (ЈСП 1838а), посјешчавати (ЈСП 1830), притјажавати (ЈСП 1830а), соблажњавати (ЈСП 1828), соизвољавати (ЈСП 1830б), увјенчавати (ЈСП 1838а).

Уочени су и примери у којима уз рускословенске фонетске особине долази српско /ć/ уместо /šč/: вопијући (ЈСП 1828), восхићен (ЈСП 1828), хотећи (ЈСП 1837), и један пример са /ǰ/ уместо /g/: анђел (ЈСП 1827) где уз српску фонему уочавамо /l/ које се чува на крају речи.

У примерима припјатствије (ЈСП 1830б; 1837) и припјатствовати (ЈСП 1828)⁶⁵ као и мздопремчивост (ЈСП 1830а)⁶⁶ извршено је укрштање префикса /прѣ-/пре-/ и /при-/ што је одлика неких српских народних говора. Дијалекатску црту Стеријиног језика уочавамо и у примерима надлежити (ЈСП 1830а) и соизволити (ЈСП 1830б; 1838а), где је дошло до аналошког ширења /и/ из презентске основе (ЈЕРКОВИЋ 1991: 48), и супружештво (ЈСП 1828), забележеном са гласовном алтернацијом у суфиксу /-ество/ која је настала највероватније аналогично према народним облицима као што је *јунаштво*.

У лексемама човечески (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б) и човечество (ЈСП 1827; 1828; 1830б) на основу из српског народног језика /човек/ долазе рускословенски/руски суфикси, док у примеру ревновање (ЈСП 1830б) уочавамо обрнуту ситуацију – рускословенску/руску основу и српски народни суфикс /-ње/.

2.4.2. Славеносрбизми са особинама рускословенског/руског и српкословенског језика

У оквиру славеносрбизама са особинама рускословенског/руског и српкословенског језика највише је оних у којима се уз неку од фонетских особина рускословенског или руског језика појављује српкословенска група /št/ која је понекад карактеристична и за српски народни језик:⁶⁷ високопреосвјаштењејши (ЈСП 1830б),

⁶⁵ Изједначавање префикса /пре-/ и /при-/ у корист префикса /при-/ карактеристика је севернобанатских говора (ИВИЋ 2001б: 105), али је Ј. Јерковић је не запажа као Стеријину дијалекатску црту у грађи коју је анализирао (ЈЕРКОВИЋ 1991). Иста појава забележена је и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 60–61), а код Ј. Суботића јавља се само у глаголу *припознати* (МИЛАНОВИЋ 2014: 95).

⁶⁶ Појава замене префикса /при-/ са /пре-/ карактеристична је пре свега за сремске говоре, али и за говоре јужног баната (ИВИЋ 2001б: 105), и утврђена је и као специфичан Стеријин дијалектизам (ЈЕРКОВИЋ 1991: 49). Ова замена забележена је и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 60–61), Ј. Хацића (СУБОТИЋ 1989: 101–102) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 95–96).

⁶⁷ Потребно је имати у виду да због писања <щ> ипак остаје отворена могућност и за рускословенско/руско читање са /šč/.

воопште (ЈСП 1828; 1837), восхиштеније (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), всемогуштво (ЈСП 1828), всеопшти (ЈСП 1838а), всеучилиште (ЈСП 1830а), преосвјаштењејши (ЈСП 1828), општество (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), сокровиште (ЈСП 1827; 1828; 1830б), соопштити (ЈСП 1828), уштерб (ЈСП 1830а), суштество (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а), суштествовати (ЈСП 1828).

У низу наредних примера не може се са сигурношћу тврдити да ли је реч о српскословеским или српским фонетизмима, те су они посматрани заједно.

Уочен је и значајан број оних примера у којима се уз фонетске особине славеносрпског/српског језика појављује рускословенски/руски рефлекс полугласа задњег реда /*ъ/ > /о/: воверити (ЈСП 1830а), присоветовати (ЈСП 1828), совесно (ЈСП 1838б), совест (ЈСП 1827; 1828; 1830б), совестан (ЈСП 1828; 1830б), совет (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б), советник (ЈСП 1827; 1828; 1838а), советовати (ЈСП 1830б; 1838а), согрешити (ЈСП 1830б; 1838б), совршен (ЈСП 1827; 1838а), совршено (ЈСП 1838б), совршенство (ЈСП 1830а), совршити (ЈСП 1830а), превосходан (ЈСП 1830а), сојединити се (ЈСП 1828), сојузити се (ЈСП 1830б).

У примерима нешчастан (ЈСП 1828; 1830б) и честан (ЈСП 1827; 1828; 1830б) на рускословенску/руску основу долази суфикс са српскословенским/српским рефлексом полугласа, док се у примеру вежество (1830б) уз екавски рефлекс јата у основи појављује суфикс са рускословенским фонетизмом.

Придев предосторожан (ЈСП 1828; 1830а; 1830б) појављује се са пуногласјем у основи, које је карактеристично за руски језик, и српскословенским, односно српским суфиксом /-ан/.

У примеру цветући (ЈСП 1830б) уз презентску основу из рускословенског/руског језика у којој се појављује екавски рефлекс јата у партиципском наставку долази /ć/ на месту групе /šć/.

2.4.3. Славеносрбизми са заједничким редакцијским особинама и особинама из српског народног језика

Са заједничким редакцијским особинама и особинама из српског народног језика уочени су примери наслаждавати се (ЈСП 1838а), услаждавати (ЈСП 1838а) где уз групу /žd/ долази српски народни суфикс за имперфектизацију.

2.4.4. Славеносрбизми са особинама српскословенског и српског народног језика

У, такође, свега два примера уочене су карактеристике српскословенског и српског народног језика – у придеву прикрасан (ЈСП 1838а) уз дијалекатску карактеристику замене префикса /пре-/ и /при-/, о којој је већ било речи, долази српскословенски рефлекс полугласа који је уједно особина и српског народног језика, а у примеру муњопламени (ЈСП 1830б) српски народни рефлекс вокалног /л/ > /ц/ појављује се уз српскословенски рефлекс назала предњег реда, који такође може бити и особина српског народног језика, те ову класификацију славеносрбизама у којима се уочавају особине српскословенског и српског народног језика можемо узети врло условно.

2.4.5. Особине српског народног језика у славенизмима без изражених редакцијских особина

У извесном броју ексцерпираних примера уочене су особине српског народног језика које се појављују у славенизмима без изражених редакцијских особина:

1. Замена префикса /при-/ и /пре-/: пресни (ЈСП 1830а), преповедати (ЈСП 1838а), преповест (ЈСП 1827).

2. Дисимилација групе /mn/ > /ml/: многољудни (ЈСП 1830б) – што није била ретка појава у језику Стеријиних савременика⁶⁸, а истовремено је и одлика пишчевог дијалекта (ЈЕРКОВИЋ 1991: 50).

3. Суфикс /-ње/ на месту суфикса /-ије/: књигописање (ЈСП 1837; 1838а), казивање (ЈСП 1830б), слутење (ЈСП 1828; 1830б).

4. Српско народно /ć/ на месту групе /šč/: владајући (ЈСП 1830б: 2), дејствујући (ЈСП 1827, 1828, 1830а, 1830б), држећи (ЈСП 1828: 52), идући (ЈСП 1828: 61), лежећи (ЈСП 1828; 1830б), љубећи (ЈСП 1827), очекивајући (ЈСП 1828), происходећи (ЈСП 1828), стојећи (ЈСП 1828), тренући (ЈСП 1827), господствујући (ЈСП 1838б), настојећи (ЈСП 1830б), срцепребијајући (ЈСП 1828).

5. Губљење гласа /h/: итрост (ЈСП 1830б), удни (ЈСП 1830б).

---

⁶⁸ Ова појава карактеристична је за говоре Баната (ИВИЋ 1958: 333). Код Д. Обрадовића уочава се напоредна употреба обе групе (KUNA 1970: 79–80), а у језику Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 86) и Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 47) углавном се чува група из књижевног језика /mn/, али недоследно, док је за језик Ј. Суботића карактеристично чување ове групе у првој фази стваралаштва, а касније се појављује и конкурентска група /ml/ (МИЛАНОВИЋ 2014: 161–162).

6. Навешћемо овде и један неуобичајен пример у којем је на црквенословенску основу додат суфикс /-лук/ који је турског порекла, али будући да је нашао место у творбеном систему српског народног језика, постао је продуктиван у народним говорима, те се о њему, условно, може говорити као о народној црти: християнлук (ЈСП 1827; 1828).

2.4.6. У вези са српским народним фонетским особинама ваљало би напоменути да на основу увида у целокупну грађу долазимо до закључка да су групе <ле> и <не> читане/изговаране као /ље/ и /ње/у трпним придевима и глаголским именицама, без обзира на претпостављену традицију читања ових група као /le/ и /ne/ која је била раширена међу писцима предвуковског и вуковског периода. Упориште за овакав изговор налази се не само у рускословенским ортоепским правилима већ и у чињеници да у трпним придевима и глаголским именицама, изведеним од одговарајућих глагола, долази до старог јотовања чији су резултати присутни и у руском и у српском народном језику (Младеновић 1979: 119). Сви примери овога типа уз прецизнија тумачења дати су у поглављу посвећеном транскрипцији.

2. 5. КОНКУРЕНЦИЈА МЕЂУ СЛАВЕНИЗМИМА НА ОСНОВУ ФОНЕТСКИХ ОДЛИКА

У ниже наведеним примерима издвојени су славенизми код којих се уочава конкуренција српских фонетских особина, с једне стране, и црквенословенских и руских с друге:

/љ/ : /g/ – анђел (ЈСП 1827) : ангел (ЈСП 1830а),

/човек/ : /человјек/человек/ – човечески (ЈСП 1827; 1827; 1830б; 1838б) / човечество (ЈСП 1827; 1828; 1830б) : бешчеловечни (ЈСП 1830б) / человек (ЈСП 1838а) / человјечески (ЈСП 1838а),

/љ/ : /šč/št/ – восхићен (ЈСП 1828) : восхишченије / восхиштеније (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а), стојећи (ЈСП 1828) : стојашчи (ЈСП 1838а),

/све-/ : /все-/ – свеучилиште (ЈСП 1827) : всеучилиште (ЈСП 1830а),

/нарав/ : /нрав/ – нарав (ЈСП 1828) / наравије (ЈСП 1828) : нрав (ЈСП 1838а),

/част/ : /чест/ – нечастиви (ЈСП 1828) : нечестиви (ЈСП 1838а),

/*љ/ > /e/ + /љ/ : /*љ/ > /ja/ + /šč/ – предстојећи (ЈСП 1828; 1837) : предстојашчи (ЈСП 1838а),

/*ѣ/ > /e/ : /*ѣ/ > /ja/ – притежавати (ЈСП 1830б) : притјажавати (ЈСП 1830а) / притјажатељ (ЈСП 1830а); светозарни (ЈСП 1828) : Свјатозар Розичич (ЈСП 1838а), славенски (ЈСП 1830а) : славјанин. (ЈСП 1830а) / славјански (ЈСП 1838а), свештени (ЈСП 1828) / свештеник (ЈСП 1830б) : високопреосвјаштењејши (ЈСП 1830б) / преосвјаштењејши (ЈПС 1828),

/-ештво/ : /-ество/ – супружештво (ЈСП 1828) : супружество (ЈСП 1830б).

Може се закључити, без обзира на невелик број илустрација, да, уз минимална одступања, постоји већа тенденција ка црквенословенским и руским фонетским и творбеним елементима у комедијама него у трагедијама (где имамо забележено само *бешчеловечни*) или пратећим текстовима, где ти елементи долазе углавном на насловној страни, која је подлегала специфичним правилима изражавања (Младеновић 1969б: 44) или је пак реч о титулама.

2. 6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Будући да је Стерија користио неререформисану грађанску ћирилицу⁶⁹, појединим графемама служио се како би обележио различите гласовне вредности, које уједно чине разлику на фонетском плану најчешће између рускословенског и руског језика, с једне стране, и српкословенског и српског народног, с друге: <ѣ> у вредности српкословенског и српског народног /e/, <щ> у вредности групе /št/ карактеристичне за српкословенски, односно српски народни језик и /šč/ које се појављује у рускословенском и руском, те групу <ер> и сугласничко <р> за обележавање вокалног /r/. То су појаве које онемогућавају прецизно одређивање изговора, а с тим у вези и прецизно одређивање фонетских особина. Стога смо били у ситуацији да на основу неких дублетских форми (варијанте обележавања са <шт> или истовремене употребе <ер> и <р>) или на основу функције славенизама (чијим репликама припадају одређене лексеме) одређујемо гласовну вредност наведених графема. То свакако треба имати у виду приликом разматрања заједничких српкословенских/српских народних и рускословенских/руских особина славенизама јер увек постоји дилема како транскрибовати одређене примере. Стога, остаје отворена могућност да је однос фонетских особина унеколико другачији.

⁶⁹ Потпуни преглед графема које је Стерија користио у анализираним делима и пропратни коментари налазе се у поглављу посвећеном транскрипцији речничких одредница (т. 6.2.1. и 6.2.2).

3. ТВОРБЕНИ АСПЕКТ СЛАВЕНИЗАМА И КЊИШКИХ РЕЧИ У ДРАМСКИМ ДЕЛИМА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

У овом поглављу наведени су и описани, пре свега, они творбени форманти⁷⁰ и типови који представљају наслеђе из старословенског језика и његових редакција (српкословенског и рускословенског језика), као што су именички суфикси /-тељ/, /-ство/, /-ије/, придевски /-ески/, /-м/, или префикси /в-/ , /воз-/вос-/ , /со-/ и сл, али и сви остали уочени суфикси и префикси.

Преузимање лексике из црквенословенског језика условило је и појаву значајног броја сложеница у разматраним Стеријиним комедијама и трагедијама, а уочено је и присуство партиципа који, као морфосинтаксичка категорија, не подлежу творбеној анализи, али учествују у творби претварањем, односно конверзији која је такође разматрана као један од творбених процеса.

Све анализиране лексеме (988) посматране су у свом основном облику, како су навођене у речнику. Велики број лексема у том облику није потврђен, већ је форма номинатива, односно инфинитива реконструисана на основу сродних и сличних примера. Такав је случај, на пример, присутан код суфикса за означавање особа мушког пола /-ац/, односно /-ец/. Због тога је код неких суфикса прибегнуто алтернативним решењима, на пример код придевског суфикса /-(а)н/-(е)н/⁷¹.

Формална анализа творбеног система, као ни анализа процеса творбе нису биле циљ овога рада. У складу са досадашњим истраживањима славенизама и књишких речи (в. Стиловић 1992; Зорић 2004; Тумарић 2008) у оквиру овог поглавља наведени су сви суфикси и префикси присутни у анализираној грађи, уз осврт на њихово порекло, семантички тип лексема уз које се везују и слично. Приликом анализе ослањали смо се на податке које дају Јефимова (ЕФИМОВА 2006), Цејтлин (ЦЕЈТЛИН 1977), затим Бабић (БАВИЋ 1986), Клајн (2002; 2003), Скок (СКОК 1971–1974) и други. Једини преседан у односу на ранију праксу извршен је у погледу анализе сложеница. Као специфичан лексички слој, забележен у релативно великом броју примера (126 ≈ 13% укупне грађе), сложенице и творенице настале сложено-суфиксалном творбом подвргнуте су творбеној анализи. Творби конверзијом посвећена је, такође, посебна пажња.

⁷⁰ Термин формант користи се овде у оном значењу у којем га употребљава и Б. Ћорић – означава и префиксе и суфиксе (2004; 2008: 32–33)

⁷¹ Ово се односи на оне случајеве код којих вокали /а/ и /е/ воде порекло од полугласника предњег реда.

У овом поглављу су, дакле, најпре наведени (1) посведочени суфикси – по граматичким категоријама – именице (мушки род, женски род, средњи род), придеви и глаголи, (2) затим је дат преглед префикса, а потом је (3) спроведена творбена анализа сложеница, у оквиру које су разматране и чисте композите и оне настале сложено-суфиксалном творбом (према граматичким категоријама – именице, придеви, глаголи), да би на крају (4) биле наведене лексеме настале конверзијом.

3.1. СУФИКСИ

Као што је речено, у овом поглављу наведени су сви уочени суфикси, не само они који се сматрају карактеристичним и на било који начин маркираним у предстандардном српском језику⁷².

Суфикси су навођени према граматичким категоријама: именице – мушки, женски, средњи род, придеви и глаголи. Дати су азбучним редом, без обзира на фреквентност или место у творбеном систему језика 18. и 19. века.

3.1.2. Именице

3.1.2.1. Именице мушког рода

У оквиру разматраних лексема именице мушког рода које су деривирани⁷³ помоћу суфикса нису многобројне. Забележен је 41 пример са чак девет различитих суфикса.

3.1.2.1.1. /-ак/

Иако је старословенски суфикс /*-ък(ъ)/ покривао веома разноврсна семантичка поља⁷⁴ (ЕФИМОВА 2006: 180–181), у разматраној грађи појављује се само са

---

⁷² Овакав приступ има и Стијовић у анализи Његошевих славенизама (1992: 107), док се аутори монографија о језику појединих писаца опредељују за одређене суфиксе карактеристичне за славенизме или речи страног порекла, уколико уопште посвете пажњу творби речи (уп. КАШИЋ 1968а, КУНА 1970, ЈЕРКОВИЋ 1972; ЈЕРКОВИЋ 1976; NUORLUOTO 1989; СУБОТИЋ 1989; МИЛАНОВИЋ 2014).

⁷³ Термин деривације користи се у овом раду у свом ужем значењу којим се обухватају процеси суфиксације и префиксације, а не као еквивалент термину творба речи, те су и резултати тог процеса означени као суфиксални, односно префиксални деривати (Торић 2008: 16–18). Као синонимни у овом раду користе се и термини суфиксална и префиксална твореница.

⁷⁴ Упркос овој тврдњи, дати суфикс није наведен у *Лексици старословенског језика* Р. М. Цејтлин (Цејтлин 1977).

српскословенским/српским фонетизмом /-ак/ и то у свега три именице – поступак (ЈСП 1838б), предак (ЈСП 1828) и убитак (ЈСП 1828; 1830б).⁷⁵

3.1.2.1.2. /-анин/-јанин/⁷⁶

Суфикс /*-ѣnin(ъ)/-(j)anin(ъ)/, како наводи Јефимова (ЕФИМОВА 2006: 94), био је високо фреквентан још у старословенском језику, где је творио именице које означавају становнике неког места (града, државе, насеља), као и, у форми множине, припаднике народа и племена, а врло се често додавао на грчке основе преузимане приликом превођења из оригиналних текстова. Аломорф /*-ѣnin(ъ)/ јављао се после гласова /t/, /s/, /p/, /r/ и /m/, док је аломорф /*-(j)anin(ъ)/ умекшавао последњи сугласник основе на коју је додаван (ЕФИМОВА 2006: 94)⁷⁷.

Међу анализираним славенизмима и књишким речима забележене су свега три именице са овим суфиксом: славјанин (ЈСП 1830а), дворјанин (ЈСП 1830б) и христијанин (ЈСП 1827)⁷⁸. Само последња припада именицама које означавају етничку припадност, што је примарно значење овога суфикса (КЛАЈН 2003: 92). Именица *дворјанин* припада групи етноида (ВАВИЋ 1986: 207) – назива за становнике изведених од заједничких именица, док је именица *христијанин* која нема уобичајено значење порекла или места боравка ван ових значења (ВАВИЋ 1986: 207)⁷⁹.

3.1.2.1.3. /-ац/-ец/

Суфикс /*-ъс(ъ)/-ъс(е)/-ъс(а)/ био је у старословенском језику најуниверзалнија и полифункционална творбена морфема (ЕФИМОВА 2006: 69) која се у ексцерпираној

---

⁷⁵ Стијовић не бележи појаву овог суфикса у Његошевим песничким делима, а у *Даворју* није забележена ниједна од ових именица (Уп. СТИЛОВИЋ 1992: 110; ТУМАРИЋ 2008: 72). Разматрајући славеносрпске елементе у *Роману без романа*, А. Младеновић наводи овај суфикс у именици *замак* анализирајући је из фонетског аспекта (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 126).

Међу свим прегледаним монографијама писаца предстандардног периода, овај суфикс наводи се једино у језику Јована Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 281).

⁷⁶ Аломорфи су у овом раду давани један до другог са косом заградом између, не као два посебна форманта.

Термином аломорф означавају се различите реализације једне морфеме које могу бити позиционо или историјски условљене (СУВОТИЋ–СРЕДОЈЕВИЋ–ВЈЕЛАКОВИЋ 2012: 73–74).

⁷⁷ Р. М. Цејтлин овај суфикс не разматра у својој монографији посвећеној старословенској лексици, иако именице изведене овим суфиксом припадају категорији именица са значењем лица и ауторка га у пропратним коментарима наводи у два наврата (ЦЕЈТЛИН 1977: 96, 135).

⁷⁸ Именице *христијанин* и *славјанин* потврђене су и у Његошовом песничком језику (СТИЛОВИЋ 1992: 110), док међу славенизмима у Стеријином *Даворју* и *Роману без романа* није забележена ниједна таква именица (ТУМАРИЋ 2008; МЛАДЕНОВИЋ 1982). Овај суфикс регистрован је код Рајића (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 100), Видаковића (КАШИЋ 1968а: 74), Обрадовића (КУНА 1970: 97), Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 124), Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1974: 61), Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 191), Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 130), Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 280).

⁷⁹ Клајн наводи да ова именица, као и именица *пучанин*, има значење припадности и да улази у малобројну групу таквих именица (КЛАЈН 2003: 93).

грађи појављује у два своја фонетска лика – српскословенском/српском: /-ац/ и рускословенском/руском: /-ец/.

У анализираној грађи, међу именицама на /-ац/, само једна именица није сложеница: љубимац (ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1830б; 1838а)⁸⁰.

Суфикс /-ец/⁸¹ појављује се у Стеријиним комедијама *Покондирена тиква* и *Лажа и паралажа* као део идиома његових јунака Светозара Ружичича, алијас Свјатозара Розичича, односно Алексе Голића, такође у сложеницама, с изузетком једног примера – мудрец (ЈСП 1830а).

Обе наведене именице настале су од придева, мада је овај суфикс у старословенском језику могао бити употребљаван и уз глаголске основе, где се показао као продуктивнији (ЦЕЈТЛИН 1977: 107–116).

3.1.2.1.4. /-ин/

Сингуларски суфикс /-ин/ забележен је само у етнониму Србин / Србин (ЈСП 1830а)⁸², који се појављује и у суплетивној множини у облику збирне именице Србљи / Србљи (ЈСП 1827; 1830а)⁸³. У старословенском језику овај суфикс најчешће је означавао особе мушког пола, имао је само значење једнине, а често је био и део сложеног суфикса, нпр. *поганин* (ЕФИМОВА 2006: 91–92).

3.1.2.1.5. /-их/

У питању је прасловенски и свесловенски суфикс који и данас постоји у руском језику у значењу припадника животињским врстама мушког пола, а замењен је, према П. Скоку суфиксом /-ик/ (СКОК 1988: 677) који и данас постоји у руском језику у значењу мушких припадника животињских врста. У анализираној грађи забележена је једна именица: жених (ЈСП 1838а). Ову именицу Р. М. Цејтлин наводи као једину у

⁸⁰ Ова именица потврђена је и у *Роману без романа* (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 127), и код Његоша, али је Стијовић даје са сложеним суфиксом /-им(а)ц/ (СТИЈОВИЋ 1992: 110).

⁸¹ Суфикс /-ец/ није потврђен ни у Његошевим песничким делима ни у *Даворју* (Уп. СТИЈОВИЋ 1992: 110; ТУМАРИЋ 2008: 72), док се у *Роману без романа* појављује један пример: *писмокрадец* (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 127).

Овај суфикс, ако је и разматран, то је више чињено из фонетског аспекта рефлекса полугласника (KUNA 1970: 53–54; МЛАДЕНОВИЋ 1982: 127), него из творбеног (МИЛАНОВИЋ 2014: 276).

⁸² Овај суфикс није потврђен међу Његошевим славенизмима (СТИЈОВИЋ 1992) ни у *Даворју* (ТУМАРИЋ 2008).

У монографијама посвећеним језицима писаца предстандардне епохе, именице са овим суфиксом издвајају Кашић (1968: 74), Куна (KUNA 1970: 97), Милановић (2014: 280), док га остали аутори спомињу као варијанту суфикса /-анин/-јанин/ (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 100; ЈЕРКОВИЋ 1972: 124, ЈЕРКОВИЋ 1976: 60; ХЕРИТИ 1983: 191), а Суботић (1989: 131) га само спомиње уз именице: *властелин* и *господин*.

⁸³ Овај облик појављује се и Стеријином *Роману без романа* (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 126), и уобичајен је и за остале писце предстандардне епохе (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 100; КАШИЋ 1968а: 75; ЈЕРКОВИЋ 1972: 125; ЈЕРКОВИЋ 1976: 61; ХЕРИТИ 1983: 192; СУБОТИЋ 1989: 130), а користио га је и Вук Караџић (ИВИЋ 1966: 121).

корпусу старословенских споменика из 10. и 11. века са наведеним суфиксом (ЦЕЈТЛИН 1977: 69).

3.1.2.1.6. /-лук/

Помоћу суфикса турског порекла /-лук/ (РАДИЋ 2001: 63–68), који је додат на црквенословенску основу, изведена је само једна именица: христијанлук (ЈСП 1827; 1828). Овај суфикс означава одређену популацију (у овом случају хришћане) или област коју они насељавају, али уз додатно пејоративно значење (СТЕВАНОВИЋ 1981⁴: 493; РАДИЋ 2001: 68). Овакво тумачење дато је из перспективе савременог језика и сматрамо да се не може применити у овом случају. Овде треба имати на уму да Вук у *Српском рјечнику* именицу *ришићанлук* преводи на немачки неутрално, као *хрићанство*, не бележећи потенцијално негативни контекст (КАРАЦИЋ 1977: 651) и, пре свега, да је у усменој епици и приповеткама, као и у делима српских прозних писаца вишеструко засведочена вредносно неутрална или чак позитивно интонирана употреба ове именице у значењу ми хришћани, односно православни хришћански свет.⁸⁴

3.1.2.1.7. /-ник/-еник/

Суфикс /-ник/-еник/ у ствари је сложени суфикс настао спајањем придевског суфикса /*-п/, или партиципског /*-њп/, и веома распрострањеног индоевропског суфикса /*-ик(ъ)/, који је још у старословенском језику функционисао као јединствени суфикс /-*њник(ъ)/, односно /*-еник(ъ)/⁸⁵ (ЕФИМОВА 2006: 41–60).

Именице са овим суфиксом углавном означавају

(1) лица према типу њихове делатности, професије, уобичајених, сталних послова (весник, свештеник);

(2) лица на основу њиховог односа према некоме, типу утицаја, деловања на некога (виновник⁸⁶, советник, соперник, сопутник, учасник);

---

⁸⁴У песми Филипа Вишњића *Смрт Марка Краљевића* (СНП II: бр. 74), умирући Марко ломи своју сабљу: „Да му сабља Турком не допадне, / Да се Турци њоме не поносе, / Што је њима остало од Марка, / Да *ришићанлук* Марка не прокуне”. У, причи *Јудина издаја*, коју доноси *Гласник етнографског музеја у Београду* *ришићанлук* са становишта приче и приповедачеве позиције има наглашено позитивно значење: „Међутим, кад је Христос видио, како је *сталан*, како је *утврђен православни српски 'ришићанлук* у народу на све четири стране унакрст широкога свијета, онда се је пуштио безаконицима да га у'вате и на муке стављају” (СНПП 1936: 168. Подвукла М.З.).

Као именоване православних хришћана с изразито негативном конотацијом користе се, пре свега, Влах и каурин

⁸⁵О тешкоћама у разграничавању суфикса /-ик/ и /-ник/ у савременом српском и хрватском језику в. у КЛАЈН (2003: 84–88, 155) и БАБИЋ (ВАВИЋ 1986: 194–195).

⁸⁶И. Клајн сматра да се код ове речи појављује сложени суфикс /-овник/, те да би се евентуално могло тумачити да је настала од придева *вин*, али да је вероватније да је реч о немотивисаном русизму

(3) лице које осећа на себи нечији утицај, однос, деловање; представља објекат нечијег утицаја, деловања (љубезник, приврженик);

(4) лица на основу њиховог друштвеног или социјалног статуса (началник, поданик);

(5) предмете: жртвеник (ЈСП 1828; 1830б), памјатник (ЈСП 1837).⁸⁷

Именица *претчисленик* се не уклапа сасвим ни у једну од ових категорија. На основу значења коју је лице денотирано овом именицом имало у српском грађанском друштву 19. века (особа која својим материјалним средствима помаже писцима да штампају и издају књиге), могла би се ова именица сврстати у другу категорију – лица која утичу на некога, а с обзиром на то ко су била та лица (грађани од угледа, или због свог друштвеног положаја или материјалног статуса или образовања), ова би се именица могла наћи у петој категорији, у којој су оне са значењем носилаца друштвеног статуса или друштвене улоге.⁸⁸

3.1.2.1.8. /-оша/

Са суфиксом /-оша/ забележена је само једна именица: јуноша (1827; 1838а; 1838а: 87). У руском језику овај суфикс означава мушку особу, носиоца особине означене придевом од којег је именица изведена (ЕФРЕМОВА 2000).

У савременом српском и хрватском језику није забележено ово значење наведеног суфикса (Уп. КЛАЈН 2003; ВАВИЋ 1986).

3.1.2.1.9. /-тељ/

Именице на суфикс /-тељ/ (/*-tel'(ь)/) биле су малобројне у првим споменицима на старословенском језику и његова фреквентност расла је временом, пратећи процес стабилизације и ратзвоја језичког израза (ЕФИМОВА 2006: 60–61). Овај суфикс, који је црквенословенског порекла, заступљен је као веома продуктиван у свим словенским језицима и углавном је књишког карактера (РИСТИЋ 1982: 195). И Вук Караџић је у предговору *Новог завјета* истакао славенски карактер именица изведених помоћу

(2003: 161). Будући да у речнику И. И. Срезњевског постоје и придеви *виновати* и *виновни* са првим значењем крив (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 260) и придев *вин* који ово значење развија као секундарно, уз прво значење – *узрочни* (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 262), сматрамо врло могућим да је ипак реч о суфиксу /-ник/.

⁸⁷ Реч је о делимично измењеној и допуњеној семантичкој подели именица изведених помоћу овог суфикса, коју дају Цејтлин (ЦЕЈТЛИН 1977: 92–93) и Клајн (2003: 157).

Цејтлин као још један семантички подтип наводи и именице које означавају лица као носиоце одређених особина, својстава, али у грађи није забележен ниједан такав пример.

⁸⁸ У Његошевим песничким делима потврђене су следеће форме истог типа: *поданик*, *вјесник*, *соперник*, *сопутник*, *учасник*, *жртвеник* (СТИЈОВИЋ 1992: 109–110), а у *Даворју* – *виновник*, *весник* и *жртвеник* (ТУМАРИЋ 2008: 72).

суфикса /-тељ/, за које каже да се у народном језику не говоре, али да се лако могу разумети и помешати са народним речима (КАРАЦИЋ 1974: 16).

Суфикс /-тељ/ долази у следећим примерима: владатељ (ЈСП 1827; 1828; 1830б), гледатељ (ЈСП 1837), љубитељ (ЈСП 1830а; 1830б; 1837; 1838б), основатељ (ЈСП 1830б), почитатељ (ЈСП 1828), претплатитељ (ЈСП 1830а), претчислитељ (ЈСП 1830а), притјажатељ (ЈСП 1830а), служитељ (ЈСП 1828; 1838б; 1830а; 1838б), слушатељ (ЈСП 1827; 1828; 1838а), совокупитељ (ЈСП 1838а; 1838б), сочинитељ (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), списатељ (ЈСП 1827; 1837; 1838а; 1830а), усугубитељ (ЈСП 1828), читатељ (ЈСП 1830а; 1837; 1838а; 1838б).⁸⁹

Као и у старословенском језику, и у свим забележеним примерима именице са суфиксом /-тељ/ изведене су од глагола (Уп. ЕФИМОВА 2006: 62, ЦЕЈТЛИН 1977: 105). Међу њима су именице којима се означавају

(1) лица која реализују денотирану радњу или обављају одређену професију (*гледатељ, основатељ, претплатитељ, претчислитељ, служитељ, слушатељ, совокупитељ, сочинитељ, списатељ, читатељ, усугубитељ*) или се

(2) представнике одређеног друштвеног staleжа (*владатељ*)

(3) лица на основу њиховог односа према некоме или нечему (*љубитељ, почитатељ, притјажатељ*).⁹⁰

3.1.2.1.10. Закључак

Међу девет набројаних суфикса, најфреквентнији је суфикс /-тељ/ који је забележен у 15 примера, једну потврду мање – 14 има суфикс /-ник/-еник/. Суфикси /-ац/ и /-анин/-јанин/ потврђени су у три лексеме, /-ац/-ец/ у две, а преостала четири суфикса појављују се само једном.

---

⁸⁹ Стијовић суфикс /-тељ/ даје у његовим сложеним формама, као /-атељ/, /-аватељ/, /-оватељ/, /-јетељ/, /-итељ/ и међу славенизмима у Његошевим песничким делима потврђени су *владатељ, доброд(је)тељ, љубитељ, сочинитељ* (али са српскословенским/српским фонетизмом – *сачинитељ*), *служитељ* (СТИЈОВИЋ 1992: 110), док су у *Даворју* пронађене само добродјетељ и читатељ (ТУМАРИЋ 2008: 72), у *Роману без романа – почитатељ, служитељ, сочинитељ и читатељ* (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 136).

Именице са овим суфиксом, будући врло продуктиван, разматране су у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 234, 236–237), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 279–281) Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 193–194), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 281–283).

⁹⁰ Ове су семантичке подгрупе, уз извесне измене, преузете из поделе коју нуди Р. М. Цејтлин (ЦЕЈТЛИН 1977: 105).

3.1.2.2. Именице женског рода

У анализираној грађи посведочено је 12 суфикса који се везују за именице женског рода.⁹¹ Неки од њих су још у старословенским споменицима означени као непродуктивни, те се и у разматраном материјалу јављају са малим бројем потврда.

3.1.2.2.1. /-а/

Суфикс /-а/ се у једној именици појављује као моциони суфикс⁹² женског рода: супруга (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1838а).

Овај суфикс долази и код неколико девербала: обида (ЈСП 1828; 1830б), полза (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1837; 1837; 1838а), тштета (ЈСП 1828), услуга (ЈСП 1830б).

3.1.2.2.1.1. /-ја/

Забележена је и једна именица са палаталном варијантом суфикса /а/ – /ја/: нужда (ЈСП 1827; 1828; 1830а).

3.1.2.2.2. /-ба/

Именице на суфикс /-ба/ служиле су за именовање радње.⁹³ У старословенском језику овај суфикс /*-ъb(a)/ спадао је у ређе (ЕФИМОВА 2008: 177). У нашем корпусу забележили смо два примера: прозба (ЈСП 1830б), судба (ЈСП 1827; 1828; 1830б).⁹⁴

3.1.2.2.3. /-да/

Овај суфикс настао је од непродуктивног старословенског суфикса /-(ъ)da/ > /да/ којима су се од глагола твориле именице са значењем процеса или резултата радње.⁹⁵ надежда (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1837).

3.1.2.2.4. /-ељ/

Забележен је само један девербал који, као позајмљеница из руског језика, функционише и у лексичком систему стандардног српског језика: погибелъ (ЈСП 1827; 1828) (КЛАЈН 2003: 76).

---

⁹¹ Сложени суфикси попут /-тељност/ који образју секундарне деривате сврставани су уз маркирани суфикс (у овом случају уз суфикс /-ост/).

⁹² Термин моције употребљава се у овом раду у оном обиму и значењу које му додељује Б. Ћорић (1982; 2008: 197–201).

⁹³ Иста је ситуација и у стандардном српском језику (КЛАЈН 2003: 70–71; ВАВИЋ 1986: 112)

⁹⁴ У *Даворју* именица са овим суфиксом нема (ТУМАРИЋ 2008: 72–73), а код Његоша је потврђено *судба* (СТИЛОВИЋ 1992: 111).

О овом суфиксу пишу и Милановић и Нуорлуото описујући језик Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 290) и Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 129).

⁹⁵ Међу суфиксе овог типа долазе још и суфикси: /*-zn(ъ)/ и /*-tv(a)/ (ЕФИМОВА 2008: 176, 179).

3.1.2.2.5. /-ија/

Реч је о делимично модификованом старословенском суфиксу /*јј/ који се, модификацијом рода, развио у /-јј(а)/ (в. т. 3.1.2.3.1). Иако у старословенском језику овај суфикс није био чест, сачувао је своју продуктивност (ЕФИМОВА 2008: 155–156). Налазимо га само у једном примеру: молнија (ЈСП 1838а).

У именици Греција (ЈСП 1837) овај суфикс је, могуће, другачијег порекла, тј. од латинског /-ia/ (СТЕВАНОВИЋ 1981⁴: 466–467; КЛАЈН 2003: 235).

3.1.2.2.6. /-ина/

Суфикс /-ина/ у разматраном материјалу везује се за именичке основе и твори речи различитог значења. Све три пронађене речи забележене су у трагедијама, од којих се једна налази у све три врсте текста: кончина (ЈСП 1827), причина (ЈСП 1828; 1830б), судбина (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1837; 1838а).

3.1.2.2.7. /-ица/

Суфикс /*-ъс(а)/ и његова сложена форма /*-пъс(а)/ био је најраспрострањенији суфикс за творбу именица женског рода у старословенском језику, при чему је већина била деадјективског порекла означавајући појмове из категорије неживо, те таква значења овог суфикса Јефимова наводи као примарна (ЕФИМОВА 2008: 96–103). Међу примерима ексцерпираним из Стеријиних комедија и трагедија, само је један тог типа: горница (ЈСП 1828; 1830б) и припада дериватима са значењем просторије, собе – које је било једно од карактеристичних значења код именица овог типа у старословенском језику (ЕФИМОВА 2008: 100).

У свим осталим примерима именице са суфиксом /-ица/, односно /-ница/ имају значење женске особе и изводе се од одговарајућих именица које означавају особе мушког пола, што овај суфикс сврстава у ред моционих суфикса⁹⁶. Сматра се да је овај тип творбе био веома продуктиван у старословенском језику, иако није био често посведочен у споменицима (ЕФИМОВА 2008: 96; ЦЕЈТЛИН 1977: 133): волшебница (ЈСП 1828; 1838а), воспитаница (ЈСП 1830а), сопутница (ЈСП 1838а), учасница (ЈСП 1828; 1830б).⁹⁷

⁹⁶ Иста је ситуација и у стандардном српском језику где је овај суфикс најчешћи у моционој функцији од свих суфикса (ЋОРИЋ 1982: 19).

⁹⁷ Само је један пример забележен међу славенизмима у Његошевим песничким делима – *сопутница* (СТИЈОВИЋ 1992: 111).

О овом суфиксу и појави извођења именица са значењем особе женског пола од одговарајућих именица са значењем особе мушког пола говори се у опису језика Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 124) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 284–285).

3.1.2.2.7.1. Са сложеним суфиксом /-тељица/, односно /-тељница/-телница/ забележене су следеће именице: владатељница (ЈСП 1830б), љубитељица (ЈСП 1838б), љубитељница (ЈСП 1838б), мучитељница (ЈСП 1830б), опорочителница (ЈСП 1838а), осијатељница (ЈСП 1838б), попечитељница (ЈСП 1827), потпомагатељница (ЈСП 1827), ревнотељница (ЈСП 1827), списатељница (ЈСП 1838а), спомагатељница (ЈСП 1830б), строитељница (ЈСП 1827; 1838б), читатељица (ЈСП 1830а)

3.1.2.2.7.2. Неке од ових именица појављују се у очекиваним моционим творбеним типовима⁹⁸:

1. тип – (н)ица : (н)ик: сопутница : сопутник, учасница: учасник;

2. тип – тељица/тељница : тељ: владатељица: владатељ, љубитељица / љубитељница : љубитељ, списатељница : списатељ, читатељица : читатељ.

3.1.2.2.7.3. Суфикс /-ица/ појављује се и код две именице субјективне оцене у значењу деминутива: жртваца (ЈСП 1828), чертица (ЈСП 1838б).

3.1.2.2.8. /-ња/

Овај суфикс долази на глаголску основу и углавном означава глаголску радњу, као и у стандардном српском језику (КЛАЈН 2003: 167): печатња (ЈСП 1828; 1837)⁹⁹.

3.1.2.2.9. /-ов/

Са суфиксом /-ов/ регистрована је само једна именица – љубов (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838б).¹⁰⁰

3.1.2.2.10. /-ост/

Међу именицама женског рода највише је оних које се завршавају суфиксом /-ост/. Овај суфикс (/*-ost(ь)/) користио се у старословенском језику за номинацију апстраховане особине и додавао се на основу описних придева (ЕФИМОВА 2006 : 121–122; ЦЕЈТЛИН 1977: 168–169). Исту функцију имао је и у славенизмима и књишким речима ексцерпираним из анализираних Стеријиних текстова. Потврђен је у следећим примерима: безбедност (ЈСП 1828: 95), важност (ЈСП 1830а; 1838а), вечност (ЈСП 1830б), вешчественост (ЈСП 1830а), глупост (ЈСП 1838а), гордост (ЈСП 1827), древност (ЈСП 1827), думчивост (ЈСП 1827), искреност (ЈСП 1827; 1828; 1830б), итрост (ЈСП

⁹⁸ Моциони творбени тип разликује се од схватања творбеног типа (јединство форманта, категоријалне припадности основинске речи и творбеног значења) и подразумева суфиксну везу моциони суфикс : мушки суфикс (ЂОРИЋ 2008: 32–34; ЂОРИЋ 1982: 14).

⁹⁹ И међу славенизмима у Његошевим песничким делима налази се ова именица (СТИЈОВИЋ 1992: 111).

¹⁰⁰ О овој именици в. у поглављу посвећеном фонетском аспекту славенизама (т. 2.3.5.2.1).

18306), јарост (ЈСП 1827; 1828; 18306; 18386)¹⁰¹, маленкост (ЈСП 1830а), мрачност (ЈСП 1828; 18306), наглост (ЈСП 1827), народност (ЈСП 1828), невиност (ЈСП 1827), независимост (ЈСП 1828), неизвесност (ЈСП 1828), непријатност (ЈСП 18306), неспокојност (ЈСП 18306), неугодност (ЈСП 1838а), опасност (ЈСП 18306), подлост (ЈСП 1828; 18306), предострожност (ЈСП 1828), пријатност (ЈСП 1827; 18306), продрзљивост (ЈСП 1827), ревност (ЈСП 1828; 1830а), свирепост (ЈСП 1828), скромност (ЈСП 1838а), строгост (ЈСП 1828), суровост (ЈСП 18306), тихост (ЈСП 18306; 18386), умереност (ЈСП 1837), умност (ЈСП 1838а), хитрост (ЈСП 1828).

3.1.2.2.10.1. /-телност/-тељност/

Сложени суфикс /-телност/-тељност/ забележен је уз деадјектив апстрактног значења: чувствителност / чувствитељност (ЈСП 18306)¹⁰².

3.1.2.2.11. /-ст/

Суфикс /-ст/ служи за грађење именица женског рода од глаголске основе, углавном у значењу *nomina actionis* (Клајн 2003: 185). Приликом грађења овог типа именица често долази до упрошћавања консонантских група, при чему се најчешће губи консонант /д/: заповест (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а; 18386), повјест / повест (ЈСП 1827; 1830а), преповест (ЈСП 1827).¹⁰³

¹⁰¹ Клајн сматра да је, посматрано у синхронијској равни, ова именица настала од глагола (веза се види, како наводи Клајн, у глаголу разјарити се и у глаголу јарити (се) који је ређи, али посведочен у РМС) (2003: 180), истог је становишта и Бабић (ВАВИС 1986: 275). Скок пак сматра да је именица изведена од придева *јар* (са значењем *врео*, а одатле и *гневан*) (СКОК 1971–1974: 756), а овај придев забележен је и код Срезњевског у значењу *гневан* (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 1663).

¹⁰² Иако Јефимова не говори о самосталности сложених суфикса са суфиксом /ост(ь)/ у другом делу (ЕФИМОВА 2008: 121–129), Стијовић наводи и следеће сложене суфиксе /-кост/, /-окост/, /-ност/, /-аност/, /-еност/, /-ателност/, /-илност/, /-тност/, /-ућност/ (СТИЈОВИЋ 1992: 110). Међу славенизмима у Његошевим песничким делима потврђене су именице *глупост*, *гордост*, *искреност*, *јарост*, *невиност*, *подлост*, *важност*, *вјечност*, *народност*, *опасност* и, у измењеном лику, *хитрост* (СТИЈОВИЋ 1992: 110). У *Даворју* су забележени ови примери: *глупост*, *гордост*, *древност*, *јарост*, *наглост*, *народност*, *невиност*, *ревност*, *строгост*, *суровост* (ТУМАРИЋ 2008: 72).

О суфиксу /-ост/, као о продуктивном, говори се у описима језика М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 140–141), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 291–294) и Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 129), док се у опису лексике Д. Обрадовића дају и описују појединачни примери (KUNA 1970: 225–242).

Сложени суфикс /-тељност/ наводи се у опису језика Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 125) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 294).

¹⁰³ Овај суфикс Стијовић не наводи у Његошевим песничким делима (СТИЈОВИЋ 1992: 111), а у *Роману без романа* забележене су речи *заповест* и *повјест/повест* иако се о суфиксу као таквом не говори (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 130).

3.1.2.2.12. /-тва/

Овај суфикс је настао од непродуктивног старословенског суфикса /-tv(a)/ и твори именице истог семантичког типа као суфикси /-да/ и /-зѣ/. У оквиру разматраних лексема појављује се само једном: жртва (ЈСП 1827; 1830б)¹⁰⁴.

3.1.2.2.13. Закључак

Најфреквентнији од забележених суфикса свакако је суфикс /-ост/ са којим је забележено 36 именица (од укупно 84). У упола мање лексема потврђен је суфикс /-ица/ који (укључујући и сложени суфикс /-тељица/-тељница) броји 20 потврда. Суфикс /-а/-ја/ забележен је у девет именица, суфикси /-ст/ и /-да/ у по пет, суфикс /-ина/ у три именице, /-ба/ у две и суфикси /-ељ/, /-ија/, /-ња/ и /-тв/ у само по једном примеру.

3.1.2.3. Именице средњег рода

Именице средњег рода најзаступљеније су у оквиру целокупног анализираног корпуса. Забележено је 207 суфиксалних деривата ($\approx 21\%$ укупне грађе) са само три различита суфикса, од којих су два, још од времена старословенских споменика, резервисана за творбу апстрактних именица, а само један носи конкретно значење.

3.1.2.3.1. /-ије/

Овај суфикс настао је од старословенског суфикса /*-ѣј(е)/ који је био најраспрострањенији творбени суфикс у старословенском језику за именице са апстрактним и конкретним значењем (ЕФИМОВА 2006: 130). Сложени суфикси, настали срастањем овога суфикса са неким другим суфиксом, а који се јављају код творбе глаголских именица /*-енј(е)/, /*-нјје/ или /*-тјје/, као и сложени суфикс /*-стј(е)/, односно /*-stvј(е)/¹⁰⁵, као и ређи /*-анј(е)/, /*-ованј(е)/-evанј(е)/ и /*-јепј(е)/'јепј(е)/ још су у старословенском језику добили својства посебног творбеног форманта (ЕФИМОВА 2006:130; 136–138). Сматрамо, међутим, да за потребе нашег рада није неопходно уз суфикс /-ије/ додавати глаголске суфиксе одговарајућих глагола као

¹⁰⁴ Ову именицу, међу малобројнима, наводи и Ефимова, уз напомену да је изведена од глагола жрти (*žgti) – приносити / принети жртву (ЕФИМОВА 2006: 176). Издвојена именица потврђена је и код Његоша, такође као једина са овим суфиксом (СТИЛОВИЋ 1992: 111).

¹⁰⁵ Р. М. Цејтлин разматра само формант /-ѣствнѣ/ и то у односу према форманту /-ѣство/ указујући и на то да је /-ѣство/ био чешћи у првим старословенским споменицима, док је /-ѣствнѣ/ преузело примат у црквенословенским споменицима западног и источног словенског ареала, те да је у савременим словенским језицима /-ѣство/ широко распрострањен суфикс, а да речи на /-ѣствнѣ/ нису присутне у народним говорима (ЦЕЈТЛИН 1977: 136–161).

део сложеног суфикса, иако је тако чињено у ранијој пракси (в. Стиловић 1992: 111–112).

3.1.2.3.1.1. Међу именицама на /-ије/ са конкретним значењем забележене су: јевангелије (ЈСП 1830а), заглавије (ЈСП 1838а), ишчадије (ЈСП 1838а), наручија¹⁰⁶ (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1830б), окружије (ЈСП 1838а), орудије (ЈСП 1830а), оружије (ЈСП 1828; 1830б), пјеснословије (ЈСП 1838а), подножије (ЈСП 1828), позорије (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838б), покољеније (ЈСП 1830а), предсловије (ЈСП 1837; 1838а), устије (ЈСП 1828; 1830б).

Више је оних именица са апстрактним значењем: безаконије¹⁰⁷ (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1838а), безумије (ЈСП 1828), бешчиније (ЈСП 1827), благополучије (ЈСП 1828; 1830б), високородије (ЈСП 1827), достојаније (ЈСП 1830а), жребије (ЈСП 1827; 1828; 1830б), изобилије¹⁰⁸ (ЈСП 1828), красноречије (ЈСП 1830б), лакомислије (ЈСП 1828), магновеније (ЈСП 1828; 1828; 1830б), милосрдије (ЈСП 1827; 1830б; 1837), мудрољубије (ЈСП 1827; 1828), наравије (ЈСП 1828), народољубије (ЈСП 1828), нарјечије (ЈСП 1830а), несогласије (ЈСП 1827), нешчастије (ЈСП 1827; 1828; 1830б), отечествољубије (ЈСП 1828), правосудије (ЈСП 1827), различије (ЈСП 1838а), свирепије (ЈСП 1827; 1828), славољубије (ЈСП 1828; 1830а), слаткоречије (ЈСП 1828; 1830б), среброљубије (ЈСП 1828; 1837), усердије (ЈСП 1830а), условије (ЈСП 1830а), храбродушије (ЈСП 1830а), честољубије (ЈСП 1828), шчастије (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а; 1838б), међу којима су и девербативи битије¹⁰⁹ (ЈСП 1830б) и извјестије (ЈСП 1830а).

3.1.2.3.1.2. Посебну категорију именица на /-ије/ чине глаголске именице. Ово је уједно и најбројнија категорија именица у оквиру анализираних грађа (96 забележених примера ≈ 10%): благовољеније (ЈСП 1830б), благодјејаније (ЈСП 1830б, 1837), благостојаније (ЈСП 1828; 1830б), бракосочетаније (ЈСП 1837), виденије¹¹⁰ (ЈСП 1828), воображеније (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а), воспитаније (ЈСП 1830а; 1837), воспоминаније (ЈСП 1828), восхишченије / восхиштеније с (ЈСП 1828; 1830а; 1830б;

¹⁰⁶ Ова именица припада категорији *pluralia tantum*.

¹⁰⁷ У форми *безакоње* ова именица је забележена са српским суфиксом /-ње/ у Вуковом *Српском рјечнику* (1852).

¹⁰⁸ Код Вука Караџића у *Српском рјечнику* из 1852. ова је именица забележена са српским народним суфиксом /-ље/: *изобиље*.

¹⁰⁹ У *Српском рјечнику* из 1852. ова је именица забележена са српским суфиксом /-ће/: *битије*.

¹¹⁰ Ова именица забележена је у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. у облику *виђеније* са гласом /ђ/ као резултатом старог јотовања које је присутно у српском, а и руском језику приликом извођења глаголских именица, односно трпног придева одговарајућих глагола (Уп. МЛАДЕНОВИЋ 1979: 119) и рускословенским/руским наставком /-ије/ те као таква представља типичан славеносрбизам (в. т. 2. 4).

1838a), впечатљеније (ЈСП 1828), движеније (ЈСП 1827; 1828; 1828; 1830б; 1830б), доброжеланије (ЈСП 1827), дозволеније (ЈСП 1830a), доувереније (ЈСП 1828), дрзновеније (ЈСП 1828), заштиштеније (ЈСП 1838б), званије¹¹¹ (ЈСП 1828; 1830б; 1837; 1837), злоупотребљеније (ЈСП 1838a), избављеније (ЈСП 1830б), извиненије (ЈСП 1830a), изданије (ЈСП 1837; 1838б), изјасњеније (ЈСП 1837), измишљеније (ЈСП 1837), изображеније (ЈСП 1827; 1830a), израженије (ЈСП 1830б; 1837), изреченије (ЈСП 1827; 1827), имјеније (ЈСП 1830a), искушеније (ЈСП 1830б; 1838б), исправљеније (ЈСП 1830a), истоштеније (ЈСП 1828), колебаније (ЈСП 1828), корабљекрушеније (ЈСП 1827; 1830б), мечтаније (ЈСП 1828), мњеније (ЈСП 1827; 1828; 1830a; 1837), молчаније (ЈСП 1838a), мученије (ЈСП 1827; 1828), намереније (ЈСП 1828; 1837; 1837; 1838a), небреженије (ЈСП 1828), негодованије (ЈСП 1838б), обајаније (ЈСП 1838a), обдржаније (ЈСП 1828), објављеније (ЈСП 1838a), објатија¹¹² (ЈСП 1828; 1838a), обновљеније (ЈСП 1828), огорченије (ЈСП 1828), одобреније (ЈСП 1828), одоховеније (ЈСП 1837), описаније (ЈСП 1838a), опуштеније (ЈСП 1828), освојеније (ЈСП 1828), отменије (ЈСП 1838a)¹¹³, очајаније (ЈСП 1828; 1830б; 1837; 1837), паденије (ЈСП 1827; 1828; 1830б), повјешченије (ЈСП 1838a), потвореније (ЈСП 1830a), положеније (ЈСП 1828; 1837; 1837), поношеније (ЈСП 1828), поњатије (ЈСП 1838a), попуштеније (ЈСП 1827), поруганије (ЈСП 1828; 1830a; 1837), посештеније (ЈСП 1838a), подозреније (ЈСП 1828), похиштеније (ЈСП 1830б), похужденије (ЈСП 1828), почитаније (ЈСП 1828; 1837; 1830a), почитованије (ЈСП 1828), представљеније (ЈСП 1830б), премјененије (ЈСП 1838a), претпријатије (ЈСП 1828; 1837; 1838a), призреније (ЈСП 1837), приљежаније (ЈСП 1830a), производеније (ЈСП 1830a), просвештеније (ЈСП 1827; 1830б), раскајаније (ЈСП 1828), расположеније (ЈСП 1828; 1830б), расужденије (ЈСП 1837; 1837), соболезнованије (ЈСП 1830б), сожаљеније (ЈСП 1828; 1830б; 1838a), созакљатије (ЈСП 1830a), состојаније (ЈСП 1830a), сочиненије / сочињеније (ЈСП 1837; 1838a; 1838a; 1838б), спасеније (ЈСП 1828), споразумјеније (ЈСП 1830a), страхопочитаније (ЈСП 1838a), теченије (ЈСП 1828; 1830a; 1830б), увереније (ЈСП 1830б), увеселеније / увесељеније (ЈСП 1827; 1828; 1830a), удивленије / удивљеније (ЈСП 1830a; 1838a; 1838б), узетије (ЈСП 1828), умноженије (ЈСП 1828), униније (ЈСП 1830б),

¹¹¹ Код Вука Караџића у *Српском рјечнику* из 1852. ова је именица забележена са српским народним суфиксом /-ље/: *изобиље*..

¹¹² Ова именица спада у категорију именица *pluralia tantum*.

¹¹³ Ова глаголска именица са значењем *уништење* настала је, претпостављамо, од крње основе глагола *отмјењати* / *отмењати* који је потврђен у речнику Срезњевског у значењу *уништити* (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 801)

употребљеније (ЈСП 1837), услажденије (ЈСП 1838а), утешеније (ЈСП 1838б), чтеније (ЈСП 1838б).

3.1.2.3.1.3. /-ствије/-ествије/

Као посебну категорију издвојили смо именице на суфикс /-ствије/-ествије/ јер је реч о суфиксу који има исто значење као и суфикс /-ство/¹¹⁴, па су тако уз примере дејствије (ЈСП 1827; 1828; 1828; 1830б) и слѣдствије (ЈСП 1828) уочене и лексеме дјејство / дејство (ЈСП 1828, 1830а, 1830б, 1830б, 1837, 1838а, 1838б) и слѣдство (ЈСП 1827, 1828, 1830а), а забележене су и именице код којих у анализираној грађи није потврђен еквивалент са суфиксом /-ство/-ество/: дошестије (ЈСП 1830б), припјатствије (ЈСП 1830б; 1837), присуствије (ЈСП 1830а; 1830б; 1830б), пришествије (ЈСП 1828), путешествије (ЈСП 1830а).¹¹⁵

3.1.2.3.1.4. /-је/

Суфикс /-је/ јесте српски кореспондент црквенословенском суфиксу /-ије/ у глаголским именицама. А. Милановић сматра да се већ у то време може о њему говорити као о суфиксу /-ње/ (Милановић 2014: 299). У забележеним именицама суфикс /-ње/ долази на руску/рускословенску лексичку основу, те оне представљају пример славеносрбизама: ревновање (ЈСП 1830б), сказивање (ЈСП 1830б), слутење (ЈСП 1828; 1830б)¹¹⁶, толковање (ЈСП 1828).¹¹⁷

¹¹⁴ Појаву да реч добија суфикс са којим твореница има исто значење као и реч од које је деривирана Бабић назива друготна (секундарна, плеонастичка) суфиксација (ВАВИЋ 1986: 29).

¹¹⁵ Од свих именица које се завршавају на /ије/ у *Даворју* су потврђене: *бешчиније, бракосочетаније, жробије, лакомислије, мечтаније, несогласије, честољубије*, док су са нешто измењеним ликом, са суфиксом /-је/, односно /-ње/ забележене: *благостање, објатје, оружје, позорје, славољубје, спасење*, без посебног издвајања сложених суфикса (ТУМАРИЋ 2008: 72).

Међу славенизмима у Његошевим песничким делима, онако како их је Стијовић класификовао, потврђени су они на /-ије/: *счасстије, усрдије*; /-ствије/: *дјејствије, присуствије*; /-аније/: *званије, очајаније*; /-еније/-јеније/: *воображеније, движеније, мњеније, мученије, паденије, просвјештеније, сочиненије, спасеније, увеселеније, видјеније*; /-тије/: *битије, поњатије*. Са нешто измењеним ликом забележене су: *отечествољубје, славољубје, предисловије, маштаније, корабљекрушење* (1992: 11–112).

Лексеме са овим суфиксом чиниле су значајан део речника Д. Обрадовића (KUNA: 1970: 241–242), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 281), Ј. Стејића (NUORLUOTO: 1989: 128), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 96), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 297–299), па и М. Видаковића, иако их Ј. Кашић експлицитно не истиче (као именице на /-ост/, нпр.) (1968: 135).

¹¹⁶ Ова именица забележена је у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. у облику *слућење*, са гласом /ћ/ као резултатом старог јотовања које је присутно у српском, а и руском језику приликом извођења глаголских именица, односно трпног придева одговарајућих глагола (Уп. МЛАДЕНОВИЋ 1979: 119). Са српским народним суфиксом /-ње/ у *Српском рјечнику* налазе се и *безакоње, изобиље, звање* које су настале од исте основе као апстрактне именице из нашег корпуса.

¹¹⁷ Ниједна од ових именица није у овом облику забележена ни међу славенизмима у Његошевој поезији (пример *толковање* забележен је са суфиксом /-ије/: *толкованије*) ни у *Даворју* (Уп. СТИЈОВИЋ 1992: 109–110; ТУМАРИЋ 2008: 72). У *Роману без романа* забележен је изванредан број именица са суфиксом /-ње/ „од којих су неке одлика српског народног језика, а неке су настале посрбљавањем или грађењем по српском моделу” (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 136), али ниједна од забележених у нашем корпусу није потврђена.

3.1.2.3.2. /-ство/

Основна функција суфикса /*-ъство/ у старословенском језику била је формирање апстрактних именица (ЕФИМОВА 2006: 156). Међу разматраним славенизмима и књишким речима овај суфикс појављује се у своја два фонетска лика /-ство/ и са рускословенским/руским фонетизмом /-ество/, у позицији иза ч, ж, ш, шт, жд, док није забележен ни један пример са српскословенским фонетизмом, тј. /-аство/.

- /-ство/: благодарство (ЈСП 1827), благородство (ЈСП 1827; 1828), дјејство/ дејство (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838б), достојинство (ЈСП 1830б), злодејство (ЈСП 1828; 1830б), искуство (ЈСП 1827; 1830а; 1830б), казначејство (ЈСП 1838а), љубопитство (ЈСП 1827; 1828; 1828; ЈСП 1830а; 1830б), началство (1830б), неспокојство (ЈСП 1827; 1828; 1830б), постоинство (ЈСП 1828), првенство (ЈСП 1830б), притворство (ЈСП 1828), свирепство (ЈСП 1828), својство (ЈСП 1827; 1828) сљедство (ЈСП 1827; 1828; 1830а), совршенство (ЈСП 1830а), средство (ЈСП 1828; 1830б; 1837; 1838а), стихотворство (ЈСП 1838а), удоволство / удовољство (ЈСП 1830б), християнство (ЈСП 1830б), чародјејство (ЈСП 1830а), чувство (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838б).¹¹⁸

- /-ество/: божество (ЈСП 1830), величество (ЈСП 1828), вјежество / вежество (ЈСП 1830а; 1830б), всемогушество (ЈСП 1828), исправничество (ЈСП 1838а), књижество (ЈСП 1827; 1830б; 1838а), јестество (ЈСП 1827; 1830б; 1838а), јуначество (ЈСП 1827; 1828), качество (ЈСП 1837), множество (ЈСП 1828; 1830а), мужество (ЈСП 1828), општество (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), отечество (ЈСП 1827; 1828; 1830б), праотечество (ЈСП 1827), содружество (ЈСП 1838а), супружество (ЈСП 1830б), суштество (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а), торжество (ЈСП 1828; 1838а), художество (ЈСП 1827), човечество (ЈСП 1827; 1828; 1830б).¹¹⁹

Суфикс /-ње/ је као конкурентска форма суфиксу /-ије/ функционисао у језику Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 281), Ј. Стејића (NUORLUOTO: 128), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 299).

¹¹⁸ Међу славенизмима у Његошевем песничком језику забележени су: *благородство*, *љубопитство*, *средство*, *удовољство* (СТИЈОВИЋ 1992: 112), а у Даворју: *достојинство*, *свирепство*, *средство*, *чувство* (ТУМАРИЋ 2008: 72).

Овај суфикс потврђен је у језику М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 37), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 126) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 294–296).

¹¹⁹ Са рускословенском/руском варијантом суфикса /ъство/ > /-ество/ код Његоша је потврђено: *божество*, *величество*, *качество*, *торжество*, *човјечество* (СТИЈОВИЋ 1992: 112), а у Даворју: *величество*, *јестество*, *књижество*, *мужество*, *отечество*, *човечество*, што је уједно и целокупан инвентар именица са овим суфиксом међу славенизмима у Даворју (ТУМАРИЋ 2008: 72). Из Романа без романа издвојене су следеће лексеме: *јестество*, *отечество*, *мужество*, *књижество*, *качество*, *јуначество* и, у донекле измењеном фонетском лику, *мложество* и *сушчество* (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 127).

Суфикс /-ество/ потврђен је и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 54), Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 70–71), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 119) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 296).

Забележен је и један пример у којем се појављује аломорф овог суфикса /-ештво/¹²⁰, поред суфикса /-ество/ у истој позицији: супружештво (ЈСП 1828).

3.1.2.3.2.1. /-телство/-тељство/

Уз самосталне суфиксе /-тељ/ и /-ство/ забележен је и сложени суфикс /-телство/-тељство/: владетелство / владетељство (ЈСП 1828), доказателство / доказатељство (ЈСП 1828), замјешатељство (ЈСП 1830а), издателство / издатељство (ЈСП 1828), опстојателство / опстојатељство (ЈСП 1827; 1828; 1830а), сијателство / сијатељство (ЈСП 1830а).¹²¹

3.1.2.3.3. /-иште/

Суфикс /-ишт(е)/ је у старословенском језику носио пре свега значење места за нешто или места где се одвија радња глагола који се налази у основи именице (ЕФИМОВА 2006: 174). Са тим истим значењем налазимо га и у оквиру анализиране лексике: всеучилиште (ЈСП 1830а), обиталиште (ЈСП 1828; 1830а), свеучилиште (ЈСП 1827), сокровиште (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б)¹²².

У именици чудовиште (ЈСП 1827; 1828; 1830б) овај суфикс има аугментативно-пејоративно значење.

3.1.2.3.4. Закључак

У оквиру забележених именица средњег рода насталих суфиксалном деривацијом три четвртине имају суфикс /-ије/ – 147 именица, укључујући и оне које се завршавају наставком /је/ као народном варијантом овог суфикса. Именица на /-ство/ (уз скундарне суфиксе чији је он примарни елемент) има 55, а именица на /-иште/ свега пет.

3.1.2.4. Творбена синонимија код именица

Творбена синонимија посматра се у овом раду онако како ју је дефинисао Б. Ћорић ослањајући се на истраживања у руском језику. Реч је, наиме, о лексемама које су семантички сродне а настале су додавањем значењски и функционално блиских

---

¹²⁰ У другом примеру извршена палатализација за коју овде нема услова, али која је карактеристична за српски језик и вероватно је овде доспела аналогијом према нпр. јунаштво и сл.

Овај аломорф забележен је у именици *бешчовјештво* у Његошевим песничким делима (СТИЛОВИЋ 1992: 112).

¹²¹ Овај творбени формант није забележен ни код Његоша ни у *Даворју* (Уп. СТИЛОВИЋ 1992: 110; ТУМАРИЋ 2008: 72), али је забележен у језику Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 125) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 296).

¹²² Ова реч у анализираним Стеријиним текстовима долази у свом метонимијском значењу – *богатство*, *благо*, дакле не у значењу места где се нешто налази већ у значењу појма који се налази на том месту. Уједно, ово је и једина реч са суфиксом /-иште/ потврђена у Његошевим песничким делима (СТИЛОВИЋ 1992: 112).

суфикса на исти корен (ЋОРИЋ 1983: 133–134)¹²³. Ова језичка појава посматра се у новијим истраживањима често из домена конкуренције у творби речи (ЋОРИЋ 2008: 221–225), односно конкуренције суфикса (МИЛАНОВИЋ 2014: 286 – 290, 302–303, 310, 313), међутим, како конкуренција подразумева *борбу*, а из *борбе* излази *победник* у виду продуктивнијег суфикса (ЋОРИЋ 2008: 222), сматрамо да се у периоду од једне деценије (што је временски распон у којем су настајала разматрана дела Јована Стерије Поповића) не може посматрати развој језика једног писца.¹²⁴ Поред тога, о конкуренцији лексичких средстава може се говорити само ако се анализира целокупан лексички систем (и позајмљенице и домаће лексеме). Будући да је у овом раду ексцерпиран само један лексички слој (славенизми и књишке речи), не може се добити реална слика о томе за које домене језичке употребе Стерија везује одређену синонимичну грађу, тј. о томе да ли је употреба синонимичних творбених форманата и синонима маркирана стилем, жанром или неким другим разлогом.

Ипак, чак и међу славенизмима уочени су поједини синонимични односи.

3.1.2.4.1. Код именица са значењем лица уочен је по један суфиксни дублетни пар са значењем (а) мушке и (б) женске особе:

а) /-еник/ : /-тељ/ – претчисленик (ЈСП 1827) : претчислитељ (ЈСП 1830а),

б) /-ица/ : /-ница/ – љубитељица (ЈСП 1838б) : љубитељница (ЈСП 1838б).

Оба наведена примери забележена су у пратећим текстовима и с обзиром на то да је реч о само једној потврди за сваку именицу, немогуће је говорити о икаквим тенденцијама.

3.1.2.4.2. У свим осталим ситуацијама у којима су забележени суфиксни дублети, реч је о апстрактним и глаголским именицама:

а) /-ствије/ : /-ство/¹²⁵ – дејствије (ЈСП 1827, 1828, 1828, 1830б) : дјејство / дејство (ЈСП 1828, 1830а, 1830б, 1830б, 1837, 1838а, 1838б) и сљедствије (ЈСП 1828: 3) : сљедство (ЈСП 1827, 1828, 1830а);

Реч је, дакле, о два суфикса рускословенске/руске провенијенције. Ако посматрамо ова два примера суфиксних дублета, види се да је код наведених именица чешће у употреби био облик са /-ство/, што је у складу са запажањима Р. М. Цејтлин (Цејтлин 1977: 161).

¹²³ Овакву појаву С. Бабић назива „успоредне творенице” (ВАВИЋ 1986: 44), а Р. Драгићевић говори о „једнокоренским синонимима” (ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 246).

¹²⁴ О овом феномену може се говорити на нивоу развоја једног језика или посматрајући језик појединца током дужег временског периода (в. КУНА 1970, МИЛАНОВИЋ 2014).

¹²⁵ Р. М. Цејтлин ова два суфикса и посматра из аспекта конкуренције (в. напомену у тачки 3.1.2.3.1).

б) /-ност/ : /-ство/ – непокојност (ЈСП 1830б) : непокојство (ЈСП 1827, 1828, 1830б).

Дублетна употреба ових суфикса била је примећена још у старословенским споменицима (ЦЕЈТЛИН 1977: 169), а када је реч о овом конкретном примеру види се да Стерија предност даје форми на /-ство/.

в) /-ба/ : /-ина/ – судба (ЈСП 1827, 1828, 1830б) : судбина (ЈСП 1827, 1828, 1830б, 1837, 1838а).

Посматрајући овај дублетни пар, уочава се да је чешће у употреби био облик са /-ина/ у односу на рускословенско/руско *судба*.

г) /-аније/ : /-ованије/ – почитаније (ЈСП 1828, 1830а, 1837) : почитованије (ЈСП 1828).

Овај дублетни пар настао је због различитих форманата који се налазе у основи наведених глаголских именица и који са именичким суфиксом /-ије/ чине сложене суфиксе /-аније/, односно /-ованије/.

д) /-џ/ : /-ије/ – нрав (ЈСП 1838а) : нарав (ЈСП 1828) : наравије (ЈСП 1828);

У ове три лексеме, осим различитог суфикса, уочава се и различит рефлекс полугласника у основи, те с једне стране стоји рускословенско/руско *нрав* и српско *нарав* наспрам лексеме састављене од основе са српским фонетизмом /ъ/ > /а/ и рускословенског/руског суфикса /-ије/, која, као таква, представља славеносрбизам.

ђ) /-ије/ : /-ост/ : /-ство/ – свирепије (ЈСП 1827, 1828) : свирепост (ЈСП 1828) : свирепство (ЈСП 1828).

Све три наведене именице појављују се у трагедијама и овде би се вероватно могло говорити о стилском варирању лексеме које је Стерија доживљавао као потпуно равноправне у свом речничком фонду.

е) /-лук/ : /-ство/ – христијанлук (ЈСП 1827, 1828) : христијанство (ЈСП 1830б)

Овде је један од чинилаца синонимног пара турски суфикс /-лук/, који, сматрамо, треба посматрати као нанос из народног језика.

ж) /-ество/ : /-ештво/ – супружество (1830б) : супружештво (1828).

3.1.3. Придеви

У анализираном корпусу ретке су потврде основног облика придева – номинатива једнине мушког рода неодређеног вида, на основу којег се форма суфикса може утврдити с потпуном сигурношћу. Највећи део придева забележен је у одређеном виду, чешће у неком од косих падежа него у номинативу, те стога већина наведених примера представља реконструисане форме.

Уколико, наиме, придев није потврђен у номинативу једнине мушког рода неодређеног вида, не може се увек са сигурношћу тврдити да ли је реч о српскословенској/српској варијанти суфикса /-(а)н/ или о рускословенској/руској /-(е)н/ (нпр. да ли је *бесилан* или *бесилен*, *безоружан* или *безоружен*, и слично). Велика је вероватноћа да је реч о форми /-ан/, али како за то нема поузданих доказа у ексцерпираној грађи, овај суфикс дат је као варијантни /-(а)н/-(е)н/.

Истовремено, као и у стандардном српском језику (в. КЛАЈН 2003: 258–259), не може се са сигурношћу утврдити имају ли поједини придеви неодређени вид. Стога смо се одлучили, у складу са праксом у савременом језику да, без обзира на вид, говоримо о истом суфиксу – /-ан/ или /-ен/, односно /-(а)н/-(е)н/ код суфикса који води порекло од старословенског /*-ъп/.

3.1.3.1. /-(а)н/-(е)н/ (-ни)

Суфикс /*-ъп/, чије порекло, како наводи Јефимова, долази од праиндоевропског суфикса /*п̥/̥/, функционисао је у старословенском језику у творби придева чешће него сви остали суфикси. Углавном се везивао за именица са словенском основом, врло ретко са грчком, и за већину придева са овим суфиксом у старословенским споменицима постоје потврђене именице од којих су изведени. Реферишу о апстрактном и конкретном значењу, а имају и широк спектар односних значења различитих нијанси (ЕФИМОВА 2006: 248–249).

Највећи број потврда, када је реч о придевским суфиксима, има управо овај суфикс који је забележен у 63 примера (≈ 6% укупне анализиране грађе)¹²⁶. У неколико примера потврђени су искључиво облици у одређеном виду (нпр. парни, земни и сл.): безбедан (ЈСП 1830б), безоружни (ЈСП 1830б), бесилни (ЈСП 1828), бесловесни (ЈСП 1830б), бесмртни (ЈСП 1838а), бешчеловечни (ЈСП 1830б),

¹²⁶ Врло је сличан удео овог суфикса и у творби славенизама у Његошевим песничким делима (СТИЛОВИЋ 1992: 113).

божествени¹²⁷ (ЈСП 1827; 1830б), воздушни (ЈСП 1838а), волшебни (ЈСП 1838б), недостојни (ЈСП 1838а), закони¹²⁸ (ЈСП 1828), земни (ЈСП 1827; 1828; 1838б), знатни (ЈСП 1830а; 1837), извесни (ЈСП 1828), изрјадни (ЈСП 1830а), искусни (ЈСП 1827; 1830а; 1830б), јаросни (ЈСП 1828), коварни (ЈСП 1828), љубезни (ЈСП 1827; 1827, 1828; 1830а; 1830а; 1830б; 1837; 1838б), надворни (ЈСП 1838а), наравни (ЈСП 1828: 67), невини¹²⁹ (ЈСП 1830б), незакони (ЈСП 1830б), неискусни (ЈСП 1827), нерасудан (ЈСП 1828), неспокојни (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1830б), нешчастан (ЈСП 1828; 1830б), нишчетен (ЈСП 1830а), нужан (ЈСП 1828), њежни (ЈСП 1830а), оскудан (ЈСП 1828), парни (ЈСП 1838а), печални (ЈСП 1828; 1830б), платежни (ЈСП 1828), повини¹³⁰ (ЈСП 1828), полезан (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а), поредочни (ЈСП 1828), порочни (ЈСП 1830б), превосходан (ЈСП 1830а), предострожан (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), преизрјадни (ЈСП 1837), прекрасан (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), прељубезни (ЈСП 1838а), преподобни (ЈСП 1827; 1838а), пресни (ЈСП 1830а), прикрасан (1838а), природни (ЈСП 1838б), прискорбни (ЈСП 1828), разни (ЈСП 1838а), ревносни (ЈСП 1828), свесилни (ЈСП 1828), сладосни (ЈСП 1830б), совестан (ЈСП 1828; 1830б), спокојни (ЈСП 1838б), страсни (ЈСП 1827; 1830б), сујетни (ЈСП 1830б), сходан (ЈСП 1827; 1830а; 1830б), убитачан (ЈСП 1828), удни (ЈСП 1830б), ужасни (ЈСП 1828), усрдни (ЈСП 1827), честан (ЈСП 1827; 1828; 1830б), чрезвичайни (ЈСП 1830а),

3.1.3.2. /-тел(а)н/-тељ(а)н/

Суфиксом /-тел(а)н/-тељ(а)н/ који је деривиран од суфикса /-(а)н/-(е)н/ изведен је мали број придева из анализираног корпуса: блистателни / блистатељни (ЈСП 1828), обајателни (ЈСП 1830а), помрачателни / помрачитељни (ЈСП 1838б), страдателни / страдатељни (ЈСП 1827), чувствителан (ЈСП 1828; 1830б).¹³¹

3.1.3.3. /-ан/

Овај суфикс забележен је у свега два примера: беспрестани (ЈСП 1830б), постојан (ЈСП 1838а).

¹²⁷ У старословенском канону потврђена је форма *кожьствѣнъ* (в. ЦЕЙТЛИН 1994: 98).

¹²⁸ У старословенском канону потврђена је форма *законѣнъ* (в. ЦЕЙТЛИН 1994: 228).

¹²⁹ У старословенском канону потврђена је форма *невинѣнъ* (в. ЦЕЙТЛИН 1994: 360).

¹³⁰ У старословенском канону потврђена је форма *повинѣнъ* (в. ЦЕЙТЛИН 1994: 456).

¹³¹ Овај суфикс наведен је као изузетно бројан међу лексичким славенизмима у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 228) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 312), а потврђен је и у језику Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 19972: 286–287) и Б. Атанацковића (ЈЕРКОВИЋ 1976: 134–135).

3.1.3.4. /-ен/

Иако су у *Речнику старословенског језика* (ЦЕЈТЛИН 1994) неки од придева који се наводе у овој групи потврђени са старим суфиксом /*-ьн/ (нпр. бешчувствен, внутрен, несмислен и др.), из савремене перспективе посматрано, постојаност вокала у овом суфиксу даје му легитимитет самосталног форманта (в. КЛАЈН 2003: 278–280). Из тога разлога ове форме посматране су одвојено од оних у којима се појављује непостојано /е/, односно од придева са суфиксом /-(а)н/-(е)н/ (-ни).

Суфикс /-ен/ јавља се у следећим примерима: бешчувствен (ЈСП 1828; 1830б), виспрени (ЈСП 1828; 1830а; 1838а), внутрени (ЈСП 1830б), дрзновени (ЈСП 1830б), искрени (ЈСП 1828; 1830б), несмислени (ЈСП 1838а), нечувствени (ЈСП 1830б), нравствени (ЈСП 1830а), отечествени (ЈСП 1830б), отмени (ЈСП 1828; 1837), превиспрени (ЈСП 1838а), преиспешчрени (ЈСП 1838а), прејестествен (ЈСП 1828; 1830б), расположен (ЈСП 1830а), свештени (ЈСП 1828), силени (ЈСП 1828), сокрушен (ЈСП 1828; 1830б), сопствен (ЈСП 1828; 1830б; 1838б), торжествени (ЈСП 1830б), чувствени (ЈСП 1830б).

3.1.3.5. /-ив/-љив/

Придеви деривирани суфиксом /-ив/-љив/¹³² < /*-iv/-ьliv/ нису бројни у разматраном корпусу и сви долазе на именичку основу. И у старословенском језику овај суфикс био је мање фреквентан од суфикса /*-ьн/, али је био подједнаке продуктивности (ЕФИМОВА 2006: 278). Чести су били и придеви код којих је постојала конкуренција ова два суфикса, са мањим или већим семантичким разликама, али ниједан такав пример није потврђен међу анализираним Стеријиним славенизмима: незлобиви (ЈСП 1827; 1828), нечастиви (ЈСП 1828), нечестиви (ЈСП 1838а), продрзљив (ЈСП 1830б), шчастљив (ЈСП 1828; 1830а; 1830б).

Овај је суфикс потврђен и у сложеној форми /-ељив/: гордељиви (ЈСП 1827).¹³³

3.1.3.6. /-ин/

Забележен је и придев са суфиксом /-ин/ потврђен још од старословенских споменика (в. ЦЕЈТЛИН 1994): достојин (ЈСП 1838а).

¹³² У стандардном српском језику пак овакви придеви настају углавном од глаголске основе (КЛАЈН 2003: 283; ВАВИЋ 1986: 422).

¹³³ Међу Његошевим славенизмима потврђени су *нечестив* и *гордељив* (СТИЈОВИЋ 1992: 114).

3.1.3.7. /-л(и)/

Као што је речено у уводним напоменама, с обзиром на чињеницу да су придеви наведени у оном виду у којем су потврђени у тексту, уколико нема потврде у неодређеном виду, не може се са сигурношћу тврдити да ли се придев завршавао са /-л/ или /-о/. Иако је међу примерима један потврђен у неодређеном виду: светал (ЈСП 1828), не може се поуздано знати да је тако било и у свим осталим случајевима, те стога као суфикс наводимо форму за одређени вид која је у обе варијанте иста /-л(и)/: подли (ЈСП 1828; 1830б), потули (ЈСП 1828), топли (ЈСП 1838а).

3.1.3.8. /-њ/

У анализираној грађи уочен је један пример са суфиксом /-њ/ који овде долази на крњу основу и изазива једначење по месту творбе (в. КЛАЈН 2003: 293): всевишњи (ЈСП 1830б)¹³⁴.

3.1.3.9. /-ов/

Суфикс /-ов/ забележен је у само једном примеру: лаврови (ЈСП 1827; 1838а). Овај суфикс се још од времена старословенских споменика појављује у два облика /ов-/ и /ев/ (ЕФИМОВА 2006: 116), али ниједан такав пример није пронађен у анализираној грађи.

3.1.3.10. /-ски/-ески/

Придеви са суфиксом /-ски/ други су по заступљености међу придевима ексцерпираним из укупне грађе. Подједнако је било и у језику старословенских споменика где је придевски суфикс /*-ъsk/ други по заступљености, а најчешће је долазио у придевима изведеним од географских назива, имена држава, народа и сл., као и код придева изведених од грчких основа (ЕФИМОВА 2006: 232). Код нас се овај суфикс појављује у књижевнојезичкиом изразу од 18. века и рускословенске је провенијенције (СУБОТИЋ 1989: 145).

И у савременим словенским језицима овај суфикс са својим аломорфима представља основно средство за деривирање односних придева (КЛАЈН 2003: 297).

У оквиру анализираних придева овај се суфикс појављује у два своја фонетска лика – /-ски/ и /-ески/ (у позицији иза /č, ž, š, št, žd/).¹³⁵

¹³⁴ Овај је придев забележен и код Његоша у нешто измењеном лику: *свевишњи* (СТИЛОВИЋ 1992: 115).

¹³⁵ Обе варијанте суфикса потврђене су и код Његоша (уз трећи фонетски лик /-аски/), између осталих и у придевима који су потврђени и у нашем корпусу: *ангелски, српски, отечески, човјечески* (СТИЛОВИЋ 1992: 114).

/-ски/: азијатски (ЈСП 1828), анђелски (ЈСП 1828; 1830а), идилски (ЈСП 1838а), исполински (ЈСП 1828), росијско-императорски (ЈСП 1828), славенски (ЈСП 1830а), славјански (ЈСП 1838а), серпски (1837), христијански (ЈСП 1827);

/-ески/: гречески (ЈСП 1837), дружески (ЈСП 1828), књажески (ЈСП 1838а), граматически (ЈСП 1838а), отечески (ЈСП 1828; 1830б), человјечески (ЈСП 1838а), човечески (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б; 1838б), поданически (ЈСП 1828; 1830б), романтически (ЈСП 1827), статистически (ЈСП 1838а), филологически (ЈСП 1830а).

3.1.3.11. /-шњ/

Суфикс /-шњ/ > /*-šъп(ъј)/ проширена је форма суфикса /*-ъп/ и у старословенским споменицима градио је свега неколико придева (ЕФИМОВА 2006: 290), међу којима је и једини са тим суфиксом који је потврђен у анализираној грађи: домашњи (ЈСП 1827; 1837; 1838б).¹³⁶

3.1.3.12. Суфикс субјективне оцене /-аст/

У разматраној грађи забележен је и један придев са суфиксом који носи значење субјективне оцене, тачније деминуције: горчаст (ЈСП 1838б).¹³⁷

3.1.3.13. Један број придева води порекло од трпних придева. У зависности од глаголске основе од које су настали, јављају се са суфиксима:

/-н/¹³⁸: воспитан (ЈСП 1828; 1830а; 1830а; 1837; 1838а), избрани (ЈСП 1828; 1830а; 1838а), невоспитани (ЈСП 1837; 1838а), нечајани (ЈСП 1828; 1838а);

/-ен/¹³⁹: бешчислени (ЈСП 1838а), возљублени (ЈСП 1838а), изображен (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), непромотрени (ЈСП 1837), нерасужђени (ЈСП 1837), обнажени (ЈСП 1828), обручен (ЈСП 1827; 1830б), ожесточен (ЈСП 1828), озарени (ЈСП 1838б), отјагошчен (ЈСП 1838а), погружен (ЈСП 1828; 1828), претпостављен (ЈСП 1827), разрешен (ЈСП 1828; 1830б), склоњен (ЈСП 1830а), совершен / совршен (ЈСП 1827; 1838а).

За суфиксе /-ески/ и /-ически/, иако присутне у језику Е. Јанковића, П. Херити је тврдио да су ретки у језику половине 19. века (1983: 70–71). Потврђени су и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 54), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 287), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 145), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 119) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 311).

¹³⁶ У језику Ј. Хаџића овај суфикс долази само уз онове од временских прилога (*садашњи*, *данашњи* и сл.) (СУБОТИЋ 1989: 146)

¹³⁷ И Ј. Суботић је користио овај суфикс у истој функцији (МИЛАНОВИЋ 2014: 313).

¹³⁸ Реч је о глаголима чија се инфинитивна основа завршава на -а (в. РЕМНЁВА – САВЕЛЪЕВ – ФИЛИЧЕВ 1999: 90; КЛАССОВСКИЙ 2005: 111–112; ПИПЕР–КЛАЈН 2013: 154).

¹³⁹ У питању су глаголи чија се инфинитивна основа завршава на -и (в. РЕМНЁВА – САВЕЛЪЕВ – ФИЛИЧЕВ 1999: 90; КЛАССОВСКИЙ 2005: 111–112; ПИПЕР–КЛАЈН 2013: 154).

3.1.3.14. Закључак

Уз прилично велик број придева на /-(а)н/-(е)н/, остали суфикси јављају се у веома малом броју – придеви на /-ен/, као и они на /-ски/-ески/ долазе у свега по 20 примера, /-ив/-љив/ у шест, а /-тел(а)н/-тељ(а)н/у пет, док је суфикс /-л(и)/ потврђен три пута, /-ан/ два пута, а суфикси /-ин/, /-њ(и)/, /-ов/ и /-шњ(и)/ у само по једном придеву. Забележена су и 23 придева који су пореклом трпни придеви.

3.1.4. Глаголи

Из анализиране грађе ексцерпирано је 178 суфигираних глагола ($\approx 5,5\%$ укупне лексике). Најфреквентнији је суфикс /-и/ који се појављује у 60 глагола, затим суфикс /-ава/ у 37 примера, те суфикси /-а/ и /-ова/ са по 27 бележења. Суфикс /-е/ јавља се седам пута, суфикси /-ја/, /-ива/ и /-о/ у по пет глагола, у четири глагола забележен је суфикс /-ну/, а суфикс /-ева/ једанпут.

3.1.4.1. /-а/-'а/

У контакту са појединим непалаталним финалним консонантом глаголске основе реализује се јотовање /л/ > /љ/, /з/ > /ж/, /с/ > /ш/, /к/ > /ч/ (*изобразати, блешчати утончати*): блешчати (ЈСП 1838а), взирати (ЈСП 1830а), внимати (ЈСП 1828), воспитати (ЈСП 1838а), глагољати (ЈСП 1838а), гњеватисја (ЈСП 1838а), дерзати / дрзати (ЈСП 1828), завештати се (ЈСП 1830а; 1830б), избрати (ЈСП 1827), изображати (ЈСП 1838а), обештати (ЈСП 1830а), отончати (ЈСП 1830а), подобати (ЈСП 1838а), противостати (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), противстати (ЈСП 1827; 1830б), слишати (ЈСП 1837), содержати (ЈСП 1838а), старатисја (ЈСП 1838а), утончати (ЈСП 1830а).

Суфикс /-а/-'а/ јавља се и као средство имперфективизације глагола: востављати (ЈСП 1828), печатати (ЈСП 1838а), представљати (ЈСП 1827; 1830б; 1838а), презирати (ЈСП 1827; 1830а), преповедати (ЈСП 1838а), принадлежати (ЈСП 1828; 1830б; 1837), шмеркати (ЈСП 1838а).¹⁴⁰

¹⁴⁰ У славенизмима из Његошевих песничких дела потврђени су *обештати, печатати, представљати* и *садржати* (што би био фонетски измењен лик глагола *содержати*) (СТИЈОВИЋ 1992: 116) и у *Даворју: печатати* (ТУМАРИЋ 2008: 98).

Овај се суфикс и у језику Ј. Хацића појављује у функцији имеперфективизатора глагола (СУБОТИЋ 1989: 160).

3.1.4.2. /-e/-je/

Наведени суфикс води порекло од јата и у зависности од његове конкретне фонетске реализације у датој речи, он гласи /-e/ односно /-je/¹⁴¹: довљети (ЈСП 1838а), вједјети (ЈСП 1838а), зрјети (ЈСП 1838а), имјети (ЈСП 1838а), презрети (ЈСП 1830а), узрјети (ЈСП 1838а), уразумјети (ЈСП 1838а).¹⁴²

3.1.4.3. /-и/

Овај суфикс најфреквентнији је међу глаголима забележеним у ексцерпираној лексичкој грађи. Изазива палатализацију задњонепчаних гласова, при чему је у анализираним примерима забележена само алтернација /x/ > /ш/ и /г/ > /ж/ (нпр. *сокрушити*, *надлежити*). Већином се појављује код перфективних глагола, али је забележено и неколико имперфективних или двовидских примера: бешчестити (ЈСП 1838б), благодарити (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1837; 1838а), ластити се (ЈСП 1827), надлежити (ЈСП 1830а), печалити се (ЈСП 1837; 1838б).

У оквиру анализираних лексике регистровани су следећи глаголи: благословити (ЈСП 1830б), влити (ЈСП 1838а), вложити (ЈСП 1838а), воверити (ЈСП 1830а), возбудити (ЈСП 1830а), возносити се (ЈСП 1838а), восхитити (ЈСП 1838а), вразумити (ЈСП 1830а), известити се (ЈСП 1830б), изјаснити (ЈСП 1828; 1830б), изобразити (ЈСП 1830а; 1830б), изразити (ЈСП 1830а), искусити (ЈСП 1828; 1830б; 1838а; 1838б), клонити се (ЈСП 1828), крестити (ЈСП 1830а), лишити се (ЈСП 1830а; 1830б), обешчестити (ЈСП 1827; 1838б), огорчити (ЈСП 1830а), одважити (се) (ЈСП 1828; 1837), ополчити се (ЈСП 1828), одредити (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а), повторити (ЈСП 1838а), погрузити (ЈСП 1828), получити (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а), представити (ЈСП 1827; 1830б), предупредити (ЈСП 1828), претворитисја (1838а), приволитисја (ЈСП 1838а), прикључити се (ЈСП 1830б; 1838б), приуговорити (ЈСП 1830б), причинити (ЈСП 1830а), противословити (ЈСП 1828), противположити (ЈСП 1827), разјарити се (ЈСП 1830б), разрешити се (ЈСП 1828), сајединити (ЈСП 1827), склонити (ЈСП 1827), склонити се (ЈСП 1838а), скорбити (ЈСП 1827), совршити (ЈСП 1830а), согрешити (ЈСП 1830б; 1838б), сожалити (ЈСП 1830а; 1830б), соизволити (ЈСП 1830б; 1838а), сојединити се (ЈСП 1828), сојузити (ЈСП 1830б), сокрушити (ЈСП 1830б), соопштити (ЈСП 1828), составити (ЈСП 1837), сотворити (ЈСП 1838а), сохранили (ЈСП 1830а; 1837), сочинити (ЈСП 1837; 1838а; 1838а), сподобитисја (ЈСП

¹⁴¹ О томе је више речено у поглављу које је посвећено транскрипцији.

¹⁴² Међу славенизмима у Његошевим делима забележени су глаголи: *презрети* и *узрети* (СТИЛОВИЋ 1992: 116).

1838a), сприопштити (ЈСП 1827; 1837), сравнити (ЈСП 1828; 1830б; 1837), ујазвити (ЈСП 1830a), улучити (ЈСП 1830б).¹⁴³

3.1.4.4. /-ja/

Суфикс /-ja/ појављује се у само пет глагола: достојати (ЈСП 1838a), противостајати (ЈСП 1830б), состојати се (ЈСП 1828).¹⁴⁴

3.1.4.5. /-ова/

Суфикс /-ова/ потиче још из прасловенског доба и био је веома продуктиван током развоја нашег језика (СКОК 1955–1956: 41). Та његова карактеристика сачувана је до данас.¹⁴⁵ Овим суфиксом творе се несвршени и двовидски глаголи: дејствовати (ЈСП 1828; 1828; 1830a; 1830б), жртвовати / жртвовати (ЈСП 1827; 1828; 1830a; 1830б; 1838a), здравствуј (од гл. *здравствовати*) (ЈСП 1838a), истолковати (ЈСП 1828), одликовати (ЈСП 1837), повиновати се (ЈСП 1828), позорствовати (ЈСП 1830a), ползовати се (ЈСП 1827; 1830a), почувствовати (ЈСП 1830a), припјатствовати (ЈСП 1828), присоветовати (ЈСП 1828), протолковати (ЈСП 1828; 1830a; 1830б), растолковати (ЈСП 1830a; 1837), ревновати (ЈСП 1828), советовати (ЈСП 1830б; 1838a), содјејствовати / содејствовати (ЈСП 1828; 1830a), суштествовати (ЈСП 1828), толковати (ЈСП 1828; 1838б), торжествовати (ЈСП 1828; 1838a), умствовати (ЈСП 1830a), уповати (ЈСП 1830a), чествовати (ЈСП 1827; 1830a; 1838б), чувствовати (ЈСП 1828; 1830a; 1830б).

Овај суфикс се јавља, такође, и као средство имперфективизације: почитовати (ЈСП 1827, 1828; 1830б; 1837; 1838a; 1838б; 1838б), претпочитовати (ЈСП 1828), слѣдовати (ЈСП 1828; 1830a; 1830б; 1837), сожаловати (ЈСП 1830a; 1830б).¹⁴⁶

¹⁴³ И међу славенизмима у Његошевим песничким делима суфикс /-и/ је најчешћи. Потврђени су следећи глаголи: *благодарити, изјаснити, изразити, повторити, получити, представити, разјарити, совршити, сотворити, сохранили, сочинити, сподобити*, и у другачијем фонетском лику: *извјестити, опредјелити и сагрешити* (СТИЈОВИЋ 1992: 116), а у *Даворју* је потврђен глагол *печалити, повторити* (ТУМАРИЋ 2008: 97, 98).

¹⁴⁴ Стијовић овај суфикс наводи као суфикс /-а/ у примерима: *предстојати, стајати* (1992: 116). У овом раду прихваћена је интерпретација Клајна (2003: 363) и Бабића (ВАВИЋ 1986: 465) да је реч о суфиксу /-ja/. Глагол *состојати се* потврђен је *Роману без романа* али без икаквих додатних коментара у погледу суфикса (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 138).

¹⁴⁵ Један од последњих примера јесте глагол *лајковати* који је део свакодневне комуникације на друштвеним мрежама, а настао је додавањем суфикса /-ова/ на глагол из енглеског језика *to like* (свиђати) и има значење „показати да се свиђа”.

¹⁴⁶ Међу Његошевим славенизмима забележени су *жртвовати, одликовати, почитовати, ревновати, слѣдствовати и савјетовати* (који је у другачијем фонетском лику); глаголе *умствовати, чествовати и чувствовати* Стијовић наводи са суфиксом /-ствовати/ (СТИЈОВИЋ 1992: 116). Из *Романа без романа* наведени су глаголи *торжествовати и толковати* (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 138), а у *Даворју* – *жртвовати, ползовати се, почитовати* (ТУМАРИЋ 2008: 88, 99, 100). Ј. Кашић наводи овај суфикс као веома често средство имперфективизације глагола у језику М. Видаковића (1968: 101)

3.1.4.6. Нулти суфикс /-ø/

Свега је неколико глагола код којих је инфинитивни наставак додат на основу, односно оних који имају ø суфикс, те ћемо их овде навести: взјати (ЈСП 1838а), возмошти (ЈСП 1838а), поити (ЈСП 1838а), пренебрећи (ЈСП 1837), пријати (ЈСП 1838б), произнести (ЈСП 1828), уити (ЈСП 1828).

3.1.4.7. Глаголски суфикси за промену вида

У функцији средства имперфектизације и итератизације глагола појављују се суфикси /-ава/, /-ева/ и /-ива/ у врло неравномерној дистрибуцији – суфикс /-ева/ појављује се само једном, а суфикс /-ива/ свега пет пута, док је суфикс /-ава/ потврђен у 37 глагола.¹⁴⁷

3.1.4.7.1. /-ава/

Глаголски суфикс /-ава/, који представља нанос из српских народних говора, најчешће је средство којем је Стерија прибегавао приликом имперфектизације и итератизације глагола. Овај суфикс се, слично ситуацији у стандардном српском језику (КЛАЈН 2003: 364–367), појављује према свршеним глаголима на суфиксе /-а/, /-е/, /-ну/, с тим што се повремено јавља код оних глагола чији еквиваленти у савременом српском језику имају суфикс /-ива/ (*наслаждавати се, вручавати, искључавати* и сл.) или /-ева/ (*соизвољавати*):

(1) према свршеним глаголима на /-а/: *воспитавати* (ЈСП 1828; 1830а), *закључавати* (ЈСП 1827; 1830а; 1830б), *завештавати се* (ЈСП 1830б), *изображавати се* (ЈСП 1827), *изражавати* (ЈСП 1830а; 1837), *наслаждавати се* (ЈСП 1838а), *настајавати* (ЈСП 1838а), *обитавати* (ЈСП 1830а), *ожидавати* (ЈСП 1830а), *подражавати* (ЈСП 1827; 1830а), *почитавати* (ЈСП 1827), *притежавати* (ЈСП 1830б), *притјажавати* (ЈСП 1830а), *увјенчавати* (ЈСП 1838а), *услаждавати* (ЈСП 1838а);

(2) према свршеним глаголима на /-е/: *соизвољавати* (ЈСП 1830б);

(3) према свршеним глаголима на /-и/: *воспламењавати* (ЈСП 1838а), *вручавати* (ЈСП 1828), *искључавати* (ЈСП 1830б), *искушавати* (ЈСП 1830б), *лишавати се* (ЈСП 1828; 1830б), *обеспокојавати* (ЈСП 1827; 1828; 1837), *одушевљавати* (ЈСП 1830б), *озарјавати* (ЈСП 1838а), *опорочавати (се)* (ЈСП 1830б; 1838а; 1828), *посвјашчавати*

---

¹⁴⁷ Сва три суфикса се у овој функцији појављују и у Његошевим славенизмама (СТИЈОВИЋ 1992: 116) и код Ј. Хаџића (Суботић 1989: 160) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 319), док се у језику М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 100–101) и Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 249–250) појављују суфикси /-ава/, /-ева/ и /-ова/, за којег у осталим књижевно-језичким идиомима та функција није наведена као примарна. У језику Ј. Рајића и у функцији имперфективизатора функционишу суфикси /-ива/ и /-ава/ (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 126–127).

(ЈСП 1838а), посјешчавати (ЈСП 1830а), причисљавати (ЈСП 1830а), приумножавати (ЈСП 1828), примечавати (ЈСП 1828; 1838б), разрешавати се (ЈСП 1830б), соблажњавати (ЈСП 1828), устремљавати се (ЈСП 1828), усугубљавати (ЈСП 1830б);

(4) према свршеним глаголима на /-ну/: восклицавати (ЈСП 1828), ишчезавати (ЈСП 1828; 1830б; 1838а), ужасавати се (ЈСП 1830б).¹⁴⁸

3.1.4.7.2. /-ева/

Суфикс /-ева/ такође је средство имперфектизације и у разматраној грађи потврђен је само једном: возгрјевати (ЈСП 1838а).¹⁴⁹

3.1.4.7.3. /-ива/

Глаголски суфикс /-ива/ још је једно од средстава имперфектизације и итеративације глагола, иако ни близу толико често као суфикс /-ава/. Овај суфикс долази на свршене глаголсе са суфиком /-а/: изискивати (ЈСП 1828), предсказивати се (ЈСП 1827), /-и/: сравнивати / сравњивати (ЈСП 1827), унивати (ЈСП 1828) и /-ова/: целивати (ЈСП 1830б).

3.1.4.7.4. /-ну/

Суфикс /-ну/ је и у стандардном српском језику карактеристичан за свршене глаголе. Овде је потврђен у четири примера: досјагнути (ЈСП 1838а), ишчезнути (ЈСП 1828; 1830б), низвргнути (ЈСП 1828), прилпнути (ЈСП 1838а).

3.1.4.7.5. Међу свим наведеним глаголима, мали број је потврђен у видском пару, где је процес имперфектизације извршен суфиксацијом.

/-ава/ : /-и/ – изражавати се (ЈСП 1827) : изобразити (ЈСП 1830а; 1830б), изражавати (ЈСП 1830а; 1837) : изразити (ЈСП 1830а), искушавати (ЈСП 1830б) : искусити (ЈСП 1828; 1830б; 1838а; 1838б), лишавати се (ЈСП 1828; 1830б) : лишити се (ЈСП 1830б; 1830а), разрешавати се (ЈСП 1830б) : разрешити се (ЈСП 1828), соизвољавати (ЈСП 1830б) : соизволити (ЈСП 1830б; 1838а);

/-ава/ : /-а/ – воспитавати (ЈСП 1828; 1830а) : воспитати (ЈСП 1838а), завештавати се (ЈСП 1830б) : завештати се (ЈСП 1830а; 1830б); изражавати се (ЈСП 1827) : изражавати (ЈСП 1830б; 1838а);

/-ава/ : /-ну/ – ишчезавати (ЈСП 1828; 1830б; 1838а) : ишчезнути (ЈСП 1828; 1830б);

/-ива/ : /-и/ – сравнивати / сравњивати (ЈСП 1827) : сравнити (ЈСП 1828; 1830б; 1837);

¹⁴⁸ Са овим суфиксом у Његошевим славенизмима забележени су *изражавати* и *подражавати* (СТИЛОВИЋ 1992: 116), а у *Роману без романа* само примјечавати (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 138).

¹⁴⁹ Суфикс /-ева/ редак је и код Његоша – потврђен је у свега три глагола (СТИЛОВИЋ 1992: 116).

/-a/ : /-и/ – представљати (ЈСП 1827; 1830б; 1838а;) : представити (ЈСП 1827; 1830б);

/-a/ : /-е/ – презирати (ЈСП 1827; 1830а) : презрети (ЈСП 1830а);

/-ја/ : /-а/ – противостајати (ЈСП 1830б) : противостати (ЈСП 1828; 1830а; 1830б).

Како се из наведених примера види, најчешћи видски пар чине глаголи са суфиксима /-ава/ и /-и/, а затим /-ава/ и /-а/, док се сви остали парови појављују само једном, при чему суфикс /-ава/ улази у још један видски пар. Овако честа појава суфикса /-ава/ међу потврђеним видским паровима који су настали суфиксалном имперфективизацијом није необична с обзиром на то да је /-ава/ најфреквентнији имперфективни суфикс.

3.1.4.8. Конкуренција међу глаголским суфиксима потврђена је само између суфикса /-ава/ и /-ива/ и то у једном примеру: почитавати (ЈСП 1827) : почитовати (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1837; 1838а; 1838б;).

3. 2. ПРЕФИКСИ

3.2.1. У процесу префиксације¹⁵⁰ у оквиру анализираних лексема учествује 28 префикса. Будући да преглед овог рада, као што је речено, није творбена анализа већ преглед творбених форманата регистрованих међу славенизмима, у овом су поглављу префикси наведени без обзира на тип творбе, односно без обзира на то да ли је реч о префиксалној или префиксално-суфиксалној творби.

Поједини префикси, њих 15, посведочени су код свих врста речи, по три префикса код именица и глагола, односно само код именица, придева или глагола, а један префикс потврђен је код именица и придева. Најфреквентнији су префикси /с-/со-/ – 45 примера, /по-/ – 37, /из-/ – 33, /о-/ – 29, /у-/ – 28, /при-/ – 24, /в-/во-/ – 16, /воз-/ – 15, забележени уз глаголе, као и префикси /не-/ , који се не појављује с глаголима и потврђен је у 28 примера, те /пре-/ – 19 и /без-/ – 14 који су чешћи уз именице и придеве. Остали префикси забележени су у десет и мање примера, а шест префикса уочено је само једанпут.¹⁵¹

¹⁵⁰ Префиксација се у овом раду посматра као самосталан творбени процес (в. напомену у т. 3.1.2.1).

¹⁵¹ У вези са префиксима потребно је напоменути да у потпуности делимо становиште И. Клајна, који сматра „да не можемо оперисати само с јасно мотивисаним примерима, него да се морају узети у обзир и речи којима је основа семантички непровидна или префикс семантички празан. То је једна врста 'половичне мотивације'”. Као поткрепљење овог свог става, Клајн наводи једну констатацију Ранка

Постоје и случајеви удвојене префиксације (нпр. /не|за/, /не|со/, /о|беш-/ , /о|пре-/ , /при|над-/ , /при|со-/ , /при|у-/ , /о|бес-/ , /со|из-/ , /с|при-/...) и ти примери, којих нема много, сврставани су на основу првог (почетног) префикса.¹⁵²

Префикси су овде дати азбучним редом са свим потврдама за све три разматране граматичке категорије (именице, придеве, глаголе).¹⁵³

3.2.2. /без-/

У оквиру разматраних примера, префикс /без-/ појављује се у виду аломорфа /бе-/ , /бес-/ и /беш-/.

3.2.2.1. Овај се префикс уочава код апстрактних именица: безаконије (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1838а), безбедност (ЈСП 1828), безумије (ЈСП 1828), бешчиније (ЈСП 1827);

3.2.2.2. У оквиру анализиране лексике забележен је само код придева који се завршавају на /-ан(и)/-ен(и)/: безбедан (ЈСП 1830б), безоружни (ЈСП 1830б), бесилни (ЈСП 1828), бесловесни (ЈСП 1830б), бесмртни (ЈСП 1838а), беспрестани (ЈСП 1830б), бешчеловечни (ЈСП 1830б), бешчислени (ЈСП 1838а), бешчувствен (ЈСП 1828; 1830б);

3.2.2.3. Забележен је само један глагол са овим префиксом: бешчестити (ЈСП 1838б).

3.2.3. /в-/во-/¹⁵⁴

Овај префикс појављује се у две од своје три могуће реализације¹⁵⁵.

3.2.3.1. Долази и код именица које су настале префиксалном творбом: взор (ЈСП 1830б), вкус (ЈСП 1830а; 1838б), вопрос (ЈСП 1838б), као и код префиксално-суфиксалних деривата: впечатљеније (ЈСП 1828), воображеније (ЈСП 1827; 1828;

Бугарског: „Ако је ово одгонетање успешно, немушта фраза наједном се приказује као 'муштија', а незграпан говор као 'зграпнији'...” (Клајн 2002: 182).

¹⁵² Удвајање префикса карактеристично је и за салвенизме у Његошевим песничким делима (СТИЛОВИЋ 1992: 105), као и за Стеријино *Даворје* (ТУМАРИЋ 2008: 74).

¹⁵³ Стијовић у анализи Његошевих славенизама даје преглед префикса уз издвајање неких карактеристичних појава као што је велика фреквентност именица насталих од префигираних глагола или употреба префикса /при-/ за појачавање значења код придева (СТИЛОВИЋ 1992: 105–107). У монографијама посвећеним језицима појединих писаца предстандардне епохе поједини префикси (/в-/во-/ва-/ , /воз-/ваз-/ , /с-/со-/са-/ и сл.) разматрају се у оквиру анализе гласовног система, а не творбе речи (уп. МЛАДЕНОВИЋ 1964; КАШИЋ 1968а, КУНА 1970, ЈЕРКОВИЋ 1972; ЈЕРКОВИЋ 1976; NUORLUOTO 1989; СУБОТИЋ 1989; МИЛАНОВИЋ 2014).

¹⁵⁴ О фонетским реализацијама овог префикса в. т. 2.2.4. и 2.3.5.2.

¹⁵⁵ Као ни и *Даворју* (ТУМАРИЋ 2008: 74) и *Роману без романа* (МЛАДЕНОВИЋ 1982) ни овде није забележен ниједан пример са српскословенском варијантом старог префикса /въ/ – /ва/, за разлику од славенизама код Његоша (СТИЛОВИЋ 1992: 105).

1830б; 1838а: 44). Именице код којих је уочен овај префикс припадају различитим семантичким типовима.

3.2.3.2. Код једног придева овај префикс има своје предлошко значење: внутрени (ЈСП 1830б), док су преостала два придева настала од одговарајућих глагола: возљублени (ЈСП 1838а), воспитан (ЈСП 1828; 1830а; 1830а; 1837; 1838а).

3.2.3.3. У оквиру глагола овај префикс се појављује у следећим примерима: взирати (ЈСП 1830а), взјати (ЈСП 1838а), влити (ЈСП 1838а), вложити (ЈСП 1838а), внимати (ЈСП 1828), воверити (ЈСП 1830а), вразумити (ЈСП 1830а), вручавати (ЈСП 1828).

3.2.4. /воз-/¹⁵⁶

Међу анализираним лексемама префикс /воз-/¹⁵⁷ остварује се и у виду аломорфа /вос-/ и /во-/.

3.2.4.1. Овај префикс долази код именица различитог семантичког типа које имају глагол у основи: воспитаније (ЈСП 1830а; 1837), воспитаница (ЈСП 1830а), воспоминаније (ЈСП 1828), восхишченије / восхиштеније (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а).

3.2.4.2. Овај префикс појављује се код глагола оба вида: возбудити (ЈСП 1830а), возгрјевати (ЈСП 1838а), возмошти (ЈСП 1838а), возноситися (ЈСП 1838а), воскликати (ЈСП 1828), воспитавати (ЈСП 1828; 1830а), воспитати (ЈСП 1838а; 1838а), воспламењавати (ЈСП 1838а), востављати (ЈСП 1828), восхитити (ЈСП 1838а).

3.2.5. /до-/

3.2.5.1. Префикс /до-/ потврђен је код именица које у својој основи имају глагол: доказателство / доказатељство (ЈСП 1828), дошествије (ЈСП 1830б), доувереније (ЈСП 1828).

3.2.5.2. Код два глагола код којих је забележен, овај префикс има своје предлошко значење циља, које је у другом примеру метафорично: досјагнути (ЈСП 1838а), достојати (ЈСП 1838а).

---

¹⁵⁶ У вези са фонетским реализацијама овог префикса в. т. 2.3.5.2.

¹⁵⁷ У оквиру Његошевих славенизама уочени су и они са рускословенским/руским рефлексом полугласа – /ваз/ (СТИЈОВИЋ 1992: 105) којих нема ни и *Даворју* (ТУМАРИЋ 2008: 74) и *Роману без романа* (МЛАДЕНОВИЋ 1982).

3.2.6. /за-/

3.2.6.1. Префикс /за-/ долази уз именице различитог семантичког типа: замјешатељство (ЈСП 1830а), заштиштеније (ЈСП 1838б), заповест (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а; 1838б), а у примеру заглавије (ЈСП *1838а*) чува своје предлошко значење.

3.2.6.2. Код глагола се овај префикс појављује у три примера оба вида: завештавати се (ЈСП 1830б), завештати се (ЈСП 1830а; 1830б), закључавати (ЈСП 1827; 1830а; 1830б).

3.2.7. /из-/

3.2.7.1. Префикс /из-/ карактеристичан је глаголски префикс. Појављује се у и у аломорфима /ис-/ и /иш-/. Именице с овим префиксом углавним имају глаголску основу: избављеније (ЈСП 1830б), извјестије (ЈСП 1830а), изданије (ЈСП *1837; 1838б*), издателство / издатељство (ЈСП 1828), изјасњеније (ЈСП *1837*), измишљеније (ЈСП 1837), изображеније (ЈСП *1827; 1830а*), израженије (ЈСП 1830б; *1837*), изреченије (ЈСП *1827; 1827*), искушеније (ЈСП 1830б; 1838б), исправљеније (ЈСП *1830а*), истоштеније (ЈСП 1828), уз изузетак именице изобилије (ЈСП 1828), исправничество (ЈСП *1838а*) и ишчадије (ЈСП 1838а).

3.2.7.2. Сви придеви код којих се појављује овај префикс изведени су од глагола: избрани (ЈСП 1828; *1830а; 1838а*), извесни (ЈСП 1828), извеснији (ЈСП 1828), изображен (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), искусни (ЈСП *1827; 1830а; 1830б*).

3.2.7.3. У оквиру глагола уочава се да овај префикс долази код глагола оба вида: избрати (ЈСП 1827), известити се (ЈСП 1830б), изискивати (ЈСП 1828), изјаснити (ЈСП 1828; 1830б), изображавати се (ЈСП *1827*), изображати (ЈСП 1838а), изобразити (ЈСП 1830а; 1830б), искључавати (ЈСП 1830б), искусити (ЈСП 1828; 1830б; 1838а; 1838б), искушавати (ЈСП 1830б), истолковати (ЈСП 1828), ишчезавати (ЈСП 1828; 1830б; 1838а), ишчезнути (ЈСП 1828; 1830б).

3.2.8. /на-/

3.2.8.1. Овај префикс забележен је код следећих именица: нарјечије (ЈСП 1830а), наручија (ЈСП 1827; 1828; 1830б; *1830б; 1838а*), началник (ЈСП 1827; 1830б), началство (ЈСП 1830б), као и код придева надворни (ЈСП *1838а*).

3.2.8.2. У оба глагола која су потврђена са овим префиксом, префикс /на-/ означава итератизацију радње: наслаждавати се (ЈСП 1838а), настајавати (ЈСП 1838а).

3.2.9. /над-/

Глаголу надлежити (ЈСП 1830а) једини је пример са овим префиксом.

3.2.10. /нај-/

Формант /нај-/ забележен је само код придева приликом грађења суперлатива¹⁵⁸: најблагороднији (ЈСП 1830б), највиспренији (ЈСП 1838а), најнужнији (ЈСП 1830а), најотличнији (ЈСП 1837), најотменији (ЈСП 1830а), најприљежнији (ЈСП 1838б), најсовршенији (ЈСП 1827), најужаснији (ЈСП 1828; 1830б).

Забележен је и пример са префиксом /нај-/ који долази на рускословенску/руску форму компаратива у славеносрбизму најменши (ЈСП 1830а).

3.2.11. /не-/

3.2.11.1. Префикс /не- / потврђен је код апстрактних именица, од тога у пет примера у различитим удвојеним префиксима: небреженије (ЈСП 1828), невиност (ЈСП 1827), непријатност (ЈСП 1830б), нешчастије (ЈСП 1827; 1828; 1830б), независимост (ЈСП 1828), неизвесност (ЈСП 1828), несогласије (ЈСП 1827), неспокојност (ЈСП 1830б), неспокојство (ЈСП 1827; 1828; 1830б), неугодност (ЈСП 1838а).

3.2.11.2. Са наведеним префиксом регистровани су следећи придеви: невини (ЈСП 1830б), нечастиви (ЈСП 1828) и нечестиви (ЈСП 1838а)¹⁵⁹, неблагодарни (ЈСП 1830б), невоспитани (ЈСП 1837; 1838а), недостојни (ЈСП 1838а), незакони (ЈСП 1830б), незлобиви (ЈСП 1827; 1828), неискусни (ЈСП 1827), непромотрени (ЈСП 1837), нерасудан (ЈСП 1828), нерасужђени (ЈСП 1837), несмислени (ЈСП 1838а), неспокојни (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1830б), нечајани (ЈСП 1828; 1838а), нечувствени (ЈСП 1830б), нешчастан (ЈСП 1828; 1830б).

3.2.12. /низ-/

У једином глаголу у којем је забележен, овај префикс има предлошко значење: низвргнути (ЈСП 1828).

3.2.13. /о-/

3.2.13.1. Овај префикс се појављује у следећим именицама: окружије (ЈСП 1838а) и описаније (ЈСП 1838а); обиталиште (ЈСП 1828; 1830б), огорченије (ЈСП 1828), одобреније (ЈСП 1828), одоховеније (ЈСП 1837), опорочителница (ЈСП 1838а), опуштеније (ЈСП 1828), освојеније (ЈСП 1828), осиятељница (ЈСП 1838б), основатељ (ЈСП 1830б), очајаније (ЈСП 1828; 1830б; 1837; 1837).

¹⁵⁸ Не постоји јединствено мишљење у вези са тим да ли је /нај-/ префикс, с обзиром на то да овај формант има чисто граматичку функцију грађења суперлатива (КЛАЈН 2003: 215). Грађење суперлатива помоћу овог форманта једна је од две могућности које су забележене у разматраном корпусу. Њему конкурише рускословенска/руска форма суперлатива на суфикс /-ејши/ (о овим облицима в. у поглављу о морфолошким славенизмима.)

¹⁵⁹ Реч је о истом придеву у два различита фонетска лика.

3.2.13.2. Префикс /о-/ потврђен је у четири придева изведена од глагола: ожесточен (ЈСП 1828), озарени (ЈСП 1838б), оскудни (ЈСП 1828), отјагошчени (ЈСП 1838а).

3.2.13.3. Овај префикс појављује се код глагола оба вида: обеспокојавати (ЈСП 1827; 1828; 1837), обешчестити (ЈСП 1827; 1838б), огорчити (ЈСП 1830а), одважити (се) (ЈСП 1828; 1837), одушевљавати (ЈСП 1830б), озарјавати (ЈСП 1838а), ополчити се (ЈСП 1828), опорочавати (се) (ЈСП 1828; 1830б; 1838ба), одредити (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838а; 1830б), отончати (ЈСП 1830а), обитавати (ЈСП 1830а), очекивати (ЈСП 1830а).

3.2.14. /об-/

Префикс /об-/ јавља се и у виду аломорфа /оба-/ и /оп-/.

3.2.14.1. Овај префикс нешто је заступљенији код именица где се појављује у различитим семантичким типовима: обајаније (ЈСП 1838а), обдржаније (ЈСП 1828), објављеније (ЈСП 1838а), објатије (ЈСП 1828; 1838а), обновљеније (ЈСП 1828), опстојателство / опстојатељство (ЈСП 1827; 1828; 1830а).

3.2.14.2. У оквиру придева има три примера на суфикс /-ан(и)/-ен(и)/: обајателни (ЈСП 1830а), обнажени (ЈСП 1828), обручени (ЈСП 1827; 1830б), а међу глаголима само један: обвезати (ЈСП 1830а).

3.2.15. /од-/

3.2.15.1. Овај префикс потврђен је у две именице: отвјет (ЈСП 1838а), отменије (ЈСП 1838а).

3.2.15.2. Једини глагол који долази са овим префиксом несвршеног је вида: одликовати (ЈСП 1837).

3.2.16. /паче-/

У функцији префикса речца *паче* појављује се у једном придеву: пачеземни (ЈСП 1838а).

3.2.17. /по-/

Префикс /по-/ је, поред префикса /с-/со-/са-/, најчешћи међу префиксима у оквиру анализираних ексцерпираних грађа.

3.2.17.1. У оквиру именица јавља се у свим различитим семантичким типовима: повјест / повест (ЈСП 1827; 1827; 1830а), повјешченије (ЈСП 1838а), погибелъ (ЈСП 1827; 1828), поданик (ЈСП 1828; 1830б), позорије (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1837;

1838б), покољеније (ЈСП 1830а), положеније (ЈСП 1828; 1837; 1837), поношеније (ЈСП 1828), попечитељница (ЈСП 1827), попуштеније (ЈСП 1827), поруганије (ЈСП 1828; 1830а; 1837), посештеније (ЈСП 1838а), постојинство (ЈСП 1828), поступак (ЈСП 1838б), потвореније (ЈСП 1830а), похиштеније (ЈСП 1830б), похужденије (ЈСП 1828), подозреније (ЈСП 1828).

3.2.17.2. Префикс /по-/ се у следећим придевима: повини (ЈСП 1828) и потули (ЈСП 1828), погружен (ЈСП 1828; 1828), поданически (ЈСП 1828; 1830б), помрачателни / помрачитељни (ЈСП 1838б), поредочни (ЈСП 1828), постојан (ЈСП 1838а).

3.2.17.3. Овај префикс долази уз глаголе оба вида: повиновати се (ЈСП 1828), повторити (ЈСП 1838а), погрузити (ЈСП 1828), подражавати (ЈСП 1827; 1830а), позорствовати (ЈСП 1830а), поити (ЈСП 1838а), получити (ЈСП 1828; 1830а; 1830б; 1838а), посвјашчавати (ЈСП 1838а), посјешчавати (ЈСП 1830а), почитавати (ЈСП 1827), почитовати (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1837; 1838а; 1838б), почувствовати (ЈСП 1830а).

3.2.18. /под-/

Префикс /под-/ јавља се и као аломорф /пот-/. Обе форме забележене су код именица: подножије (ЈСП 1828), где овај префикс има своје предлошко значење, и потпомагатељница (ЈСП 1827).

3.2.19. /пра-/

Префикс /пра-/ појављује се само једном у именици праотечество (ЈСП 1827) са истим значењем које има и у стандардном српском језику 'првобитни, исконски, најдавніји'.

3.2.20. /пре-/:

3.2.20.1. Префикс /пре-/ долази и уз апстрактне и уз конкретне именице: прелест (ЈСП 1837), премјененије (ЈСП 1838а), преповест (ЈСП 1827)¹⁶⁰, престол (ЈСП 1827; 1828).

3.2.20.2. Као придевски префикс /пре-/ припада категорији елативних префикса, дакле оних којима се појачава основно значење придева (Клајн 2002: 219): превиспрени (ЈСП 1838а), превосходан (ЈСП 1830а), преизрјадни (ЈСП 1837), преиспешчрени (ЈСП 1838а), прејестествен (ЈСП 1828; 1830б), прекрасан (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), прељубезни (ЈСП 1838а), преподобни (ЈСП 1827; 1838а), укључујући и

¹⁶⁰ У овом примеру и у глаголу *преповедати* уместо очекиваног префикса /при-/ појављује се /пре-/, што је карактеристично пре свега за сремске говоре, али и за говоре јужног баната (Ивић 2001: 105). Иста појава забележена је и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 60–61), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 101–102) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 95–96).

три суперлативна облика: преосвјаштењејши (ЈСП 1828), преподобњејши (ЈСП 1828, 1838a), пречесњејши / пречешњејши (ЈСП 1827, 1830б, 1837, 1838a).

3.2.20.3. У оквиру разматраних глагола овај суфикс није особито заступљен, а долази код глагола оба вида: пренебрећи (ЈСП 1837), преповедати (ЈСП 1838a), претворитисја (ЈСП 1838a);

3.2.21. /пред-/

Овај префикс, који се појављује и у форми аломорфа /прет-/, има своје предлошко значење у оквиру свих примера.

3.2.21.1. Заступљен је код именица различитог семантичког типа: предсловије (ЈСП 1837; 1838a), представљеније (ЈСП 1830б), претплатитељ (ЈСП 1830a), претчисленик (ЈСП 1827), претчислитељ (ЈСП 1830a), предострожност (ЈСП 1828), претпријатије (ЈСП 1828; 1837; 1838a).

3.2.21.2. Код придева се јавља уз следеће форме: предострожан (ЈСП 1828; 1830a; 1830б), претпостављени (ЈСП 1827).

3.2.21.3. Долази уз глаголе оба вида: предсказивати се (ЈСП 1827), представити (ЈСП 1827; 1830б), представљати (ЈСП 1827; 1830б; 1838a), предупредити (ЈСП 1828), претпочитовати (ЈСП 1828).

3.2.22. /при-/

3.2.22.1. Префикс /при-/ појављује се код именица насталих од глагола: приверженик (ЈСП 1838a), призреније (ЈСП 1837), приљежаније (ЈСП 1830a), присуствије (ЈСП 1830a; 1830б), притворство (ЈСП 1828), притјажатељ (ЈСП 1830a), пришествије (ЈСП 1828). Код именице припјатствије (ЈСП 1830б; 1837) реч је о замени префикса /пре/ и /при/ која је карактеристична за неке народне говоре¹⁶¹.

3.2.22.2. Код придева овај се суфикс јавља у два примера – прискорбни (ЈСП 1828) и прикрасни (ЈСП 1838a), при чему је у другом примеру реч о замени префикса /пре-/ и /при-/¹⁶² те овај префикс има елативно значење.

3.2.22.3. Префикс /при-/ је потврђен код следећих глагола: приволитисја (ЈСП 1838a), прикључити се (ЈСП 1830б; 1838б), примечавати (ЈСП 1828; 1838б), принадлежати (ЈСП 1828; 1830б; 1837), припјатствовати (ЈСП 1828), присоветовати (ЈСП 1828), притежавати (ЈСП 1830б), притјажавати (ЈСП 1830a), приуготовити (ЈСП

¹⁶¹ О овој појави в. у поглављу посвећеном фонетским аспектима (т. 2.4.1).

¹⁶² У вези са овом појавом в. т. 2.4.1.

1830б), приумножавати (ЈСП 1828), причинити (ЈСП 1830а), причисљавати (ЈСП 1830а), пријати (ЈСП 1838б) и прилпнути (ЈСП 1838а).

3.2.23. /про-/

У оквиру разматраних лексема, префикс /про-/ је потврђен у малом броју примера:

3.2.23.1. Уочен је код три именице: продрзљивост (ЈСП 1827), просвештеније (ЈСП 1827; 1830б), производеније (ЈСП 1830а);

3.2.23.2. Забележен је код једног придева: продрзљив (ЈСП 1830б);

3.2.23.3. У оквиру разматраних лексема, овај суфикс се појављује код два глагола свршеног вида: произнести (ЈСП 1828), протолковати (ЈСП 1828; 1830б; 1830а).

3.2.24. /против-/противо-/

Префикс /против-/ и његов аломорф /противо-/ забележен је само код глагола и има своје предлошко значење: противословити (ЈСП 1828), противостати (ЈСП 1828; 1830а; 1830б), противостајати (ЈСП 1830б), противположити (ЈСП 1827), противстати (ЈСП 1827; 1830б).

3.2.25. /раз-/

Префикс /раз-/ јавља се и као аломорф /рас-/.

3.2.25.1. Све забележене именице са овим префиксом долазе уз суфикс /-ије/: различије (ЈСП 1838а), раскајаније (ЈСП 1828), расположеније (ЈСП 1828; 1830б), расужденије (ЈСП 1837; 1837).

3.2.25.2. Наведени префикс регистрован је уз следеће придеве: разрешен (ЈСП 1828; 1830б), расположен (ЈСП 1830а);

3.2.25.3. Глаголи који долазе са овим префиксом могу бити оба вида: разјарити се (ЈСП 1830б), разрешавати се (ЈСП 1830б), разрешити се (ЈСП 1828), растолковати (ЈСП 1830а; 1837).

3.2.26. /с-/со-/са-/¹⁶³

3.2.26.1. У оквиру именица овај се суфикс појављује у своје две фонетске реализације – /с/ и /со/: смисл (ЈСП 1830а), собор (ЈСП 1827; 1828; 1830б), состав (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), сказивање (ЈСП 1830б), списатељ (ЈСП 1827; 1830а; 1837; 1838а), списатељница (ЈСП 1838а), спомагатељница (ЈСП 1830б), споразумјеније (ЈСП 1830а); собољезнованије (ЈСП 1830б), совршенство (ЈСП 1830а), содружество (ЈСП 1838а),

¹⁶³ О фонетским реализацијама овог префикса в. т. 2.2.4. и 2.3.5.2.

сожаљеније (ЈСП 1828; 1830б; 1838а), сокровиште (ЈСП 1827; 1828; 1830б), сопутник (ЈСП 1838а), сопутница (ЈСП 1838а), состојаније (ЈСП 1830а), сочинитељ (ЈСП 1830а; 1837; 1838а), сочиненије / сочињеније (ЈСП 1837; 1838а; 1838а; 1838б), совокупитељ (ЈСП 1838а; 1838б), созакљатије (ЈСП 1830а).

Именице код којих долази овај префикс различитог су семантичког типа и са 45 потврда он је најфреквентнији префикс у оквиру анализираних лексема.

3.2.26.2. Префикс /с-/со-/ , као ни код именица, ни код придева се не појављује у српскословенској/српској фонетској форми /са-/ : сходнији (ЈСП 1827), склоњени (ЈСП 1830а), совестан (ЈСП 1828; 1830б), совршени (ЈСП 1827; 1838а), сокрушен (ЈСП 1828; 1830б), спокојни (ЈСП 1838б) сходни (ЈСП 1827; 1830а; 830б).

3.2.26.3. Код глагола овај префикс долази у све три фонетске реализације, при чему се облик /са-/ ¹⁶⁴ појављује само једном: сајединити (ЈСП 1827) уз, такође, забележену форму сојединити се (ЈСП 1828). Са овим префиксом долазе следећи глаголи: склонити (ЈСП 1827), склонити се (ЈСП 1838а), саветовати (ЈСП 1830б; 1838а), совршити (ЈСП 1830а), согрешити (ЈСП 1830б; 1838б), содејствовати / содејствовати (ЈСП 1828; 1830а), содржати (ЈСП 1838а), сожаловати (ЈСП 1830а; 1830б), соизволити (ЈСП 1830б; 1838а), соизвољавати (ЈСП 1830б), сојузити (ЈСП 1830б), сокрушити (ЈСП 1830б), соопштити (ЈСП 1828), составити (ЈСП 1837), состојати се (ЈСП 1828), сотворити (ЈСП 1838а), сохранити (ЈСП 1830а; 1837), сочинити (ЈСП 1837; 1838а; 1838а), сподобитисја (ЈСП 1838а), сприопштити (ЈСП 1827; 1837), срањивати / срањивати (ЈСП 1827), срањити (ЈСП 1828; 1830б; 1837).

3.2.26.4. Именички префикс /со-/ потиче од старословенског /*sq-/ где је чувао значење *заједно* (ЕФИМОВА 2006: 184–185) а овде је потврђен у једном примеру: соперник (ЈСП 1827; 1828; 1830б).

3.2.27. /y-/

3.2.27.1. Префикс /y-/ потврђен је код следећих именица: убитак (ЈСП 1828; 1830б), увереније (ЈСП 1830б), увеселеније / увесељеније (ЈСП 1827; 1828; 1830а), удивленије / удивљеније (ЈСП 1830а; 1838а; 1838б), удоволство / удољство (ЈСП 1830б), умереност (ЈСП 1837), умноженије (ЈСП 1828), употребљеније (ЈСП 1837), усердије (ЈСП 1830а), услажденије (ЈСП 1838а), условије (ЈСП 1830а), услуга (ЈСП

---

¹⁶⁴ Једини пример са српскословенском варијантом овог префикса /са-/ забележен је код глагола, за разлику од Његошевих славенизама где се јавља у подједнаком броју као и /со-/ (СТИЛОВИЋ 1992: 105). И у *Роману без романа* ова форма је потврђена (МЛАДЕНОВИЋ 1982: 124), али у *Даворју* није уочен ниједан такав пример (ТУМАРИЋ 2008: 74).

1830б), усугубитељ (ЈСП 1828), утешеније (ЈСП 1838б), учасник (ЈСП 1828; 1830б), учасница (ЈСП 1828; 1830б).

3.2.27.2. Међу придевима забележена су свега два примера: убитачан (ЈСП 1828), усрдни (ЈСП 1827).

3.2.27.3. У оквиру глагола префикс /у-/ може да се јави у функцији перфектизације глагола: узрјети (ЈСП 1838а), ујазвити (ЈСП 1830а), улучити (ЈСП 1830б), уразумјети (ЈСП 1838а), утончати (ЈСП 1830а), а забележен је и код несвршених глагола: увјенчавати (ЈСП 1838а), уити (ЈСП 1828),услаждавати (ЈСП 1838а), устремљавати се (ЈСП 1828), усугубљавати (ЈСП 1830б).

3.2.28. /уз-/

Овај префикс појављује се у само једној именици у форми аломорфа /ус-/: усхит (ЈСП 1830б).

3.2.29. /чрез-/

Овај префикс, који има значење појачавања, истицања особине забележен је у примеру: чрезвичайни (ЈСП 1830а).

3.2.30. Закључак

Висока фреквентност глаголских префикса остварена је због тога што велики број разматраних лексема чине именице које се завршавају суфиксима /-ије/ и /-ство/-ество/, а које имају апстрактно значење именовања активности, стања, особине и сл.¹⁶⁵ Наслеђено је, дакле, стање уочено још у старословенским писаним споменицима (ЕФИМОВА 2006: 182),

Префиксе које Јефимова наводи као фреквентне код именичких префиксалних твореница: /не-/ , /ра-/ , /рга-/ , /sq-/ > /со-/ и /су-/ , и /q-/ > /у-/ (ЕФИМОВА 2006: 182–186) налазимо и у разматраном корпусу, али ипак не као најфреквентније (уз изузетак префикса /не-/).

Инвентар префикса мање-више исти је и у разматраној лексичкој грађи из дела Петра Петровића Његоша (СТИЛОВИЋ 1992: 105), а у односу на префиксе забележене у *Даворју* овде су уочена само три префикса којих нема и у Стеријиној поезији – /до-/ , /про-/ и /преко-/ (ТУМАРИЋ 2008: 74–75).

¹⁶⁵ И у анализираној Његошевој лексици та је категорија обилно коришћена (СТИЛОВИЋ 1992: 106).

3. 3. ТВОРБА КОМПОЗИЦИЈОМ

3.3.0. Анализи сложеница¹⁶⁶ може се приступити из два аспекта: (1) посматрајући саставне делове сложене основе без обзира на присуство или одсуство суфикса и (2) узимајући у обзир суфиксе. Први методолошки приступ заступљен је у већини дијахронијских описивања сложеница (ЗЕТТ 1969; КУНА 1970; ЦЕЈТЛИН 1977, СТЕФАНОВИЋ 1991; СТОЛОВИЋ 1992; НЕДЕЉКОВ–ШКОРИЋ 1997; БАРАКО 1999–2001; НИКИТОВИЋ 2008; ТУМАРИЋ 2008; МИЛАНОВИЋ 2014), где је њихов лексемски састав примарни критеријум. На овај начин могуће је груписање сложеница са истим основама у првом или другом делу (МИЛАНОВИЋ 2014). Други методолошки приступ заступљен је у новијим дијахронијским анализама сложеница (ДРАГИН–ШТАСНИ 2006; ШТАСНИ 2012; БЈЕЛАКОВИЋ 2012; 2013; 2014) и омогућава прецизнију творбену анализу.

Као што је речено у уводним напоменама, у овом раду спроведена је детаљнија творбена анализа композита, односно други наведени методолошки приступ.

3.3.0.1. Сложенице, или композите, током прасловенске епохе постале су непродуктиван лексички слој и врло је мало речи овога типа које су наслеђене из тог периода или представљају оригиналне словенске лексеме (ГРКОВИЋ–МЕЉОР 2007: 397). Током старословенског периода, захваљујући превођењу са грчког језика и стварању калкова према грчком моделу, речи овога типа постају бројније. На основу грчких модела стварају се композите оригиналног карактера, а и преводи са грчког постају слободнији, те многе грчке синтагме постају сложенице (ЦЕЈТЛИН 1977: 186–193; ГРКОВИЋ–МЕЉОР 2007: 398). Из старословенског језика сложенице се шире и у редакцијске језике (српкословенски и рускословенски) одакле бивају преузимане од стране писаца 18. и 19. века.¹⁶⁷ У том периоду у језик улази још један 'талас' сложеница калкираних највише према моделима из немачког језика.

3.3.0.2. Са творбеног аспекта, сложенице ће, дакле, бити посматране (1) као чисте сложенице (БАБИЋ 1986: 30) које се састоје од следећих елемената: осамостаљена

---

¹⁶⁶ Под сложеницама се у овом раду не подразумевају и речи настале префиксацијом (СТЕВАНОВИЋ 1981⁴: 425–452; СТАНОЉЧИЋ–ПОПОВИЋ 1995: 125) већ само оне настале спајањем две две или више пунозначних речи или творбених основа пунозначних речи које су обједињене акцентом, значењем и обликом (ВУКИЋЕВИЋ 1995:127).

¹⁶⁷ Сложенице су биле високо фреквентне у делима Д. Обрадовића (КУНА 1970: 216–224) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 307–310, 316–317, 320) док су у језику М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 134) и у песничком језику Петра Петровића Његоша (СТИЛОВИЋ 1992: 101–107) нешто слабије заступљене.

Поред термина сложеница у раду се користи и синонимни термин композита.

лексема или творбена основа прве мотивне речи + спојни вокал + проста реч или дериват са осамостаљеном употребом и (2) као сложено-суфиксалне творенице¹⁶⁸ које се састоје од ових елемената: осамостаљена лексема или творбена основа прве мотивне речи + спојни вокал + творбена основа друге мотивне речи + суфикс.

3.3.0.3. Да бисмо утврдили које су то чисте сложенице а које су настале сложено-суфиксалном творбом, било је потребно одредити степен самосталности другог сложеничког дела. С обзиром на то да целокупног речника српског књижевног језика 18. и 19. века још увек нема, водили смо се методама у досадашњој пракси (БЈЕЛАКОВИЋ 2012; 2013; 2014). Као чисте сложенице посматране су оне лексеми чији је други сложенички део у одговарајућим речницима потврђен као проста реч или дериват са осамостаљеном употребом, док су као сложенице настале сложено-суфиксалном творбом посматране оне чији други део није идентификован ни као проста реч ни као осамостаљени дериват. Да би се утврдило која сложеница има статус чисте композите коришћени су одговарајући референтни речници.¹⁶⁹

3.3.1. Композиција именица

3.3.1.1. Творбени типови именичких сложеница

3.3.1.1.1. У оквиру анализиране ексцерпираних грађе, на описани начин је из именичких сложеница (уочена је $61 \approx 6\%$ укупне грађе) издвојено 38 чистих сложеница, међу којима смо, на основу граматичке категорије творбених основа, издвојили следеће типове (наведене према учесталости):

(1) По^с+И¹⁷⁰ – сложенице настале од придевске основе¹⁷¹, спојног вокала и именице: благовољеније (ЈСП 1830б), благодетијаније (ЈСП 1830б;1837), благодетель (ЈСП 1827; 1830б; 1830б), благонаклоност (ЈСП 1830а), благородство (ЈСП 1827; 1828), благостојаније (ЈСП 1828; 1830б), високородије (ЈСП 1827), добродјетель / добродетель (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б; 1830б; 1837; 1838а), достоверност (ЈСП 1837),

¹⁶⁸ У овом случају реч је о комбинованој творби (СТАНОЛЧИЋ–ПОПОВИЋ 1995: 142), односно сложено-суфиксалној творби (БАБИЋ 1986: 31; КЛАЈН 2002: 21).

¹⁶⁹ Иако је већ препознато да ово није у потпуности валидна метода (БЈЕЛАКОВИЋ 2014), једина је могућа док се не приреди потпун речник славеносрпског језика. Коришћени речници наведени су у уводном поглављу (в. т. 1.2.11. и попис речника на крају рада).

¹⁷⁰ Овакав формулативни приказ предлаже И. Клајн чинећи га једноставнијим подизањем ознаке за спојни вокал у експонент (КЛАЈН 2003: 27), у односу на нпр. формулу коју предлаже Д. Вукићевић: ПрО+вв+Им (ВУКИЋЕВИЋ 1995: 151).

¹⁷¹ Када је реч о сложеницама са придевском основом у првом делу, сасвим је могуће и да је реч о прилогу који је настао конверзијом, али то се не може поуздано утврдити без дубље семантичке анализе.

красноречије (ЈСП 1830б), слаткоречије (ЈСП 1828; 1830б), скоротеча (ЈСП 1827), храбродушије (ЈСП 1830а);

(2) Ио^с+И – сложенице с именицом у првом и другом делу и спојним вокалом: бракосочетаније (ЈСП 1837), богобојазљивост (ЈСП 1828), доброжеланије (ЈСП 1827), злодеј (ЈСП 1828), злодејство (ЈСП 1828; 1830б)¹⁷², јестествоиспитатељ (ЈСП 1830а), књиговодителељ (ЈСП 1827), књигописање (ЈСП 1837; 1838а), корабљекрушеније (ЈСП 1827; 1830б), љубвесоперник (ЈСП 1830б), народољубац (ЈСП 1828), родољубац (ЈСП 1838а), сновиденије (ЈСП 1828); среброљубац (ЈСП 1828), стихотворец (ЈСП 1838а), страхопочитаније (ЈСП 1838а), чародјејство (ЈСП 1830а);

(3) З^с+И – сложенице са заменицом као првим делом, спојним вокалом и именицом у другом делу: всеучилиште (ЈСП 1830а), всемогуштво (ЈСП 1828), свеучилиште (ЈСП 1827).

(4) прилог+И – злоупотребљеније (ЈСП 1838а)¹⁷³, слаткопевац (ЈСП 1827).

3.3.1.1.2. Преостале сложенице (23) настале сложено-суфиксалном творбом¹⁷⁴, на основу граматичких категорија који чине творбене основе, сврстане су у следеће типове (наведени према учесталости):

(1) Ио^с+Го+суфикс – сложенице настале од именичке основе у првом делу, спојног вокала, глаголске основе у другом делу и суфикса: земљеделац (ЈСП 1827, 1828; 1828), земљедрж[ац] (ЈСП 1838а), књигопечатељ (ЈСП 1837), мудрољубије (ЈСП 1827, 1828)¹⁷⁵, народољубије (ЈСП 1828), отечествољубије (ЈСП 1828), пјеснословец (ЈСП 1838а), пјеснословије (ЈСП 1838а), славољубије (ЈСП 1828, 1830а), среброљубије (ЈСП 1828, 1837), стихотворство (ЈСП 1838а), честољубије (ЈСП 1828).

(2) По^с+Го+суфикс – сложенице са придевском основном у првом делу, спојним вокалом, глаголском основном у другом делу и суфиксом: благодарност (ЈСП 1827, 1827, 1828, 1830а, 1838а), благодарство (ЈСП 1827), благополучије (ЈСП 1828, 1830б), лакомислије (ЈСП 1828), правосудије (ЈСП 1827), самодржац (ЈСП 1828);

¹⁷² Сматрамо да се и у примеру *доброжеланије* у примерима *злодеј* и *злодејство* у првој основи налазе поименичени придеви *добро*, односно *зло* (в. КЛАЈН 2002: 54).

¹⁷³ За разлику од осталих примера са у којима се у првом делу налази основа *зло*, за коју сматрамо да се може посматрати као поименичени придев, овде је ипак реч о прилогу (в. КЛАЈН 2002: 88).

¹⁷⁴ Показало се, дакле, да чистих сложеница има готово два пута више него сложено-суфиксалних твореница, што се подудара са резултатом до којег је дошла И. Бјелаковић анализирајући сложене географске именичке термине код Срба у 18. и 19. веку (БЈЕЛАКОВИЋ 2014: 237). С. Бабић пак у савременом хрватском језику указује на другачију ситуацију, односно да је сложено-суфиксална творба у њему уобичајенија (ВАВИЋ 1986: 319).

¹⁷⁵ У овом примеру се у првом делу, сматрамо, налази крња именичка основа, те би ова сложеница развила значење *љубав према мудрости*.

(3) По^с+Ио+суфикс – сложенице настале од придевске основе у првом делу, спојног вокала, именичке основе у другом делу и суфикса: благодетелница / благодетељница (ЈСП 1827), драгоценост (ЈСП 1828), милосрдије (ЈСП 1827, 1830б, 1837).

(4) Ио^с+По+суфикс – сложеница са првом именичком основом, спојним вокалом, придевском основом у другом делу и суфиксом: мздопремчивост (ЈСП 1830а);

(5) Го^с+Го+суфикс – сложеница са глаголском основом у првом и другом делу, спојним вокалом и суфиксом: љубопитство (ЈСП 1827, 1828, 1830а, 1830б);

б) прилог+Го+суфикс – у првом делу сложенице је прилог, а у другом глаголска основа и суфикс: прекословије (ЈСП 1830а),

(7) прилог+Го+ø – у првом делу сложенице је прилог, а у другом глаголска основа без формалног суфикса: благослов (ЈСП 1828).

3.3.1.1.3. Као први део сложенице најчешће се јавља /благ-/¹⁷⁶ (једанаест од 61 именичке сложенице) који је, будући калк из грчког језика, карактеристичан за црквенословенски језик (Грицкатић 1969: 29–30, Ивић 1998: 49–50, Грковић-Мелџор 2007: 341). Са три потврде у првом делу потврђени су /зл-/ , /књиг-/ и /вс-/ (два пута рускословенска/руска форма и једном српска /св-/)¹⁷⁷. По два пута су као прва основа забележени /добр-/ , /земљ-/ , /народ-/ , /пјесн-/ , /слатк-/ , /сребр-/ и /стих-/¹⁷⁸. Много је више оних сложеница у којима је основа у првом делу потврђена само једном – њих 26.

3.3.1.1.4. Међу анализираним славенизмима неке се основе јављају више пута и као други део сложенице. Основа /љуб-/¹⁷⁹ појављује се девет пута; /де-/ , односно /дје-/ (од глагола дјети – *чинити*) јавља се у седам сложеница; /слов-/ је потврђено пет

¹⁷⁶ Исто је и у описаним Његошевим славенизмима (СТИЈОВИЋ 1992: 102) и у *Даворју* (ТУМАРИЋ 2008: 76), као и у језику Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 307).

Основа /благ-/ у једном периоду била је синонимна са /добр-/ , али су се током времена у словенским језицима ова два значења удаљила, у том смислу да /благ-/ у текстовима религиозног карактера значи „добар у моралном погледу“, а /добр-/ означава позитиван квалитет у најширем смислу (Грковић-Мелџор 2007: 340–341)

¹⁷⁷ Заменица /свс-/ се у Његошевим славенизмима налази на другом месту по учесталости, а /зл-/ је подједнако заступљено као у нашем корпусу (СТИЈОВИЋ 1992: 102). У *Даворју* су обе основе заступљене у сличном броју (ТУМАРИЋ 2008: 76).

¹⁷⁸ Међу Његошевим славенизмима налазе се /добро-/ и /слатко-/ такође са по две потврде (СТИЈОВИЋ 1992: 102–103), а у *Даворју* /добро-/ са једном потврдом (ТУМАРИЋ 2008: 77).

¹⁷⁹ И сложенице са основом /љуб-/ припадају једном од најстаријих сложеничких слојева будући да и оне представљају калк из грчког језика, а новија истраживања показују да је ова основа продуктивна и у савременом српском језику (ШТАСНИ–БОШЊАКОВИЋ: 2013: 129–151).

пута, а по два пута /дар-/ , /род-/ , /учил-/ , /држ-/ , /реч-/ и /твор-/ , док се 29 различитих основа само једном налази у другом делу сложенице¹⁸⁰.

3.3.1.1.5. Међу сложеницама (као и међу суфиксалним твореницама) највише је оних које се завршавају на суфикс /-ије/ и његове сложене варијанте /-аније/-'аније/ и /-еније/-'еније/ , и углавном имају апстрактно значење: благополучије (ЈСП 1828; 1830б), високородије (ЈСП 1827), красноречије (ЈСП 1830б), лакоумислије (ЈСП 1828), милосрдије (ЈСП 1827; 1830б; 1837), мудрољубије (ЈСП 1827; 1828), народољубије (ЈСП 1828), отечествољубије (ЈСП 1828), правосудије (ЈСП 1827), прекословије (ЈСП 1830а), славољубије (ЈСП 1828; 1830а), слаткоречије (ЈСП 1828; 1830б), среброљубије (ЈСП 1828; 1837), храбродушије (ЈСП 1830а), честољубије (ЈСП 1828), благодетијане (ЈСП 1830б, 1837), благостојаније (ЈСП 1828; 1830б), доброжеланије (ЈСП 1827), страхопочитаније (ЈСП 1838а), благовољеније (ЈСП 1830б), злоупотребљеније (ЈСП 1838а), уз бракосочетаније (ЈСП 1837), корабљекрушеније (ЈСП 1827; 1830б), пјеснословије (ЈСП 1838а), сновиденије (ЈСП 1828) које означавају конкретне појмове.¹⁸¹

Са суфиксом /ње-/ забележена је само једна сложеница – књигописање (ЈСП 1837; 1838а).

Са суфиксом /-ство/-ество/ четири су сложенице са апстрактним значењем особине благодарство (ЈСП 1827), всемогуштво (ЈСП 1828), љубопитство (ЈСП 1827; 1828; 1828; ЈСП 1830а; 1830б), благородство (ЈСП 1827; 1828) и три са значењем именовања неке радње: злодејство (ЈСП 1828; 1830б), стихотворство (ЈСП 1838а), чародјејство (ЈСП 1830а).¹⁸²

Сложеница са суфиксом /-ост/ је шест и све имају значење особине: благодарност (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1838а), благонаклоност (ЈСП 1830), богобојазљивост (ЈСП 1828), достоверност (ЈСП 1837), драгоценост (ЈСП 1828), мздопремчивост (ЈСП 1830а);¹⁸³

Средњег рода су и две сложенице са суфиксом /-иште/ , са значењем места: всеучилиште (ЈСП 1830а), свеучилиште (ЈСП 1827).

¹⁸⁰ Основе /држ-/ , /слов-/ и /твор-/ потврђене су и у Његошевим песничким славенизмима (СТИЛОВИЋ 1992: 104), а /љуб-/ и /слов-/ у *Даворју* (ТУМАРИЋ 2008: 77).

¹⁸¹ У *Даворју* су потврђене *бракосочетаније*, *лакоумислије*, *честољубије* и у нешто измењеном лику *благодетије* и *славољубје* (ТУМАРИЋ 2008: 72), а међу Његошевим славенизмима *корабљекрушење*, *славољубје*, *отечествољубје* такође у донекле измењеном облику (СТИЛОВИЋ 1992: 111–112).

¹⁸² У славенизмима Његошевих песничких дела потврђени су *благородство* и *љубопитство* (СТИЛОВИЋ 1992: 112).

¹⁸³ И код Његоша и у *Даворју* потврђена је само сложеница *благодарност* (СТИЛОВИЋ 1992: 110; Тумарић 2008: 72).

Међу просталим сложеницама готово све су мушког су рода са значењем особе. Једна је са значењем особе женског пола и једна са апстрактним значењем, у оба рода – добродјетел/добродетел (ЈСП 1827; 1828; 1828; 1830б; 1837; 1838а)¹⁸⁴.

Нејчешћи је суфикс /-ац/-ец/ који је потврђен у осам примера: земљедрж[ац]¹⁸⁵ (ЈСП 1838а), народољубац (ЈСП 1828), родољубац (ЈСП 1838а), самодржац (ЈСП 1828), слаткопевац (ЈСП 1827), среброљубац (ЈСП 1828); пјеснословец (ЈСП 1838а); стихотворец (ЈСП 1838а)¹⁸⁶, затим суфикс /-тељ/ у пет сложеница: благодетел (ЈСП 1827; 1830б; 1830б), јестествоиспитател (ЈСП 1830а), књиговођител (ЈСП 1827), књигопечател (ЈСП 1837) и добродјетел/добродетел (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б; 1830б; 1837; 1838а), док су сви остали суфикси уочени по једном:

/-ја/: скоротеча (ЈСП 1827: 61);

/-лац/: земљеделац (ЈСП 1827; 1828; 1828)¹⁸⁷;

/-ник/: љубвесоперник (ЈСП 1830б);

/-телница/-тељница/: благодетелница / благодетелница (ЈСП 1827).¹⁸⁸

Са нултим суфиксом забележене су само две именичке сложенице: благослов (ЈСП 1828) и злодеј (ЈСП 1828).

Уочава се овде и још један пример за моциони творбени тип (в. т. 3.1.2.2.7.2): /-тељница/телница/: /-тељ/ – благодетелница / благодетелница (ЈСП 1827) : благодетел (ЈСП 1827; 1830б; 1830б).

¹⁸⁴ Ова се именица само са једном потврдом појављује у мушком роду: нема оны добродѣтеля, с' коимасе отаць нѣговъ дичи (ЈСП 1827: 90), док је у свим осталим потврдама у женском роду: Но сву ову любовь надвышеу моя дужность, добродѣтель, за кое светозарнымъ лицемъ увекъ мое прси тежау (ЈСП 1828: 84); Приими и ты награду за ту добродѣтель (ЈСП 1830б: 65); ...тежи добродѣтели, (ЈСП 1827: XII); корень добродѣтели (ЈСП 1828: 26); ...не чупай ову добродѣтели грану... (ЈСП 1828: 85); ...Синанова е добродѣтель свакоме позната (ЈСП 1830б: 29); твоя е добродѣтель страстма замућена (ЈСП 1830б: 89); како се красной добродѣтели ругашъ (ЈСП 1827: 61); ...светла и зрачна добродѣтель (ЈСП 1828: 57); найвећа добродѣтель (ЈСП 1837: 35); краснѣйшая добродѣтель (ЈСП 1838а: 55). И у речнику Срезневског ова се именица појављује у оба рода, али са другачијим значењем: у женском роду је апстрактна именица, а у мушком означава особу (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 676–677). У нашем се корпусу, као што се из наведених примера види, ова именица појављује у оба рода са истим, апстрактним значењем особине.

Међу именицама на /-тељ/ које Вук Караџић наводи у свом предговору *Новог завјета* (в. т. 3.1.2.1.9), ова је потврђена (КАРАѢИЋ 1974: 16).

¹⁸⁵ Ова именица дата је у форми скраћенице и реконструисана је са суфиксом /-ац/ будући да је тај суфикс фреквентнији међу екскерпираним именицама овога типа, а уз то, потврђен је и у сложеници *самодржац* која има исту другу мотивну реч.

¹⁸⁶ Од именица са суфиксом /-ац/ једна је потврђена у оба ова речника: *стихотворац*. Код Његоша је потврђена још именица *земљеделац*, а у *Даворју* – *родољубац* (Уп. СТИЈОВИЋ 1992: 110; ТУМАРИЋ 2008: 72).

¹⁸⁷ Ни СТИЈОВИЋ код Његоша ни у *Даворју* не бележи се овај суфикс (Уп. СТИЈОВИЋ 1992: 110; ТУМАРИЋ 2008: 72).

¹⁸⁸ Именице са овим суфиксом нису забележене ни код Његоша (СТИЈОВИЋ 1992: 109–112) ни у *Даворју* (ТУМАРИЋ 2008: 71–73).

Наводили смо овде и оне суфиксе који припадају осамостаљеним дериватима на месту друге сложеничке основе, а не само оне који припадају сложено-суфиксалној творби.¹⁸⁹

3.3.1.1.6. Највећи број именичких сложеница појављује се са спојним вокалом /о/ (благ-о-вољен-ије, брак-о-сочетан|ије¹⁹⁰, висок-о-род|ије, мудр-о-љуб-ије, род-о-љуб|ац, стих-о-твор|ец, скор-о-теч|а и сл.) и, иза палатала, /е/: (земљ-е-дел-ац, земљ-е-држ-ац, корабљ-е-крушен|ије)¹⁹¹.

3.3.1. 2. Ендоцентричне и егзоцентричне именичке сложенице

Однос сложенице као целине према њеним саставним деловима критеријум је према којем се оне сврставају у ендоцентричне, односно егзоцентричне¹⁹². Код ендоцентричних композита значење сложенице изводи се директно из значења њених конституената, при чему се њихово значење пре срастања у сложеницу није изменило. То значи да се укупно значење сложенице које је једнако значењу њеног управног члана сужава значењем њеног одредбеног дела (КЛАЈН 2002: 37)¹⁹³. Д. Вукућевић истиче да се у ендоцентричне сврставају само оне сложенице у чијем су саставу лексеме у својим номинационим значењима: „Naime, samo su nominaciona značenja ona koja se nezavisno od konteksta realizuju i koja, upravo zbog toga, predstavnici jednog jezika direktno vezuju za slobodno datu leksemu. Sva druga značenja poziciono su uslovljena i za njihovo dekodiranje neophodna je pozicija u kojoj su realizovana” (VUKIĆEVIĆ 1995: 137). Овог су становишта и Н. Драгин и Г. Штасни (2006: 57–58), као и И. Бјелаковић (2013: 47). Код егзоцентричних сложеница, значење не произлази директно из значења њених елемената „već iz njihovih sekundarnih, najčešće figurativnih značenja [...] Sekundarnost

¹⁸⁹ Када је реч о синтаксичко-семантичким односима међу конституентима сложеница, присуство или одсуство суфикса није од круцијалне важности. Анализа сложенице као целине (укључујући и суфикс који припада било сложено-суфиксалној твореници било осамостаљеном деривату на месту другог конституента), како показује Ј. Грковић-Мејџор, може бити непрецизна приликом синтаксичко-семантичке анализе односа њених елемената. Оно што открива дубинску структуру односа у датој сложеници јесте анализа односа првог и другог дела сложене основе, где, дакле, није битно да ли поједине речи имају статус осамостаљеног деривата, односно „да ли су речи *љубњ*, *љубица*, *љубице* постојале у (црквено)словенском лексичком фонду” јер ако им је прва основа /мудр-/ све три сложенице се трансформишу истим, објекатским типом – „*волети мудрост*” (ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР 2007: 403).

¹⁹⁰ Да би се формална разлика учинила видљивом, суфикс који припада осамостаљеном деривату на месту другог дела сложенице графички је одвојен исправном цртом уместо цртицом.

¹⁹¹ Наведени су уједно и једини примери са спојним вокалом /е/ код именичких сложеница.

¹⁹² У литератури се среће и облик са „ексо-” – ексоцентричан (VUKIĆEVIĆ 1995), што је ближе грчком изговору, али је уобичајенији и чешћи термин са „егзо-” (в. нпр. КЛАЈН 2002, ДРАГИН–ШТАСНИ 2006, ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР 2007, БЈЕЛАКОВИЋ 2013)

¹⁹³ Као илустрацију ове тврдње, И. Клајн наводи пример *пароброд* који означава врсту *брода* (према управном члану) који иде *на пару* (сужено значење према одредбеном делу) (2002: 37).

značenja jednog od složeničkih delova, ili oba, nužan je uslov da složenica bude eksocentrična” (VUKIĆEVIĆ 1995: 138).¹⁹⁴

3.3.1.2.1. Међу ендоцентричне сложенице могле би се убројати следеће¹⁹⁵: благовољеније (ЈСП 1830б), благодeјаније (ЈСП 1830б; 1837), благодетелница / благодетељница (ЈСП 1827), благодетељ (ЈСП 1827; 1830б; 1830б), богобојазљивост (ЈСП 1828), бракосочетаније (ЈСП 1837), доброжеланије (ЈСП 1827), земљеделац (ЈСП 1827; 1828; 1828), злодеј (ЈСП 1828), злодејство (ЈСП 1828; 1830б), злоупотребљеније (ЈСП 1838а), красноречије (ЈСП 1830б), књигопечатељ (ЈСП 1837), књигописање (ЈСП 1837; 1838а), корабљекрушеније (ЈСП 1827; 1830б), љубопитство (ЈСП 1827; 1828; 1828; 1830а; 1830б), мздопремчивост (ЈСП 1830а), народољубац (ЈСП 1828), народољубије (ЈСП 1828), отечествољубије (ЈСП 1828), родољубац (ЈСП 1838а), славољубије (ЈСП 1828; 1830а), сновиденије (ЈСП 1828), стихотворец (ЈСП 1838а), стихотворство (ЈСП 1838а), честољубије (ЈСП 1828).

3.3.1.2.2. Остале су егзоцентричне: благодарност (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830а; 1838а), благодарство (ЈСП 1827), благодeјност (ЈСП 1830а), благополучије (ЈСП 1828; 1830б), благородство (ЈСП 1827; 1828), благослов (ЈСП 1828), благостојаније (ЈСП 1828; 1830б), високородије (ЈСП 1827), всемогуштво (ЈСП 1828), всеучилиште (ЈСП 1830а), добродeјтељ / добродетељ (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1830б; 1830б; 1837; 1838а), достоверност (ЈСП 1837), драгоценост (ЈСП 1828), земљедрж[ац] (ЈСП 1838а), јестествоиспитатељ (ЈСП 1830а), књиговодитељ (ЈСП 1827), лакомислије (ЈСП 1828), љубвесоперник (ЈСП 1830б), милосрдије (ЈСП 1827; 1830б; 1837), мудрољубије (ЈСП, 1827; 1828), пјеснословец (ЈСП 1838а), пјеснословије (ЈСП 1838а), правосудије (ЈСП 1827), прекословије (ЈСП 1830а), самодржац (ЈСП 1828), свеучилиште (ЈСП 1827), скоротеча (ЈСП 1827), слаткопевац (ЈСП 1827), слаткоречије (ЈСП 1828; 1830б), среброљубац (ЈСП 1828), среброљубије (ЈСП 1828; 1837), страхопочитаније (ЈСП 1838а), храбродушије (ЈСП 1830а), чародeјство (ЈСП 1830а).

---

¹⁹⁴ Пример који И. Клајн наводи да би појаснио појам егзоцентричне сложенице јесте *вукодлак* што не значи ни врсту вука ни врсту длаке (2002: 37).

¹⁹⁵ Сматрамо да је неопходно напоменути да већина сложеница долази са само једном потврдом у анализираном корпусу, те да се не може поуздано утврдити да ли се користи само у датом значењу или се оно додатно развија метонимијом или метафором. Врло је вероватно да би се анализом ових сложеница, али са већим бројем потврда и на већем корпусу, дошло и до другачије семантичке интерпретације.

3.3.2. Композиција придева

3.3.2.1. Творбени типови придевских сложеница

Примењујући исти критеријум као и код сложених именица, и међу сложеним придевима (65 ≈ 6% укупне грађе) уочава се сложено-суфиксална творба у петнаест композита (што је знатано мање од чистих придевских сложеница којих је 40).

3.3.2.1.1. Међу чистим сложеницама, на основу граматичке категорије творбених основа, уочавају се следећи творбени типови:

(1) По^с+П – придевска основа у првом делу композите, спојни вокал и придев: благодјетелни (ЈСП 1838а), благозрачни (ЈСП 1838а), благонадежни (ЈСП 1837; 1838а; 1838б), благородан (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838а; 1838б), благоумиљени (ЈСП 1838а), великодушни (ЈСП 1828), високородни (ЈСП 1827; 1838а; 1838а), добродетелни / добродетељни (ЈСП 1830б), земнородни (ЈСП 1828; 1838а), лекомислени (ЈСП 1830а), многољудан (ЈСП 1830б), општеполезни (ЈСП 1828), почтенородни (ЈСП 1838а; 1838б), равнодушни (ЈСП 1828), тихопрохладителни (ЈСП 1838а), најблагороднији (ЈСП 1830б);

(2) Ио^с+П – први део сложенице је именичка основа, спојни вокал и придев у другој основи сложенице: богобојазљив (ЈСП 1828), богомрски (ЈСП 1830б), муњопламени (ЈСП 1830б), пјенородни (ЈСП 1838а), светозарни (ЈСП 1828), сужнопечални / сужнопечаљни (ЈСП 1830б), трепетоужасни (ЈСП 1828);

(3) Зо^с+П – саменичка основа као први део композите, спојни вокал и придев као друга основа: всевишњи (ЈСП 1830б), всеопшти (ЈСП 1838а), свесилни (ЈСП 1828);

(4) Ко^с+П – у првој основи се налази кардинални број, спојни вокал и придев: двосечни (ЈСП 1828);

(5) прилог+П – сложенице с прилогом на првом месту и придевом на другом: високодостојњејши (ЈСП 1828; 1830б), високопреосвјаштењејши (ЈСП 1830б), високоучени (ЈСП 1828; 1837; 1838а; 1838б), кратковидни (ЈСП 1828; 1830б), маловажан (ЈСП 1828), малоуман (ЈСП 1830б);

(6) Сложенице са основом /губ-/¹⁹⁶ у другом делу: двогуби (ЈСП 1828), трогуби (ЈСП 1830б), стогуби (ЈСП 1828; 1830б), сугуби (ЈСП 1828; 1830б; 1837), тисјашчегуби (ЈСП 1830а);

---

¹⁹⁶ В. С. Јефимова за ову основу каже да је била врло ограничене употребе у старословенском језику и да је долазила једино у прилогу *sugubъ* што је значило *удвоје*, и да је касније створена веза са

(7) Po+П – основа редног броја у првом делу сложенице, спојни вокал и придев у другом делу сложенице: првородни (ЈСП 1830а);

(8) Забележена је и једна композита са три основе у којој је као прва основа дат прилог на композиту чија је структура придевска основа, спојни вокал, придев – прилог+По^с+П: високоблагородни (ЈСП 1828; 1838а; 1838б).

3.3.2.1.2. Код придевских сложеница насталих сложено-суфиксалном творбом издвајају се ови творбени типови:

(1) По^с+Ио+суфикс – придевска основа у првом делу, спојни вокал, именичка основа у другом делу и суфикс: благодаран (ЈСП 1828; 1830б), великоможни / велкоможни (ЈСП 1828; 1838а), неблагодарни (ЈСП 1830б);

(2) По^с+Го+суфикс – придевска основа као први део композите, спојни вокал, глаголска основа као други део композите и суфикс: благодатни (ЈСП 1827; 1828; 1830б; 1838а), благословени (ЈСП 1828), празнословни (ЈСП 1830а);

(3) Ио^с+Го+суфикс – прва именичка основа, спојни вокал, друга глаголска основа и суфикс: вредоносни (ЈСП 1830б), питољубиви (ЈСП 1828), родољубиви (ЈСП 1827), светоносни (ЈСП 1830б), трудољубиви (ЈСП 1827; 1828), честољубив (ЈСП 1830б), гостољубивији (ЈСП 1838а),

(4) Ио^с+Ио+суфикс – именичка основа као први и други члан композите, спојни вокал и суфикс: змијевидни (ЈСП 1838а), миловидни (ЈСП 1830б).

3.3.2.1.3. Придевске сложенице које у првом делу имају придевску основу /благ-/ потврђене су девет пута (укључујући и један суперлатив), придевску/прилошку основу /висок-/ пет пута (уз два суперлатива), именичке основе /бог-/ и /свет-/, придевска /велик-/, прилошка /мал-/, заменичка /вс-/ и бројна /дв-/ по два пута, а све остале основе (29) као први члан композите појављују се једном.

3.3.2.1.4. Као други члан композите најчешће се понавља именичка основа /род-/ (осам пута), затим глаголска основа /љуб-/ и старословенски корен /губ-/ (у пет сложеница), именичка основа /вид-/ понавља се три пута, по два пута се јављају глаголске основе /де-/дје-/, /нос-/ и /слов-/ и именичке /дар-/ и /душ-/. Само једанпут појављује се 21 основа – углавном подједнако глаголске, придевске и именичке.

бројем *три* у значењу *трострук* (ЕФИМОВА 2006: 299). Очито да је после броја три ова основа, аналогјом, правила везу и са осталим бројевима (што се види у примарима ексцерпираним из наше грађе). И у савременом српском језику постоји термин *трогубица* којим се означава врста трослојне рибарске мреже (ВУЧКОВИЋ 2013: 40).

3.3.2.1.5. Највише сложених придева завршава се суфиксом /-(а)н/-(е)н/: благодаран (ЈСП 1828; 1830б), благодатни (ЈСП 1827; 1828; 1830б: 1838а), благозрачни (ЈСП 1838а), благонадежни (ЈСП 1837; 1838а; 1838б), благородан (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а: 65; 1838а; 1838б), великодушни (ЈСП 1828), великоможни / велкоможни (ЈСП 1828; 1838а), високоблагородни (ЈСП 1828; 1838а; 1838б), високородни (ЈСП 1827; 1838а; 1838а), вредносни (ЈСП 1830б), двосечни (ЈСП 1828), добродетелни / добродетелни (ЈСП 1830б), земнородни (ЈСП 1828; 1838а), кратковидни (ЈСП 1828; 1830б)¹⁹⁷, маловажан (ЈСП 1828), малоуман (ЈСП 1830б), многољудан (ЈСП 1830б), неблагодарни (ЈСП 1830б), општеполезни (ЈСП 1828), очевидни (ЈСП 1830б), пачеземни (ЈСП 1838а), пјенородни (ЈСП 1838а), првородни (ЈСП 1830а), почтенородни (ЈСП 1838а; 1838б), празнословни (ЈСП 1830а), равнодушни (ЈСП 1828), свесилни (ЈСП 1828), светозарни (ЈСП 1828), сужнопечални / сужнопечални (ЈСП 1830б), трепетоужасни (ЈСП 1828).

Сложеним суфиксом /-тел(а)н/,-тељ(а)н/ завршавају се: благодјетелни (ЈСП 1838а), добродетелни / добродетелни (ЈСП 1830б), тихопрохладителни (ЈСП 1838а).

Уочена су два сложена придева са суфиксом /-ен/: муњопламени (ЈСП 1830б), лекомислени (ЈСП 1830а).

На /-ив/-љив/ завршавају се: питољубиви (ЈСП 1828), родољубиви (ЈСП 1827), трудољубиви (ЈСП 1827; 1828), честољубив (ЈСП 1830б), богобојазљив (ЈСП 1828).

Суфиксом /-ски/ завршава се само један сложени придев: богомрски (ЈСП 1830б), као и суфиксом /-њ/: всевишњи (ЈСП 1830б).

Без формалног суфикса, односно суфиксом -ø окончавају се: всеопшти (ЈСП 1838а), двогуб (ЈСП 1828), стогуби (ЈСП 1828; 1830б), сугуби (ЈСП 1828; 1830б; 1837), тисјашчегуби (ЈСП 1830а), трогуби (ЈСП 1830б).

И у оквиру сложених придева има оних који су пореклом трпни придеви: благословени (ЈСП 1828), благоумиљени (ЈСП 1838а), високоучени (ЈСП 1828; 1837; 1838а; 1838б),

3.3.3.2.6. Као спојни вокал најчешће се појављује /о/ (нпр.: *благ-о-дјетелни*, *род-о-љуб|иви*), у неколико примера долази и вокал /е/, иза палатала или као део прве основе, (*тисјашч-е-губи*, *змиј-е-видни*, *вс-е-вишњи* и сл.), а једном је потврђен и спојни вокал /у/ који је истовремено и део основе (*су-губи*).

¹⁹⁷ У речнику Срезњевског (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 255) регистрован је трпни придев од глагола *видети*, али не и придев изведен од именице *вид* 'лик, изглед', те су због тога придеви *змијевидни* и *миловидни* класификовани као сложено-суфиксалне творенице.

3.3.2.2. Ендоцентричне и егзоцентричне придевске сложенице

3.3.2.2.1. Међу придевским композитама као ендоцентричне потврђене су: благодатни (ЈСП 1827; 1828; 1830б: 1838а), благодјетелни (ЈСП 1838а), богобојазљиви (ЈСП 1828), великоможни / велкоможни (ЈСП 1828; 1838а), гостољубивији (ЈСП 1838а), двогуби (ЈСП 1828), двосечни (ЈСП 1828), маловажан (ЈСП 1828), многољудан (ЈСП 1830б), муњопламени (ЈСП 1830б), општеполезни (ЈСП 1828), првородни (ЈСП 1830а), питољубиви (ЈСП 1828), пјенородни (ЈСП 1838а), родољубиви (ЈСП 1827), свесилни (ЈСП 1828), светоносни (ЈСП 1830б), срцепребијајући (ЈСП 1828), стогуби (ЈСП 1828; 1830б), сугуби (ЈСП 1828; 1830б; 1837), тисјашчегуби (ЈСП 1830а), трепетоужасни (ЈСП 1828), трогуби (ЈСП 1830б), трудољубиви (ЈСП 1827; 1828), честољубив (ЈСП 1830б).

3.3.2.2.2. Егзоцентричне сложенице забележене су у готово истом броју као и ендоцентричне (28 према 25 ендоцентричних): благодаран (ЈСП 1828; 1830б), благозрачни (ЈСП 1838а), благонадежни (ЈСП 1837; 1838а; 1838б), благородан (ЈСП 1827; 1827; 1828; 1828; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838а; 1838б), благословени (ЈСП 1828), благоумиљени (ЈСП 1838а), великодушни (ЈСП 1828), високоблагородни (ЈСП 1828; 1838а; 1838б), високодостојњејши (ЈСП 1828; 1830б), високопреосвјаштењејши (ЈСП 1830б), високородни (ЈСП 1827; 1838а; 1838а), високоучени (ЈСП 1828; 1837; 1838а; 1838б), вредоносни (ЈСП 1830б), всевишњи (ЈСП 1830б), всеопшти (ЈСП 1838а), добродетелни / добродетељни (ЈСП 1830б), земнородни (ЈСП 1828; 1838а), змијевидни (ЈСП 1838а), кратковидни (ЈСП 1828; 1830б), лекомислени (ЈСП 1830а), малоуман (ЈСП 1830б), најблагороднији (ЈСП 1830б), неблагодарни (ЈСП 1830б), почтенородни (ЈСП 1838а; 1838б), празнословни (ЈСП 1830а), равнодушни (ЈСП 1828); сужнопечални / сужнопечаљни (ЈСП 1830б).

3.3.4. Композиција глагола

Међу глаголима су забележене свега две сложенице¹⁹⁸, једна је чиста сложеница: благодарити (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1837; 1838а), а друга је настала сложено-

¹⁹⁸ Сложени глаголи ретки су и у језику Д. Обрадовића (KUNA 1970: 223), Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 320), а такво је стање и у стандардном српском језику (КЛАЈН 2002: 123).

суфиксалном творбом: благословити¹⁹⁹ (ЈСП 1830б).²⁰⁰ Прва (*благодарити*) је настала по творбеном моделу прилог+глагол. Друга глаголска сложеница (*благословити*) настала је по моделу Прилог^c+Ио+суфикс – прилог, спојни вокал, именичка основа и суфикс. На основу семантичког односа елемената обе припадају егзоцентричним сложеницама.

3.4. КОНВЕРЗИЈА

Конверзије је најмање плодни вид творбе речи коју старији граматичари нису ни помињали (КЛАЈН 2003: 380). То је творбени процес у којем речи прелазе из једне у другу врсту без икаквих промена, често и без преузимања морфолошких карактеристика врсте у коју су прешле (ВАВИЋ 1986: 35–36).

3.4.1. Супстантивизација

Супстантивизација или поименичавање јесте врста конверзије. Када је реч о супстантивизацији као процесу настанка именица, реч је готово искључиво о придевима који прелазе у ову категорију речи. У разматраном корпусу забележени су и партиципи, као речи које имају и карактеристике придева, код којих је уочена ова појава.

3.4.1.1. Код само четири придева супстантивизирано значење забележено је као једино или примарно: земнородни – *који је рођен на земљи, човек* (ЈСП 1828; 1838а); несмислени – *лудак, безумник* (ЈСП 1838а); почивателна / почиватељна – *пауза* (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б); преосвјаштењејши – *преосвећени, титула православног епископа* (ЈСП 1828).

У преостала три придева супстантивизирано значење развија се као секундарно: славенски – *рускословенски језик* (ЈСП 1830а: 10), љубезни, -а – *вољени / вољена* (ЈСП 1830а; 1830б), нешчастан, -на – *несрећник, несрећница* (ЈСП 1830б), свиреп, -а – *окрутник, окрутница*. (јсп 1828; 1830а; 1830б).

---

¹⁹⁹ У речнику Срезњевског постоји глагол *словити* али у значењу *славити* (СРЕЗНЕВСКИЙ 1893–1912: 417).

²⁰⁰ Обе ове сложенице потврђене су и у Његошевем песничком језику (*благословити* у измењеном фонетском лику – *благословјати*) (СТИЈОВИЋ 1992: 102), а у *Даворју* није потврђена ниједна (ТУМАРИЋ 2008: 76).

3.4.1.2. У оквиру корпуса потврђена су и четири супстантивизирана партиципа: прошавши, -а, -е – *оно што је прошло* (ЈСП 1830б), стојашчи, -а, -е – *онај који стоји* (ЈСП 1838а), предстојећи (ЈСП 1828) – *онај који стоји испред*, и стојећи, -а, -е – *онај који стоји*. (ЈСП 1828). У последња три примера уочава се конкуренција рускословенског/руског наставка /-шч(и)/ и српског народног наставка /-ћ(и)/ који, у овом случају, долазе на исту основу.

3.4.2. Адјективизација

У оквиру разматраних придева уочава се невелик број оних који су пореклом партиципи и завршавају се на /-ћи/, односно /-шчи/, /-м/ и /-вши/. Да би се партицип сматрао придевом, он (1) мора изгубити процесуално значење и на тај начин прекинути везу с глаголом и (2) не може означавати особину неког предмета која му се приписује за одређено време, већ означава сталну особину (СУБОТИЋ 1984: 10).

3.4.2.1. Оваквих придева није забележено много у оквиру разматраног корпуса (укупно их је 20), али нешто више је оних који се завршавају на /-ћи:/ господствујући (ЈСП 1838б) – *владајући*, настојећи (ЈСП 1830б) – *садашњи*, *дати*, околостојећи² (ЈСП 1828; 1837; 1838а)²⁰¹ – *околни*, предстојећи² (ЈСП 1837) – *који треба да се догоди у скорој будућности*, *будући*, срцепребијајући (ЈСП 1828) – *срцепарајући*, цветући (ЈСП 1830б) – *у процвату*, *у пуном замаху*.

Суфиксу /-ћи/, који је српске провенијенције, конкурише рускословенски/руски наставак /-шчи/: горјашчи (ЈСП 1838а), предстојашчи (ЈСП 1838а). С обзиром на чињеницу да наведени примери припадају репликама Свјатозара Розичича (односно Светозара Ружичића), и да у предговору *Тврдици* постоји придев *предстојећи* који кореспондира Розичичевом *предстојашчи*, може се закључити да је Стерија у свом језичком изразу предност давао формама на /-ћи/.²⁰²

3.4.2.2. Придеви настали адјективизацијом пасивног партиципа презента на /-м/: видими (ЈСП 1828) (*видљив*), високопочитајемо (ЈСП 1838а; 1838б) –

²⁰¹ Иако Љ. Суботић изричито каже да је немогућа адјективизација партиципа на /-ћи/ код постојања допуна у виду прилога које га одређују као глаголску форму, што се односи и на композите са прилогом као првом основом и партиципом као другом (СУБОТИЋ 1984: 35), пример у којем је забележен овај партицип указује на трајну особину: ...разк'рвависе одъ трњ *околстојећи* ружа (ЈСП 1838а). Партицип *околстојећи* неће се трансформисати односном реченицом „које стоје около”, већ има потпуно исто значење као и придев *околни*.

²⁰² Ни у студијама које се баве различитим аспектима Стеријине употребе партиципа није забележена ниједна форма на /-шч(и)/ (уп. СУБОТИЋ 1981; 1998).

високопоштовани, гоним (ЈСП 1830б) – *гоњен*, зовоми (ЈСП 1838а) – део израза *такозвани*, љубим (ЈСП 1828) – *драг*, независими (ЈСП 1828) – *независан*, неишчерпајеми (ЈСП 1838а) – *неисцрпан*, *непресушан*, непочерпајеми (ЈСП 1838а) – *неисцрпан*, *непресушан*, неувјадајеми (ЈСП 1838а: 38) – *вечни*, *непролазни*, почитајеми (ЈСП 1828; 1830б) – *поштовани*. Наведени примери представљају уједно и целокупан инвентар овог типа партиципа, што значи да није пронађен ниједан у правој партиципској функцији.²⁰³

3.4.2.3. Забележен је и један пример попридевљеног активног партиципа претерита на /-вши/: бивши (ЈСП 1837; 1838а) – *пређашњи*, *прошли*.

3.4.3. Адвербијализација

Прилози још од времена старословенских споменика у највећем броју случајева настају адвербијализацијом, односно прелажењем из одређене граматичке категорије, најчешће придевске, у прилошку (ЕФИМОВА 2006: 300). Тако је и у савременом језику (ВАВИЋ 1986: 506; КЛАЈН 2003: 385) и осталим европским језицима, где се на придевску основу додаје суфикс (нпр. енгл. *-ly* и сл.) (КЛАЈН 2006: 385).

3.4.3.1. У оквиру анализираних Стеријиних славенизама и књишких речи забележен је готово исти број прилога уз које је у корпусу потврђен и придев од којег су настали (22) и оних за који те потврде нема (21).

3.4.3.1.1. Прилози за које постоје изворни придеви:

- настали су од основе придева на /-(а)н/-(е)н/ што није необично с обзиром на њихову фреквентност: *благородно* (ЈСП 1830а), *извесно* (ЈСП 1837), *изрјадно* (ЈСП 1830а), *нужно* (ЈСП 1827; 1830а; 1830б; 1837; 1838а; 1838б), *прекрасно* (ЈСП 1838а), *печално* (ЈСП 1828), *полезно* (ЈСП 1827), *смртно* (ЈСП 1830а), *совесно* (ЈСП 1838б), *спокојно* (ЈСП 1838б; 1830б), *страсно* (ЈСП 1830б), *сујетно* (ЈСП 1828), *ужасно* (ЈСП 1830б), *усрдно* (ЈСП 1827).

- од придева на /-ен/ уочена су три прилога: *искрено* (ЈСП 1830а), *совршено* (ЈСП 1838б), *несмислене* (ЈСП 1838а).

---

²⁰³ Ово је у складу са резултатима истраживања Ј. Суботић о партиципима у књижевном језику Ј. С. Поповића (СУБОТИЋ 1998: 98).

- два прилога су са основом /губ-/ у другом делу (реч је, дакле, о сложеним прилозима), која је изворно и сама прилог (ЕФИМОВА 2006: 229): стогубо (ЈСП 1830б), двогубо (ЈСП 1827).

- два прилога са нултим суфиксом -ø такође имају потврђен придевски кореспондент: гордо (ЈСП 1828), свирепо (ЈСП 1830б), а један је настао од придева на /-љив/: продрзљиво (ЈСП 1830б).

3.4.3.1.2. Прилози за које не постоји изворни придев у оквиру анализиране грађе:

- највећи број настао је од придева на /-(а)н/-(е)н/: беспрекословно (ЈСП 1830а), бешчесно (ЈСП 1828), достатчно (ЈСП 1838б), изјашно (ЈСП 1838а), искључително / искључитељно (ЈСП 1837; 1837), истино (ЈСП 1827; 1830б), непоњатно (ЈСП 1838а), непостижно (ЈСП 1838а), непреривно (ЈСП 1838а), непресечно (ЈСП 1837), неусилно (ЈСП 1828), особено (ЈСП 1830а), преумилно (ЈСП 1837), слободно (ЈСП 1830а);

- од придева на /тел(а)н/тељ(а)н/: подсмејателно / подсмејатељно (ЈСП 1828), поругателно / поругатељно (ЈСП 1830б), презрително / презритељно (ЈСП 1830б),

- од придева на /-ен/ долази прилог одређено / одређено (ЈСП 1830а; 1830а),

- од придева на /-ак/-ек/ – прилог тјашко (ЈСП 1830а)²⁰⁴.

- од придева на /-л(и)/ настао је прилог унило (ЈСП 1828);

- један прилог настао је од придева чија се основа завршава палаталом: равње (ЈСП 1838а)²⁰⁵.

- прилози настали од придева који се завршавају суфиксом /-ски/ имају исту форму и у прилошком значењу, као и у стандардном српском језику (в. КЛАЈН 2003: 385): всјачески (ЈСП 1830а; 1838а), немецки (ЈСП 1830а; 1838а).

---

²⁰⁴ Будући да у анализираном корпусу није потврђен одговарајући придев, као ни један придев са таквим суфиксом, не можемо поуздано тврдити да ли је реч о придевском суфиксу /-ак/ или /-ек/ који потичу од старословенског суфикса /*-ѡк/ (ЕФИМОВА 2006: 296).

²⁰⁵ У старословенским текстовима суфикс /-е/ потврђен је у малом броју прилога који су настали од придева чија се основа завршавала палаталом (ЕФИМОВА 2006: 311).

4. MORFOLOŠKI SLAVENIZMI (ПАРТИЦИПИ И КОМПАРАТИВ)

У анализираној грађи, ексцерпираној из драмских текстова Јована Стерије Поповића, своје место нашле су и две категорије које се не могу посматрати са творбеног аспекта, али ипак им је потребно посветити одређену пажњу јер представљају значајан део језика Стеријиних комедија и трагедија. Реч је о партиципима и формама компаратива и суперлатива.

4. 1. ПАРТИЦИПИ

Партиципи представљају морфолошко-синтаксичку категорију, а не творбenu, те у овом раду није предвиђена њихова систематична анализа. Присутни у књижевнојезичком идиому Јована Стерије Поповића (СУБОТИЋ 1981; 1998) као један од језичких елемената који су карактеристични за високу црквенословенску норму (KRETSCHMER 2002: 12).²⁰⁶

По својој граматичкој категорији партиципи се налазе између придева и глагола – са придевима их спаја синтаксичка функција, конгруенција са именицом и флексија, а са глаголима лексичка основа и њено значење које подразумева категорију времена (процесуалност) (СУБОТИЋ 1984: 5).

У овом раду разматрани су само они облици који су остали ван система српских народних говора – пасивни партицип презента (форма на /-м/) и флективни облици активног партиципа презента (форма на /-ћи/-шчи/) и активног партиципа претерита (форма на /-в/-вши/).²⁰⁷

---

²⁰⁶ Партиципски систем, који је био развијен у прасловенском језику, почео је да се распада у време Ћирила и Методија и стандардизације славеносрпског језика, али, како је био сачуван у језику Словена из околине Солуна и поткрепљен потребом да се нађу адекватне форме према грчком моделу, реактивиран је и сачуван (СУБОТИЋ 1984: 5). Утврдивши се у старословенском језику, партиципи се преносе на све редакцијске језике, па тако и на рускословенски и славеносрпски, из којих, као елемент горњег језичког слоја (лексичког и синтаксичког), улазе у предстандардни српски језик 18. и 19. века и део су редовног језичког инвентара писаца ове епохе.

²⁰⁷ Наслеђени партиципски систем имао је пет партиципских категорија: активни и пасивни партицип презента, активни и пасивни партицип претерита и партицип перфекта. У српском језику задржала су се два партиципа – пасивни партицип претерита (трпни глаголски придев /-н/ и /-т/) и партицип перфекта (радни глаголски придев на /-о/, /-ла/, /-ло/), а активни партицип презента (форма на /-ћи/) и активни партицип претерита (форма на /-в/-вши/) у виду герунда – окамењених форми са прилошким значењем (ЂОРЂИЋ 1975: 163–164) или правих придева, изгубивши семантичку везу са глаголима (нпр. *текући* рачун, *бивши* супруг и сл.)

4.1.1. Активни партицип презента

4.1.1.1. У оквиру ексцерпираних примера забележена су 23 права партиципа²⁰⁸, што уз 20 поприведљених и три супстантивизираних²⁰⁹ чини готово 5% укупне грађе. Међу њима је најфреквентнији активни партицип презента, где се уочава конкуренција српске форме на /-ћи/ и рускословенске/руске на /-шчи/, уз изразиту доминацију форме на /-ћи/:²¹⁰ владајући (ЈСП 1830б) – мене *овде владаюћемъ Цару* продаду да робуемъ; вопијући (ЈСП 1828) – ...и я увидим *Пророка* коранъ у руци држећа, и овако мени *вопиюћа*: Сыне Сулеймановъ! дерзай, и небойсе...; држећи (ЈСП 1828) – ...и я увидим *Пророка коранъ у руци држећа*; идући (ЈСП 1828) – најћемъ на *Турчина самогъ, и полако идучегъ*; лежећи (ЈСП 1828; 1830б) – ...погледай у овомъ прау *лежећу Вукосаву...*; ...сама самъ *га* моимъ очима видла *крвљу попрскана и бездушна на споду лежећа*; љубећи (ЈСП 1827) – садржи у любви Твога У Пешти 6-гъ Јуніа 1827 *тебе любетьегъ І. С. Поповича*; очекивајући (ЈСП 1828) – Тебе самъ при подножію трона видила *восхићена ангелскомъ лепотомъ, и очекиваюћа гласъ* *выспреногъ всемогущества*; *происходећи* (ЈСП 1828) – ове сузе, изъ печалногъ ока *происходеће сузе...*; *смешећи се* (ЈСП 1828) – тако ће после рата и одсудне борбе Миръ и покой престолъ свой у Сербіи утврдити, и потомъ *смешећимсе челомъ* на насъ погледати. Сви наведени примери могли би се на дубинском нивоу трансформисати односном реченицом (нпр: мене *овде владаюћемъ Цару* продаду да робуемъ – продају ме да робујем цару *који овде влада*).

Забележена су и три активна партиципа презента који одступају од овог типа:

(1) партицип у функцији термина: дејствујући (ЈСП 1827; 1828; 1830а; 1830б; 1838б) - *ДѢЙСТВУЮЋА ЛИЦА* / *Марко Вуић богатый Трговацъ* / *Елица нѣгова кћи.* / *Батић* / *Алекса* / *Мута* / *Маріа*.

(2) партицип у атрибутској функцији (в. СУБОТИЋ 1984: 27): тренући (ЈСП 1827) у изразу *тренуће око* – Нисамъ я бадава Царъ Турскій, но да свак' се мени покорава, свакај да ме обожава, од мене се бои, и животъ или смртъ од' *тренутьегъ ока* чека и

²⁰⁸ Под овим термином подразумевају се партиципи који су сачували своје партиципске особине, односно нису адјективизирани или супстантивизирани, већ се понашају као носиоци нереченичне предикације (СУБОТИЋ 1998: 98).

²⁰⁹ О приведима и именицама који су пореклом партиципи више речи било је у одговарајућим поглављу посвећеном творби речи конверзијом.

²¹⁰ У језику Ј. Рајића (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 121), М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 99), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 172–173), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 112–113), Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 146–147) Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋ 2014: 261) забележене су само форме на /-ћи/. У језику Д. Обрадовића регистроване су обе форме (KUNA 1970: 138–141, 211–213).

(3) партицип у конструкцији апсолутног датива²¹¹, која на дубинском нивоу развија допусну клаузу: хотећи (ЈСП 1837) – и нехотећу ми морала є моя и мой пріятеля желя неиспунѣна остати.

4.1.1.2. Рускословенска форма потврђена је само три пута и то у комедијама, код оних Стеријиних јунака који се одликују израженим 'славјанствовањем': љубјашчи (ЈСП 1838а) – Не жена возлюбленная Хелено, но Нумфа любящаго ти *Святозаря*; носјај (ЈСП 1838а) – *блаженъ всякій* въ персѣхъ тя носяй; присуствујушчи (ЈСП 1830а) – Присутвующій, кои су ту были, *удивесе* такой моіой имућности.

4.1.2. Активни партицип претерита

Активни партицип претерита на /-в/-вши/ далеко је мање заступљен – у свега три примера: одлетши, -а, -е (ЈСП 1827) – ахъ позови натрагъ одлетицу твою душу..., оставши (ЈСП 1827) – ...несретно *стадо* твое безъ пастыра, безъ бодрогъ чувара оставше; прославивсја (ЈСП 1838а) – Розичичу, *ты* досягнешъ безчислены вѣки, / Прославився между человекѣи.²¹²

4.1.3. Сложене форме

Сложене форме у оквиру партиципа забележене су само међу активним партиципима презента. У првом члану сложенице јавља се прилог који синтаксички одређује партицип као глаголску форму (СУБОТИЋ 1984: 35): околостојећи¹ (ЈСП 1828; 1837) – А *Вы* околостоећій *вitezови*, Господо Србска, ноплюйте ме као малодушну жену...; високопарјашчи (ЈСП 1838а) – не достоить бо высокопарящему *Пѣвицу* бурумуть шмеркати...; искренољубјашчи (ЈСП 1830а: 34) – Аморова стрела нека ме уязви, нека ми срдце исчупа, и на поруганіе *всѣхъ* искреннолюбящихъ преда; тихотекушчи (ЈСП 1838а) – Муза моя выше за превыспренниимъ трагедіама тежить, нежели за тихотекущимъ *комедіямъ*. И овде су све форме на /-шчи/ забележене у комедијама. Сви ови партиципи дубински развијају своје значење у виду односне

²¹¹ Апсолутни датив представља наслеђе из старословенског језика и карактеристичан је за све редакцијске језике, где представља једну од најмаркантнијих особина високог стила.

Апсолутни датив је конструкција која се састоји од именске и партиципске речи у дативу и, као синтаксичко средство, кондензује реченични исказ, најчешће временску реченицу. На дубинском нивоу, именска реч има функцију субјекта, а партиципска предиката и за ову конструкцију карактеристична је неидентичност агенса главне реченице и агенса апсолутне конструкције (ЂОРЂИЋ 1975: 175).

²¹² Ова форма партиципа потврђена је и у језику Ј. рајића (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 121–122), М. Видаковића (КАШИЋ 1968а: 99), Д. Обрадовића (KUNA 1970: 150) Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 173–175), Ј. Стејића (NUORLUOTO 1989: 112–113) и Ј. Суботића (МИЛАНОВИЋА 2014: 262).

реченице (нпр. *А Вы околостоећий витезови, Господо Србска, ноплюйте ме као малодушну жену – А ви витезови који около стојите, господо српска...*).

Забележен је и један пример у којем се у првој основи композите налази именица која на синтаксичко-семантичком нивоу има значење објекта: хоругвоносјашчи (ЈСП 1830а) – Слушай само: „Нищетенъ вразумляй *тысяцегубою хоругвоносящею* *вещественностию*” разумеш ли ме. Сматрамо, међутим, да овај пример треба прихватити са извесном задршком јер је реч о чувеној реченици Алексе Голића из *Лаже и паралаже* којом он доказује своје познавање „славјанске” граматике.

4.1.4. Партиципи као одлика високог стила у нешто већем броју појављују се у трагедијама и то у форми која је фонетски уклопљена у систем српског народног језика. Форме које припадају рускословенском/руском типу део су језика којим се користе Стеријини јунаци код којих је 'славјански' оно по чему се, поред осталог, разликују од осталих актера. Карактеристична употреба партиципа у Стеријиним комедијама види се и у томе што за језик самог писца нису карактеристичне форме на /-шчи/ (СУБОТИЋ 1981; 1998).

4. 2. КОМПАРАЦИЈА

Као и код партиципа, и у компарацији се уочавају два типа наставака²¹³ којима се формирају ове категорије – српски народни и рускословенски или руски, те префикс /нај-/ као средство за грађење компаратива у српском народном језику.

4.2.1. Српски народни наставак за компаратив /-иј(и)/ и уз њега, у одговарајућим примерима, суперлативни префикс /нај-/ уочен је у следећим примерима: гостољубивији (ЈСП 1838а), извеснији (ЈСП 1828), сходнији (ЈСП 1827), најблагороднији (ЈСП 1830б), највиспренији (ЈСП 1838а), најнужнији (ЈСП 1830а), најотличнији (ЈСП 1837), најотменији (ЈСП 1830а), најприљежнији (ЈСП 1838б), најсовршенији (ЈСП 1827), најужаснији (ЈСП 1828; 1830б).

4.2.2. У нешто већем броју заступљени су рускословенски/руски наставци, за компаратив /-ши/, односно наставак /-ејши/ајши²¹⁴ за суперлатив:

²¹³ Термин наставак користи се овде да би се раздвојио дублетни пар суфикс/наставак, при чему је термин суфикс резервисан за творбу речи а наставак има морфолошко значење (ЋОРИЋ 2008: 14–15).

²¹⁴ Аломорф /-ајш(и)/ развио се уз основе које се завршавају консонантима /č, ž, š/ (ЗОРИЦА 1996: 53).

- компаратив: слапши (ЈСП 1828), старши (ЈСП 1830а),:

- суперлатив: високодостојњејши (ЈСП 1828; 1830б), високопреосвјаштењејши (ЈСП 1830б), вјашчајши (ЈСП 1830а), дражајши (ЈСП 1830а), красњејши (ЈСП 1838а), нижајши (ЈСП 1830а), чеснши (ЈСП 1828), преподобњејши (ЈСП 1828; 1838а), преосвјаштењејши (ЈСП 1828), пречесњејши / пречешњејши (ЈСП 1827; 1830б; 1837; 1838а), чесњејши / чешњејши (ЈСП 1827; 1828; 1837; 1838а; 1838б)²¹⁵.

У анализираној грађи забележен је и славеносрбизам најменши (ЈСП 1830а).

4.2.3. У текстовима драмских дела у већој мери заступљени су компаративи и суперлативи који су уклопљени у систем српског народног језика. Већи број примера у којима се уочавају рускословенски/руски наставци показује се због тога што су форме компаратива и суперлатива биле уобичајене у титулама које налазимо у пратећим текстовима, те се они не могу посматрати као део активног језика било писца било његових јунака.

---

²¹⁵ Компаратив на /-ији/ налазимо у језику Е. Јанковића (ХЕРИТИ 1983: 220) и Ј. Хаџића (СУБОТИЋ 1989: 147–148), а оба типа заступљена су у језику Ј. Рајића (МЛАДЕНОВИЋ 1964: 113), М. Видаковића (КАШИЋ 1968: 87), Д. Обрадовића (KUNA: 1970: 120–122), Ј. Игњатовића (ЈЕРКОВИЋ 1972: 153).

5. СЛАВЕНИЗМИ И КЊИШКЕ РЕЧИ У ДРАМСКОМ ДЕЛУ ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА – ЗАСТУПЉЕНОСТ И ФУНКЦИЈА

5.1. КОМЕДИЈЕ

Предмет анализе у овом раду биле су Стеријине ране комедије поређане хронолошким редом (не према времену објављивања већ према ауторовом исказу о времену настанка). Притом, иако је узета у обзир, није ближе разматрана друга верзија *Лаже и паралаже*, пошто смо сматрали да је већина интервенција у њој насталих била последица односа са публиком, односно накнадног сазнања о сценској функционалности тога текста. Показало се да је и овако ограничена грађа обимна и захтевна и да се и унутар временски и жанровски блиског круга дела показује Стеријина склоност да мења приступ и поступке и да, у извесној мери, полемише не само са својим савременицима и духом епохе већ и с властитим делом. Иако Павић полиглосију Стеријиних комедија препознаје као јасан рефлекс класицистичке поетике (ПАВИЋ 1983: 328), на испитиваној грађи показује се да то није униформан поступак и да се Стеријин приступ језику ликова и језику дела разликује од једне до друге комедије. Исто важи и за заступљеност и функцију славенизама у овим комедијама.

5.1.1. Славенизми у функцији грађења ликова

5.1.1.1. Када је реч о Лаже и паралаже (ЈСП 1830а) од свих ликова у комедији, а нема их много – свега шест, највише простора дато је Алекси, лажном барону Голићу, и његовом слуги Мити. Небојша Ромчевић је квантитативном анализом параметра величине дискурса показао да Алексине и Митине реплике чине готово половину укупног текста, истакавши при том да то није необично јер су ова два лика базирана управо на вербалној радњи (2004: 70). Он наглашава и да је језик, уз понашање и радњу, „најважније средство имплицитно непосредне технике карактеризације у Поповићевој комедиографији”, те да је он у функцији идентификације позитивних и негативних ликова (РОМЧЕВИЋ 2004: 85). Ову врсту карактеризације ликова, односно вербалну карактеризацију, истиче и Ана Радин, уз напомену да у једном једином случају Стерија користи и номиналну карактеризацију – када свом главном јунаку даје, као псеудоним по сопственом избору, презиме Голић у функцији имена са кључем, или имена – маске (2007: 670).

Језик којим се служе Алекса и Мита веома је специфичан – састоји се од два идиома. Један идиом ова два јунака користе када комуницирају међусобно, и то је српски народни језик са дијалекатским одликама војвођанских говора (на пример *млоги, огласивали, таки /одмах/, желили, нигди, гди* и сл.), које су и иначе карактеристичне за Стеријин идиом (HERRITY 1982: 10; ЈЕРКОВИЋ 1991). Другачијим језиком њих двојица комуницирају када је присутан неко са стране. Овај други језик пун је различитих славенизама и заправо им служи као маска, пре свега пред Јелицом и њеним оцем, али и пред осталим актерима. За тај језик Алекса каже да је „језик славено-српски, то јест српски, но по књижевним правилима углађен и изображен” (ЈСП 1830: 20).

Употребом славеносрпског као језика – маске²¹⁶ Алекса у једном тренутку доводи у опасност властити план. Лажни барон наумио је да се причом домогне богате трпезе, а што да не, и богате удаваче. Међутим, Јеличин отац, пошто не може да га разуме, доводи у сумњу његово српско порекло: „Хм! Ја би рекао да нисте баш прави Србин [...] Јер вас не разумем, а ја сам јамачно прави Србин, јер је моја родбина из Србије на ову страну прешла” (ЈСП 1830: 19). Интересантан је начин на који му Алекса објашњава откуд му такав начин изражавања, кад каже: „јер сам ја вјежества приљезанијем распространио, вкус изобразио, чувства отончао” (ЈСП 1830: 19). А управо су то „квалитети” које је Јелица препознала у њему: широко знање, изграђен укус, танана осећања – све оно што су поседовали јунаци романа које је навикла да чита боравећи у Бечу. Она Алексу љуби као „Лидија Лаузеса” (ЈСП 1830: 54), и мисли да га је опчинила као „Сигхарда Геновева” (ЈСП 1830: 44).²¹⁷

Његов сучесник у лажи, а по улози која му је додељена слуга – Мита, чини се није толико вичан језичким вештинама. Међутим, тако је само на први поглед, пошто на самом почетку дела сазнајемо да се он између њихова два сусрета прехрањивао држећи здравице и различите друге говоре на венчањима, славама, даћама. Па иако каже да ће га Алекса „морати јошт славенски учити” (ЈСП 1830: 10), када је потребно „фарбу променити” он прикладно *славјанствује*.

Алекса у својим репликама користи неупоредиво више славенизама од Мите. Разлог треба тражити у чињеници да је „барон” онај ко више комуницира ван пара, с

²¹⁶ Термин *језик – маска* уводи се по узору на постојећи термин *име – маска*.

²¹⁷ У Јеличину лектуру ушли су Шилер [Friedrich Schiller], Клаурен [Heinrich Clauren], Сервантес [Miguel de Cervantes Saavedra], Мармонтел [Jean-François Marmontel], Чоке [Johann Heinrich Daniel Zschokke], Коцебу [August Friedrich Ferdinand von Kotzebue], са својим јунацима Мором и Амалијом, Лидијом и Лаузесом и осталим „принцесама и хелдовима” са чијим животима и љубавима Јелица пореди своју љубав према Алекси.

осталим актерима, док је Митина конверзација мање-више сведена на договарање и дошаптавање са Алексом.

Иако не користи славенизме, Јеличин језик богат је различитим германизмима који су, према прегледаној литератури (Клаић: 1961: 79; РАДИН 2007: 668), у највећој мери адаптирани или искварени. И она чист народни језик сматра недовољно финим и богатим да би изразио мисли и осећања какве може имати једна паланачка фрајлица која је пет година провела на заводу у Бечу. Међутим, такав језик за њу није маска, већ је део улоге коју она живи. Та улога, коју је сама себи доделила, даје јој за право да мисли како је боља и узвишенија од својих вршњакиња те да јој због тога и припада нешто боље и узвишеније, као што је придошли барон за којег у једном моменту каже „сам Лафонтен није могао бити таков када је писао Натурмента” (ЈСП 1830: 50).

Марков језик је, са неколико фонетских славеносрбизама, готово потпуно чист народни српски језик. Он је човек из народа, успешан трговац, забринути отац који се често жали на то како не разуме сопствену ћерку и негодује због њеног читања *румана*, како их он зове, па чак кори себе што је Јелицу уопште и слао у Беч. Алексу, како је већ истакнуто, ништа не разуме и због тога мисли да он и није Србин. Ипак, његов однос према српској грађанској средини у тадашњој Аустрији јесте амбивалентан. То се види из чињенице да он своју ћерку није оставио да седи код куће и учи „како се готови ручак, како треба бити добра газдарица и како ваља децу воспитавати” (ЈСП 1830: 13–14), због чега сада жали, већ ју је послао у Беч. Јасно је да то није урадио из жеље да његова Јелица буде образованија од будућег мужа, већ се надао да ће као школована наћи себи равног. Вероватно је то разлог што Марко тако лако подлеже превари. Идеја да му барон буде зет врло је ласкава, и пред њом овај трезвени домаћин као да затвара очи, а сем тога, њему се учини и да ће се, коначно, ћеркино школовање у Бечу вишеструко исплатити.

Батић и Марија су врло мало заступљени у тексту комедије – заједно имају мање од 10% укупног текста (РОМЧЕВИЋ 2004: 70). Њихов језик је чист народни и они долазе као избавитељи, захваљујући којима је катастрофа спречена. Притом, Батићев лик ни у једном моменту не одступа од конвенционалне слике честитог и пристојног младића, који са захвалношћу и без имало негодовања прихвата девојку која му је одузета па враћена. С друге стране, Марија, која својим доласком обезбеђује и убрзава расплет (готово као *deus ex machina*), језиком одаје неуравнотежену и дезоријентисану особу, каквом ју је учинила Алексина свирепа обмана. – Са становишта наше теме, ово је

важно као контекст без кога се не може у потпуности сагледати Алексин и Митин језик – маска и њихово издвајање из заједнице.²¹⁸

Закључак да ниво одступања од народног језика указује на одступање од моралне норме (РОМЧЕВИЋ 2004: 85) ипак је престрог, јер се за Јелицу, чији језик свакако одступа од народног, не може тврдити да је морално девијантан лик, мада је свакако несрећна због несклада света у којем живи и света у којем би волела да буде²¹⁹. Ипак, из овог прегледа јасно је да језик оптерећен славенизмима, пре свега на лексичком нивоу, јесте језик негативних ликова у комедији *Лажа и паралажа*. То је језик опсене, језик којим се служе лажови који се иза њега скривају.

5.1.1.2. Пандан двојцу интриганата из *Лаже и паралаже* јесу Сара и Ружичић из *Покондирене тикве* (АНЂЕЛКОВИЋ 2003:41). Њихов статус, као и међусобни однос, међутим, није тако лако дефинисати. Сару већ сам писац представља као „чанколиза код Феме”, и само толико – о њој се више и не зна (ЈСП 1838а: s. p.). Њен идиом се ослања на кухињу и даље од тога готово да не иде.²²⁰ Она је једноставно особа која у јелу и пићу заиста види смисао живота, и више јој за срећу не треба. Поред „кухињског идиома” Сарин језик карактеришу и једноставне (углавном тачно употребљене) француске фразе које је могла попамтити служећи у господској кући, а које за Фему представљају фрхунац отмености. Ако опседнутост јелом показује саму суштину Саринога бића и поимања света, француски је отмена маска којом она ту суштину донекле прикрива и култивише. Сем тога, карикиране Сарине фразе постају Фемин „француски” језик. Додуше, и у вези са Саром постоји једна ситна нелогичност: она је куварица која, када Ружичић на њену идеју да се ожени Фемом каже „Небо плаче, земља се отвара да Хекубу у објатја прими” (ЈСП 1838а: 44), разуме језик класицистичке поезије и његове античке мотиве, те схвата да он алудира на Фемине године. Такође, нешто касније самостално показује да зна за везу између Вулкана и Венере, при чему врло ефектно Фему пореди са Вулканом, а Ружичића са Венером (ЈСП 1838а: 44).

²¹⁸ Јеличина језичка карактеризација може се тумачити и као пишећ отклон од сваког типа језика који битно одступа од народног језика и отпор према тој врсти културног однорађавања васпитањем у духу стране културе.

²¹⁹ Душан Иванић говори о поремећеној комуникацији „између свијета стварности и свијета текста“ (ИВАНИЋ 2007: 13) у Стеријиним комедијама уопште.

²²⁰ Тек на крају се објављује да је она била куварица, те да претходно наведени детаљ произлази отуда а не из чињенице да је она, попут Мите, увек гладна, како се у литератури углавном наводи (АНЂЕЛКОВИЋ 2003: 42).

Сарина значајна улога јесте та што на сцену уводи Ружичића. Веза међу њима је прилично лабава. У једном моменту Сара каже да му је тетка: „... ја сам слаба жена, немам толико разума и памети, као ви, али сам ваша тетка, мон фрер, а тетке, знате, свуда се умеду наћи, а и треба да се за вас старам...” (ЈСП 1838а: 44). У ово се може сумњати, као што се углавном и чини (АНЂЕЛКОВИЋ 2003: 44; РОМЧЕВИЋ 2004: 114), а може се и поверовати, јер изречено је док су њих двоје сами – дакле, нема разлога да се претварају.²²¹

Дакле, Сара је та која кује планове, а Ружичић је инструмент који треба да јој помогне да дође до циља. Да ли то онда значи да Сара доминира у овом пару?²²² Међутим, уколико се поштује класицистичка традиција, Сара се може поистоветити са припростим слугом који чини све не би ли његов господар дошао до свог циља, најчешће до руке младе и лепе девојке (РОМЧЕВИЋ 2004: 101). То би онда значило да је Ружичић тај који је све осмислио, а Сара је његов „инсајдер”. Управо је оваква поставка навела многе да Ружичића посмарају на истом фону као и Алексиног барона Голића. Јер, ако је Голић Алексин лик, креиран за потребе преваре, онда је и песник Розич Ружичићева улога креирана из истих побуда (АНЂЕЛКОВИЋ 2003: 46–52). То, ипак, није тако. Ружичић на сцену ступа као класицистички песник, и са ње тако и одлази (ХРИСТИЋ 1977: 82; СТОЈАНОВИЋ 1981; РОМЧЕВИЋ 2004: 114).

Делови када Ружичић говори српским народним језиком нису у истој равни с онима када тако међусобно разговарају Алекса и Мита. Ова двојица се крију и хитро *мењају фарбу*, односно језик када је неко треће лице у близини. Ружичићеви стихови о браку (ЈСП 1838а: 37–38; 42), изговорени када је сам на сцени, представљају уврежено хумористично виђење супружничких односа, какво се могло сретати по грађанским песмарицама тога доба. Истовремено, у њима, на једну од својих вечитих тема, кроз Ружичића директно проговара и сам Јован Стерија Поповић (АНЂЕЛКОВИЋ 2003: 51). Поред тога, то су шаљиве песме са нимало узвишеним садржајем, те им, као таквим, и не припада узвишен стил. Такође, када се шегрту Јовану (односно бединтеру Јохану) обрати речима: „Магарац, шта булазниш!” (ЈСП 1838а: 54), он то чини јер је изгубио

---

²²¹ Можда је претварање чак важније пред Фемом која не треба да помисли да Сара у Ружичићевој женидби има лични интерес. А уосталом, зашто би она *морала* да се стара о њему, осим ако је неко за то није задужио. У прилог овоме иду и примери наведени у претходном одељку којима би се могло указати на дуготрајнију везу међу њима – да она већ неко време покушава да га „удоми” и да је у међувремену усвојила Ружичићеве класицистичке реквизите и овлада њима.

²²² У прилог овој тези иде и Ромчевићева анализа просечне дужине реплика којом је дошао до изненађујућег закључка да у *Покондиреној тикви* није Фема апсолутни носилац радње (иако анализа величине дискурса показује управо то), већ је овај комад „поприште сукоба Саре и Митра” (РОМЧЕВИЋ 2004: 89).

стрпљење објашњавајући се с њим, и следећу реплику о бурмутици коју треба заложити такође изговара на српском да би брже свршио за њега хитан посао – јер, од тог новца ће дати песме на штампање. У истој сцени Ружичић Јовану кратко каже да он говори на словенском језику, а не на српском: „Безумне, не знаш шта је сладост. То сам славјански казао” (ЈСП 1838а: 54). Ова реплика упућује на чињеницу да Ружичић има развијену свест о томе да је реч о два језика, и да свесно бира којим ће се служити. Он бира славеносрпски као језик узвишеног стила који је једино могуће средство за казивање поезије. С обзиром на то да себе види као великог песника и филозофа, славеносрпски је једини језик који је достојан да њиме комуницира са свима, без обзира на то разумеју ли га или не, плаши ли их такав начин комуникације, као Евицу, или их магнетски привлачи, као Фему.²²³

Најдиректније, разлика између Ружичића и Алексе види се у начину на који они одлазе са сцене. Раскринкани барон Голић (привремено?) одбацује и име и титулу и језик – маску. Он чистим народним језиком одговара на Маријину реплику пуну патоса:

Марија: Ах ја ћу све оном жртвовати, који ме је чести лишио. Алекса!

Ал. Да те ђаво носи (напрасно изиђе) (ЈСП 1830а: 61).

Ружичић, насупрот Алекси, излази са сцене неуздрман, као песник Свјатозар Розичич: „Розичичу, ти досјагнеш бешчислени вјеки / Прославивсја между человјеки, / Слава твоја останет до конца, / Сподобивсја лавроваго вјенца” (ЈСП 1838а: 83). Митрово раскринкавање њега не додирује, као да одиста није калфа „који је служио у дућану код Јелкића и штету учинио” (ЈСП 1838а: 79). Попут Јелице он остаје веран свом самозаваравању и маска му прираста на лице. Има трагикомичне величине у његовој нади да ће досећи славу и ловоров венац због којих је хтео да се ожени Фемом. Уколико и јесте варалица, он пре свих vara самога себе. Ово би могло бити разрешење унеколико противречних виђења овога лика.

5.1.1.3. Извесну недоумицу побуђује и једини лик у *Тврдици* који функционално користи славенизме – нотарош Мишић. Питање је да ли су славенизми за њега маска, на онај начин на који их користи Алекса, а, сасвим сигурно, они не функционишу

---

²²³ Ни Ромчевић, када говори о техникама карактеризације ликова у *Покондиреној тикви* не наводи језик као имплицитно непосредно средство карактеризације, што иде и прилог тези да славеносрпски језик за Ружичића не представља језик – маску (2004: 116).

попут славенизама у карактеризацији Ружичићевог лика. Мишић на језик накићен славенизмима прелази када одлучи да Катици изјави љубав:

Миш. Господична, ја сам доста вашу доброту, и ваша преизрјадна качества у самоћи уживао, и њима се дивео, данас је прилика објавити вам, да су мене прелести ваше преумилно обузеле, и да би будуште шчистије моје несносно било, кад би судбуна пакостно ускратила с вама дне живота делити.

Кат. (уздане).

Миш: Ви видите господична, да ја љубов моју к вама доста просто, и без употребљенија текстова из романа изражавам; но сотим мислим, то су чувства природнија (ЈСП 1837: 39).

Само неколико реплика пре тога, док, евентуално, разрађује свој план и распитује се о миразу, он користи чисти народни говор („Он мисли да је то најбоља прилика за вас будући да не треба новаца дати” – када говори о Кир Дими, а одмах након тога и „Је ли истина да је тако сиромаша?” – када се распитује за материјално стање девојчиног оца – ЈСП 1837: 38). Да је реч о језику – маски могло би се закључити управо због нагле и изразите промене тона. Ово, истовремено, сигнализира да је његова заљубљеност неискрена и у потпуности сведена на фразу (в. Ромчевић 2004: 125). С друге стране, карактеризација лика Катице као једноставне, скромне, послушне, па унеколико и припросте девојке, отвара могућност и другачијег тумачења. Променом језика, Мишић имплицира промену односа међу њима и то чини тако да на једноставну девојку остави најдубљи утисак – од тона пријатеља или старијег брата који Катици брижно саопштава очеву одлуку да је уда за остарелог Кир Диму, Мишић променом језика прелази у улогу љубавника који чезне. Малобројни славенизми који се јављају у Катичином говору, с друге стране, могли би сведочити о одређеном типу васпитања и образовања (жели да буде *воспитана*, она се *обеспокојава*, *почитује* Мишића) који њу чине подложном овој врсти удварања. Наглашавајући да не употребљава текстове из романа, Мишић јасно маркира и потенцијални извор својих реплика.

5.1.2. Славенизми у функцији смеха

5.1.2.1. Јован Стерија Поповић користи славенизме и да би створио ефекат комичног у речима. Братољуб Клаић истиче неколико ситуација у *Лажји* и *паралажји* у којима су славенизми извор неспоразума на којима се гради комична сцена, пре свега

између Алексе и Марка (1961: 75–78). Када Алекса каже Марку „Та то и јест господине, што нас почитанија достојним твори, најпаче” (ЈСП 1830а: 18), Марко га увређено прекида објашњењем да његову бабу јесу звали Паче, али да се тога он нимало не стиди. Очито је да Марко не зна да *најпаче* значи *пре свега*, те овај израз разуме као надимак своје бабе. (Ова сцена је, иначе, веома важна за даљи развој радње.) Након Алексиног покушаја да Марку објасни како „сљедователно ја о вама, и о вашеј дражајшеј матери никаковаго худаго мњенија имати нисам могао” (ЈСП 1830а: 19) (односно *да није мислио ништа лоше*), Марку не преостаје ништа друго осим да, као што је већ наведено, закључи како Алекса никако Србин не може бити, јер српски не говори. На то га Алекса пита „И закључавате?” (ЈСП 1830а: 19) (то јест, *како то закључује*), на шта му Марко каже да га не закључава, јер реч је разумео у оном значењу у којем је он сам користи – *затворити кључем*. Међутим, ова се сцена ни ту не завршава, јер на почетак новог Алексиног објашњавања које почиње са „Негли зато, зане” (ЈСП 1830а: 19) (односно *да није зато, јер...*) Марко реагује, не чувши крај, да он шунегле (*клинце за ципеле*) не продаје, а да зане у то доба нема. (Ову реч и сам Стерија у фусноти објашњава као банатску: *месо с козаре*, односно *козије месо*.) Овај се неспоразум решава тако што Алекса, на питање којим језиком говори, каже да је то *језик славеносрпски*. Још једном Марко и Алекса имају сличан неспоразум када Алекса констатује да Јелица „у Бечу није била всује” (ЈСП 1830а: 29) (односно *узалуд*), на шта Марко каже да она може и да псује, али Беч више видети неће.²²⁴

Очито је да су основни извор неспоразума углавном различити везници, прилози, речце којима се истиче „славенски” тон Алексиног идиома, а који и јесу били једна од израженијих карактеристика славеносрпског језика (УНБЕГАУН 1995: 59; KRETSCHMER 2002: 12).²²⁵

Извор комичног постаје и Алексин однос према славенизмима и његово подучавање Мите тајнама славјанске граматике. На Митину опаску да Алекса „из ње не зна нигди ништа” (ЈСП 1830а: 9), овај као пример властитога знања изговара прави славеносрпски галиматијас: „Нишчетен вразумљај тисјашчегубаго хоругвносјашчеју

---

²²⁴Требало би подсетити на не тако уобичајено значење глагола *псовати* у којем је он овде употребљен. Осим што значи *говорити ружне речи*, псовати значи и *грдити оваквим речима*, односно, уз морфему се, *свађати се оваквим речима* (РМС 2007: 1090). Исто значење је овај глагол имао и у српском народном језику 19. века (КАРАЦИЋ 1977: 619).

²²⁵Чувена реплика, написана у овом духу, у којој вечито гладни Мита уместо „абије” (*одмах, већ*) чује „гурабије” – дописана је касније, као и неке друге сцене којима се појачава комични ефекат (проширивање доживљаја из Шпаније, додавања пута на Месец), а то је Стерија учинио тек пошто је *Лажа и паралажа* заживела на сцени.

вешчественостију” (ЈСП 1830а: 9–10). Након ове демонстрације Алексиног познавања славенског језика, Мита одушевљено констатује да би овај могао још и „списатељ постати”, на шта Алекса равнодушно одговара: „Зашто не; за невољу се и књиге пишу” (ЈСП 1830а: 10).

Убеђен да је Алекса мајстор и од тог заната, Мита му се обраћа с молбом да га подучи у славенском језику, и ево како је то једноставно: „Видиш да си простак! Зар ти мислиш, да је тешко овако говорити, као што ја лупам? Само сложено громилај најпаче, понеже, дондеже, и у сваком составу по два три баталијона ихова и ахова аузруковати пусти, па те неће ни најбољи славјанин разумети” (ЈСП 1830а: 10). Потпуно другачију дефиницију Алекса користи када Марку објашњава да он говори „језик славено-серпски, то јест српски, но по књижевним правилима углађен и изобразен” (ЈСП 1830а: 20).

Чињеница да је Јован Стерија Поповић за следеће издање своје прве комедије дописивао сцене у којима су славенизми извор смеха и у том смислу проширивао Алексине и Митине реплике (поменути неспоразум „абије – гурабије”) указује на то да је ондашња публика добро, то јест смехом, на њих реаговала. То је значило и да је писац одабрао добар извор комичног.

5.1.2.2. На језичком неспоразуму и Евичином неразумевању Ружичићевог славјанског језика заснована је у *Покондиреној тикви* комична сцена Ружичићевог удварања Евици. За разлику од Саре, која разуме (али слабо уважава) класицистичке песничке слике, Евица Ружичића у почетку уопште не схвата. Он јој се на пример обраћа са „Благозрачна Хелено”, а она га исправља да је њено име Евица (ЈСП 1838а: 40). Неспоразум се комички развија када Ружичић узврати да она јесте и Евица и Хелена, и девојка и богиња, што Евица протумачи као увредљиву тврдњу да је богињава (ЈСП 1838а: 41). Тај неспоразум, који почива делимично на употреби славенизама, а већим делом на употреби класицистичког песничког реквизитаријума, кулминира када се Ружичић похвали да као поета и стихотворац може да је претвори у шта хоће: „Јошт су и земнородни у мојим рукама. Од моје воље зависи средством басне претворити вас у скакавца, у слепа миша, у гуштера, или са свим вам живот

узети” што Евица протумачи буквално и уплаши се. Најзад, када јој Ружичић запрети Дафнином судбином²²⁶, она бежи уз речи да неће с вешцима да има посла

Посебно карактеристичан и често цитиран јесте неспоразум између Ружичића и Јована у сцени око бурмутице. Јован Ружичићев славјански разуме као словачки и узвраћа му фразема које је могао покупити као шегрт у вандровки²²⁷. Неспоразум се разрешава тек када Ружичић почиње да говори народним језиком и Јован с олакшањем констатује да разуме шта значи реч магарац, али и даље остаје убеђен да има посла са странцем.

5.1.2.3. Комички несклад заснован на употреби славенизама успоставља се, унеколико, и у Мишићевом удварању, пошто он своју патетичну реторику представља као „доста просту” и супротну извештаченом језику романа. Сем тога, овим се са становишта писца јасно указује да Мишић не говори истину.

5.1.3. Славенизми у функцији покретања драмске радње

Већ споменута реплика из *Лаже и паралаже* у којој Алексино „најпаче” Марко не разуме и поводом тога каже да су његову бабу звали Паче веома је важна за даљи ток радње, и за сам заплет. Наиме, када Алекса сазна да је Јелица обећана Батићу, он започиње вешту игру обмане. То чини тако што тврди како тај брак није могућ јер су Вујићи и Батићи род. Он при том користи оне информације које му је сам Марко одао у ранијем разговору: да су Вујићи дошли из Србије, да се Батићев отац зове Никола и да је с Марковом бабом био кум:

Алекса: Кад је ваш дед с фамилијом својом прешао на ову страну, окући се, и постане великим газдом. У тим добије кћер, то је била ваша покојна мати, и понеже да се Милутин ту догоди, понуди га ваш дед, да му првородну кћер крести. Овај то с радостију прими, и понеже да је пријатељ био вашег дома, нарече јој име –

Марко: Јела?

---

²²⁶ „Тако је Дафна бјегала од Аполона и претворена била у лавр, кој се стихотворцима на дар даје” (ЈСП 1838а: 43).

²²⁷ Реч је о уобичајеном виду образовања мајсторских шегрта и калфи који су део знања стицали путујући по ширем простору тадашње Аустрије (касније Аустроугарске).

Алекса: Тако је, а потом ју прозове паче, с тим условијем, да ју он својој деци причисљава, и да се заклиње, кад год јој нужда буде, и у његову кућу дође, њу всује од себе не пуштати” (ЈСП 1830а: 30–31).

Ту се види да је Алекса заиста мајстор свога заната и да, у смислу који Марко није имао на уму када је то касније изговорио, одиста јесте мудар дечко. Наиме, он је најпре шокантном изјавом, а касније и својом слаткоречивошћу толико опчинио Марка да више није било важно да ли је Паче била мајка или баба.

То је било довољно да Марко донесе одлуку како венчања са Батићем не може бити, чиме је отворио Алекси пут да свој план претвори у нешто много веће. Јер, лажа и паралажа кренули су само да напуне стомаке и реше се тренутне невоље, а сада се отвара могућност да материјални проблеми остану заувек иза њих.²²⁸

5.1.4. Са становишта теме овог рада Стеријина *Зла жена* није отворила никакав простор за анализу. Славенизми се у овој комедији јављају околинално, у оној мери у којој су вероватно чинили део свакодневног речника српског грађанства у доба када је дело настајало и ни у једном од разматраних аспеката немају било какву функцију. Славенизми из ове драме чине мали и функционално неутрални део корпуса: не доприносе карактеризацији ликова, на њима се не заснивају комички неспоразуми и немају функцију у развоју драмске радње.

5. 2. ТРАГЕДИЈЕ

5.2.0. Предмет нашег истраживања, поред раних комедија Јована Стерије Поповића биле су и његове прве трагедије, „жалосна позорја” настала од 1827. до 1830, заснована на усменој епици и усменом културно историјском предању. Иако Стеријине драме нису прве с темом из националне историје²²⁹, књижевноисторијски, а и у домену театрологије, оне су несумњиво значајне као дела која зачињу један од доминантних

---

²²⁸ Поповић ову реплику уводи да би на брз и ефикасан начин створио разлог за раскид веридбе између Батића и Јелице. До тога је морало доћи да би се појачала драмска напетост – хоће ли велика превара успети и хоће ли наивна занесена девојка и њен поштени отац бити следећи плен барона Голића. Простора за увођење неког новог догађаја, који би дискредитовао Батића и срзоао његов углед код Марка, те тиме подстакао овога да раскине ћеркину веридбу, није било. Стерији се као најједноставније решење наметнуло да искористи Алексин славеносрпски за још један у низу неспоразума.

²²⁹ О томе опширније види Ерчић 1974. и Ерчић 1980.

токова српске драме 19. века. То је историјска драма, односно историјска мелодрама²³⁰, која националну историју превасходно сагледава кроз призму усмене епике и усменог прозног предања. У овом жанру, присутном на српским сценама током целог 19. века, од Стерије до Милоша Цветића и Матије Бана:

историја се слика као низ парадигматичних поступака и збивања, који делују попут поучних илустрованих примера како треба, или како не треба поступати [...]. Тако се историјско у овим драмама своди на оквир, углавном сачињен од историјских имена и збивања, док јунаци остају само костимирани савременици писца и публике, који углавном делају, мисле и осећају у складу са идеолошким, моралним и социјалним и културним нормама и стремљењима српског грађанства (ПЕШИКАН-ЉУШТАНОВИЋ 2009: 69).

Реч је, у целини узев, о драмском жанру који, и поред своје изузетне популарности код публике и заступљености на српским сценама 19. века (в. МАРЈАНОВИЋ 2005), није преживео своје доба. То, углавном важи и за Стеријине ране трагедије. Тако и Јован Христић, један од најзначајнијих српских театролога 20. века, у тексту *О Стеријиним озбиљним драмама* (ХРИСТИЋ 1976: 637–644) закључује да Стеријине „озбиљне драме” представљају „с правом заборављени део његовог стваралаштва”, пошто у великој мери личе на стил који је овај аутор пародирао у својим комедијама и милобурама. Писане у духу оновремене сентименталне мелодраме, ове драме, наглашава Христић, претварају крваво позорје српске националне историје „у наивне бидермајерске љубавне приче, у приватном, и ништа мање наивне интриге међу завађеним и завидним великашима у јавном животу” (1976: 639). Улога историје у њима сведена је на декор, а трагичност потиснута типичним инструментаријумом деветнаестовековне мелодраме: невиношћу без заштите, бездушно суровим освајачима, судбинском уклетошћу, племенитим витезовима и њиховим подлим и нечасним опонентима. Овome је допринео и клишетизовани, патетични језик јунака, у коме се осећања и збивања која их побуђују често причају, препричавају и описују као да драме нису намењене сценском извођењу, већ некој врсти радијског преноса.

Драме *Светислав и Милева*, *Милош Обилић* и *Наход Симеон* данас су несразмерно запостављене у односу на Поповићеву комедиографију.²³¹ Разлози су вишеструки. Стеријине комедије су до данас остале књижевно релевантна и сценски

---

²³⁰ У употреби су и један и други термин. Марта Фрајнд тако пише о историјској драми 19. века (1987), док се Јосип Лешић залаже за термин мелодрама, сматрајући да он боље описује основне одлике ових дела (1990: 92–110).

²³¹ То важи за Стеријину „озбиљну драму” у целини.

жива и подстицајна дела. Њихове позоришне поставке обележиле су развој српског модерног позоришта и театрологије и суштински уобличиле његов однос према феномену комичног.²³² Са становишта књижевне вредности оне „састављају сазвежђе највеће свјетлости у српској књижевној баштини“ (ИВАНИЋ 2007: 17).

5.2.1. Насупрот комедијама, „жалосна позорја“, особито она из првог стваралачког периода, данас су изгубила своје читаоце²³³, и дефинитивно сишла са српске модерне сцене. Савремено извођење доживела је само драма *Наход Симеон*, на сцени Југословенског драмског позоришта (1981), у режији Дејана Мијача, али, за разлику од његових поставки Стеријиних комедија, ова представа је, управо због текста, оцењена као покушај ограничених домета. Јован Христић своју критику закључује речима: „*Наход Симеон* је наивна и слаба драма која се једноставно изгубила у Мијачевој позоришној егзибицији, па се зато његова редитељска виртуозност углавном окретла у празно“ (HRISTIĆ 1981: 1099–1101, према KRČMAR 2009: 28).

И сам редитељ представе, Дејан Мијач, Стеријину драму доживљава као својеврсну (свесну) пародију, очито не схватајући и не прихватајући узусе узвишеног стила класицистичке поетике: метафоричан, украшен и патетичан до особеног укидања драмског и у потпуности лишен сликовите полиглосије његових комедија. Коментаришући вишеструко уочену „наивност“ Стеријиног *Находа Симеона* Мијач почиње да се пита „да ли је могуће да је млади Стерија био баш толико наиван“ и закључује да је, у ствари, реч о испољавању слободног младалачког духа и склоности према експерименту. „Он је овом приликом искористио могућност мимикрије – направио се наивним“ (МИЈАЧ 2007: 58). Дакле, суочен са монотоним репликама које стилски и емотивно све личе једна на другу и које се из угла модерног читаоца могу ставити „под неку врсту знака навода“, Мијач је приписао Стерији оно што, чврсто верујемо, Стеријина намера није била, свесни пародијски отклон.

5.2.1.1. Ово добрим делом проистиче непосредно из основног аспекта нашег истраживања. Језик *Находа Симеона*, и језик раних Стеријиних трагедија уопште, пун

---

²³² Ово се пре свега односи на Мијачеве режије *Покондирене тикве* (1973/74, Српско народно позориште, Нови Сад), *Женидбе и удадбе* (1975, Народно позориште Сомбор), *Кир Јање* (1977, продукција Удружења филмских глумаца Србије), *Родољубаца* (1986, Југословенско драмско позориште) – о томе в. РАДУЛОВИЋ (*Стерија: из другог угла* <http://www.sanu.ac.rs/%5C/GalerijaPics/Sterija_Ksenija.pdf> 10. 1. 16. В., такође: МАРЈАНОВИЋ 2006: 204–223; RADULOVIĆ 2001.

²³³ Изузетак су књижевне историје и поједине студије, које овим текстовима углавном прилазе као замрлим ремек-делима (в. ХРИСТИЋ 1976: 637–644; ПАВИЋ 1983; ФРАЈНД 1996; МАКСИМОВИЋ 2000; НЕСТОРОВИЋ 2007: 97–136).

је славенизама и књишких речи. Њих овде има много више него у комедијама, али се (можда и под утицајем класицистичке поетике трагедије) они драмски не функционализују. У целини *Находа Симеона и Светислава и Милеве* не остварује се диференцијација јунака језиком, па чак ни диференцијација индивидуалних исказа јунака. Сви јунаци говоре истим језиком, који тежи да буде пробран, узвишен и свечан у интонацији, и говоре тако без обзира на то шта имају да кажу. Дакле, верујемо да проблем није природа тога језика колико јесте начин његове употребе са становишта драме као жанра који почива на сукобу међу јунацима или унутар њих самих. Примера би се могло навести много.

У *Светиславу и Милеви* Милевин монолог, из којег дајемо завршни део, свакако има лепоте и узвишености, језик којим се она служи томе доприноси:

[...]Тешка је рука тиранска, и кога притисне, онај двојином страдати мора. О и најмање животно отечества мога, које добро уживаш, моли се милостивом творцу за несрећну Милеву; зато ти добро уживаш, јер она страда. Код тиран је Милева, о тији зефири, што ме облећете, однесите овај жалосни јаук несрећној Милицы, нека чуе жалосна мајка, како јој Милева страда, – (ЈСП 1827: 57).

Када се, међутим, томе придружи и реплике њене слушкиње, веома сличне по језичкој организацији и идентичне у емотивном патосу, потискују се потенцијални драмски ефекат Милевине реплике и драмска позиција њенога лика:

Дан: О! да како ти мислишь! трпити морамо, да нам с тым слађи плод буде, преко велики гудура, преко трња, и друге опасности ваља нам прећи, да на вр планине дођемо, ког зелена трава покрива, и гди несташни извори жеднима мелем дају. С колико радоснијим срцом гледамо на опасности, преко који смо прелазили, и чисто нам је мило, да смо се једанъ пут избавили. О златне речи мога покојног оца, сад васъ ценити уменъ! (ЈСП 1827: 58–59)

Патос са којим слушкиња говори и племенитост осећања коју при том испољава одузимају упечатљивост Милевином лику трагичне хероине. Неиндивидуализоване, предуге, драмског ритма лишене реплике, растварају и највеће страсти и најоштрије сукобе у мноштву узвика и уздаха, епитета, парафраза, хипербола. Можда зато што је за Стерију трагика колектива потиснула трагичност индивидуе. Проблем није ни особена, патосу подређена синтакса, већ готово потпуно одсуство друкчије интонираних реченица, што, стилски гледано значи губитак ритма.

Сем тога, превасходно моралистичка карактеризација ликова укида могућност да се у пуном сценском капацитету оствари и покаже лик негативца. Насупрот племенитим, осетљивим, заљубљеним, родољубивим ликовима гради се суштински мелодрамски и, са становишта трагедије нефункционални лик бездушног освајача:

Велики је тигар Бајазит, кад на толику тугу не гледи, та камен би сузу испустио на несрећне гледајући, а он ништа не мари. О жалосна другарице моја! потавнила је теби звезда радости. (*приступи јој*) ајде Милево, ајде на поље да се спремиш, тиран заповеда (ЈСП 1827: 62).

Управо овај поступак баштинили су од Стерије и његови настављачи, мање-више сви писци историјске мелодраме 19. века.

5.2.1.2. Исто се може показати и на примеру *Находа Симеона*, чак и у већој мери. На пример, када робиње говоре о великом везиру:

[...] данас је чула, да јој је Асан оца убио зато, да би је за жену узети могао.

Јам. Јел' могуће Ламбро!! То је себи представити могао онај дивљк, кога све руготе грде? како је и помислити могао, да ће Царица на брак соизволити ктети?

Ламб. И опет се усудио убиства греј на себе навући, звер а не човек.

Јам. Његово гадно лице!

Ламб. Његово пакосно и свирепо срце!

Јам. Свакомъ пороку и злоћи подложно.

То је посебно уочљиво када је реч о репликама истога лика које би, са становишта садржине, морале бити различито интониране, јер имају различлиту функцију, од изражавања најдубљих осећања и личних ломова до пуне комуникације, преношења одређене информације. Тако се, на пример Синанове реплике често само по садржини разликују, без обзира на то изражавају ли страст, осујећеност, губитак, очајање или саопштавају низ једноставних чињеница:

Син. Е добро, Емару! знашь ли шта ме мучи? ахъ, како ћу ти изговорити, како ћу ти изяснити! я самъ у Царицу залюблѣнъ.

Ник. Сирота!

Син. Зашто сирота, та моя намера ніе худа, и самъ є радъ за супругу узети, разумешъ ли ме? то є моя єдина топла желя. (ЈСП 1830б: 12) или

Син. Притворницо, ниси ты, ніе онъ убица, а мой стрыць мртавъ лежи; вади несрећный, да крвь проливену осветимъ.

Сум. (дигне мачъ) Честитый Пашо!

Син. (замане) У пакао се торняй (ЈСП 1830б: 65).

Стерија, који у својим трагедијама није био штедљив када је реч о знаковима узвика као средству за исказивање емоционалног става, овде, када ускличнике очекујемо, реченице своди на посве неутралне изјаве.

Трагика царице остаје у потпуности нереализована и сведена на препричавање личне несреће, емоција и очаја. Њени су искази пуни уздаха, реторских питања, екскламација:

О Боже! очина сам ја љуба была Ламбро, и јоште живим? очине сам прси грлила и јошт ме земља држи? ах провали се, провали се црни гробе, прими несрећу на дно прсију твоји (ЈСП 1830б: 16), или:

Љубов – о чуј небесно суштество, чујте душе моји родитеља, тако ме земља прогутала, тако ме вечита ноћ најужаснијим мукама окружила, нећу љубови, до последњг часа избегаваћу је, и ако заклетву порушимъ о всевишње Суштество! подај ме паклу на похиштеније, нека он муку измисли, с којомъ ће ме казнити, нека он начин измисли, да ме вековечно несрећну, плачевну, печалну, ах стогубо гору, него сад што сам, учини (ЈСП 1830б: 24–25).

(Можда је тако и због тога што је задатак који је пред младог драматичара ставио усмени предложак био претежак: оживети на сцени жену која је прво жртва насиља од стране хранитеља – поочима, потом мајка која се одриче властитог порода као оличења светске неправде, најзад љубавница и супруга која краткотрајну срећу налази са својим одбаченим дететом.²³⁴)

На исти начин, као и царица, своју патњу показује и робиња:

Јамна: Ахъ безъ нѣга самъ полакъ мртва, одимъ овуда, но мое є срдце у нѣговымъ недрыма; безъ нѣга самъ само сенъ, коя се у гниломъ тѣлу вуче; мой се духъ далеко простире, тражи Синана, и на нѣгове се прси баца, ахъ какво неспокойство! (ЈСП 1830б: 29).

Павићева тврдња да „за Находа Симеона и његову мајку може се узети да дословно остварују став аристотелове поетике” (ПАВИЋ 1979: 418) о јунаку који страда

---

²³⁴ Усменокњижевни предлошки у историјској мелодрами овог типа нападају се сентименталношћу и морализаторским тоном, при чему се, у већини дела овог жанра, испољава „тежња да се јунаци и догађаји који припадају усменој традицији ’припитоме’ и приближе моралним, социјалним и културним нормама“ српског грађанства (ПЕШИКАН-ЉУШТАНОВИЋ 2009: 73). Притом, наративност, карактеристична за усмену епику, остаје наглашено присутна и у драми, драматично не прелази у драмско, а причање о сукобима потискује њихово остваривање у тексту драме.

због трагичне кривице, а не због врлине или неваљалства. И Лазар Чурчић полазећи од Павићеве тврдње закључује да је Наход Симеон „најбоља класицистичка драма српске књижевности уопште“ (Чурчић 2007: 663). Ниједна од ових тврдњи не може се, верујемо, прихватити у великој мери управо због језика Стеријине драме. Зулма и Наход су *могли бити трагични*, али Стерија није успео да ту трагику реализује у свом делу. Овако, пре је реч о пропуштеној могућности него о стварним трагичким јунацима. Иако јесте реч о „добро скројеној драми“ која прати класицистичке узусе, јасно показујући добро образовање младог писца, много смо ближи ставу по којем је ово најгора међу раним Стеријиним трагедијама. Пре свега зато што се до тривијалности понављају и препричавају сви догађаји, сва осећања и преживљавања јунака. Рецимо, када царица сазна од великог везира да је он узрок смрти њеног оца – мужа, она то понови пред њим, затим у монологу кад остане сама, потом две слушкиње разговарају о томе, по појављивању дервиша информишу и њега, а онда и дервиш, као и сви претходни, даје читаоцу / гледаоцу на знање да је примио вест, да је разумео и какве емоције она код њега побуђује, да би ту вест касније чуо још једном и из царичиних уста (ЈСП 1830б: 20–37). Сличан поступак понавља се и када Симеон убије великог везира.

5.2.2. Разлог што смо у овој анализи до сада углавном изостављали трећу Стеријину трагедију *Милош Обилић* унеколико је парадоксалан са становишта очекивања с којима смо приступили овом раду. Због теме и још више због каснијих (мело)драма с истом темом²³⁵, веровали смо да ће управо ова Стеријина трагедија бити пример већине негативних одлика које је у његово писање унео дух епохе.²³⁶ Још 1890. М. Јовановић је забележио да је ово „романтисана и макбетисана драма модерног стила“ (према: ЈОВАНОВИЋ, С. 1956: 211), а и касније је било критичких пребацавања заснованих на њеној вези са Шекспиром. Ипак, верујемо да се, управо захваљујући овој вези, може показати да Стеријин *Милош Обилић* није само шекспировска драма младог писца који наступа као епигон великог аутора, већ пре свега дело самосталне литерарне вредности. Шта више, после низа поновљених читања, верујемо да би, уз интелигентну драматуршку интервенцију и умерену језичку редактуру ова трагедија

---

²³⁵ О овим драмама као деветнаестовековном феномену опширније види М. Фрајнд 1987: 5–41 и Љ. Пешикан-Љуштановић 2009: 65–75.

²³⁶ У *Европским оквирима српске књижевности II* Драгиша Живковић истиче да је поетика сентиментализма у једном часу негативно деловала на укупан развој свих жанрова српске књижевности, што посебно важи управо за „озбиљну драму“ (ЖИВКОВИЋ 1994:236–237).

могла поново живети и свој сценски живот. Разлози за ово најнепосредније су везани за основну тему нашег рада. Уносећи више пута препознате елементе Шекспировог *Магбета*, па и *Отела* и *Ричарда III*, али и снажне импулсе формулативног језика народне песме и предања²³⁷, као и бројне славенизме и књишке речи – Стерија је управо у *Милошу Обилићу* успео да створи живљи, функционалнији и ефектнији језик. Иако несумњиво оптерећена мелодрамском патетиком и изливима осећајности, ова трагедија није сведена само на њих.

Утицај Шекспира²³⁸ није уочљив само у преузимању мотива Шекспирове драматургије (вештице – суђаје, издаја, лик злог наочета, саможивост као природа света) већ је допринео и стварању књижевно и сценски ефектних контраста између узвишено патетичног стила и комичног отклона од њега. Веома ефектан пример за ово јесте сцена у којој поражени Вук пада у неку врсту емотивног пароксизма и тражи од Негоде отрова – једа да би уништио Милоша, који га је поразио у двобоју а онда му опростио живот. Реченице којима се Вук обраћа Негоди (на супрот репликама у *Находу Симеону* или *Светиславу и Милеви*) кратке су, ефектне и функционалне, док Негодин одговор садржи комично поигравање хомонијом именица јед (отров) и јед (љутња):

Бранк. Знаш ли ти, да ја тебе никад нисамъ од своје родбине одвајао, да сам се с тобом највише забављо –

Нег. Та знам старче, ако Бога знаш, прођи се тога посла.

Бранк. Дај отрова.

Наг. Каквог отрова, ја отрова немам.

Бранк. Дај једа, да Милоша утаманим.

Нег. Одкуд у мени једа? Ја се никад не једимъ.

Бранк. Дај совета, да се Кобилићу осветимъ.

Нег. Иди му покољи родбину, опусти му домовине, па ће плакати.

Бранк. Нећу таког совета, Негода, гди је твоя паметъ?

Нег. Ој! ево је башъ ми сад нешто звекну у њу, које да су деведесет и девет Хијене, свакој би се допало (ЈСП 1828: 45).

Ово је блиско бројним језичким неспоразумима на којима почива хумор Стеријиних комедија грађен као последица полиглосије и нераздевања међу

---

²³⁷ Тиме се у студији *Фолклорни елементи у Стеријином Милошу Обилићу* детаљно бавила Снежана Самарџија показујући „природу Стеријиног односа према фолклорним формама и различит степен ауторских захвата при обради разнородних елемената преузетих из писане и усмене традиције” (САМАРѢИЈА 2006: 495)

²³⁸ Остварен у околностима на које смо указали у уводу рада.

јунацима, али јесте и више од тога. Поигравајући се са поочимом, Негода каже једну, у основи тачну информацију о властитом лику, која га одваја од типичних мелодрамских неваљалаца. Он се одиста „не једи” или је, бар, потенцијална озлојеђеност наочета, које је одбачено од својих, а није развило праву лојалност према онима који су га прихватили, потиснута у његовом лику специфичним односом према врлини и издаји. Тако, наговарајући Вука да изда Лазара, Негода издају као принцип утемељује у властитом виђењу света природе у коме опстанак једних значи пропаст других. Пажљиво и предрасуда лишено читање ове Негодине реплике може показати да, поред утицаја *Магбета*, *Ричарда III* и *Отела* (ЈОВАНОВИЋ, С. 1956: 177–220), у *Милошу Обилићу* има и плодотворног утицаја *Хамлета* који, према нашем увиду, досад није уочен:

Нег. Чу ли поочиме, највећи је греј законе Божије газити, сад послушајдер ако нигда ниси чуо – – Гледајмо на звериње које разума нема, и које се законима природе покорава, шта налазимо? оно што је наравно, са смртју једнога други живот обдржава. *Кукаванъ црв није никуд престао колико животиња њега једе, но напосљдак сваку животињу црви пипају* (курзив М. З.).

Шта то значи? то значи, да један мора учинити, да други живот продужи.

Још ефектније се сличност с језичким карактерисањем ликова у комедији остварује у разговору Вука и Лазара. Вук долази да оклевеће Милоша, и то чини привидно невољно, устежући се. Прелазак с Лазаревих питања на Вукову сплетку и лаж у драми је обележен преласком са чистог народног језика маркираног формулативним стихом усмене епике у Вуков исказ пун славенизама који овде постају маска неискрености:

Бр. (*уздане*)

Лаз. Ти уздишеш Бранковићу!

Бр. Ништа светла круно, то је продер тајне жалости.

Лаз. Којој је узрокъ? –

Бр. Турци, који завидљивим оком наше благостојаније гледе.

Лаз. И то је што те узнемирује? та и досад су Турци ударали, али знаш како су од Твоје храбрости зазирали²³⁹.

---

²³⁹Контраст „и досад’ су Турцы ударали, али знаш’ како су од’ твое храбрости зазырали” у коме први члан прави трохејски десетерац, обликован је по принципу епске формуле типа: и досад су књиге долазиле, ал се нису са сузам’ училе.

Бр. Јестъ, али сад – – но бежи ужасна тајно на дно прсију моји, која ми срце жестоким једом трујешъ, ту лези троструким гвожђемъ окована.

Лаз. Шта је то? Вуче, какве варнице из очију ти сенуше? одкуд ове напрасне промене?

Бр. Ништа светла Круно, ништа, Турци су на Косову, но ево ти напред прорицање моје, с отровом ће исход помешан бити. *О нешчасног часа, кад се општеполезни совети не послушаше, ужасног магновенија, кад су речи једовите гује одобренија получили* (курзив М. З.) (ЈСП 1828: 59–60).

Лаз. Бранковићу ты мене мучишь говори одкуд' ове смутнѣ у теби?

Сам за себе формулативни језик народне песме могао би оптеретити драму идиомом који по својој природи није драмски, али у контрасту са стилски немаркираним народним говором и славенизмима он чува драмску функционалност. Она у целој трагедији Милош Обилић није подједнака али би се могла додатно изоштрити и новим редитељским и драматуршким читањем.

5.2.3. Славенизми и књишке речи заступљени су у Стеријиним трагедијама мање-више на исти начин, али са неједнаком функционалношћу када је реч о књижевној вредности ових дела. Они, са становишта појединих драма, могу функционисати као типични инструментариј сентименталног и мелодрамског стила, али, када је о *Милошу Обилићу* реч, и као основ естетски упечатљиве језичке разноликости ликова и емотивног набоја драме. Управо због тога једним од главних закључака овог сегмента нашег истраживања чини нам се претпоставка да би, уколико би се уложио озбиљан труд редитеља, драматурга и лектора, Стеријин *Милош Обилић* можда поново могао ступити на српску сцену.

6. РЕЧНИК СЛАВЕНИЗАМА И КЊИШКИХ РЕЧИ У ТРАГЕДИЈАМА И РАНИМ КОМЕДИЈАМА ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

6.1. МИКРОСТРУКТУРА РЕЧНИКА

Под микроструктуром речника подразумева се структура лексикографског чланка, односно сви они лексикографски елементи помоћу којих се конструише чланак (ЏИРКА 1998: 141–145; ZGUSTA 1991: 235–264). Будући да дела Ј. Стерије Поповића представљају део корпуса *Речника славеносрпског језика*, структура лексикографског чланка овог речника прилагођена је оној која ће се наћи у том речнику²⁴⁰. Она подразумева следеће елементе:

- (1) одредницу,
- (2) граматичку информацију (уз информацију о деривацији и морфосинтаксичким особинама тамо где је неопходно),
- (3) етимологију,
- (4) граfiјски израз,
- (5) стилске ознаке (уколико је јасно из контекста),
- (6) дефиницију,
- (7) потврду,
- (8) синониме / еквиваленте (под знаком Уп.), дате хронолошким редом
- (9) вишечлане лексичке јединице и изразе чији управни члан има статус одреднице (под знаком Изр.).
- (10) потврду о томе да је дата лексема забележена у *Српском рјечнику* Вука Караџића из 1852. године (у виду скраћенице: Вук – Рј).

Међутим, с обзиром на то да је, ипак, реч о другачијем типу речника (диференцијалном) и о специфичној структури грађе (у питању су славенизми и књишке речи), одступања од задатог модела, иако минимална, била су неопходна.

Иако, наиме, у *Речнику славеносрпског језика* није предвиђено да се нађу и информације о деривацији и морфосинтаксичким особинама²⁴¹, грађа која се у овом

---

²⁴⁰ О микроструктури *Речника славеносрпског језика* в. БЕЛАКОВИЋ (2013) и РСЛСЈ (2016. у штампани).

²⁴¹ „...листирањем свих наведених информација чланак би се у великој мери оптеретио, лексикографски посао био би далеко захтевнији, а речник преобиман, непрегледан и нефункционалан,

речнику налази допушта да тамо где је неопходно (у оним случајевима где се основни облик формално битно разликује) након одреднице стоји и потпуна или делимична парадигма речи, односно податак о деривацији.

Лексикографски чланак у овом раду, дакле, има следећу структуру²⁴²:

одредница (информација о деривацији и морфосинтаксичким особинама)

граматичка информација. етимологија. <графијски израз> стилска ознака.

значање. потврда (скраћеница за аутора година: страница);

Уп. синоними.

Изр.

Информација о потврди у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852.

6.1.1. ОДРЕДНИЦЕ се дају верзалом, масним словима (болдом) и транскрибовано. Писању одредница савременом азбуком и правописом српског језика прибегло се због тога што су сва ексцерпирана дела писана ненормираним правописом и што је, иако сва дела припадају истом писцу, графија и ортографија донекле неуједначена. На овај начин избегнуто нагомилавање различитих графијских облика једне лексеме. Поред тога, како нису све лексеме потврђене у свом основном облику, давање реконструисане графијске слике у одредници не би се могло узимати као сасвим научно поуздано. Транскрибовање одредница условило је и то да речник буде уређен према редоследу графема у савременој српској азбуци.

Тамо где се графијски лик у оригиналу не разликује од савременог српског језика, оригинални графијски лик није ни бележен (нпр. *благодарити*, *божество*, и сл.), а ако нема потврде основног облика, звездаца је стављена одмах уз одредницу (нпр. *завештавати се**).

Уколико је лексема потврђена само у скраћеном облику, у одредници се даје реконструисана форма, помоћу угластих заграда, нпр. *земљедрж[ац]*.

У оквиру истог речничког чланка обрађују се лексеме у којима се, због некодификованог правописа, може јавити различита фонолошка интерпретација исте графеме. У оваквим ситуацијама као прва наводи се она варијанта која би савременом

јер је реч о некодификованом типу књижевнојезичког идиома у којем је степен морфосинтаксичких варијација често веома висок” (Бјелаковић 2013: 804)

²⁴² Треба имати у виду чињеницу да је мало лексема које уз себе садрже све дате информације.

читаоцу била непозната или необичнија. У разматраном корпусу овакве варијанте пронађене су само када је реч о лексемама у чијим се основама може идентификовати прасловенско примарно палатално вокално /г/, забележено секвенцом <ер>, која се могла интерпретирати и као /ер/ и као /р/ нпр. *жертвовати / жртвовати*.²⁴³

Поред тога, различито адаптиране речи страног порекла, уколико имају само минималне разлике²⁴⁴, дате су у оквиру једног речничког чланка, нпр. *септемвриј / септембриј*.

Као посебне одреднице дате су лексеме у којима је, у њиховим префиксима, основама или суфиксима, забележена различита рефлексација прасловенских гласова према рускословенском, односно руском књижевном и српском народном језику, на пример *љубјаиши* и *љубећи*, *нечастив* и *нечестив* и сл. У оквиру посебног речничког чланка дате су, такође, и оне лексеме које представљају творбене варијанте настале употребом различитих афикса, нпр. *љубитељица* и *љубитељница* и др., као и речи са покретним вокалом (које су, опет, могле да садрже препознатљив рефлекс руског/рускословенског или српскословенског наслеђа), нпр. *в / во / ва*.

Као посебне одреднице, без обзира на несумњиву повезаност са глаголом, дати су и партиципи. Ово је учињено како би се олакшао приступ проналажењу значења непознатих партиципских форми, а и да би се, шире посматрано, дао допринос увиду у судбину и промене партиципског система. Исти статус имају и компаративи и суперлативи придева и прилога чије форме не одговарају структури српског народног језика, нпр. *крепчи*, *нижајше* и сл. Уколико је форма компаратива, односно суперлатива иста као у српском народном језику, придев или прилог наводе се у свом основном облику, а форма компаратива или суперлатива даје се у делу речничког чланка предвиђеном за граматичку информацију, при чему се наводи граfiјски израз потврђене форме, нпр. ГОСТОЉУБИВ, -а, -о (комп. гостољубивији) <гостолубивиј>.

²⁴³ У *Речнику славеносрпског језика* (РСЛСЈ 2016, у штампи) предвиђено је да се као варијанте бележе и лексеме у којима се, осим поменуте секвенце <ер>, појављује и графема <щ> која се могла интерпретирати као /шч/ или /шт/, затим графема <ѣ>, која се могла читати као /је/ или /е/, даље, графема <л> или граfiјска група <лъ> на крају слога тамо где палаталност није посебно/доследно обележена те је интерпретација могла бити и /л/ и /љ/, затим граfiјска секвенца <ле> и/или <лѣ>, односно <нѣ> и/или <не> које су се могле интерпретирати и као /ле/, /не/, односно /ље/ и /ње/, потом граfiјска секвенца <њ> у оним формама у којима се не може са сигурношћу утврдити да ли је финално танко јер имало искључиво ортографску функцију (маркирања краја речи) или функцију обележавања палаталности сонанта, те ситуације у којима би се из графеме <и> могло развити и /и/ и /ји/, што је у складу и са напоменама које даје Ј. Кашић приликом разматрања која грађа би требало да уђе у будући речник славеносрпског језика (1984: 94–95).

²⁴⁴ Под минималним разликама подразумевају се искључиво разлике у фонолошкој структури суфикса, настале различитим прилагођавањем стране форме. Из ове групе искључују се оне форме које су настале као резултат различите адаптације основе, форме са потпуно различитим суфиксима, флексијом или пак оне различитог рода.

Глаголски прилози дати су у оквиру лексикографског чланка у којем се обрађује одговарајући глагол, дакле, нису добили статус самосталне одреднице. Овакво решење је изабрано пре свега због ограниченог корпуса, у којем је глаголски прилог често и једина потврда датог глагола.

Трпни глаголски придеви навођени су као самосталне одреднице уз информацију о глаголу од којег су изведени.

Вишечлане лексичке јединице такође имају статус посебне одреднице јер оне одређују неки појам само у датом споју и као такве имају исти статус и функцију као и појединачне речи,²⁴⁵ нпр. *дејствујуће лице*, при чему се и сваки од конституената датог споја наводи као посебна лексема, уколико има статус славенизма или књишке речи. Уз то, на вишечлану лексему упућује се у оквиру сваког од обрађених конституената (в. *дејствујући, -а, -е*).

Статус засебних одредница у речнику имају и хомоними, додатно маркирани цифром у индексу (в. *предстојећи¹, предстојећи²*).

6.1.2. ГРАМАТИЧКА ИНФОРМАЦИЈА у највећем броју случајева подразумева само (1) основне податке о граматичкој категорији, нпр. о роду именица (м, ж, с), глаголском виду (свр. и несвр.) и (2) информацију о врсти речи (која није дата једино уз придеве, што је у складу са речничком праксом у РМС, РМСа и РСАНУ).

Придеви су навођени у номинативу једнине са наставцима за сва три рода у неодређеном придевском виду, док су наставци за одређени придевски вид дати у загради. Наставци су реконструисани на основу онога што је регистровано у корпусу и у највећем броју случајева одговарају стању у стандардном српском језику. Тамо где је примерима потврђено, наведени су наставци из руског/рускословенског језика.

Како је већ речено, уз поједине лексеме даје се и делимична или потпуна парадигма, односно податак о деривацији, те се тим информацијама допуњује речнички чланак. Ово се односи на оне лексеме код којих у ексцерпираној грађи постоји потврда суплетивне основе или крупнијих формалних разлика, на пример: (1) код појединих заменица, попут *аз (А: мене/мја; И: мноју,)*, *вес (Г мн.: всех), вса, все* или (2) глагола, нпр. *взјати (I. л. јд. през.: возму)* и сл.

---

²⁴⁵ Иако се у референтним речницима српског језика (РСАНУ, РМС, РМСа) вишечлане лексичке јединице дају као израз уз одговарајућу једночлану лексему, док статус аутономне одреднице могу добити једино ако имају придевско-именичку структуру и ако значење није у вези са именицом (РМС I: 11), упориште оваквом статусу вишечланих лексема дају Згуста (ZGUSTA 1991: 228) и Прћић (2011: 69).

Приликом лексикографске обраде предлога наводи се податак о падежу уз који се дати предлози употребљавају, нпр. **В** предл. [+А].

6.1.3. ЕТИМОЛОГИЈА. Подаци о пореклу лексеме дати су након граматичке информације, у виду скраћенице грч., лат., фр. које означавају уједно и једине језике чија је лексичка грађа ушла у корпус овога речника. Мишљења смо да, иако је велики број лексема грчког па и латинског порекла управо посредством руске литературе ушао у народни језик, у овом речнику своје место имају само оне лексеме страног порекла код којих се види утицај руског, односно рускословенског језика, нпр. *ангел*.

6.1.4. ОРИГИНАЛНИ ГРАФИЈСКИ ЛИК ОДРЕДНИЦЕ даје се у ортографским заградама < >. На овај начин се омогућује провера транскриптивног решења одреднице, као и преглед ортографских проседеа у анализираним текстовима. Уколико одредница није потврђена у свом основном облику, онда се даје реконструисана форма обележена звездом, на пример: <безчисленный*>.

Придеви су у речнику навођени у зависности од тога у којој су форми потврђени.

(1) Уколико у тексту постоји потврда и за одређен вид и за неодређен вид, онда се у речнику наводе оба придевска вида, нпр.: БЛАГОРОДАН, -дна, -дно (-дни, -дна, -дно) <благороданъ; благородній / благородный>.

(2) Ако је у корпусу потврђен само неодређен придевски вид, или само одређен, одредница се даје на следећи начин: БЕЗБЕДАН, -дна, -дно <безбѣданъ>, односно: БЕСИЛНИ, -лна, -лно <безсилный*>.

Приликом реконструкције облика номинатива једнине мушког рода придева одређеног вида водили смо се рускословенском нормом, по којој се иза непчаних сугласника (предњих и задњих) јавља <-ій/-ій>, а иза ненепчаних <-ый>. Када је реч о придевима неодређеног вида, реконструисани су наставци који одговарају форми из српског народног језика, будући да у ексцерпираној грађи нема упоришта за другачије транскриптивно решење.

Забележена форма у оригиналу даје се и уз вишечлане лексичке јединице које имају статус засебне одреднице без обзира на то што појединачни елементи тог споја често имају свој лексикографски чланак.

Одступање од оригиналне граfiје појављује се једино када је реч о *троногом т* из оригиналних текстова. Разлог је крајње техничке природе – будући да у симболима

фонта Times New Roman, којим смо се служили, овог знака нема, оно је доследно навођено као <t>.

6.1.5. ДЕФИНИЦИЈА. Будући да су у овом речнику регистровани славенизми и књишке речи, дакле, онај слој лексике који је функционисао у књижевном језику Срба у предстандрдном периоду, али лексике која више (углавном) не представља део лексичког система српског стандарда, често се уместо описне дефиниције даје само еквивалент из савременог српског језика, те речник добија карактеристике двојезичног речника. Наравно, уколико у савременом језику није постојала ни једна лексема која би била одговарајући еквивалент, морало се прибећи описном начину дефинисања лексеме (уп. *богомрзак*).

Дефиниције су, уз веће или мање повремене стилизације, у високом степену преузимање из речника РМС, РМСа, САНУ. Из тих речника преузет је и систем хијерархизације и навођења полисемичних структура лексема. Значења су хијерархизована од оних која су, посматрано из савремене перспективе, устаљенија, познатија и распрострањенија ка оним која су мање устаљена и позната (в. РМС I: 13). Хронолошки критеријум није ни разматран будући да је корпус омеђен једном деценијом, а његов скроман обим не даје могућност да се поуздано утврди учесталост појављивања неког значења.

Полисемична значења која су развијена метонимијом или метафором дају се под различитим бројевима (1, 2. и сл.) (уп. *јазик*), док се значења развијена синегдохом наводе под различитим словима у оквиру истог броја (уп. *серце / срце*).

Уколико се именица појављује у различитом роду, та су значења обележена римским бројевима (I, II. и сл.) (уп. *добродетељ*). Исто је учињено и уколико се предлог јавља уз два падежа (уп. *со*).

6.1.6. ПОТВРДЕ. Иза дефиниције за свако значење навођен је контекст у оквиру којег је дата лексема забележена, са подацима о извору (ИНИЦИЈАЛИ АУТОРА година: страна). Контекст је навођен у оригиналу и хронолошким редом. Свако значење одреднице илустровано је једном или двама потврдама из сваког дела, и то како из самих драмских дела, тако и из пратећих текстова.

Када је, приликом навођења контекста, испуштен део текста који није релевантан за интерпретацију смисла одреднице, он је означавањем следећим симболом – [...]. Ове заграде коришћене су и приликом граfiјске корекције примера из оригинала у којима

је уочена штампарска грешка, при чему је уз реконструисану коректну граfiјску форму бележена звездаца (нпр.: И каква е жалостна союза корысть? скровишта, коя се из' нѣдара наше землѣ ваде, и [у*] туђе предѣле носити... (ЈСП 1828: 20)).

6.1.7. СИНОНИМИ / ЕКВИВАЛЕНТИ. Иза контекста са потврдом обрађене лексеме, у новој алинеји, под ознаком УП. наводи се и листа синонима односно еквивалената те лексичке јединице,²⁴⁶ и то хронолошким редом. С обзиром на то да је због природе речника понекад веома тешко утврдити да ли је реч о апсолутним синонимима или блискозначницама, појам синонима тумачи се у овом речнику у најширем значењу, обухватајући обе наведене категорије.

Синоними се наводе након свих регистрованих значења једне лексеме без обзира на то што се дешава да се две синонимичне лексеме не поклапају у свим семантичким реализацијама (уп. *горд* и *гордељиви*). Према томе, овом се ознаком не упућује на појединачно значење, него на појединачну лексему / вишечлану лексичку јединицу.

Упућивање на синоним или, доста ретко у овом речнику, синонимски низ налази се само уз оне одреднице које су сматране основним, а тај статус добијала је или она лексема која у лексикону савременог српског језика функционише као легитимна, стандардна, оубичајена (уп. *горд*), или она лексема која не представља део стандардног српског језика а која је као основна изабрана јер је (1) у питању форма која структурно више подсећа на стандарднојезичку форму (уп. *претплатитељ*); односно она која је (2) регистрована у најстаријем анализираном тексту (уп. *сљедство*).

Уколико је у питању лексема која нема статус основне одреднице, иза дефиниције је упућивано на основну одредницу уз ознаку в. (нпр.: **УБИТАК** м <убитакъ> *штета, губитак*. в. ТШТЕТА).

У ситуацији када вишезначна лексема има сва значења иста као и основна одредница на коју се упућује, онда се основна одредница наводи пре свих дефиниција уз ознаку в., на пример:

ЈЕСТЕСТВО с <естество / эстество > в. ПРИРОДА. **1.** *природа*. ...каква тишина по овоме кругу царуе, цело естество с' кукавномъ Милевомъ тужи... (ЈСП 1827: 12); Кад' се Ружичић Хумну посвјацава, сво Эстество пачеземно

²⁴⁶ Иако се термин *еквивалент* употребљава пре свега у двојезичним/вишејезичним речницима, подразумевајући лексичку јединицу *одрединог језика* која има исто лексичко значење као одређена јединица *изворишног језика* (ZGUSTA 1991: 291), будући да је у грађи из предстандардног периода врло често реч о независним идиолектима аутора, тј. о индивидуалним лексичким системима, могло би се, евентуално, говорити и о еквивалентима, те речник, како је већ речено, поприма и особине двојезичног (БЕЛАКОВИЋ 2013: 807).

торжествуе... (ЈСП 1838а: 36); Доста / Бѣднѣй робе града / Незнашь шта е природа, / Незаншь шта е естество, / Тихо величество, / Гди фауни оде... (ЈСП 1838а: 37);

2. фиг. *виша сила, усуд*. Ахъ остави ме тужити Ламбро, мене е естество такомъ судбиномъ посетило... (ЈСП 1830б: 15); Како бы ты на нѣга сумняла, кога естество осудило нѣ, да убица буде (ЈСП 1830б: 70);

6.1.8. ВИШЕЧЛАНЕ ЛЕКСИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ И ИЗРАЗИ. На крају речничког чланка, такође у новој алинеји, под знаком Изр. наведени су изрази и вишечлане лексичке јединице које су добиле статус самосталне одреднице, а чији је један од елемената једночлана лексема која је одредничка реч у том лексикографском чланку. Уколико се у оквиру те фразне лексеме или израза забележена лексема налази у основном облику, уместо њега навођена је тилда (~). У свим осталим случајевима бележена је регистрована форма лексеме.

На вишечлану лексичку јединицу која, како је већ речено, има статус одреднице на овоме месту се само упућује. Оваквим начином обезбеђује се заступљеност вишечлане лексичке јединице у речнику под сваком њеном компонентом.

Понекад се само уз ознаку Изр. наводи одговарајући контекст са потврдом датог споја, док уз основну одредницу нема примера. У питању су случајеви када је у ексцерпираној грађи забележен искључиво пример са употребом дате лексичке јединице у оквиру вишечланог споја, нпр.:

АНЂЕЛ м грч. <андџель*> *анђео*;

Изр. АНЂЕЛИ НЕБЕСНИ. у *хришћанској религији натприродно бестелесно крилато небеско биће у људском облику*; *чувар, избавитељ*. Андџели небесни! какве сладке надежде у срдце ми уливате (ЈСП 1827: 19);

6.1.9. ПОТВРДЕ У ДРУГИМ РЕЧНИЦИМА. На крају речничког чланка а, такође, у оквиру нове алинеје наводи се потврда дате лексеме у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. (Вук – Рј.) јер је, како је наведено у уводном поглављу, овај речник послужио као референтан корпус приликом одређивања статуса лексема (да ли припада лексичком фонду српског народног језика или не). Уколико је у том речнику дат коментар којим се потврђује да је реч специфична – да је, на пример, користе само писци или да је у употреби у Војводини по градовима, онда је и тај коментар додат уз информацију о потврди (в. *јуноша, судбина* итд.).

Сматрали смо, такође, да би било драгоцено ако би се уз податак о потврди у *Српском рјечнику* из 1852. навела и информација о томе да је реч о различитом морфолошком лику у односу на онај забележен у корпусу (в. *безаконије*, *битије* и сл.). На тај начин могао би се, у извесној мери, стећи увид у процесе промена на формалном или семантичком плану, као и у начине богађења лексичког фонда будућег српског стандарда које је Вук понудио, тј. у посрбљавање, пре свега.

Уколико је дата лексема из корпуса потврђена у *Рјечнику*, али у другом значењу, та је информација означена следећим симболом – (≠).

Након свега реченог, навешћемо као илустрацију један потпун речнички чланак из овога речника:

БОЖЕСТВЕНИ, -а, -о <божественый> <божественый> **1.** онај који је богу устремљен, посвећен. колико самъ жаліо оне божествене люде кои су се насъ ради може быти узнемирили. / Сум. Ахъ ваше є паденіе цео манастиръ у жалость бацьло... (ЈСП 1830б: 3); О куд' ми срећу подижешъ Божественый Старче! (ЈСП 1830б: 78);

2. који је *надахнут богом*. Любoви бо-же-ствен – – паклена любви! (ЈСП 1827: 19);

6.2. НАПОМЕНЕ О ТРАНСКРИПЦИЈИ

6.2.1. Уводне напомене

Како су одреднице у речнику транскрибоване савременом српском ћирилицом и правописом, неопходно је објаснити начела транскрипције којима смо се руководили у том процесу.

Транскрипција подразумева преношење гласовних карактеристика говора у писани облик (SUBOTIĆ 2005: 33). У поступку транскрипције анализира се графематски и ортографски проседе разматраног текста у том смислу што се бележе сва одступања од савремене српске ћирилице (и у погледу инвентара и у погледу гласовне вредности појединих графема), с једне стране, и региструју правописни принципи присутни у анализираној грађи, с друге стране. На овај начин реконструише се фонемска равн текста. Ове карактеристике се, затим, преносе у писани облик, савременом ћирилицом

6.2.2. Транскриптивна решења²⁵⁰

6.2.2.1. О вредности јата <ѣ>

У текстовима српских писаца 18. и 19. века <ѣ> је могло имати двоструку вредност – могло се изговарати као /je/ или као /e/. Будући да је био рођен на територији данашње Војводине, на подручју шумадијско-војвођанског дијалекта, нема разлога да сумњамо да се Јован Стерија Поповић у свом говору служио војвођанским поддијалектом (в. Херити 1981а; 1981б), те да је ова графема у његовом систему имала вредност /e/, а у прилог томе иду и следећи примери из нашег корпуса²⁵¹: <извѣстїї*> (ЈСП 1828) и <известный*> (ЈСП 1828); <намѣрєніє*> (ЈСП 1828) и <намерєніє*> (ЈСП 1828); <свирєпіє> (ЈСП 1827) и <свирѣпіє> (ЈСП 1828); <сирєчь> (ЈСП 1827) и <сирѣчь> (ЈСП 1830а); <совѣстный*> (ЈСП 1828) и <совестный*> (ЈСП 1830б); <советь*> (ЈСП 1827) и <совѣтъ*> (ЈСП 1828) и сл., или пак <уверєніє> (ЈСП 1830б), где се на месту етимолошког <ѣ> (увѣрєніє*) налази <е>. Према томе, приликом транскрипције јату је додељивана вредност /e/: <безбѣдность> (ЈСП 1828); <благодѣяніє> (ЈСП 1830б); <вѣчность> (ЈСП 1830б), <видѣніє*> (ЈСП 1828), <владѣтелство*> (ЈСП 1828), <доставѣрность*> (ЈСП 1837); <драгоцѣность* / драгоцѣнность> (ЈСП 1828) / (ЈСП 1828); <отмѣнный / отмѣный> (ЈСП 1828) / (ЈСП 1837) (→ безбедност, благодејаније, вечност, виденије, владетелство, достоверност, драгоценост, отмени).

Језик драмских ликова, међутим, није увек и језик писца (када је реч о нашем корпусу, ово се односи на оне Поповићеве јунаке који „славјанствују”), те се од овог транскриптивног решења одступало у ситуацијама када говоре Ружичић из *Покондирене тикве* (СРЕДОЈЕВИЋ 2005: 37–38) и Алекса из *Лаже и паралаже*. У ексцерпираним лексемама које припадају њиховим репликама, <ѣ> је транскрибовано као /je/, нпр.: <благодѣтелный*> (ЈСП 1838а), <вѣжество> (ЈСП 1830а); <вѣсти*> (ЈСП 1838а); <дѣйство> (ЈСП 1830а); <добродѣтель> (ЈСП 1838а); <замѣшателство> (ЈСП 1830а); <звѣздоносно> (ЈСП 1838а); <зѣло> (ЈСП 1830а); (ЈСП 1830а); <извѣстїє> (ЈСП 1830а); <имѣніє*> (ЈСП 1830а); <кромѣ> (ЈСП 1838а); <нарѣчіє*> (ЈСП 1830а), <отвѣтъ*> (ЈСП 1838а); <пѣнородный*> (ЈСП 1838а); <пѣснь> (ЈСП 1838а),

²⁵⁰ Напомене уз транскриптивна решења појединих графема и графичких секвенци дате су према методологији примењеној у досадашњој пракси пројекта *Писци предстандардног периода српског књижевног језика и њихова дела* (в. СОЛАРИЋ 2013; МАГАРАШЕВИЋ 2013; ВЕЗИЛИЋ 2015).

²⁵¹ Примери транскриптивних решења навођени су оним редоследом како се налазе у речнику, уз ознаку дела, како би се, где је потребно, могла уочити разлика у графици. Број стране, будући да овде није релевантан, није наведен.

<повѣщеніе> (ЈСП 1838а), <посѣщавати> (ЈСП 1830а), <рѣшителный> (ЈСП 1830а); <споразумѣніе> (ЈСП 1830а); <узрѣти*> (ЈСП 1838а); <уразумѣти*> (ЈСП 1838а); <человѣкъ*> (ЈСП 1838а) (→ благодјетелни, вјежество, вјести, дјејство, добродјетель, замјешателство, звјездоносно, зјело, извјестије, имјеније, кромје, нарјечије, отвјет, пјенородни, пјеснь, повјешченије, посјешчавати, рјешителни, споразумјеније, узрјети, уразумјети, человек).

Поред тога, у групама <лѣ> и <нѣ>, односно у позицији иза <л> и <н> јат је употребљаван у вредности /e/, при чему је додатно означавао палаталност сонаната /l/ и /n/. Дате секвенце графема транскрибоване су као /ɫe/ и /ɲe/, на пример: <благоумилѣный*> (ЈСП 1838а); <впечатлѣніе> (ЈСП 1828); <довлѣти> (ЈСП 1838а) (→ благоумилѣни, впечатлѣније, довлѣти) итд., односно: <високодостойнѣйшій> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <гнѣватися*> (ЈСП 1838а); <кнѣгописанѣ> (ЈСП 1837; ЈСП 1838а); (→ високодостојњејши, гнѣватисја, кнѣгописање) и сл.

6.2.2.2. Графеме <і> и <и>

Обе ове графеме имају исту гласовну вредност и појављују се у истим позицијама, с тим што се графема <і> појављује само у трагедији *Светислав и Милева*, где замењује <и>, док се ни у једном од осталих разматраних дела не појављује.

Примарна гласовна вредност обе ове графеме јесте /i/. За илустрацију овог транскриптивног решења одабрали смо управо оне лексеме које су потврђене у *Светиславу и Милеви* писане са <і>, односно са <и> у осталим текстовима: <воображеніе*> (ЈСП 1827) и <воображеніе> (ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1830б; ЈСП 1838а); <беззаконіе> (ЈСП 1827: 79) и <беззаконіе> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б; ЈСП 1838а); <движеніе*> (ЈСП 1827) и <движеніе*> (ЈСП 1830б) / <движеніе*> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <жребіе> (ЈСП 1827) и <жребіе> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <милосрдіе*> (ЈСП 1827) и <милосердіе> (ЈСП 1830б; ЈСП 1837); <мнѣніе> (ЈСП 1827) <мнѣніе> (ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1837); <мученіе> (ЈСП 1827: 99) и <мученіе> (ЈСП 1828: 91); <пріятность*> (ЈСП 1827) и <пріятность> (ЈСП 1830б) (→ вообращеније, беззаконије, движеніје, жребије, милосрдије, мњеније, мученије, пријатност) и сл.

У свим наведеним примерима, као и у овим који следе, види се да је Поповић графеме <і> и <и> доследно користио у позицијама испред вокала, када се појављује и /j/ у интервокалском положају: <најсовершеніи*> (ЈСП 1827), <најужасніи*> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <сходніи*> (ЈСП 1827), <Хрїстїанинѣ*> (ЈСП 1827); <Хрїстїянлукѣ*> (ЈСП 1827) (→ најсовршенији, најужаснији, сходнији, христијанин,

христијанлук) и сл. Издвајају се два примера са неуобичајеним графичким решењем где се за обележавање наредног вокала /i/, које долази иза интервокалског /j/ користи иста графема <i> уместо очекиване графеме <i>: <гостољубивіі> (ЈСП 1838а); <извѣстніі*> (ЈСП 1828) (→ гостољубивији, извеснији).

Изузетак представља лексема у којој се у описаној позицији поред графеме <i> појавила и графема <i>: <мудролюбие* / мудролюбіе*> (ЈСП 1827; ЈСП 1828) (→ мудрољубије).

У иницијалној позицији, а испред вокала, овим се графемама обележава фонема /j/. У једином примеру у нашој грађи реч је о великом почетном слову које се реализује графемом <I>: <Јуноша*>(ЈСП 1838а) (→ јуноша).

Међу ексцерпираним славенизмима и књишким речима пронађен је и пример у којем се графемом <i> обележава палаталност претходног сугласника испред вокала /o/: <муниопламенный*> (ЈСП 1830б) (→ муњопламени), што није било неуобичајено графичко решење код српскох писаца предстандардне епохе (в. ХЕРИТИ 1983: 53–55).

6.2.2.3. Графема јери <ы>

Као што је познато, самогласник који је био обележаван овом графемом још у 13. веку био је на целој територији српског народног језика замењен са /i/. Усвајањем рускословенског језика требало је да се поново врати и изговор /y/, али, упркос настојањима аутора граматики рускословенског језика (нпр. Вујановски, Трлајић), то у пракси није заживело и ова графема је код Срба доследно имала вредност /i/ (МЛАДЕНОВИЋ 1989б: 18–23), те је тако и у овом раду транскрибована: <бывшій> (ЈСП 1837; ЈСП 1838а); <бытіе> (ЈСП 1830б); <взырати*> (ЈСП 1830а); <высокопарящій*> (ЈСП 1838а); <измышленіе> (ЈСП 1837); <языкъ> (ЈСП 1838а); <естествоиспытатель*> (ЈСП 1830а); <мысль*> (ЈСП 1828; ЈСП 1838а); <непрерывно> (ЈСП 1838а); <презырати*> (ЈСП 1827; ЈСП 1830а); <слышати> (ЈСП 1837); <удивленіе> (ЈСП 1830; ЈСП 1838а; ЈСП 1838б) (→ бивши, битије, взирати, високопарјашчи, измишленије, јазик, јестествоиспитатељ, мисл, непрерывно, презирати, слишати, удивленије) и сл.

6.2.2.4. Графема <и>

Поред гласовне вредности /i/: <графица> (ЈСП 1838б); <дворянинъ*> (ЈСП 1830б); <дѣйствовати> (ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1830б); <идилскій*> (ЈСП 1838а) (→ графица, дворјанин, дејствовати, идилски) и сл., графема <и> употребљавала се и у вредности /j/

у позицији иза вокала: <дѣиствуюћій*> (ЈСП 1830б); <достоинъ> (ЈСП 1838а); <достоинство> (ЈСП 1830б) (→ дејствујући, достојин, достојинство).

6.2.2.5. Графеме <є>, <э> и <е>

У иницијалној позицији графема <є> означава групу /je/: естество (ЈСП 1827; ЈСП 1830б; ЈСП 1838а); естествоиспытатель*(ЈСП 1830а) (→ јестество, јестествоиспытатель).

У истој функцији и на истој позицији, али само у форми великог слова појављује се и *обрнуто* е <э> <Эстество> (ЈСП 1838а); <Эще> (ЈСП 1838а) (→ јестество, јешче). Оба забележена примера су из *Покондирене тикве* и уједно су једине потврде ове графеме у разматраној грађи.

Исту фонемску групу, тј. групу /je/ графема <є> означава и на почетку слога, у позицији иза вокала <высокопочитаемый*> (ЈСП 1838а; ЈСП 1838б); <неисчерпаемый> (ЈСП 1838а); <неувядаемый> (ЈСП 1838а); <освоение*> (ЈСП 1828); <осушенный*> (ЈСП 1830б); <престественный*> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б) (→ високопочитајемо, неишчерпајемо, неувјадајемо, освојеније, осујећени, прејестествени); као и у финалној позицији иза вокала: <бракосочетание> (ЈСП 1837); <дошествие*> (ЈСП 1830б); <измышление> (ЈСП 1837) (→ бракосочетаније, дошествије, измишленије).

Графема <е>, осим тога што обележава фонему /e/ у свим позицијама иза консонаната: <прелесть*> (ЈСП 1837); <списательница> (ЈСП 1838а); <уже> (ЈСП 1838а) (→ прелест, списатељница, уже), иза вокала има вредност групе /je/: <непочерпаемый*> (ЈСП 1838а); <саединити*> (ЈСП 1827); <безумие> (ЈСП 1828); <бешчиние*> (ЈСП 1827); <настоећий*> (ЈСП 1830б); <околостоећий*> (ЈСП 1828; ЈСП 1837; ЈСП 1838а); <всуе> (ЈСП 1830а; ЈСП 1830б) (→ непочерпајемо, сајединити, безумије, бешчиније, настојећи, околостоећи, всује) и сл.

Посебно смо издвојили примере у којима се види колебање приликом употребе графема <е> и <є> у оквиру истог текста, што није било неуобичајено у периоду графичке и ортографске неуједначености: ангелскій* / ангелскій* (ЈСП 1830а); <движение* / движение*> (ЈСП 1830б); <звание / звание> (ЈСП 1837); <намѣрение / намѣрение> (ЈСП 1837) (→ ангелски, движеніје, званије, намереније).

6.2.2.6. Графема <я>

Основна гласовна вредност ове графеме је /ja/, како у иницијалној позицији, тако и у свим осталим, и иза вокала и иза консонаната: <языкъ> (ЈСП 1838а); <настаявати*>

(ЈСП 1838а); <подсмејателно> (ЈСП 1828); <грубијанство> (ЈСП 1838а); <обезпокојавати> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1837); <отягощенный> (ЈСП 1838а); <памятникъ> (ЈСП 1837) (→ јазик, настајавати, подсмејателно, грубијанство, обезпокојавати, отјагошчени, памјатник) и сл.

У групама <ля> и <ня> ова се графема употребљавала за обележавање палаталних сонаната /л/ и /њ/ испред вокала /а/: <востављати> (ЈСП 1828); <вразумљати> (ЈСП 1830а); глагољати*> (ЈСП 1838а) (→ востављати, вразумљати, глагољати), односно <књажескїй*> (ЈСП 1838а); <непонятно> (ЈСП 1838а); <печатня*> (ЈСП 1828; ЈСП 1837) (→ књажески, непоњатно, печатња) и сл.

6.2.2.7. Графема <ю>

Основна гласовна вредност ове графеме у свим позицијама, и иницијалној, и иза вокала јесте /ју/: <јуначество> (ЈСП 1827; ЈСП 1828); <владајућїй*> (ЈСП 1830б); <вопијућїй*> (ЈСП 1828); <союзъ> (ЈСП 1828); <вскую> (ЈСП 1838а) (→ јуначество, владајући, вопијући, сојуз, вскују) и сл. У групама <лю> и <ню> ова се графема употребљавала за обележавање палаталних сонаната /л/ и /њ/ испред вокала /у/: <возлюбленный> (ЈСП 1838а); <закључавати*> (ЈСП 1830а; ЈСП 1830б; ЈСП 1827); <многолюдный> (ЈСП 1830б) (→ возљублени, закључавати, многољудни), односно <отнюдь> (ЈСП 1830а) (→ отњуд), што је и једини такав пример међу разматраним лексемама.

6.2.2.8. Слова <ъ> и <ь>

Јерови нису имали гласовну вредност, а њихова функција је била различита.

Дебело јер <ъ> је имало једино ортографску функцију да значи крај речи: <ангелъ> (ЈСП 1830а); <благословъ> (ЈСП 1828); <вѣстникъ> (ЈСП 1828: 114); <вкусъ> (ЈСП 1830; ЈСП 1838б) (→ ангел, благослов, весник, вкус) и сл.

Танко јер <ь> је имало двоструку улогу. Прва улога је била иста као код дебелог јера, тј. означавао је одређени парадигматски лик – именице женског рода на нулти наставак: <безбѣдность> (ЈСП 1828); <богобоязливость> (ЈСП 1828); <будущность> (ЈСП 1830а); <важность> (ЈСП 1830а; ЈСП 1838а); <вѣчность> (ЈСП 1830б); <мысль> (ЈСП 1828; ЈСП 1838а); <печаль> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <пѣснь> (ЈСП 1838а); (→ безбедност, богобојазљивост, будушност, важност, вечност, мисл, печал, пјесн) и сл.

Друга улога танкога јера била је да значи палаталност сонаната /л/ и /њ/.

Група <лъ> имала је гласовну вредност /l̥/: <богобоязљивостъ> (ЈСП 1828); <владателъ> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <добродѣтелъ> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б; ЈСП 1837; ЈСП 1838а); <књиговодителъ> (ЈСП 1827); <основателъ> (ЈСП 1830б); <кољми> (ЈСП 1830а); <продрзљивъ> (ЈСП 1830б); <списателъница> (ЈСП 1838а); <читателъница> (ЈСП 1830а); <шастљивъ>(ЈСП 1830б) (→ богобојазљивост, владателъ, добродјетелъ / добродетелъ, књиговодителъ, основателъ, кољми, продрзљив, списателъница, читателъница, шчастљив) и сл.

Група <нъ> имала је гласовну вредност /ɲ/: <казнъ> (ЈСП 1827); <огнъ> (ЈСП 1838а); <књиговодителъ> (ЈСП 1827); пређашњи*(ЈСП 1828; ЈСП 1838б) (→ казнъ, огнъ, књиговодителъ, пређашњи).

Код две лексеме не може се са сигурношћу тврдити да ли танко јер на крају речи има ортографску функцију да би означио њен крај, или означава палаталност фонеме /ɲ/ <гортанъ*> (ЈСП 1838а); <день*> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1837; ЈСП 1838а), те су оне приликом транскрибовања дате као варијанте (→ гортан / гортањ; ден / дењ).

Слово <ъ> Јован Стерија Поповић користи у још две групе са истом функцијом – означавања палаталности претходног консонанта, и то само у трегедији *Светислав и Милева*.

Прва је група <дъ> која има вредност /d̥/: <додѣемъ> (ЈСП 1827: IX), <Андѣель*>(ЈСП 1827), <предѣашный> (ЈСП 1827) (→ дођем, анђел, пређашњи);

Друга је група <тъ> којом се обележава /t̥/: <будутъ> (ЈСП 1827), <дѣйствуютъй*> (ЈСП 1827) (→ будући, дејствујући).²⁵²

6.2.2.9. Графема <й>

Графемом <й> обележавано је /j/ у финалној и у медијалној позицији испред консонанта: <здравствуй> (ЈСП 1838а); <злодѣй*> (ЈСП 1828); <носяй> (ЈСП 1838а: 52); <септембрій* / септемврій*> (ЈСП 1837; ЈСП 1838а); <вящайший*> (ЈСП 1830а: 31); <наиблагородні> (ЈСП 1830б); <найнужні*> (ЈСП 1830а); <нижайше> (ЈСП 1838а); <дѣйствіе> (ЈСП 1827; ЈСП 1828); <недостойный*> (ЈСП 1838а); <пойти*> (ЈСП 1838а: 52); <свойство> (ЈСП 1827; ЈСП 1828); <чародѣйство> (ЈСП 1830а) (→

²⁵² У презименима Јован Стерија Поповић доследно користи <ћ> (ЈСП 1827: Раића XI, Обилић 9, Косанчићем 10, Бранковића 29, Кралѣвић Марко 50), а у истом тексту ова се графема појављује у још две ситуације: у компаративу већа [туга] (ЈСП 1827: 14) и у придеву обтере(ће)тъена [рука] (ЈСП 1827: 28/29), где се на крају стране, приликом преламања текста, појављује <ће>, а у наставку текста на следећој страни долази <тъе>. Графема <ћ> се у овој трагедији не појављује.

здравствуј, злодеј, носјај, септембриј / септемвриј, вјашчајши, најблагороднији, најнужнији, нижајше, дејствије, недостојни, појти, својство, чародјејство) и сл.

Једино је код суперлатива забележено да се <й> појављује испред вокала, али то је условљено обликом суперлатива: <најотличниі> (ЈСП 1837); <најотмѣниі> (ЈСП 1830а); <најужасниі*> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б) (→ најотличнији, најотменији, најужаснији) и сл.

6.2.2.10. Графема шча <щ>

Графема <щ> је у текстовима с краја 18. и почетка 19. века могла бити изговарана (1) као група /šč/ – што је представљало одлику рускословенског и руског језика и (2) као /št/ – што би било у складу са српкословенском традицијом, али и изговором у српском народном језику (МЛАДЕНОВИЋ 1979: 107). Врло је вероватно да је овај други начин био заступљенији код српских писаца, нарочито код оних који се нису школовали у Русији (ИВИЋ 1998: 165–166).

Приликом транскрипције лексема које су разматране у овом раду прибегло се двојаком решењу:

(1) Шча је транскрибовано са /šč/ у лексемема које се налазе у репликама Светозара Ружичића из *Покондирене тикве* (уп. СРЕДОЈЕВИЋ 2005: 56–57) или барона Голића из *Лаже и паралаже*, нпр.: <аше> (ЈСП 1838а); <блещати*> (ЈСП 1838а); <будущность> (ЈСП 1830а); <вещь*> (ЈСП 1838а); <возмоци*> (ЈСП 1838а); <вещественность*> (ЈСП 1830а); <восхищеніе> (ЈСП 1838а); <высокопарящый*> (ЈСП 1838а) (→ ашче, блещати, будушчност, вешч, вешественост, восхишченије, високопарјашчи).

На исти начин је учињено и када је реч о лексемама које су недвосмислено руског или рускословенског порекла јер су оне највероватније и усвојене са фонетизмом из тих језика, односно <щ> је имало вредност /šč/: <нешчастанъ; несчастный> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <нешчастиѣ / несчастіе > (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <щастіе> (ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1830б; ЈСП 1838а; ЈСП 1838б); <щастљивъ; щастљивый*> (ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1830б) (→ нешчастан/нешчасни, нешчастије, шчастије, шчастљив, шчастљиви).

(2) Са /št/ су транскрибоване све остале лексеме у којима се појављује <щ>. Оправдање за овакво решење налазимо у не малом броју лексема у којима се уместо очекиваног <щ> (што би било у складу са руском/рускословенском ортографијом) налази секвенца <шт>, што је, с великом вероватноћом претпостављамо, била реална

фонемска вредност графеме <щ> : <завештавати се*> (ЈСП 1830б); <завештати се> (ЈСП 1830а; ЈСП 1830б), <обештати*> (ЈСП 1830а), <пештера> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б), <попуштеније> (ЈСП 1827); <просвештеније*> (ЈСП 1827; ЈСП 1830б); <свештенниј> (ЈСП 1828); <свештеникь*> (ЈСП 1830б); <сокровиште> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <уштербъ> (ЈСП 1830а). У два примера су забележене ортографске варијанте када је реч о бележењу секвенце /št/ <сприобштити* / сприобштити> (ЈСП 1827; ЈСП 1837); <чудовиште / чудовище> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б).

Дакле, <щ> је транскрибовано са /št/ у лексемама као што су, нпр.: <будуши> (ЈСП 1830а; ЈСП 1837); <вообще> (ЈСП 1828; ЈСП 1837); <всемогушество*> (ЈСП 1828); <всеобшћий> (ЈСП 1838а); <всеучилище*> (ЈСП 1830а); <защищеніе>

(ЈСП 1838б); <истощеніе> (ЈСП 1828); <обиталище> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б) (→ будушти, воопште, всемогушество, всеопшти, всеучилиште, заштиштеније, истоштеније, обиталиште) итд.

6.2.2.11. Групе <ый> и <ій>, односно <ій>

Све наведене групе су у ексцерпираним лексемама забележене у номинативу једнине придева мушког рода одређеног вида, као и код партиципа у номинативу једнине мушког рода, и, у складу са напоменама које даје А. Младеновић (1979: 124–126), транскрибоване су са /i/: <Азіатскій*> (ЈСП 1828: 25); <безоружный*> (ЈСП 1830б); <благонадеждній / благонадеждный > (ЈСП 1837; ЈСП 1838а); <бывшій> (ЈСП 1837, ЈСП 1838а); <всякій> (ЈСП 1838а); <грамматическій> (ЈСП 1838а: 53); <кратковидный> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); <любетый*> (ЈСП 1827); <многолюдный> (ЈСП 1830б); <романтичскій*> (ЈСП 1827); <тренутый*> (ЈСП 1827) (→ азијатски, безоружни, благонадежни, бивши, всјаки, граматически, кратковидни, љубећи, многољудни, романтически, тренући) и сл.

6.2.2.12. Групе <ли> и <ни>

Групе <ли> и <ни> су, према руским/рускословенским правилима, биле изговаране са јотованим консонантом, односно као секвенце /li/ и /ni/. С обзиром на то да Јован Стерија Поповић палаталност ових гласова и у наведеним групама обележава помоћу слова <ь> (како је већ речено и илустровано примерима), ове су групе транскрибоване –

(1) као /li/: <великодушный> (ЈСП 1828); <влити*> (ЈСП 1838а); <воскликавати*> (ЈСП 1828); <ливанъ> (ЈСП 1827); <предчислитель*> (ЈСП 1830а) (→ великодушни, влити, воскликати, ливан, претчислитель) итд., уз један изузетак: <продрзливость>

(ЈСП 1827) (→ продрзљивост) где је <ли> дато као /li/ према <продрзљивъ> (ЈСП 1830б) и <продрзљиво> (ЈСП 1830б) (→ продрзљив, продрзљиво), односно

(2) као /ni/: <вѣстникъ> (ЈСП 1828); <виновникъ*> (ЈСП 1827); <внимати*> (ЈСП 1828); <воспитаница*>(ЈСП 1830а); <гонимый*> (ЈСП 1830б) (→ весник, виновник, внимати, воспитаница, гоними) итд., уз један случај где је дата могућност оба изговора јер је записана група <ни> а у српском језику ту очекујемо /ni/: <сравнивати> (→ сравнивати / сравњивати).

6.2.2.13. Групе <ле>, <не>

Усвајањем рускословенског језика Срби су усвојили и правописна правила тог језика, односно руског књижевног језика, која су налагала да се групе <ле> и <не> изговарају са гласовном вредношћу /le/ и /ne/. Међутим, како су Срби из рускословенске традиције наследили различито обележавање група /le/ и /ne/, односно /le/ и /ne/ они су, како сматра Младеновић, ту правописну праксу наставили да примењују и у новоусвојеном језику, па рускословенском/руском <ле> и <не> дају ону гласовну вредност коју имају у српском језику – /le/ и /ne/ (Младеновић 1979: 118–119).

Примери које налазимо у нашем корпусу, међутим, показују да је било колебања и да су се обе ове групе, и <ле> и <не>, могле изговарати двојачко јер их налазимо забележене и као <лѣ> које је имало вредност /le/: <кораблѣкрушеніе> (ЈСП 1830б); <кораблѣкрушеніе*> (ЈСП 1827); <землѣдѣлаць> (ЈСП 1828); <землѣдерж[аць]> (ЈСП 1838а: 87) : <земледѣлаць*> (ЈСП 1828), односно као <не> или <нѣ> које је имало вредност /ne/: <сочиненіе* / сочинѣніе*> (ЈСП 1837), <сочинѣнный*> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830а; 1830б) : <сочиненіе*> (ЈСП 1837). Осим ових, где је колебање очигледно, ту су и примери у којима уместо очекиване, рускословенским/руским правописом прописане, групе <ле> налазимо групу <лѣ> која је имала вредност /le/, нпр. <благоумилѣнный*> (ЈСП 1838а); <впечатлѣніе> (ЈСП 1828); <поколѣние*> (ЈСП 1830а); <предпоставлѣнный> (ЈСП 1827); <совокуплѣнь* / совокуплѣнный*> (ЈСП 1837); <составлѣнь*> (ЈСП 1837; ЈСП 1838а) (→ благоумиљени, впечатљеније, покољеније, претпостављени, совокупљен, состављен). На основу последња два примера је и група <ле> у <опредѣлено> (ЈСП 1830а – предговор) транскрибована са /le/ (→ опредељено).

Иако професор Младеновић сматра да су се, без обзира на старо јотовање чији су резултати присутни и у руском и у српском језику код глаголских именица и трпних придева изведених од одговарајућих глагола, код српских писаца предвуковске и вуковске епохе преко писања <ле> и <не> и у изговору, како је већ напоменуто, стабилизовале групе /le/ и /ne/,²⁵³ на основу претходно наведених примера (<впечатлѣніе> (ЈСП 1828); <сочиненіе* / сочинѣніе*> (ЈСП 1837) (→ впечатљеније, сочињеније) сматрамо да би све примере тог типа у нашем корпусу (глаголске именице и трпне придеве) ипак требало транскрибовати са /љe/ и /љe/: <благоволеніе> (ЈСП 1830б: 58); <злоупотребленіе> (ЈСП 1838а); <избавленіе*> (ЈСП 1830б); <измышленіе> (ЈСП 1837); <исправленіе> (ЈСП 1830а), <объявленіе> (ЈСП 1838а); <обновленіе*> (ЈСП 1828); <представленіе> (ЈСП 1830б); <сожаленіе*> (ЈСП 1828; ЈСП 1830б; ЈСП 1838а); <увеселеніе / увеселеніе> (ЈСП 1827; ЈСП 1828); <удивленіе> (ЈСП 1830а; ЈСП 1838а; ЈСП 1838б); <употребленіе*> (ЈСП 1837); <изясненіе*> (ЈСП 1837) (→ благовољеније, злоупотребљеније, избављеније, измишљеније, исправљеније, објављеније, обновљеније, представљеније, сожаљеније, увеселеније, удивљеније, употребљеније, изјасњеније).

Изузетак од овог решења чине оне лексеме које припадају Ружичићевом и Голићевом говору: <дозволеніе> (ЈСП 1830а); <извиненіе> (ЈСП 1830а: 18); <увеселеніе> (ЈСП 1830а), <опредѣлено> (ЈСП 1830а); <премѣненіе> (ЈСП 1838а) (→ дозволеније, извиненије, увеселеније, опредјелено, премјененије), као и пример <возлюбленный* / возлюбленный*> (ЈСП 1838а) (→ возљублени) (Уп. СРЕДОЈЕВИЋ 2005: 48–49) који би, да га не изговара Ружичић, био транскрибован са /љe/ (према <предпоставлѣнный> (ЈСП 1827); <совокуплѣнѣ* / совокуплѣнный*> (ЈСП 1837) и сл.). Овде смо, дакле, ипак применили напомене које даје професор Младеновић (1979: 119)

²⁵³ „Недоумице изазивају примери написани или одштампани са *ле, не*, као што су: *сажаленія, исцеленія, моленѣ, разделенѣ, гоненѣ, Физическое сочиненіе, раздѣленію, изясненіе, моленіе, объявленіе, распространенію, удивленія, сравненіяма, склоненіяма, представленіе, наставленіе, обновленый, умаленію, опредѣленѣ, опредѣленія, гоненіе, гоненія, упражненіе и сл.* – за које нисмо сигурни како ћемо их читати. са *ље, ље* или са *ле, не*? Ради се најчешће, као што се види, о глаголским именицама именицама или о трпним придевима, саграђеним од одговарајућих глагола, где долази до старог јотовања чији су резултати присутни и у руском и у српском језику, и у којима се горњи примери и њима слични изговарају са *ље, ље*. Овакви случајеви пишу се у руском и рускословенском језику са *ле* и *не*, и тако писање Срби су у XVIII веку преузели у својој писмености, што је довело до изједначеног писања примера типа *сожаленіе, гоненіе*, с једне, и нпр. *леѣи, леѣъ, ране* (ак. мн.), *немоѣъ*, с друге стране. Таково писање случајева *сожаленіе, гоненіе* и сл. стабилизовало је у њима и изговор са *ле* и *не*, тако да су српски писци предвуковског и вуковског периода њих углавном на тај начин и изговарали. Самим тим, горње примере требало би овако транскрибовати: *сажаленѣа, исцеленѣа, моленѣе, разделенѣе, гоненѣе, Физическоје сочиненије, раздјеленију, изјасненије, објављеније, распространенију, удивљенија, сравненијама, склоненијама, представљеније, настављеније, обновлени, умаленију, опредјелен, опредјеленија, гоненије, гоненија, упражненија*” (МЛАДЕНОВИЋ 1979: 119).

иако сматрамо да је мала вероватноћа да су српски писци предвуковске и вуковске епохе на овај начин читали групу <ле> и <не> у оваквим позицијама јер за то, уз правила читања руског/рускословенског језика, нису имали упориште ни у свом језику (резултати јотовања при извођењу глаголских именица и трпних придева од одговарајућих глагола). Ово транскриптивно решење у вези је са карактеризацијом ликова Ружичића и Голића који нису могли знати руску/рускословенску граматику јер, с једне стране, нису били довољно школовани, а с друге стране, знали су таман толико да и тамо где по природи ствари нема разлике у изговору између руског/рускословенског и српског народног језика праве разлику, као у нпр. <возлюбленный* / возлюбленный*> (ЈСП 1838а) (→ возлюблени).

У осталим примерима групе <ле> и <не> дате су са вредношћу /le/ и /ne/: <гледатель*> (ЈСП 1837); <колебаніе> (ЈСП 1828); <легкомысленный*> (ЈСП 1830а); <полезно> (ЈСП 1827) <прелесть*> (ЈСП 1837); <предчисленикь*> (ЈСП 1827); <силенный> (ЈСП 1828); <зане> (ЈСП 1830а); <неблагодарный> (ЈСП 1830б); <независимый> (ЈСП 1828); <поне> (ЈСП 1827) <понеже> (ЈСП 1830а; ЈСП 1838а) (→ гледатель, колебаније, лекомислени, полезно, прелест, предчисленик, силени, зане, неблагодарни, независими, поне, понеже) итд.

6.2.2.14. Графема <л> на крају слога

На крају слога <л> је могло имати двоструку гласовну вредност – (1) ону која је одговарала правописним правилима рускословенског језика: /l/ и (2) ону која се усталила код наших писаца 18. и 19. века: /l/ (Младеновић 1979: 121–123).

Код именица женског рода изведених од одговарајућих форми мушког рода на /-тель/ додавањем суфикса /-ица/-ница/, за шта имамо и потврде међу ексцерпираним лексемама (<любительница> (ЈСП 1838б) <любительница*> (ЈСП 1838б); <списательница> (ЈСП 1838а); <читательница> (ЈСП 1830а) (→ љубительница, љубительница, списательница, читательница)), претпостављамо да се <л> на крају слога могло изговарати палатално, као /l̥/²⁵⁴: <владателница> (ЈСП 1830б); <мучителница*> (ЈСП 1830б); <осіятелница*> (ЈСП 1838б); <попечителница*> (ЈСП 1827); <подпомагателница*> (ЈСП 1827); <ревнителница*> (ЈСП 1827); <спомагателница> (ЈСП 1830б); <строителница*> (ЈСП 1827; ЈСП 1838б) (→ владательница, мучительница,

²⁵⁴ Осим код лексема које припадају Ружичићевом или Голићевом говору где <л> на крају слога има вредност /l/ (Средојевић 2005: 48) <опорочителница*> (ЈСП 1838а) (→ опорочителница).

опорочительница, осиятельница, попечительница, потпомагательница, ревнительница, спомагательница, строительница).

Код осталих лексема изведених од именица на /-тель/ такође претпостављамо да се на крају слога <л> изговарало као /л̩/, али у разматраној грађи за то немамо доказа: <благодѣтель*> (ЈСП 1827; ЈСП 1830б) : <благодѣтелникъ*> (ЈСП 1827); <добродѣтель> (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б) : <добродѣтелный> (ЈСП 1830б), те смо у таквим ситуацијама приликом транскрипције остављали могућност изговора и са /л̩/, што је одговарало рускословенској/руској норми и са /л/, што је била гласовна вредност која се стабилизовала код наших писаца преддуковског и дуковског периода (Младеновић 1979: 121–122), (→ благодетелница / благодетельница, добродетелни / добродетельни) и сл. Лексеме које припадају репликама које изговарају Ружичић или барон Голић транскрибоване су само са /л/ (Средојевић 2005: 48), нпр. <благодѣтелни> (ЈСП 1838а); <обаятелный*> (ЈСП 1830а) (→ благодјетелни; обајателни).

У свим осталим примерима <л> на крају слога транскрибовано је у складу са ставом А. Младеновића (1979: 121–122), односно са /л/, нпр.: <волшебный*> (ЈСП 1838б); <началникъ*> (ЈСП 1827; ЈСП 1830б); <ополчити се*> (ЈСП 1828); <ползовати се*> (ЈСП 1827; ЈСП 1830а); <толкованѣ> (ЈСП 1828) (→ волшебни, началник, ополчити се, ползовати се, толковање) и сл.

6.2.2.15. Секвенца <ер> на месту вокалног /г/

Секвенцом <ер> у текстовима предстандардног периода развоја српског књижевног језика често је означавано силабичко /г/, те је ова грађијска група тако и транскрибована (Младеновић 1979: 113–114). Изузетак чине лексеме које припадају само двама Поповићевим јунацима – Ружичићу и Алекси Голићу.

Иако је Д. Средојевић нешто другачијег мишљења и сматра да сваку од оваквих лексема коју Ружичић изговара треба посебно разматрати (2005: 50), позивајући се на препоруке професора Младеновића (1979: 113–118), мислимо да је овде могуће применити доследно транскриптивно решење (као и у осталим ситуацијама, нпр. <ш>, секвенце <ле>, <не>, <л> на крају слога) и сваку од оваквих лексема у којима се појављује секвенца <ер> транскрибовати са /er/: <безсмертний, верхъ*, жетвовати, неисчерпаемый, непочерпаемый*, перси*, содержати, сердце / сердце, шмеркати> (ЈСП 1838а) (→ бесмертни, верх, жетвовати, неишчерпајеми, непочерпајеми, перси, содержати, сердце, шмеркати). Последњи наведени пример, будући једини у разматраном корпусу у којем српска лексема има секвенцу <ер> на месту силабичког

/r/ (што није била ретка појава код писаца предвуковског и вуковског периода)²⁵⁵, може да значи како је Јовану Стерији Поповићу било нарочито стало до тога да и помоћу овога елемента истакне језик којим Ружичић говори.

Када је реч о Голићу, у низу размене реплика са Марком, он каже: <Да сте вы Србинъ, я о тымъ не сумнямъ, но изъ тога не слѣдуе, да я Сербинъ нисамъ> (ЈСП 1830а: 20) или <Ово є языкъ Славено-Сербскій, то єсть, Србскій> (ЈСП 1830а: 20) при чему Марко, а касније и Јелица ову лексему увек користе са <р> као реализацијом вокалног /r/. Готово је сигурно да је Поповић са разлогом у једној реченици користио и <ер> и <р>, односно да је разлика у реализацији силабичког /r/ била намерна, те да је на тај начин још више истакао Голићево „славјанствовање”. Стога сматрамо да свако <ер> на месту силабичког /r/ код Голића може имати фонетску вредност /e/: <вертъ*, первородный*, Сербинъ, Сербљи, Сербскій, смертно, сердце, усердіе*, уштербъ> (ЈСП 1830а) (→ верт, первородни, Сербин, Сербљи, серпски, смертно, сердце, усердије, уштерб).

Још је једна лексема дата се вредношћу /er/ – глагол <дерзати> (ЈСП 1828) дат је у виду дублета (→ дерзати / дрзати) јер је неуобичајен за српски језик, иако уз њега имамо забележене и лексеме <дрзновеный*> (ЈСП 1830б) и <дрзновение> (ЈСП 1828) (→ дрзновени, дрзновеније).

Реализација слоготворног /r/ у виду секвенце <ре> транскрибована је са /re/: <древо*> (ЈСП 1830а).

6.2.2.16. Дистрибуција и функција апострофа

Апостроф је забележен у свега две лексеме, као њихова варијантна граfiјска реализација, и то са различитим функцијама:

(1) нејасно је да ли је реч о изостављеној фонеме /i/ (према руском *прилипнуть*) или апостроф има улогу безгласног слова <ъ> – <прилпнути* / прил’пнути*> (ЈСП 1838а)

---

²⁵⁵ „(...) *er* не мора имати искључиво фонетску вредност (*er=er*) већ и ортографску функцију означавања самогласничког *r* (*er=r* вокално). Ово друго, обележавање самогласничког *r* са *er*, могло се стабилизovati у граfiји српских писаца предвуковског и вуковског периода захваљујући (...) истоветним речима у нашем и руском језику, па се, из тих речи, такво означавање вокалног *r* (са *er*) могло преносити и на друге случајеве, на лексеме које нису заједничке поменути језицима. На тај начин је *er* могло проширити своју функцију обележавања вокалног *r* и на случајеве као што су: а) *герленџмъ* (=грлењем), *померчало* (=помрчало) (...) није искључена могућност да су се оне, или неке од њих, могле изговарати са *er* као настојање да се те речи русификују, односно подигну на ондашњи књижевнोजезички ниво, уношењем изговорног *er* место домаћег вокалног *r*” (Младеновић, 1979: 114–115).

(2) на месту синкопираног вокала – <великоможный / вел'коможный> (ЈСП 1828) /<велкоможный> (ЈСП 1838а).

6.2.2.17. Ортографски проседе

У разматраним примерима примењиван је традиционални предстандардни правописни проседе – својеврсна мешавина историјског и морфонолошког правописа,²⁵⁶ који подразумева бележење фонемског састава појединачних морфема, нпр.: <безсилный*> (ЈСП 1828); <вѣстникъ> (ЈСП 1828); <всеобщій> (ЈСП 1838а); <извѣстно> (ЈСП 1837); <яростный*> (ЈСП 1828) (→ бесилни, весник, всеопшти, извесно, јаросни) и сл.

---

²⁵⁶ „Историјски правописни принцип одражава некадашњи изговор, а не актуелно стање у језику. У српском језику овај правописни принцип је имао дугу традицију (тако је некад писано, на пример, <свѣтло> и <цвѣте> иако су на екавским просторима ови примери изговарани као [свѣтло] и [цвѣте]).

Морфо(фо)нолошким правописом обележава се фонемски састав појединачних морфема, а не речи (нпр. у руском и словеначком). Овај проседе представља један од два (други је фонолошки лингвистички повољна принципа. У правописима оних језика који их примењују најчешће се остварује комбинација та два принципа. Ту је однос говорења (читања) и писања транспарентан. (...) Овај правописни принцип налаже чување фонемске структуре префикса, суфикса и коренске морфеме, чиме се на писаном плану чува прозирност морфемске границе, док се према фонолошком проседеу бележи фонемски састав речи” (SUBOVIĆ–SREDOJEVIĆ–VJELAKOVIĆ 2012: 20; 79).

6. 3. СКРАЋЕНИЦЕ И ОЗНАКЕ

апс. суп.	апсолутни суперлатив
А	акузатив
в.	види
везн.	везник
Г	генитив
гл.	глагол / глаголски
гл. прид. трп.	глаголски придев трпни
грч.	грчки (старогрчки)
Д	датив
дем.	деминутив
ж	именица женског рода
зам.	заменица
И	инструментал
Изр.	израз (вишечлана лексичка јединица чији је један од конституената лексема која у датом чланку има статус одреднице)
импер.	императив
јд.	једнина
комп.	компаратив
Л	локатив
л.	лице
лат.	латински
м	именица мушког рода
мн.	множина
Н	номинатив
несвр.	глагол несвршеног вида
акт. парт. през.	активни партицип презента
акт. парт. прет.	активни партицип претерита
пас. парт. през.	пасивни партицип презента
предл.	предлог
през.	презент
прил.	прилог
с	именица средњег рода

свр.	глагол свршеног вида
суп.	суперлатив
УП.	упореди (односи се на синониме)
фиг.	фигуративно, секундарно значење
фр.	француски
s. p.	sine pagina (без пагинације)
*	
*	реконструисана, непотврђена форма
[...]	изостављен део текста
[+Г]	употребљава се са именском речју/синтагмом у генитиву
[+Д]	употребљава се са именском речју/синтагмом у дативу
[+А]	употребљава се са именском речју/синтагмом у акузативу
[+И]	употребљава се са именском речју/синтагмом у инструменталу
[+Л]	употребљава се са именском речју/синтагмом у локативу
/	или
< >	ортографске заграде
(≠)	лексема је забележена у другом значењу

А

АБИЈЕ прил. <абіе> *одмах, сместа*. наймилиі ми є унтералтунгъ у читаню кнѣига. / Ал. То се абіе дае видити, понеже кнѣига кодъ васъ стои (ЈСП 1830а: 21); Кажи му да ћу абіе доћи (ЈСП 1830а: 37); Ако сте дакле мое миле читательке раде, да се выше противъ Васъ ништа не пише, вы знате лекъ, пишете ми, и я ћу абіе у чувство доћи (ЈСП 1838б: s. p.);

АЗ (А: мене/мја; И: мноју) лична зам. <азъ> *ја*. Обаче на вѣсили, ким' образомъ моглъ бы азъ мало є пѣназь число подъ лихвою на сія вещи получити? (ЈСП 1838а: 54); ...сію да возму азъ въ супругу, немарећи, что со матерію єя будетъ (ЈСП 1838а: 71); Азъ єсмь Пѣснословецъ, и никтоже надомною (ЈСП 1838а: 75); Фараонові потомцы, разумѣйте мя, незнамъ ни за какову решконту (ЈСП 1838а: 77);

АЗИЈАТСКИ, -а, -о <Азіатскій*> *азијски*. ...да се од' единца, свое последнѣ подпоре растати мора, и у дальну землю, Азіатскомъ тигру нѣга оправити (ЈСП 1828: 25);

АНГЕЛ м грч. <ангель> *безазлена, невина љупка особа; оличење љупкости, доброте и узвишености*. само кадъ ме таковий ангель люби, я се никакове противности не боимъ (ЈСП 1830а: 35);

Изр. ~ ЗЕМНИ. *анђео земаљски*. Милево! ангеле земный шта ты учинити не можешъ! (ЈСП 1827: 72);

АНГЕЛСКИ, -а, -о грч. <ангелскій* / ангелскій*> *који је као у анђела*. Тебе самъ при подножію трона видила восхићена ангелскомъ лепотомъ, и очекиваюћа гласъ выпреногъ всемогущества (ЈСП 1828: 83); И доћиће оно ангелска моя Господична; мени є доволна ваша любовь, негледаюћи на цѣль нѣне забаве (ЈСП 1830а: 39); Чуйте ангелска Господична гласъ нашегъ вѣчитогъ роба, я васъ смертно любимъ (ЈСП 1830а: 33);

АНЂЕЛ м грч. <Андѣль*> *анђео*.

Изр. АНЂЕЛИ НЕБЕСНИ. *у хришћанској религији натприродно бестелесно крилато небеско биће у људском облику; чувар, избавитељ*. Андѣли небесниі! какве сладке надежде у срдце ми уливате (ЈСП 1827: 19);

Уп. АНГЕЛ (ЈСП 1827; ЈСП 1830а)

Вук – Рј.

АШЧЕ везн. <ашче> *ако, у случају да*. Да претворится въ каменъ мое тѣло, ашче знамъ за какову решконту (ЈСП 1838а: 76);

Б

БЕЗАКОНИЈЕ с <беззаконіе / беззаконіе / беззаконіе> **1.** *безакоње, стање без закона.*

Іов: Али онда могули узети Анчу. / Мит: Узми ако ћешь и Свраку, шта маримъ я. / Іов: Право, Анчица моя. Ихуху! (удари Ружичића) Панови чо су се змрзли; веру, треба быт' весели. / Душе нечестивый, очеса моя зрятъ премѣненіе отъ стоящихъ громно беззаконіе (ЈСП 1838а: 82);

2. *незаконито дело, недело, насилъе.* Каква е то смелость, каква продрзливость, какво беззаконіе законъ турскій погазити! (ЈСП 1827: 79); смртъ насъ обоицу чека ахъ збогъ беззаконія пакостногъ Бранковића (ЈСП 1828: 115); Тебе греј твога оца мучи, звера онога, кога е природа произвела, да чудовища надвышуе своимъ беззаконіемъ (ЈСП 1830б: 19); Ник. Онъ е любимаць наше миле Царице. / Ом. И ты то знашь Емару, то да не буде, разумешь ли, то да не буде, нити ће быти. Какво беззаконіе! (ЈСП 1830б: 33);

Вук – Рј. (безакоње)

БЕЗБЕДАН, -дна, -дно < безбѣданъ > *који је осигуран од опасности, обезбеђен, заштићен, сигуран; безопасан. ...живи безбѣданъ одъ ярости Синанове (ЈСП 1830б: 66);*

БЕЗБЕДНОСТ ж <безбѣдность> *стање онога који је безбедан, онога што је безбедно, сигурност. ...я самъ ове прси копляма непријателскимъ подлагао за безбѣдность твою и трона твога (ЈСП 1828: 95);*

БЕЗОРУЖНИ, -а, -о <безоружный* > *ненаоружан, голорук, без оружја. Ево те безоружногъ, дођи к' себи, и познай гди си... (ЈСП 1830б: 89);*

БЕЗУМИЈЕ с <безуміе> *безумље, безумност, лудило. ...некъ стваръ извиди, да се не превари; ер' позно раскаяніе само безуміе показуе (ЈСП 1828: 74);*

БЕСИЛНИ, -а, -о <безсилный* > *који је без силе, немоћан, нејак. А све пакости, кое землю стежу / Безсилне су и искрицу радости / Принети мени да бы разгалила / Облачно чело. (ЈСП 1828: 6);*

БЕСЛОВЕСНИ, -а, -о <безсловесный > *који нема способност говора (о животињама); који нема разума. о пријмите ме у ваше друштво тігрови и безсловесный скотови (ЈСП 1830б: 120);*

БЕСМЕРТНИ, -а, -о <безсмертный > *фиг. који има трајну, непролазну вредност и значај, славан, вечан, незабораван. Леп' е пауњ, и красанъ, и с' перѣмъ се дичи,*

али бы се постыдіо, да зна како кричи; каже безсмертний Досиѳей Обрадовичъ (ЈСП 1838а: 43);

БЕСПРЕКОСЛОВНО прил. <безпрекословно> *без поговора*. Г. Батић чувши да Господична таку партію добія, а нѣга оставля, наравно морао се огорчити и с' овомъ дѣвицомъ договорити, да га одъ васъ отргне. / Ал. Безпрекословно! (ЈСП 1830а: 58);

БЕСПРЕСТАНИ, -а, -о <безпрестаный*> *непрестан, непрекидан, вечит*. ...колико ноћи твоя майка проводи безъ санка, у горкой туги, и безпрестанымъ сузама... (ЈСП 1830б: 5);

БЕШЧЕЛОВЕЧНИ, -а, -о <безчеловѣчный> *нечовечан, бездушан, суров*. Тако сврши свирѣпій владатель, и безчеловѣчный отаць свое богомрско бытіе (ЈСП 1830б: 8);

БЕШЧЕСНО прил. <безчестно> *нечасно, непоштенно, срамотно*. И у моима є такође любимче мой! и зар' є безчестно кодъ свое супруге остати? (ЈСП 1828: 86);

БЕШЧЕСТИТИ несвр. <безчестити> *срамотити*. Орятинъ є онъ, кад' свою Супругу тако дає безчестити (ЈСП 1838б: 41);

БЕШЧИНИЈЕ с <безчиніе*> *недело, насилье, изгред, испад*. зар' бадава толике кавге и распре, толика несогласія и безчинія по нъой біяу? (ЈСП 1827: 1)

БЕШЧИСЛЕНИ, -а, -о <безчисленный*> *безбројан, небројен*. Руж: Розичичу, ты досягнешъ безчислены вѣки, / Прославився между человѣки, / Слава твоя останеть до конца, / Сподобився лауроваго вѣнца (ЈСП 1838а: 83);

БЕШЧУВСТВЕН, -а, -о <безчувственъ> *без свести, бесвестан*. Милошь [...] безчувственъ пада на землю, на нѣга са сви страна нагрѣу Турци (ЈСП 1828: 109); Станте свирѣпи, безчувствена повичемъ... (ЈСП 1830б: 71);

БИВШИ, -а, -е <бывшій> *пређашњи, прошли*. Позоріе 9 / Бывшій и Петаръ (ЈСП 1837: 20); Позоріе 8. / Сара, Фема, бывшій (ЈСП 1838а: 72);

Уп. ПРЕЂАШЊИ (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830а; ЈСП 1830б; ЈСП 1837; ЈСП 1838а; ЈСП 1838б).

БИТИЈЕ с <бытіе> *битисање, постојање; живот*. Тако сврши свирѣпій владатель, и безчеловѣчный отаць свое богомрско бытіе (ЈСП 1830б: 8); Вук – Рј. (биће)

БЛАГОВОЉЕНИЈЕ с <благоволеніе> *добра воља, доброта, милост*. Све ове искључава Царичино к'мени благоволеніе (ЈСП 1830б: 58);

БЛАГОДАРАН, -рна, -рно (-рни, -рна, -рно) <благодаранъ / благодарный*> *који одаје признање некоме због учињеног добра, захвалан.* какви ће се благослови на васъ изливати, кадъ по мирномъ полю благодарна пастырка и невинно пастырче умиляте гласе развоявати почне! (ЈСП 1828: 23); ахъ утри мокре твое трепавице любезна моя, не припятствуй, да благодаранъ сынъ отечеству услугу покажемъ... (ЈСП 1828: 84); ...зидай нѣну срећу, она ће ти благодарна бити (ЈСП 1830б: 74);

БЛАГОДАРИТИ свр. и несвр. *изразити, изражавати коме захвалност за учињено дело.* ...теби тѹ Отечество помотъи, отѹ да ти благодаримъ, што си ме на овай светъ извело (ЈСП 1827: 20); мы неможемо Богу и Пророку довольно благодарити, што намъ таке владателѣ шилѣ (ЈСП 1827: 24); Милошу ты мы недашь ни благодарити (ЈСП 1828: 16); О небо! теби благодаримъ (ЈСП 1828: 16); Г Баронъ, я вамъ не могу доста благодарити, што сте ме пробудили изъ сна (ЈСП 1830а: 40); Господине я вамъ на вашей любви, и выспренной о мени благонаклонности теплѣйше благодаримъ (ЈСП 1830а: 49); Я вамъ за то особито благодаримъ (ЈСП 1837: 52); Фема: Данась узымамъ честь айнодловати васъ на ручакъ. / Сара: Благодаримъ (ЈСП 1838а: 8);

БЛАГОДАРНОСТ ж <благодарность> *захвалност.* Ово чувство чинисе, да намъ є од природе дато, као нека благодарность, кою мы древности као сединома украшеномъ старцу показуемо (ЈСП 1827: VI); Осетьашъ ли ты за то мени благодарность? (ЈСП 1827: 32); ...у ватру тѹ скочити, ако узктешъ, и єдва тѹ ти мрву благодарности мотъи показати (ЈСП 1827: 35); Дакле чуй, какавъ самъ ноѣсѣ санъ имао, и ако ми га протолкуешъ, тако ми вера помогла, сугубу ѣшеъ благодарность од' мене искусити (ЈСП 1828: 51); Свомъ любезномъ Пріятелю дѣлце ово нѣговомъ помоѹ трошкомъ издано за знакъ Явне и чисте благодарности посвеѹе Сочинитель. (ЈСП 1830а: s. p.); Благодарности благи знацы / Солнцу есу подобни, / С' благодатны кое зраци / Тму одъ свѣта прогони (ЈСП 1838а: 50);

Уп. БЛАГОДАРСТВО (ЈСП 1827)

БЛАГОДАРСТВО с *захвалност*; в. БЛАГОДАРНОСТ. ...ер' самъ нарушіо оно благодарство, скоимсусе мои предцы поносили... (ЈСП 1827: 86);

БЛАГОДАТНИ, -а, -о <благодатный> *који доноси добро, срећу, корист; благотворан, користан.* Миръ мати велиш, и я миръ любимъ, у миру земля благодатне плоде свое нами богато излива, у миру се устави и укази чине (ЈСП 1827: 7); ...законы

и устави, цркве и олтари благодатный миръ желе, и трудолюбивый земледѣлацъ чезне за нѣмъ (ЈСП 1828: 19); Као што после жестоке олуе, и страшне грмљавине благодатно сунце умилнѣ зраке просипа... (ЈСП 1828: 21); ...кадъ га благодатна времена рука едномъ изъ твои прѣю изчупа, онда ће ти цвѣтъ радости цвѣтати почети (ЈСП 1830б: 113); Благодарности благи знацы / Солнцу есу подобни, / С' благодатны коѣ зраци / Тму одъ свѣта прогони (ЈСП 1838а: 50);

Вук – Рј. (благодетан)

БЛАГОДЕЈАНИЕ с <благодѣяніе / благодѣяніе> *добро дело, добротворство*. веће бы ми ово благодѣяніе одъ Бога было, него круна половине света (ЈСП 1830б: 10); Та то є благодѣяніе човека угѣшити, кои оће да падне у очаяніе (ЈСП 1837: 38);

БЛАГОДЕТЕЛНИЦА / БЛАГОДЕТЕЉНИЦА ж <благодѣтелница*> *добротворка*. ПЕДРАГОЈ И РОДОЛЮБИВОЈ МАТИЦИ СРБСКОЈ усрдной ПРОСВЕЩЕНІЯ НАРОДНОГЪ ПОДПОМАГАТЕЛНИЦИ РЕВНИТЕЛНИЦИ БЛАГОДѣТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

БЛАГОДЕТЕЉ м <благодѣтель*> *добротвор*. ...не бойсе выше зли ветрова, ер' благодѣтеля имамо... (ЈСП 1827: 35); Благодѣтели књижевства Кои се на сваку србску књигу пренумерирају (ЈСП 1830б: s. p.); Гди годъ има несрећны, ту има и благодѣтеля... (ЈСП 1830б: 40);

БЛАГОДѢТЕЛНИ, -а, -о <благодѣтельный*> *милосрдан*. Коя ню у восхищеніе доводи, естъ благодѣтелна Муза (ЈСП 1838а: 47);

БЛАГОЗРАЧНИ, -а, -о <благозральный*> *леп, красан*. (Евици) / Благозрачна Хелено. / Ев: Моє є име Евица (ЈСП 1838а: 40);

БЛАГОНАДЕЖНИ, -а, -о <благонадеждній / благонадеждный > *поуздан, у кога се полагају велике наде (уз име приликом ословљавања)*. Благонадеждній Гавр. Марковичъ (ЈСП 1837: 59); Ученицы Гимназіе Благонадеждне Јуноше (ЈСП 1838а: 87); благонадеждный Ученицы Гвмн. (ЈСП 1838а: 88); Благонадежд. Јуноша, Јоаннъ Шилићъ (ЈСП 1838б: 58);

БЛАГОНАКЛОНОСТ ж <благонаклонность*> *пријатељско расположење према некоме, предусретљивост, љубазност*. Господине я вамъ на вашей любви, и выпрнной о мени благонаклонности теплѣйше благодаримъ (ЈСП 1830а: 49);

БЛАГОПОЛУЧИЈЕ с <благополучіе> *срећа, благостање, напредак*. ...ер' гди Отечество страда, ту и мое благополучіе убитацъ трпи (ЈСП 1828: 10); ...закуни ми се тако ти Створителя, да нећеш нѣномъ благополучію яму копати (ЈСП

1830б: 95); ...какво бы наше благополучіе было, да смо у своіой земљи (ЈСП 1830б: 104);

БЛАГОРОДАН, **-дна**, **-дно** (-дни, -дна, -дно) <благороданъ; благородній / благородный> **1.** *племенит, добар, душеван.* намера є моя благородна, нико ме од' нѣ отвратити нетѣ (ЈСП 1827: 23); ...познаемъ му наравъ, познаемъ духъ благороданъ, ніе тай порокъ Светислава мога (ЈСП 1827: 91); отворите искрене ваше прси благородни сынови отечества... (ЈСП 1828: 18); Искренне твое прси за благость и благородно величество скроене, сваке злобе и злурате зависти чисте... (ЈСП 1828: 23); ...наиблагородніи є даръ неба, што люди имаду, пріятелство... (ЈСП 1830б: 108); ...иди сунце мое, мое све, што є благородно (ЈСП 1830б: 96); Фема: Молимъ, вы сте гошѣа. / Сара: Вы сте благородни (ЈСП 1838а: 65);

2. (само одр.) *који је високог, племенитог рода, (често као титула уз име).* Благор. Г. Тока Ранковичъ каси: (ЈСП 1827: s. p.); Благородній Господинъ Иоаннъ Миленковић (ЈСП 1828: s. p.); Ал. Любимъ десницу. (седне) Я увекъ желимъ на овомъ момъ путешествію са Сербљима найпаче благороднымъ у познатисе (ЈСП 1830а: 18); Послани одъ Благор. Г. Феодора Иоановича (ЈСП 1837: 56); Мое є племе благородно... (ЈСП 1838б: 26); Благородна Госпожа Евстахія отъ Арсичъ перва списательница Србска (ЈСП 1838а: 87); Благородный Господинъ Георгій отъ Зако, землѣдерж. (ЈСП 1838а: 87); Благородный Гд. Петаръ Матићъ (ЈСП 1838б: 52);

БЛАГОРОДНО прил. *племенито, отмено, добро.* Вы весма благородно чувствуете (ЈСП 1830а: 35); О! молимъ, они и немогу любовь благородно чувствовать (ЈСП 1830а: 33);

БЛАГОРОДСТВО с **1.** *племство.* ...сузе пролива видетъи крайню погибель Благородства Србскогъ (ЈСП 1827: VII);

2. *племенитост, племіћко порекло.* ніе Сербія на єдногъ Бранковића спала, кой гледи само да надува свое име, свою славу и благородство (ЈСП 1828: 13);

БЛАГОСЛОВ м <благословъ> *милост коју бог излива на некога, на нешто, божја милост, дар божји.* какви ће се благослови на васъ изливати, кадъ по мирномъ полю благодарна пастырка и невинно пастырче умиляте гласе развоявати почне! (ЈСП 1828: 23); Народъ є богобоязливъ, и нѣгова богобоязливость благословъ зактева (ЈСП 1828: 51);

Вук – Рј.

БЛАГОСЛОВЕНИ, -а, -о <благословенный*> *који је примио благослов, на коме се излива благослов.* Дакле ево щите пернатый благословене Сербіе, достоянь си, да се сынъ мой назовешь... (ЈСП 1828: 24);

УП. БЛАЖЕН (ЈСП 1830б; ЈСП 1838а);

Вук – Рј.

БЛАГОСЛОВИТИ свр. 1.фиг. *обдарити неког нечим као знаком божје милости.* ...тебе е небо благословило, ты си срећна пресрећна девојка (ЈСП 1830б: 18);

2. *дати благослов, пожелети некоме срећу.* Муфтія ій благослови, и онъ се с' ніомъ као туђинкомъ венча (ЈСП 1830б: 7);

Вук – Рј.

БЛАГОСТОЈАНИЈЕ с <благостояніе> *благостање; стабилност, напредак, добро стање.* благостояніе Сербіе, ко коему я неусилно тежимъ, на то насъ е навело, да се платежу подвргнемо (ЈСП 1828: 18); ако с' тобомъ за благостояніе отечества посветимъ, я ћу се за срећногъ држати... (ЈСП 1828: 13); Я самъ поитіо амо тѣшити те, чуюћи, да ти е еданъ тигерь благостояніе порушіо... (ЈСП 1830б: 37); какавъ раздоръ узнемируе твое благостояніе... (ЈСП 1830б: 71);

БЛАГОУМИЉЕНИ, -а, -о <благоумилъный*> *скрушен.* Само благоумилъно Нумфа и Грація обаяніе може Ружичићево существо восхитити (ЈСП 1838а: 36);

БЛЕШЧАТИ несвр. <блещати*> *блистати, јарко сијати, светлети.* Миръ тебѣ Хелено, очеса твоя звѣздоносно блещать (ЈСП 1838а: 70);

БЛИСТАТЕЛНИ / БЛИСТАТЕЉНИ, -а, -о <блистателный> *блистав, сјајан.* ...сунце се у блистателный престоль преобрати, на комъ непостижимо величество сеђаше обколъно небеснима хорма (ЈСП 1828: 83);

БО речца. *нак.* положеніе бо Србаля за сада е таково, да ако бы кои [...] исклучително на Књигописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно”) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VI); не достоить бо високопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати... (ЈСП 1838а: 52);

БОГОБОЈАЗЉИВ, -а, -о <богобоязливъ> *који се боји бога, побожан, богобојажљив.* Народъ е богобоязливъ, и нѣгова богобоязливость благословъ зактева (ЈСП 1828: 51);

БОГОБОЈАЗЉИВОСТ ж <богобоязливость> *особина онога који је богобојажљив, побожност, скрушеност.* Народъ е богобоязливъ, и нѣгова богобоязливость благословъ зактева (ЈСП 1828: 51);

Вук – Рј. (богобојазан)

БОГОМРСКИ, -а, -о <богомрскій*> *нечастан, безбожан.* Тако сврши свирѣпий владатель, и безчеловѣчный отаць свое богомрско бытіе (ЈСП 1830б: 8);

БОДРИ, -а, -о <бодрый*> *будан, неуморан.* ...несретньо стадо твое безъ пастыра, безъ бодрогъ чувара оставше (ЈСП 1827: 94);

БОЖЕСТВЕНИ, -а, -о <божественый> **1.** *онај који је надахнут вером у бога; посвећен богу.* колико самъ жаліо оне божествене люде кои су се насъ ради може быти узнемирили. / Сум. Ахъ ваше є паденіе цео манастирь у жалость бацыло... (ЈСП 1830б: 3); О куд' ми срећу подижешъ Божественый Старче! (ЈСП 1830б: 78); **2.** *који је надахнут богом.* Любви бо-же-ствен – – паклена любви! (ЈСП 1827: 19);

БОЖЕСТВО с *божанство.* О, какво Божество изъ тебе говори высокій старче (ЈСП 1830б: 32); Любимъ као Анђела, као неко Божество предамноъ (ЈСП 1830б: 79);

БРАКОСОЧЕТАНИЈЕ с <бракосочетаніе> *брак.* ...но познато є, да се тек' таква любовь као знатна почитує, и у три части Романа издає, гди є бракосочетаніе на какавъ годъ начинъ припрећено было (ЈСП 1837: 40);

БУДУШТИ, -а, -е <будуши> *који ће тек бити, настати, који ће тек доћи, следећи, идући, наредни, доцнији.* Ово є Баронъ Голић, мой будуши супругъ (ЈСП 1830а: 54); Найпосле дође речъ о вашой будушой срећи (ЈСП 1837: 38); Дакле я вамъ честитамъ вашу будущу срећу (ЈСП 1837: 38);

БУДУШЧНОСТ ж <будущность> *оно што ће се десити, будући догађаји; будући живот.* О како ме садъ воображеніе води на будущность, кадъ будемо у верту сeditи, подъ каквимъ лиснатимъ древомъ (ЈСП 1830а: 34);

В

В предл. [+А] <въ> у. Сестро Мелеагрова богомъ преобращена въ ѱурку! (ЈСП 1838а: 39); Да претворится въ каменъ мое тѣло, аще знамъ за какову решконту (ЈСП 1838а: 76);

УП. ВО (ЈСП 1838а); ВА (ЈСП 1828):

ВА предл. [+А]

Изр. ~ ИМЕ ОЦА. *део молитве, обично на крају; зазивање Бога.* Господине чувай очи, ей тужанъ пропадосмо (*пође напредъ, и єдномъ рукомъ заклони очи свое, а другомъ се крсти*) ва име оца (ЈСП 1828: 37);

Вук – Pj.

ВАЖНОСТ ж <важность> *вредност, значај, улога; утицај, моћ*. ... женска персона мора одъ велике важности быти, коя ће таку любовь у серцу младића каквогъ возбуди (ЈСП 1830а: 33); Ямачно бы иста важность / Читателя ню достигла, / Кою дѣла Твои сѣйность / Есть предъ Светомъ себи дигла (ЈСП 1838а: s. p.);

ВЕЛИКОДУШНИ, -а, -о <великодушный> *срчан, одважан, јуначан, неустрашив*. ...а вы великодушни отечества сынови! будите участницы данашнѣ мое радости (ЈСП 1828: 24);

ВЕЛИКОМОЖНИ / ВЕЛКОМОЖНИ, -а, -о <великоможный / вел'коможный / велкоможный> *који има велику моћ, велику снагу*. Великоможный Кнеже! да се Милошевѣ советъ на користь Сербіе клони, ко се може сумняти праву народность почитујући (ЈСП 1828: 21); Вел'коможна царице/Свега света видимога,/Прійми ове жертвице/Нашегъ труда покорнога (ЈСП 1828: 110); Велкоможный трбуве, / Твоє силне меуве / Гоне гладногъ певати (ЈСП 1838а: 43);

ВЕЛИЧЕСТВЕНО прил. *на величанствен начин, узвишено, достојанствено*. Лазар: (величествено) послушай Муамедове вере почитателю... (ЈСП 1828: 22);

ВЕЛИЧЕСТВО с 1. *титула владара или других великодостојника*. но іошт' имамъ твоѣмъ величеству пријавити пришествіе Турскогъ посланика (ЈСП 1828: 17);

2. *величанственост, узвишеност, достојанственост*. Искренне твое прси за благость и благородно величество скроене, сваке злобе и злураде зависти чисте... (ЈСП 1828: 23); као да се ново величество из' твои очію смѣшаше, кое є у моему срдцу стогубу радость приумножавало (ЈСП 1828: 28);

ВЕРТ м <верть*> *баишта*. О како ме садъ воображеніе води на будущность, кадъ будемо у верту седити, подъ каквимъ лиснатымъ древомъ (ЈСП 1830а: 34);

ВЕРХ м <верхъ*> *највиша тачка, највиши, најистакнутији део брда или планине*. ...тако є и име „Ружичићъ” Царъ на верху Парнаса... (ЈСП 1838а: 38);

ВЕС, вса, все (Г мн.: всех) прил. зам. <весь*> *сав, сва, све*. Аморова стрела нека ме уязви, нека ми срдце исчупа, и на поруганіе всѣхъ искреннолюбящихъ преда... (ЈСП 1830а: 34);

ВЕСМА прил. *веома, врло*. Изрядно; вы весма изрядно изговарате (ЈСП 1830а: 23); То ми є вирклихъ весма мило, да самъ се с' вами упознала (ЈСП 1830а: 28);

ВЕСНИК м <вѣстникъ> *гласник*. Иде вѣстникъ побѣде, доноси ти радость (ЈСП 1828: 114);

ВЕЧНОСТ ж <вѣчность> особина или стање онога што је вечно, бесмртност, временска бесконачност. ...нѣнь є путь трнѣмъ покривень, кои є у вѣчность води... (ЈСП 1830б: 15); ...води ме у вѣчность, гди нећу боль осећати... (ЈСП 1830б: 97);

ВЕШЧ ж <вещь*> ствар, предмет. Обаче на вѣсили, ким' образомъ могль бы азъ мало є пѣназь число подъ лихвою на сїя вещи получитьи? (ЈСП 1838а: 54);

ВЕЩЕСТВЕННОСТ ж <вещественность*> материјалност, телесност. Слушай само: „Нищетенъ вразумляй тысящегубою хоругвоносящею вещественностию” разумеш ли ме? (ЈСП 1830а: 10)

ВЗИРАТИ несвр. <взырати*> гледати, посматрати. молимъ да бы с' Господичнномъ у бракъ ступили, не толико новаца ради, колико найпаче взыраюћи на нѣну лепоту, штеллунгъ и воспитаніе (ЈСП 1830а: 50);

ВЗЈАТИ (1. л. јд. през.: возму) свр. <взяти*> узети. ...сїю да возму азъ въ супругу, немарећи, что со матерію єя будетъ (ЈСП 1838а: 71); Эше едино. Да не уразумѣть никтоже, яко подъ лихвою взяль єсмь (ЈСП 1838а: 54);

ВЗОР м <взорь*>

ИЗР. ПРЕДСТАВЛЯТИ СЕ ВЗОРУ. *представљати се, приказивати се.* О како се моме взору совесть представля! (ЈСП 1830б: 52);

ВИДЕНИЈЕ с <видѣніе*> необично јављање у сну или на јави, привиђење, утвара. Мил. Али шта те у трепеть приводити верна любо моя!/Вук. Ужасна видѣнія любезный мой! (ЈСП 1828: 83); у каквомъ се станю душа моя наоди, каква друга видѣнія сердце су ми трзала! (ЈСП 1828: 83);
Вук – Рј. (виђеније) (≠)

ВИДИМИ, -а, -о <видимый*> видљив, који се може видети. Вел'коможна царице / Свега света видимога, / Пријми ове жертвице / Нашегъ труда покорнога (ЈСП 1828: 110);

ВИНОВНИК м <виновникъ*> узрочник, кривац. ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ [...] ПРВОЙ ИСКУСНОЙ МЕТОДИЧНЕ АМВРОЗИЕ СТРОИТЕЛНИЦИ ВИНОВНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

ВИСОКОБЛАГОРОДНИ, -а, -о <высокоблагородній> (само одр.; уз имена особа на високом положају), племенити. Высокоблагородній Господинъ Армен Копитаръ (ЈСП 1828: s. p.); Высокоблагородніи. Г . Іереміа Гагићъ, Росіско-Імператорскіи Совѣтникъ (ЈСП 1828: s. p.); Высокоблаг. Г. Цветко Раіовичъ, Императорско-Російскаго ордена святаго княза Владимира 4. степена креста

кавалѣръ (ЈСП 1838а: 88); Высокоблагород. Г. Голубъ Петровичъ (ЈСП 1838б: 55);

Уп. високородни (ЈСП 1827; ЈСП 1838а); почтенородни (ЈСП 1838а; ЈСП 1838б);

ВИСОКОДОСТОЛЪЕЛШИ, -а, -е суп. од *високодостојни* <высокодостойнѣйшій / високодостойнѣйшій> (уз имена особа на високом положају) *веома достојан.* преосвященнѣйшій и Высокодостойнѣйшій Господинъ Лукіанъ Мушицки, православный Епископъ (ЈСП 1828: s. p.); Пречестнѣйшій и Високодостойнѣйшій Господинъ (ЈСП 1830б: s. p.);

ВИСОКОПАРЈАШЧИ, -аја, -еје акт. парт. през. од (*високо*) *парити* <высокопарящій*> фиг. *који машта, сањари, заноси се.* не достоить бо высокопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати... (ЈСП 1838а: 52);

ВИСОКОПОЧИТАЈЕМИ, -а, -о <высокопочитаемый*> (само одр.) (уз имена особа на високом положају) *високопоштовани.* Я знамъ, моя высокопочитаема Госпоже! (ЈСП 1838а: I); Єли дакле чудо, мое высокопочитаема Матроне, да се сада не разсрдимъ, и у лютини штогодъ противъ женскогъ пола напишемъ (ЈСП 1838б: s. p.);

ВИСОКОПРЕОСВЈАШТЕЊЕЛШИ, -а, -е суп. од *високопреосвјаштени* <высокопреосвященнѣйшій> *високопреосвештени, титула архиепископа и митрополита у православној цркви.* Високопреосвященнѣйшій и высок. Г. Максимъ Мануйловичъ (ЈСП 1830б: s. p.);

ВИСОКОРОДИЈЕ с <высокородиѣ> (уз име) *благородство (титула).* Его Высокородиѣ Господинъ Ефремъ Обреновичъ (ЈСП 1827: s. p.);

ВИСОКОРОДНИ, -а, -о <высокородный> (само одр.) *племенити* (уз имена особа на високом положају). в. ВИСОКОБЛАГОРОДНИ. Высокор. Г. Савва Тюкюли от Кеверем. (ЈСП 1827: s. p.); Высокородный Г. Яковъ Живановичъ Директоръ Княж. Канц. (ЈСП 1838а: 98); Высокородный Г. Філозофъ, кад' бы среѣна была іошт' еданъ путь ваше очи на мене обратити... (ЈСП 1838а: 70);

ВИСОКОУЧЕНИ, -а, -о <высокоученый> (само одр.) *веома учен, високообразован; веома мудар* (уз имена особа на високом положају). Высокоучен. Г. Андреи Кухарскій (ЈСП 1828: s. p.); высокоученомъ господину ГАВРІЙЛУ ПЕКАРОВИЧУ МЕДИЦИНЕ ДОКТОРУ свомъ любезномъ пріятелю посвеѣно (ЈСП 1837: s. p.); Высокоученый Г. Іоаннъ Стеичъ (ЈСП 1838б: 59);

Высокоученый Господинъ Вукъ Стефановичъ Караджићъ философіе Докторъ и различнихъ ученихъ друштва членъ (ЈСП 1838а: 90);

ВИСПРЕНИ, -а, -о <выспренный* / выпренный*> *узвишени*. Ху! шта я видимъ; коси ты выспрено существо... (ЈСП 1828: 83); Тебе самъ при подножію трона видила восхићена ангелскомъ лепотомъ, и очекиваюћа гласъ выспреногъ всемогущества (ЈСП 1828: 83); Господине я вамъ на вашей любви, и выспренной о мени благонаклонности теплѣйше благодаримъ (ЈСП 1830а: 49); Непочерпаема Сумфонія выспренныхъ духовъ умность своихъ Приверженика воспламенява (ЈСП 1838а: 36); Тада ће (хм) Сунце / Сяйно сво лице, / У Хелене оку / И выспреномъ скоку. / С' радостію гледат'... (ЈСП 1838а: 49); Найвыспреннии Неба даръ есть Стихотворство (ЈСП 1838а: 70);

ВЯШЧАЈШИ, -а, -е суп. од *велик* <вящайшій*> *највећи*. све я с' вящайшымъ любопытствомъ слушамаъ, што бы мое искусство обогатило (ЈСП 1830а: 31);

ВЈЕДЈЕТИ (2. л. јд. през.: вјеси) несвр. <вѣдѣти*> *знати*. Вѣси ли ты, что есть языкъ Славянскій? (ЈСП 1838а: 53); Бози, вскую азъ не вѣдалъ тое (ЈСП 1838а: 77);

ВЈЕЖЕСТВО / ВЕЖЕСТВО с <вѣжество> *знање, образовање*. Онъ є из' Славоніе, и садъ путуе, да бы своя вѣжества іошть искусствомъ обогатио (ЈСП 1830а: 17); Ваша Господична кћи дивнымъ разумомъ и пространымъ вѣжествомъ тако су ме обвезали, да се отнюдь растати не могу (ЈСП 1830а: 29); ...ты си досадъ Паша, то є мало за твое вѣжество... (ЈСП 1830б: 107);

ВКУС м <вкусъ> *укус, систем естетских погледа, појам, схватање лепог*. ер' самъ я вѣжества прилѣжаніемъ распространію, вкусъ изобразію, чувства отончао (ЈСП 1830а: 19); ...никакве друге слике нема, осимъ прве єднаке Ідее, кою смо обоица – Вайссе за волшебну оперу (Zauber Oper) я пакъ за природну комедию, свакъ по свомъ свиђеню и вкусу, употребили, и израдили (ЈСП 1838б: s. p.);

ВЛАДАЈУЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *владати* <владаюћій*> *који влада*. мене овде владаюћемъ Цару продаду да робуемъ (ЈСП 1830б: 2);

ВЛАДАТЕЉ м <владелецъ> *владар*. Владателю правоверный! допусти робу твою, да и онъ кою речъ рекне (ЈСП 1827: 24); мы неможемо Богу и Пророку довольно благодарити, што намъ таке владателѣ шилѣ (ЈСП 1827: 24); Высокій Србства владателю! извинный нечаяный долазѣ покорногъ служителя... (ЈСП 1828: 61); То у очи крстногъ имена нашегъ доброгъ владателя! (ЈСП 1828: 70); У овомъ граду царевао є некій Ас-Біухъ Исмаиль, суровъ и свирѣпій владатель (ЈСП 1830б: 7);

Тако сврши свирѣпій владатель, и безчеловѣчный отаць свое богомрско быгїе (ЈСП 1830б: 8);

ВЛАДАТЕЉНИЦА ж <владателница> *владарка*. Мила наша владателнице... (ЈСП 1830б: 14); Нїе ово твой греї мила моя владателнице... (ЈСП 1830б: 17); Ты си наша владателница, наше светило и сунце (ЈСП 1830б: 20);

ВЛАДЕТЕЉСТВО / ВЛАДЕТЕЉСТВО с <владѣтелство*> *владавина, власт*. Благо теби стубу владѣтелства (ЈСП 1828: 38);

ВЛИТИ* свр. *улити*. Кад' бы моя Кнїига была / Любка, кано лице Твое, / И сву скромность у се влила, / Коя краси нрави Твое (ЈСП 1838а: s. p.);

ВЛОЖИТИ свр. *уложити, ставити*. Несмыслене, не достоить тебѣ языкъ вложити на музъ любимца (ЈСП 1838а: 75);

ВНИМАТЕЉНО / ВНИМАТЕЉНО прил. <внимателно> *пажљиво*. Што се пакъ Читательки тиче, нїма право оставляамъ онда судъ изрећи, кад' кнїигу внимателно прочитале буду (ЈСП 1838б: s. p.);

ВНИМАТИ* несвр. *пажљиво слушати*. Гледай овде и све добро внимај (ЈСП 1828: 38);

ВНУТРЕНИ, -а, -е/-о <внутреный*> *унутрашњи, унутарњи*. Цар. (после дугогъ внутренѣгъ бореня) (ЈСП 1830б: 41); Син. (узме стрелу, постои, неколико с' нїомъ у внутреномъ боренїю...) (ЈСП 1830б: 94);

ВО предл. [+Л] <во> у. в. в. Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шећеръ возносится во языкъ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52);

ВОВЕРИТИ свр. <вовѣрити*> *оверити, потврдити*. Г. Баронъ, никако неће, да ми вовѣри векслу (ЈСП 1830а: 41);

ВОЗБУДИТИ свр. <возбудити> *пробудити*. ... женска персона мора одъ велике важности быти, коя ће таку любовь у сердцу младића каквогъ возбудити (ЈСП 1830а: 33);

ВОЗГРЈЕВАТИ несвр. <возгрѣвати*> *узбуђивати, распламсавати, оживљавати*. Хелено моя, твое (хм хм) лице, возгрѣваеъ мое (хм хм) сердце (ЈСП 1838а: 76);

ВОЗДУХ м <воздухъ> *ваздух*. Буна се страшно прелива, вика, ека, и пуцнява воздухъ пробїа (ЈСП 1828: 108);

Изр. КУЛЕ ПО ВОЗДУХУ ЗИДАТИ. *заносити се фантазијама, неостваривим замислима*. гди сте сад' она времена, кад' самъ куле по воздуху зидао... (ЈСП 1827: 13); седи ту, па уздыши, и куле по воздуху зидай (ЈСП 1830б: 30);

ВОЗДУШНИ, -а, -о <воздушный> *ваздушаст, лак.* ...А духъ Стихотворца лети / Преко поля, преко брега, / Преко воздушнога снега, / На високой Парнасъ... (ЈСП 1838а: 35); Тамо се мы стихотворцы на воздушны крылы пенѣмо... (ЈСП 1838а: 41);

ВОЗЪУБЛЕНИ, -а, -о <возлюбленный* / возлюбленный*> *веома вољен, драг.* Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шеѣръ возносится во языцѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52); Не жена возлюбленная Хелено, но Нумфа любящаго ти Святозаря (ЈСП 1838а: 70);

ВОЗМОШЧИ свр. <возмощи*> *моћи.* и понеже пѣнзаци не имѣю, да поидеть сей сать у залогъ, да бы возмогль печатати сей Епѣталаміумъ (ЈСП 1838а: 52);

ВОЗНОСИТСЯ несвр. <возноситисѣя*> *уздизати се.* Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шеѣръ возносится во языцѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52);

ВОИСТИНУ прил. <воистину> *уистину, истински, заиста, стварно.* воистину, я на цѣломъ момъ путешествію нисамъ тако нѣжну тако любведостойну дѣвицу нашао, као што сте вы (ЈСП 1830а: 39); воистину, сей образъ естъ идилскаго живота... (ЈСП 1838а: 71);

ВОЛШЕБНИ, -а, -о <волшебный*> *чаробан, диван.* Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА [...] Рода Човеческогъ господствующимъ Робкиняма волшебно ово огледало посвећуесе (ЈСП 1838б: s. p.); ...никакве друге слике нема, осимъ прве еднаке Идее, кою смо обоица – Вайссе за волшебну оперу (Zauber Oper) я пакъ за природну комедию, свакъ по свомъ свиѣненю и вкусу, употребили, и израдили (ЈСП 1838б: s. p.);

ВОЛШЕБНИЦА ж *чаробница.* ...знашь како су ми оне волшебнице прорыщале (ЈСП 1828: 65); Зла волшебница претворила є лепоту Хелене у руготу Хекубе (ЈСП 1838а: 48); Дође мило време, / Да волшебница бreme / Са Хекубе свуче, / И у Грацию обуче (ЈСП 1838а: 48);

ВООБРАЖЕНИЈЕ с <воображеніе* / воображеніе> *машта, уобразиља, фантазија, имагинација, замисљање.* ...нѣгова распалѣна сила воображенія до Крушевца се простире... (ЈСП 1827: VI); нѣгова душа повесть какву читаютьи у прошле векове повратъсе, и силомъ воображенія нѣи очима представля, сравниваютьи ондашнѣ поступке се саданьима (ЈСП 1827: IX); Стани Иване, нећу я тебе празнымъ воображенія речма морити... (ЈСП 1828: 11); каква ће моя радость быти ако се ове речи укажу некада као плодъ слабогъ воображенія! (ЈСП 1828:

81); О како ме садъ воображеніе води на будущность, кадъ будемо у верту седити, подъ каквимъ лиснатимъ древомъ (ЈСП 1830а: 34); О, ово є само плодъ жаркогъ воображенія... (ЈСП 1830б: 106); У есени живота мога стаћу, и у высъ воображеніемъ попевшійсе, кадъ на пролеће погледимъ, како ће ми бити! (ЈСП 1830б: 113); А кад' аморети дођу на повѣщеніе, и кадъ усхтемъ Венусъ пояти, и кадъ ми Граціе воображеніе обузму, гди є оригиналь? (ЈСП 1838а: 44);

ВООПШТЕ прил. <вообще> у целини, без изузимања, уопште. (свима вообще) Ревностни сынови Србскога народа! купимо се на Косову... (ЈСП 1828: 54); ...а к' сочинѣнію дѣла єдногъ, кое се вообще целогъ народа тиче, само часове одоховенія, т. є. у којима Списатель писаюћи одмора тражи (!!!) посвећавати могу (ЈСП 1837: VI); ...морао самъ при слабомъ составу и очію и целогъ вообще тѣла мога, тако рећи, часове красти, и к' сочиненію овога дѣла посвећавати (ЈСП 1837: VI);

ВОПИЈУЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *вопити* <вопіюћій*> *који вапи, гласно изражава очајничку жељу, виче*. ...и я увидим Пророка коранъ у руци држећа, и овако мени вопіюћа: Сыне Сулеймановъ! дерзай, и небойсе... (ЈСП 1828: 52);

ВОПРОС м <вопросъ> *питање*. кое су пакъ момку најлепше године; оне ли, кадъ онъ мысли, да све зна, или оне, кадъ види да ништа незна, и пр. то є другій вопросъ (ЈСП 1838б: s. p.);

ВОСКЛИКАВАТИ* несвр. *ускликивати*. ...сви нека воскликаваюћи овај данъ поздраве... (ЈСП 1828: 25);

ВОСПИТАВАТИ несвр. <воспытавати> *васпитавати, одгајати*. ...да си срећомъ чути могао, како ме є мой поочимъ Душанъ воспытавао... (ЈСП 1828: 11); А имали у тымъ твоимъ руманма, како се готови ручакъ, како треба бити добра газдарица, и како валя децу воспытавати? (ЈСП 1830а: 14);

ВОСПИТАН, -а, -о (-и, -а, -о) <воспытанъ / воспитанъ; воспытаный* / воспитаный*> *васпитан, лепо одгојен*. ты си Србско млеко сисао у Србскимъ обычајмо воспытанъ... (ЈСП 1828: 41); быће и читательница, кое су као Єлица воспитане; (ЈСП 1830а: VI); онъ є мени казао дамъ тако воспытана, као да самъ се у Бечу родила (ЈСП 1830а: 43); тако юче читамъ у новина, где еданъ момакъ явля, да є одъ 24. године, лепъ и добро воспитанъ, и жели изигратисе на Лотеріи (ЈСП 1837: 14); ...тако сви, кои су најманѣ воспытани, раде (ЈСП 1837: 17); Ев: Я немогу мидеръ да трпимъ, кадъ се заптіемъ у нѣму. / Фема: Така дрнда и

неможе, него кое су добро воспитане (затеже се) я могу... (ЈСП 1838а: 3); Све кажу, да нисамь воспытана како валя (ЈСП 1838а: 25);

ВОСПИТАНИЈЕ с <воспитаніе / воспытаніе> *васпитање, одгој.* молимь да бы с' Господичномь у бракь ступили, не толико новаца ради, колико найпаче взыраюћи на нѣну лепоту, штеллунгь и воспитаніе (ЈСП 1830а: 50); Дакле вы и Ауктора споразумѣніе имате; то є заиста много одь єдне господичне, то показуе разумь, и дивное воспытаніе (ЈСП 1830а: 21); ...ниси нигди ни на воспитанію была (ЈСП 1837: 23); Видишь што є воспитаніе (ЈСП 1837: 24);

ВОСПИТАНИЦА* ж *васпитаница, ученица.* Она ће се обрадовати, кадь писмо одь свое воспитанице прими, найпаче изь мое руке (ЈСП 1830а: 28);

ВОСПИТАТИ свр. <воспитати / воспытати> *васпитати, одгојити.* Незнамь, незнамь, како ћу те воспитати... (ЈСП 1838а: 3); онь ће ню воспытати, онь ће ню нобилитирати (ЈСП 1838а: 10);

ВОСПЛАМЕЊАВАТИ несвр. <воспламенявати*> *расламсавати.* Непочерпаема Сумфонія выпренныхъ духовъ умность своихъ Приверженика воспламенява (ЈСП 1838а: 36);

ВОСПОМИНАНИЈЕ с <воспоминаніе> *успомена, сећање.* ...само мало неко воспоминаніе мало ме є обезпокоило... (ЈСП 1828: 26);

ВОСТАВЉАТИ несвр. <воставляти> *подизати.* Велика дѣйствія / Силенна само причина воставля (ЈСП 1828: 6);

ВОСХИТИТИ свр. *усхитити, одушевити.* Само благоумилѣно Нумфа и Грація обаяніе може Ружичићево существо восхитити (ЈСП 1838а: 36);

ВОСХИЋЕН, -а, -о гл. прид. трп. од *восхитити* <восхићень*> *усхићен.* Тебе самь при подножію трона видила восхићена ангелскомь лепотомь, и очекиваюћа глась выпреногь всемогущества (ЈСП 1828: 83);

ВОСХИЩЕНИЈЕ / ВОСХИШТЕНИЈЕ с <восхищеніе> *усхићење, одушевљење.* о мила моя Сербію, с' каквимь бы те восхищеніемь поздравіо, кад' бы све, што ми на срдцу лежи, изяснити могао! (ЈСП 1828: 25); Јошт' се мое срдце у пріятномь восхищенію топляше, кад' Видосава повиче... (ЈСП 1828: 28); Єл. (у восхищенію) Ахъ татице, шкода, шкода што незнате немецки! (ЈСП 1830а: 12); ...нѣгове прси на моима у сладостномь восхищенію почиваю (ЈСП 1830б: 111); ...Гди травчица расте, / И пролећу ласте, / Там' є услаждєніе, / Там' є восхищеніе (ЈСП 1838а: 37); Коя ню у восхищеніе доводи, єсть благодѣтелна Муза (ЈСП 1838а: 47);

ВПЕЧАТЛЪЕНИЕ с <впечатлѣніе> *утисак*. Милошева є беседа велико впечатлѣніе учинила (ЈСП 1828: 22);

ВРАЗУМИТИ несвр. (2. л. јд. импер.: вразумљај) <въразумити> *саветовати, поучавати*. Слушай само: „Нищетень вразумляй тысящегубою хоругвоносящю вещественностію” разумеш ли ме? (ЈСП 1830а: 9)

ВРЕДНОСНИ, -а, -о <вредоносный*> *веома штетан, шкодљив*. ...зарь мыслишь, да є моя намера вредоносна? (ЈСП 1830б: 83);

ВРУЧАВАТИ несвр. <вручавати*> *уручивати, предавати у руке*. То су вамъ знацы, кое вамъ вручавамъ / Рад' моѣне силе... (ЈСП 1828: 8);

ВРУЧЕН, -а, -о трп. прид. од *вручити* <врученъ*> *уручен, предат у руке*. ...мое є срце одъ детинства теби вручено... (ЈСП 1830б: 103);

ВСЕВИШЊИ, -а, -е <всевышній*> *свевишњи; надземальски; највиши, најузвишенији (о Богу)*. ...ако заклетву порушимъ о всевышнѣ Существо! подай ме паклу на похищеніе (ЈСП 1830б: 25);

ВСЕМОГУШТЕСТВО с <всемогущество*> *свемоѣ*. Тебе самъ при подножію трона видила восхиѣна ангелскомъ лепотомъ, и очекивајућа гласъ выпреногъ всемогущества (ЈСП 1828: 83);

ВСЕОПШТИ, -а, -е <всеобщій> *опити, свеопити*. Я знамъ, моя высокопочитаема Госпоже! да бы петъ путій выше Пренумеранта имао, да самъ Обявленіе на какавъ всеобщій балъ издао... (ЈСП 1838а: I);

ВСЕУЧИЛИШТЕ с <всеучилище*> *универзитет*. в. СВЕУЧИЛИШТЕ. ЛАЖА И ПАРАЛАЖА ВЕСЕЛО ПОЗОРИШТЕ Сочинѣно ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ Der Lügner und Zulügner у Будиму Словима Кр. Всеучилища Пештанског 1830 (ЈСП 1830а: s. p.)

ВСЈАКИ, -а, -о прид. зам. <всякій> *сваки*. блаженъ всякій въ персѣхъ тя носяй (ЈСП 1838а: 52);

ВСЈАЧЕСКИ прил. <всячески> *свакако*. Єл. Вы дакле полазите у Бечъ? / Ал. Всячески (ЈСП 1830а: 27); оно му є кѣи што виршофтъ води. / Ал. Дакле кѣи; я самъ всячески умствовао да му є супруга (ЈСП 1830а: 27); Іов. То є такъ же пекнѣ, то се вола бурмутица. / Руж: Всячески (ЈСП 1838а: 54);

ВСКУЈУ прил. <вскую> *зашто, због чега*. Бози, вскую азъ не вѣдалъ тое (ЈСП 1838а: 77);

ВСУЈЕ прил. <всуе> *узалуд*. О заиста, она у Бечу ніе была всуе (ЈСП 1830а: 29); ... и да се заклинѣ, кадъ годъ іой нужда буде, и у нѣгову куѣу доѣ, ню всуе одъ себе не

пуштати (ЈСП 1830а: 31); ...но све всуе, желю постићи не мого (ЈСП 1830б: 22); до гроба ће ме пратити всуе за помоћ викајућа – всуе? (ЈСП 1830б: 97);

Г

ГЛАГОЉАТИ несвр. <глаголяти*> *говорити*. Но што глаголю? (ЈСП 1838а: 52); о граматическомъ языцѣ глаголю ти (ЈСП 1838а: 53);

ГЛЕДАТЕЉ м <гледатель*> *гледалац*. Мое є намѣреніе при писаню Тврдице было [...] таково дѣло написати, кое бы Читателя или Гледателя (єр' є време мыслимъ, да се и кодъ насъ, Театри заведу) на зеванѣ не натерало... (ЈСП 1837: VII);

ГЛУПОСТ ж <глупость*> *непросвећеност, примитивизам*. Руж: (гледѣ га са сожаленіемъ) / Бѣдно глупости изчадіе, / Какво имашѣ понятіе / О стихотворства цѣни, / О мудрости благостини. (ЈСП 1838а: 83);

ГНѢВАТИСЈА несвр. <гнѣватися*> *гневити се, љутити се, срдити се*. Не гнѣвайтесь, не гнѣвайтесь, тако ариадна гнѣвалася... (ЈСП 1838а: 73);

ГОНИМ, -а, -о <гонимъ*> *гоњен*. Цар. Твое є срце у движенію. / Сум. Неспокойностю гонимо (ЈСП 1830б: 78);

ГОРД, -а, -о (-и, -а, -о) <гордѣ; гордый> **1.** *надмен, охол*. ...гледай ты мог' старца Іусуфа, како гордогъ Жигмунда утамани... (ЈСП 1827: 76); за столь тѣу те везана држати, єр си гордѣ и грабљивѣ на престолу седію (ЈСП 1827: 105); Признаєшь ли гордый Бранковићу, да си слабшій юнакъ? (ЈСП 1828: 44);

2. *величанствен*. єдна Єдрена може снагу нашу показати из' кое стреле на гордыи чакъ Цариградѣ лете... (ЈСП 1828: 49);

УП. ГОРДЕЉИВИ.

ГОРДЕЉИВИ, -а, -о <гордельвивый*> *поносан, надмен*; в. ГОРД. ...нит' су гордельвиіи Грцы знати ктели, єсмо ли мы люди, ил' зверови (ЈСП 1827: 23);

ГОРДО прил. *охоло, надмено*. Страовита кула гордо высини облака пркоси, али само єднимъ грома ударцемъ рушисе, и сугубу тштету трпи (ЈСП 1828: 54);

ГОРДОСТ ж <гордость> *охолост, надменост*. Гордость є Баязитова позната, далеко є свирѣпу руку прострео... (ЈСП 1827: 104);

ГОРЈАШЧИ, -а, -е <горящій*> *горући, жарки, ватрен, жесток*. Кого ищеши горящими очеси твоими (ЈСП 1838а: 52);

ГОРНИЦА ж <горница* / горнѣица> *соба*. Вукосаво иди у горницу... (ЈСП 1828: 29);
Позоріе 7. / (горнѣица Царичина) (ЈСП 1830б: 69); Позоріе 10. / (горнѣица у
царичиномъ двору) (ЈСП 1830б: 49);

Вук – Рј. (≠)

ГОРТАН / ГОРТАЊ м <гортань*> *грло, гркљан, неџе*. Несмыслене, да прил'пнетъ
языкъ гортани твоему (ЈСП 1838а: 74); Да прилпнетъ языкъ гортани твоему
(ЈСП 1838а: 53);

ГОРЧАСТИ, -а, -о <горчастѣй> *помало горак, нагорак, горкаст*. Свимъ кроткимъ,
любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА [...] горчастымъ сладости земне Строителницама
(ЈСП 1838б: s. p.);

ГОСПОДСТВУЈУЋИ, -а, -е <господствуюћий*> *владајући*. Свимъ кроткимъ,
любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА [...] Рода Човеческогъ господствуюћимъ
Робкиняма волшебнo ово огледало посвећуесе (ЈСП 1838б: s. p.);

ГОСТОЉУБИВ, -а, -е (комп. гостољубивији) <гостолюбивіи*> *који радо прима и
лепо дочекује госте*. ...нема гостолюбивіе жене одъ Госпое Миричке (ЈСП
1838а: 37);

ГРАМАТИЧЕСКИ, -а, -о <грамматическій*> *који се односи на граматику,
граматички*. о грамматическомъ языкѣ глаголю ти (ЈСП 1838а: 53);

ГРЕЦИЈА ж <Греція> *Грчка*. Ех'! славно Греція... (ЈСП 1837: 19);

ГРЕЧЕСКИ, -а, -о <Греческій*> *грчки*. Што, лудъ? Греческо славно Філософъ лудъ?
(ЈСП 1837: 6); ...право кажи Греческо мудрость: Ди – й нестрѣу, ту – й и стрѣу
(ЈСП 1837: 30);

Д

ДАЖЕ речца (уз предлог до) *све до*. Хелено моя, лице твоє дижете даже до удивленія
(ЈСП 1838а: 70);

ДАЛШЕ прил. комп. од *далеко*

Изр. и ТАКО ~ *и тако даље*. Тако и данашній данъ тепамо децы, и ако є Іоаннъ
зовемо га Іоцомъ, Іовомъ, Іованомъ, и тако далше (ЈСП 1830а: 30);

ДВИЖЕНИЈЕ с <движеніе* / движеніе* / движеніе*> **1.** *кретање, покрет*. то самъ
само изъ нѣногъ движенія докучіо (ЈСП 1830б: 57); Бр. (у движенію) Овай ме
узыкъ, у пламень поставля (ЈСП 1828: 69); Цар. (брзо навуче покрывало – у

непокойномъ движенію) (ЈСП 1830б: 42); да се ниси овде нашао (пође с' великимъ движеніємъ, но опетъ се врати) Стани младићу... (ЈСП 1830б: 43);

2. *емоционално узбуђњење, услахиреност*. Србинъ при слушању Косовске борбе у необычномъ движенію наоди се... (ЈСП 1827: VI); Браћо моя! мила браћо моя! у какво ми движеніе поставляте душу (ЈСП 1828: 92); О, мое веселѣ сада движеніе осећа (ЈСП 1830б: 20); Каква промена, одъ отоичашнѣ тихости на ово движеніе (ЈСП 1830б: 50); Твое є срце у движенію (ЈСП 1830б: 77);

ИЗР. ПОСТАВИТИ / СТАВИТИ У ДВИЖЕНИЈЕ. *покренути*. Шаинићъ намъ води црногорце, и бошняци су у движеніе поставлѣни... (ЈСП 1828: 53); ...ты Зеиру брже войску у движеніе стави... (ЈСП 1828: 104);

БИТИ У ДВИЖЕНИЈУ. *кретати се*. Нег. (*кой є донде у непрестаномъ движенію быо*) камо ій? (ЈСП 1828: 40);

ДВОГУБЪ, -а, -о <двогубъ*> *двострук*. У место што бы валяло, да мы сами иго са себе скидамо, онъ намъ га двогубимъ іошт' теретомъ натоварити гледи (ЈСП 1828: 18);

ДВОГУБО прил. *двоструко*. прашта теби твой отаць, о двогубо ти прашта... (ЈСП 1827: 92);

ДВОРЈАНИН м (мн. дворјани) <дворянинъ*> *високи дворски службеник; особа из владареве пратње*. я ћу те дворянима представити... (ЈСП 1830б: 6);

ДВОСЕЧНИ, -а, -о <двосечный> *двосекли, са два сечива*. ...коя хвала што є Милошь исполинске силе, кад' двосечный мачь у руци држи, да єднымъ ударом целомъ благостоянію Србскомъ вратъ пресече? (ЈСП 1828: 77);

ДЕЈСТВИЈЕ с <дѣйствіе> в. ДѢЛСТВО / ДЕЛСТВО 1. *деловање, поступак*. Нетреба овде да слѣдства исполинска наши дѣйствія опоминѣмъ... (ЈСП 1828: 48); ...како ли ћу беснило дѣйствія сматрати, кое га самъ я причина? (ЈСП 1828: 60);

2. *део драмског текста, позоришни чин*; НЕВИНОСТЬ ИЛИ СВЕТИСЛАВЪ И МИЛЕВА ЖАЛОСТНО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢЙСТВІЯ ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ *Мудролюбія Слушателѣмъ сочинѣно* (ЈСП 1827: s. p.); ДѢЙСТВИЕ I. / СЦЕНА 1 (ЈСП 1827: 1); МИЛОШЪ ОБИЛИТЬ ЮНАЧКО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢИСТВІЯ сочинѣно ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ *мудролюбія слушателѣмъ* (ЈСП 1828: s. p.); наодъ Сумеонъ, или несрећно супружество / трагедиа у петъ дѣйствія по народной песни. сочинѣна (ЈСП 1830б: s. p.);

ДЕЈСТВОВАТИ несвр. <дѣйствовати> 1. *деловати, дејствовати*. Єдъ Саламандра, силногъ крокодила / У срдцу вашемъ жестоко дѣйствує (ЈСП 1828: 7); ...она є живомъ подобна огню, и што брже бѣва, то снажніє она яче и силніє дѣйствує (ЈСП 1828: 49); у шали казата истина выше него сува матерія дѣйствує (ЈСП 1830а: s. p.);

2. *изазвати, произвести*. зато су твое речи празне, нити могу што кодъ мене дѣйствовати (ЈСП 1830б: 58);

ДЕЈСТВУЈУЋЕ ЛИЦЕ с <дѣйствующе лице* / дѣйствующе лице*> *улога у драмском тексту, лице, актер*. дѣйствующа лица. *Милица* Кнегиня Сербіє, Кнеза Лазара жена... (ЈСП 1827: s. p.); Дѣйствующа Лица. / Лазарь, Кнезь и Самодржаць од' Сербіє. / Югъ Богданъ, нѣговъ тастъ и советникъ. (ЈСП 1828: s. p.); Дѣйствующа Лица / Марко Вуйић богатый Трговаць / Елица нѣгова кћи. / Батић / Алекса / Мита / Марія. (ЈСП 1830а: s. p.); дѣйствующа лица (ЈСП 1830б: s. p.); Дѣйствующа Лица (ЈСП 1838б: s. p.);

ДЕЈСТВУЈУЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *дејствовати* <дѣйствующій* / дѣйствующій* / дѣйствующій*>

Изр. ДЕЈСТВУЈУЋЕ ЛИЦЕ в. ДЕЈСТВУЈУЋЕ ЛИЦЕ.

ДЕН / ДЕНЬ (мн. дни / дњи) <день*> *дан, 24. часа*. ...простіи нашіи земледѣлцы а и другіи не имаютьи кадъ дубоко о матеріяма мыслити у недельне и празничне дне невину забаву и увеселеніє траже... (ЈСП 1827: VIII); отрите сузе другарки, ил' ме пустите, да у подземну пучину скочимъ, и у очаянія пламену несносне дне проводимъ (ЈСП 1828: 34); Први су ово дни, да ногомъ на Србску землю стаемо... (ЈСП 1828: 48); данасъ є прилика обявити вамъ, да су мене прелести ваше преумилно обузеле, и да бы судьбина пакостно укратила с' вами дне живота делити (ЈСП 1837: 39); ...азъ вамъ кажемъ, да азъ немогу приволитися, да с' вашею руготою дне проводимъ (ЈСП 1838а: 73);

ДЕРЗАТИ / ДРЗАТИ несвр. <дерзати*> *смети, не бојати се, бити храбар, одважан, смео*. ...и я увидим Пророка коранъ у руци држећа, и овако мени вопіюћа: Сыне Сулеймановъ! дерзай, и небойсе... (ЈСП 1828: 52);

ДЈЕЈСТВО / ДЕЈСТВО <дѣйство> 1. *деловање, утицај*. То є дѣйство силне любви! (ЈСП 1830а: 39); шта могу заключити, него да є дѣйство силне любви (ЈСП 1830б: 57);

2. *део драмског текста, позоришни чин*. Дѣйство ПРВО./ПОЗОРИЄ 1 (ЈСП 1828: s. p.); Дѣйство ТРЕЋЕ. / (часть поля Косова) (ЈСП 1828: 47); дѣйство

прво. (широка улица у граду) позоріе I. (ЈСП 1830б: 1); ТВРДИЦА шалливо Позориште у три Дѣйства составлѣно одъ Іоанна С Поповича (ЈСП 1837: s. p.); Дѣйство По. / Позоріе I во. (ЈСП 1837: 21); ПОКОНДИРЕНА ТИКВА весело позориште у ТРИ Дѣйства (ЈСП 1838а: s. p.); не бы Позориште ово безъ дѣйства остало, кадъ бы могућно было првобытну му роллу задржати (ЈСП 1838а: V); I. С. ПОПОВИЧА ЗЛА ЖЕНА ВЕСЕЛО ПОЗОРИШТЕ у ТРИ Дѣйства. У НОВОМЪ САДУ Писмены Павла Іанковића ц. к. прів. Тупографа (ЈСП 1838б: s. p.); Дѣйство I. / Позоріе I / (Соба кодъ Трифића) (ЈСП 1838б: s. p.);

УП. ДЕЈСТВИЈЕ (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б)

ДОБРОДЕТЕЛНИ / ДОБРОДЕТЕЛЪНИ, -а, -о <добродѣтельный> *моралан, честит.*

О Добродѣтельный Старче! ты ме и у срећи првый посећуешъ (ЈСП 1830б: 107);

ДОБРОДѢТЕЛЪ / ДОБРОДЕТЕЛЪ м и ж <добродѣтель> **I** м *врлина*. Светиславъ є сынъ твой, и жао ми є, што ти морамъ казати, нема оны добродѣтеля, с' коимасе отаць нѣговъ дичи (ЈСП 1827: 90);

II ж **1.** *добročинство, добро дело*. Но сву ову любовь надвышуе моя дужность, добродѣтель, за кое светозарнымъ лицемъ увекъ мое прси тежау (ЈСП 1828: 84); Пријми и ты награду за ту добродѣтель (ЈСП 1830б: 65);

2. *моралност, честитост*. ...тежи добродѣтели, као трудолюбива ко цветью пчелица, а клонисе порока, кога є свирѣпа рука кадра Тебе у пропасть бацати... (ЈСП 1827: XII); да! да! ты си верна моя супруго, коя си ми првый корень добродѣтели усадила... (ЈСП 1828: 26); ...не раздири ово ядомъ испунѣно срдце, не чупай ову добродѣтели грану, којой си корень сама усадила... (ЈСП 1828: 85); ...Синанова є добродѣтель свакоме позната, Царичина є беда неправедна, я ий морамъ союзити (ЈСП 1830б: 29); твоя є добродѣтель страстма замућена (ЈСП 1830б: 89);

3. *врлина*. како се красной добродѣтели ругашъ (ЈСП 1827: 61); Лажъ и притворство єсть смртный греј, но у оваковомъ є случаю светла и зрачна добродѣтель (ЈСП 1828: 57); И то ніе найвећа добродѣтель у Кафану не ићи (ЈСП 1837: 35); Молчаніе єсть краснѣйшая добродѣтель Юноши (ЈСП 1838а: 55);

ДОБРОЖЕЛАНІЈЕ с <доброжеланіе*>*добронамерност*. Пријми любезный Рода Србскогъ Цвете! малый овай даракъ, као искреный знакъ мога к' Теби доброжеланія... (ЈСП 1827: XII)

ДОВЛЪЕТИ несвр. <довлѣти> *бити довољан коме, задовољавати кога. Довлѣть* (покаже му сатъ) вѣсили, что есть сіе? (ЈСП 1838а: 53);

ДОЗВОЛЕНИЈЕ с <дозволеніе> *дозвола, допуштење*. но најпрежде морамъ моему родителю извѣстіе дати, и одъ нѣга дозволеніе просити (ЈСП 1830а: 49); Любовь безъ родителскогъ дозволенія ништа не значи (ЈСП 1830а: 49);

ДОКАЗАТЕЛСТВО / ДОКАЗАТЕЛЬСТВО с <доказателство*> *доказ*. О мой драгій! другоячія су доказателства противъ Милоша... (ЈСП 1828: 71); Нећешь само речма старино, ево ти и писменогъ доказателства (ЈСП 1828: 79);

ДОМАШЊИ, -а, -е <домашній* / домашній*> *домаћи*. ...кад' треба, највыше да домашнѣ буне утишавамъ, другій се надѣе, да ме узнемируе (ЈСП 1827: 86); Мое є намѣреніе при писаню Тврдице было [...] таково дѣло написати, кое бы Читателя или Гледателя (єр' є време мыслимъ, да се и кодъ насъ, Ѣатри заведу) на зеванѣ не натерало, но паче часове му брига и домашњи незгода пуне разгалило... (ЈСП 1837: VII); Чествуймо жене, те преду и ткаду / Щастія ружу домашнѣмъ у саду / Плету блаженства озареный сплеть (ЈСП 1838б: s. p.);

Вук – Рј.

ДОНДЕЖЕ прил. *докле год*. само сложно громилај најпаче, понеже, дондеже [...] па те неће ни најболій славјанинъ разумети. (ЈСП 1830а: 10)

ДОСЈАГНУТИ свр. <досягнути*> *досећи, достићи*. Руж: Розичичу, ты досягнешь безчислены вѣки, / Прославився между челоуѣки, / Слава твоя останеть до конца, / Сподобився лавроваго вѣнца (ЈСП 1838а: 83);

ДОСТАТОЧНО прил. *довольно*. ...да ћу скорымъ временомъ Чжандрльивогъ Човека издати, кое дѣло, ако ништа друго, а оно ће баръ достаточно показати, колико любительца кнѣига Србскій родъ брои (ЈСП 1838б: s. p.);

ДОСТОВЕРНОСТ ж <достовѣрность*> *веродостојност, истинитост, поузданост*. Овай нема свога печата, неможе дакле ни достовѣрности имати (ЈСП 1837: 40);

ДОСТОЈАНИЈЕ с <достояніе*> *значай, достојанство, привилегија*. Сада, прво и прво што ми радити надлежи, есть чою по достоянію тражити (ЈСП 1830а: 53);

ДОСТОЈАТИ несвр. <достояти*> *бити допуштено, слободно; приличити, доликовати*. не достойтъ бо высокопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати... (ЈСП 1838а: 52); Несмыслене, не достойтъ тебѣ языкъ вложити на музъ любимца (ЈСП 1838а: 75);

ДОСТОЈИН, -јна, -јно <достоинъ> *који заслужује нешто, достојан*. Святозарь Розичичъ, Пѣснословецъ достоинѣ есть да лепшу узме (ЈСП 1838а: 73);

ДОСТОЈИНСТВО с <достоинство> *титула*. твой є стрыць Везиръ быо, прійми нѣгово достоинство на себе (ЈСП 1830б: 107);

Изр. (БИТИ) у ДОСТОЈИНСТВУ *имати, носити титулу*. О заръ заборавляшь на себе честитый Везиру, ты старъ и у достоинству да са странымъ дечкомъ мейданъ делишь (ЈСП 1830б: 62);...

ДОУВЕРЕНИЈЕ с <доувѣреніе> *уверење, убеђење*. Нашто толико доувѣреніе? код' мене є великій знакъ Милошевогъ невѣрства... (ЈСП 1828: 77);

ДОШЕСТВИЈЕ с <дошествіе*> *долазак*. ...теби є звезда синула дошествіемъ Царичинимъ... (ЈСП 1830б: 66);

ДРАГОЦЕНОСТ ж <драгоцѣность* / драгоцѣнность> *особина онога што је драгоцено, велика вредност; скупоценост*. Найпосле наумимъ я среѣу покушати распалѣнь за оваковомъ драгоцѣностью (ЈСП 1828: 51); ...теби она драгоцѣнность принадлежи, но чувай се, чувайсе (ЈСП 1828: 52);

ДРАЖАЈШИ, -а, -е суп. од *драг* <дражайшій*> *најдражси*. Найпаче убо значи *besonders*, слѣдователно я о вами, и о вашей дражайшей матери никаковаго худаго мнѣнія имати нисамъ могао. (ЈСП 1830а: 19);

ДРЕВНОСТ ж <древность> **1.** *историја*. Редко се кои од' најпростіегъ до најсовершеніегъ народа налази, комъ не бѣи Древность манѣ или выше, (по мери чувства) мила была (ЈСП 1827: s. p.); Древность се и на выше струка разделюе, од' кои єдну часть заузимаю народнѣ Приповедке и Песме, (кое друго ништа и нису, него приповедке с' похваломъ каквогъ Добротвора роду човеческомъ) (ЈСП 1827: VIII);

2. *стара културна тековина*. Колико насъ има, кои не бы преко зидина порушеногъ каквогъ града прелазетѣи стали, с' умилѣнимъ срдцемъ на останке ове древности погледали, живо уму представляютьи, да су овде Праоцы нашѣи некада живили... (ЈСП 1827: VII);

ДРЕВО* с *дрво*. О како ме садъ воображеніе води на будущность, кадъ будемо у верту седити, подъ каквимъ лиснатымъ древомъ (ЈСП 1830а: 34);

ДРЖЕЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *држати* <држећій*> *који држси*. ...и я увидим Пророка коранъ у руци држећа, и овако мени вопіюћа: Сыне Сулеймановъ! дерзай, и небойсе... (ЈСП 1828: 52);

ДРЗНОВЕНИ, -а, -о <дрзновеный*> *смео, одважан, храбар*. Ахъ прости Царице дрзновенымъ речма... (ЈСП 1830б: 75);

ДРЗНОВЕНИЈЕ с <дрзновение> *смелост, одважност, храброст*. Милошево е дрзновение честь Муамеданску дирнуло (ЈСП 1828: 103);

ДРУЖЕСКИ, -а, -о <дружескій*> *другарски, пријатељски*. свакиј, кой силу дружеске любви осећа, зарецымосе за друга последню искру живота жертвовати (ЈСП 1828: 91);

ДУМЧИВОСТ ж <думчивость*> *замышленост*. не мысли ты, да те Баязить любити не може као Светиславъ, о трипутъ с' ветьомъ искреноштъу, само ты себе од' оне думчивости отреси... (ЈСП 1827: 54);

ДШЧЕР ж <дщерь> *кћи, ћерка*. Не таимъ да вашу дщерь любимъ... (ЈСП 1830а: 49);

Ж

ЖЕ речца **1.** *пак*. какви же се благослови на васъ изливати, кадъ по мирномъ полю благодарна пастырка и невинно пастырче умиляте гласе развоявати почне! (ЈСП 1828: 23); не достоить бо высокопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати, понеже ни єдина муза то же сотвори (ЈСП 1838а: 52);

2. *употребљава се приликом наглашавања, у позицији иза заменица или прилога*. Маріа: Ніели ово Мита, кои ми є толико о доброти Алексиной уши набіаю? / Мита: Ничесоже! (ЈСП 1830а: 55);
Эще едино. Да не уразумѣть никтоже, яко подъ лихвою взялъ єсмь (ЈСП 1838а: 54);
Азь єсмь Пѣснословецъ, и никтоже надомною (ЈСП 1838а: 75);
Безумне и нечестиве, что самъ заповѣдилъ, да никтомуже не откриєшь (ЈСП 1838а: 75);
Ев: Незнате ону малу плаветну артию исписану. / Руж: Никакоже (ЈСП 1838а: 77);

ЖЕНИХ м <женихъ> *момак, младожења*. Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шеѣрь возносится во языцѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52);

ЖЕРТВОВАТИ / ЖРТВОВАТИ несвр. <жертвовати> **1.** *изложити, излагати уништењу, пропасти ради некога или нечега*. ...жертвуй себе на олтарь невинности... (ЈСП 1827: 17); ...радостно тьу животь и найветьымъ опасностима за тебе жертвовати (ЈСП 1827: 36); свакиј, кой силу дружеске любви осећа, зарецымосе за друга последню искру живота жертвовати (ЈСП 1828: 91); животь бы мой у свакомъ случаю за ню жертвовао (ЈСП 1830б: 11); ...жене [...] мужу за любовь и животь свой жертвую (ЈСП 1838а: 41);

2. *несебично дати, давати*. Све ћу часове овогъ времена жертвовати, да се темель побѣде што тврђе установи (ЈСП 1828: 54); Отаць ми є имућанъ; зашто

не бы жертвовао онде гди се мое славе тиче (ЈСП 1830а: 25); Ахъ я ћу све ономъ жертвовати, кои ме є чести лишіо (ЈСП 1830а: 61);

ЖИВОТНО с <животно> *свако живо биће искључујући биљке*. О и најманѣ животно отечества мога, кое добро уживашъ, молисе милостивомъ творцу за несретњу Милеву (ЈСП 1827: 57);

ЖРЕБИЈЕ с <жребіе / жребіе> *по народном веровању неком замишљеном силом унапред уређени ток догађаја, судбина*. в. СУДБИНА. ...радујтесе, да є на васъ то жребіе пало, да вы славы рода основе положите... (ЈСП 1827: 25); Светиславе милій мой Светиславе! то ли є жребіе твое? (ЈСП 1827: 69); на мене є жребіе пало да ми услугу покажемъ... (ЈСП 1828: 56); ...шта може туђоземаць у овој држави бити, него робъ; то є и мое жребіе (ЈСП 1830б: 2); Сожалуємъ, сирота, на ню є жребіе пало, да се човечество овимъ нечувенимъ порокомъ окали (ЈСП 1830б: 9);

ЖРТВА ж <жертва> 1. **а.** *онај који подноси страдања, невоље, који је изложен страдању, пропасти*. ...зашто си се Турчина горе него зміе бояла, да му сад' жертва будешъ? (ЈСП 1827: 11); Дакле погинуо? [...] никаквогъ гласка птица, ахъ и оне краву ову жертву оплакиваю (ЈСП 1827: 12);

б. *лице које нешто погађа, уништава*. зато ли си ме жалостну неговала, да предметъ и жертва порока будемъ? (ЈСП 1830б: 16);

2. *добровольно одрицање*. Ты си ми крвь уталожила, учинила тишомъ, него што є теченіе потока, буди тако, имај целу жертву (ЈСП 1830б: 66);

ЖРТВЕНИК м <жертвеникъ> *фиг. место на којем се приноси жертва*. И ты си науміо животь твой на жертвеникъ отечества принети... (ЈСП 1828: 84); Приступите к' жертвенику, гди ће те верность заверити (ЈСП 1830б: 96);

ЖРТВИЦА ж дем. <жертвица*> *оно што се приноси као дар неком божанству у знак захвалности или у циљу придобијања милости тога божанства*. Вел'коможна царице / Свега света видимога, / Прійми ове жертвице / Нашегъ труда покорнога (ЈСП 1828: 110);

3

ЗАВЕШТАВАТИ СЕ* несвр. *обавезивати се*. ево овде се торжественомъ заклетвомъ завештавамъ (ЈСП 1830б: 53);

ЗАВЕШТАТИ СЕ* свр. *обавезати се*. Сад' таки да ми се овде завешташь, да нећешь нигда выше такве књиге читати (ЈСП 1830а: 62); шта си се ты млада и у онакомъ очаянію и завештати могла? (ЈСП 1830б: 53);

ЗАГЛАВИЈЕ с <заглавіе*> *наслов*. Изъ књиге подь заглавіемъ: Статистическо Описаніе Сербіе (ЈСП 1838а: 50);

ЗАКЉУЧАВАТИ несвр. <закључавати> **1.** *изводити закључак, стицати уверење. закључивати*. Марко: Хм! я бы рекао да нисте башь правый Србинь. / Ал. И закључавате? / Марко: Я васъ не закључавамъ; него само у речи мыслимъ, да нисте правый Србинь (ЈСП 1830а: 19); ты се усуђуєшь [...] изъ едногъ движенія любовь закључавати онде, гди се толики великаши отимаю (ЈСП 1830б: 57);

2. *потврдити*. ...него самъ самъ моим очима видію, како су с' полюбцыма намеру закључавали (ЈСП 1827: 91);

Вук – Рј. (≠)

ЗАКОНИ, -а, -о <законный*> *законит, легалан*. Како ће онъ туђину веранъ быти, кад' ніе свомъ закономъ Цару? (ЈСП 1828: 100);

ЗАМЈЕШАТЕЉСТВО с <замѣштелство> *збрка, забуна*. Г. Вуйић и Господична, я ћу вами абіе протолковати ово замѣштелство (ЈСП 1830а: 58);

ЗАНЕ везн. <зане> *јер, што, будући да*. Марко: Богъ ме Господине, я вамъ ни єдну речь не разумемъ. / Ал. Негли зато, зане – (ЈСП 1830а: 19);

ЗАПОВЕСТ ж <заповесь> *наредба, наређење*. ...жалостанъ си ты Царь, кад' твою заповесь и робови неслушаю (ЈСП 1827: 37); неће вышше Твранны заповесь по теби уити, нити ће се срцепребіяюћій матере гласъ простирати... (ЈСП 1828: 25); То є Бранковићъ, прстенъ ми явля, да му разкажемо судбину, повинуймо се заповести (ЈСП 1828: 34); Заповесь є, да морате самномъ ићи (ЈСП 1837: 49); Ты немашь никаква посла, него седишь ту, да слушашь заповесь (ЈСП 1838а: 15); добила самъ заповесь да дођемъ код' васъ (ЈСП 1838б: 12); Биће све по вашей заповести (ЈСП 1838б: 19);

Вук – Рј.

ЗАШТИШТЕНИЈЕ с <защищеніе> *защита*. Ты видишь, срамъ те буди, мыслишь не примѣчавамъ я, зашто є у защищеніе пріймашь (ЈСП 1838б: 6);

ЗВАНИЈЕ с <званіе /звание> **1.а.** *служба, занимање, професија*. То є противъ мога званія, я то учинити немогу (ЈСП 1837: 50); ...променуто званіе мене засобомъ повуче... (ЈСП 1837: s. p.); Окружень теретомъ званія мога, за одржати Пріятелю моме задану речь, морао самъ при слабомъ составу и очію и целогъ вообщє тѣла

мога, тако рећи, часове красти, и к' сочиненію овога дѣла посвећавати (ЈСП 1837: VI); положеніе бо Србаља за сада є таково, да ако бы кои [...] искључително на Кнѣгописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно”) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VII);

б. *положај у друштву, титула, чин.* заборавивши на саму себе и на мое званіе истрчимъ безъ душе... (ЈСП 1830б: 71);

2. *позив, дужност.* ..пріймамъ донде ово теретно званіе, докле га не извршимъ (ЈСП 1828: 54);

Вук – Pj. (звање)

ЗВЈЕЗДОНОСНО прил. <звѣздоносно> *прекривено звездама.* Миръ тебѣ Хелено, очеса твоя звѣздоносно блещать (ЈСП 1838а: 70);

ЗДРАВСТВУЈ (од гл. *здравствовати*) <здравствуй> *поздрав при сусрету.* здравствуй цвѣте любви, орошений струіомъ Нумфа (ЈСП 1838а: 39); Здравствуй земле разнимы преизпещрена цвѣтми (ЈСП 1838а: 52);

ЗЕМЉЕДЕЛАЦ м <земледѣлаць / землѣдѣлаць> *земљорадник.* ...простіи нашіи земледѣлцы а и другіи не имаютьи кадъ дубоко о матеріама мыслити у недельне и празничне дне невину забаву и увеселеніе траже... (ЈСП 1827: VIII); Г. Лазарь Миличь землѣдѣлаць (ЈСП 1828: s. p.); ...закони и уставы, цркве и олтари благодатный миръ желе, и трудолюбивый земледѣлаць чезне за нымъ (ЈСП 1828: 19);

ЗЕМЉЕДРЖ[АЦ] м <землѣдерж[аць]> *земљопоседник.* Благородный Господинъ Георгій отъ Зако, землѣдерж. (ЈСП 1838а: 87);

ЗЕМНИ, -а, -о <земный> *земальски.* Милево! ангеле земный шта ты учинити не можешь! (ЈСП 1827: 72); Свака судба земны тварій / Код' ньи є написана (ЈСП 1828: 3); Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА; помрачителнымъ Хоризонта щастія земногъ осіятелницама, кое толико већма мрзимо, колко силніе любимо, и колико выше мрзимо, толико већма любити тежимо; горчастымъ сладости земне Строителницама (ЈСП 1838б: s. p.);

ЗЕМНОРОДНИ, -а, -о <земнородный*> (супстантивизирано) *који је рођен на земљи, човек.* ...име є Бранковићеви до дальногъ чакъ сѣвера и наоколо до запада протекло, нѣга земнородни с' почитаніемъ споминю... (ЈСП 1828: 65); Јошт' су и земнородни у моимъ рукама (ЈСП 1838а: 41); зашто я небы неисчерпаемый Источникъ отворіо, и Славянскимъ языкомъ духъ земнородныхъ у восхищеніе приводіо? (ЈСП 1838а: 52);

ЗЈЕЛО прил. <зѣло> *врло, веома*. Я се зѣло радуемъ, да самъ ту честь получю (Слицы) Господична! я имамъ честь препоручитисе (ЈСП 1830а: 42); Ал. Любимъ десницу. (седне) Я увекъ желимъ на овомъ момъ путешествію са Сербљима најпаче благороднымъ у познатисе, и данасъ се зѣло радуемъ, да самъ то щастіе получю (ЈСП 1830а: 18);

ЗЛОДЕЈ м <злодѣй*> *зликовац, злочинац, злотор*. Познаеш ли ты Негоду, посынка Бранковићева, враголастогъ оногъ злодѣя... (ЈСП 1828: 72);

ЗЛОДЕЈСТВО с <злодѣйство*> *недело, злодело, злочин*. О неизказаногъ порока, о нечувеногъ злодѣйства! (ЈСП 1828: 62); Ко си ты несрећный Каурине, кой си се усудио оволико злодѣйство на себе пријмити? (ЈСП 1828: 112); гди си ты единче мое, породе злодѣйства? (ЈСП 1830б: 17); Бесна є была, коя га є шибала, да узрокомъ нечувены злодѣйства буде (ЈСП 1830б: 19);

ЗЛОУПОТРЕБЉЕНИЈЕ с <злоупотребленіе> *злоупотреба*. Я на моду ни мало не вичемъ, него на злоупотребленіе... (ЈСП 1838а: III);

ЗМИЈЕВИДНИ, -а, -о <зміевидный> *који изгледа као змија, змијолик, змијаст*. ...зміевидный потокъ музѣку прави... (ЈСП 1838а: 36);

ЗНАТНИ, -а, -о <знатный> *значајан, важан*. Богъ ме Господине, да вамъ право кажемъ, я нисамъ ни одъ какве знатне фамиліе (ЈСП 1830а: 18); ...но познато є, да се тек' таква любовъ као знатна почитує, и у три части Романа издає, гди є бракосочетаніе на какавъ годъ начинъ припрећено было (ЈСП 1837: 40);

ЗОВОМИ, -а, -о <зовомый*>

Изр. ТАКО ~ *такозвани*. Покондирена Тиква Господо моя єсть тако зовомо весело Позориште... (ЈСП 1838а: I);

ЗРЈЕТИ (3. л. мн. през.: зрјат; 2. л. јд. импер. зри) несвр. <зрѣти*> *гледати, посматрати*. Дафно моя, зри мога лица (ЈСП 1838а: 42); Душе нечестивый, очеса моя зрятъ премѣненіе отъ стоящихъ громно безаконіе (ЈСП 1838а: 82);

И

ИГО с <иго> *јарам*. фиг. *ропство угњетавање*. ...ни еданъ неће да се пријми, да Сербію ига опрости... (ЈСП 1828: 12); но ево се данасъ иго преобрази, платежный данакъ сад' се у сужну покорность преобрати... (ЈСП 1828: 18);

ИДИЛСКИ, -а, -о <идилскій*> *идилчан*. воистину, сей образъ єсть идилскаго живота... (ЈСП 1838а: 71);

ИДУЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *ићи* <идућий*> *који иде*. наиђемъ на Турчина самогъ, и полако идућегъ, и помысливши да є увода, понаглимъ заробити га (ЈСП 1828: 61);

ИЗБАВЉЕНИЈЕ с <избавленіе*> *избављење*. ...куня предъ палатомъ богинѣ свое, незнаюћи, да избавленія на свету има (ЈСП 1830б: 56);

ИЗБРАНИ, -а, -о <избранный*> *одабран, изабран, најболи*. Дакле збачено є иго насилногъ непријателя, и чрезъ кога него чрезъ насъ избрани крінови отечества! (ЈСП 1828: 23); Избранаго Общества Членови (ЈСП 1838а: 101); ГОСПОДАРУ ИОАННУ АНДЪЕЛКОВИЋУ трговцу вршачкомъ и избраномъ общества члену (ЈСП 1830а: s. p.)

ИЗБРАТИ свр. <избрати*> *изабрати, одабрати*. Она ме мрзи, о могули є склонити, да ме за супруга избере? (ЈСП 1827: 48);

Вук – Рј. (изабрати)

ИЗВЕСНИ, -а, -о <известный*> *поуздан, сигуран*. . Да є ово зактеванѣ противъ свакогъ устава и обычая, єсть извѣстніе, него да бы се далѣ што о томъ беседило (ЈСП 1828: 19); оставте ме самогъ мила браћо моя, да путь к' известной смрти продужимъ... (ЈСП 1828: 92);

ИЗВЕСНО прил. <извѣстно> *поуздано, сигурно*. положеніе бо Србаля за сада є таково, да ако бы кои [...] искључително на Књигопописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно”) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VII);

ИЗВЕСТИТИ СЕ свр. <известити се*> *обавестити се, дознати*. Да се манемо тога докъ се сасвимъ не известимо... (ЈСП 1830б: 72);

ИЗВИНЕНИЈЕ с <извиненіе> *опроштење, опроштај, извињење*. Ал. (поклонисе) Я молимъ за извиненіе, да самъ се тако не познатъ с' моимъ присуствіемъ Вамъ досађивати усудио (ЈСП 1830а: 18);

ИЗВЈЕСТИЈЕ с <извѣстіе> *вест, обавештење*.

ИЗР. ~ ДАТИ. *обавестити*. но најпрежде морамъ моему родителю извѣстіе дати, и одъ нѣга дозволеніе просити (ЈСП 1830а: 49);

ИЗДАНИЈЕ с <изданіе*> **1.** *објављивање неког дела, издавање*. После изданія Лаже и Паралаже млоги су ми оваковогъ рода Књига любителѣ често напоминали... (ЈСП 1837: s. p.);

2. *издање, књига једног издавача*. Я знамъ, да самъ и с' пређашњимъ Изданијама слабъ кредитъ кодъ женскогъ пола задобио... (ЈСП 1838б: s. p.);

ИЗДАТЕЛСТВО / ИЗДАТЕЉСТВО с <издателство*> *издаја*. Самога е Мене Лазарь предъ Господомъ изобличіо, за неверу огласіо, и мою вѣрность порокомъ издателства помрачіо (ЈСП 1828: 92);

ИЗИСКИВАТИ несвр. <изискивати> *чинити нужним, наметати као неопходност*. послушай Муамедове вере почитателю, кой од Мурата долазишь данакъ од' насъ изискивати (ЈСП 1828: 22); Свойства се изискиваю за владати читавомъ земљомъ, и то су код' Бранковића у пуной мери (ЈСП 1828: 67);

ИЗЈАСНИТИ свр. <изяснити> **1.** *изразити, изложити*. о мила моя Сербіо, с' каквимъ бы те восхищеніемъ поздравіо, кад' бы све, што ми на срдцу лежи, изяснити могао! (ЈСП 1828: 25);

2. *протумачити*. ахъ, како ћу ти изговорити, како ћу ти изяснити! (ЈСП 1830б: 12);

ИЗЈАСЊЕНИЈЕ с <изясненіе*> *објашњење*. ...видовитъ ће Читатель лако, и безъ мога изясненія, примѣтити, зашто е ово тако уређено (ЈСП 1837: VIII);

ИЗЈАШНО прил. <изящно> *изванредно, изврсно*. в. ИЗРАДНО. Мени е врло жао, што не могу вашимъ езыкомъ говорити, но я ћу се постарати, да што скоріе научимъ. / Руж: Изящно, изящно! (кое различіе между ея и матери ея) (ЈСП 1838а: 70);

ИЗМИШЉЕНИЈЕ с <измышленіе> *изум*. То е лепо по момъ разсужденію измышленіе, никомъ се не шкоди, а можесе многима помоћи (ЈСП 1837: 15);
Вук – Рј. (измишљање) (≠)

ИЗОБИЛИЈЕ с <изобиліе*> *обилје, изобилје, богатство*. ...тебе брига узнемирава, кой си у свакомъ изобилію, у чести и почитанію... (ЈСП 1828: 10);
Вук – Рј. (изобилје)

ИЗОБРАЖАВАТИ СЕ несвр. <изображавати се*> *добијати одговарајућу форму, формирати се*. нѣговъ умъ гледаютьи различна Художества оштрисе, а срдце му се добромъ примеру подражаваютьи краси и изображава (ЈСП 1827: IX);

ИЗОБРАЖАТИ несвр. <изобразати*> *сликати, описивати, представљати, приказивати*. Шалу проводятъ Бози, Стихотворецъ природу изображаеть (ЈСП 1838а: 72);

ИЗОБРАЖЕН, -а, -о (-и, -а, -о) <изображень; изображенный> **1.** *који је у потпуности формиран*. . Ел. То е тешко. / Ал. Зато се и зове францускій езыкъ изображенный діалектъ (ЈСП 1830а: 26); Овде што самъ читала, како е една Принцесса едногъ

хелда любила, то е была любовь. / Ал. Всячески! но ту треба изображено сердце, кое ће тако почувствовати... (ЈСП 1830а: 33);

2. насликан, представљен, који се приказује. ..какво е то неспокойство, што се на твоємъ лицу изображено види (ЈСП 1828: 42); ...она ми е еднако говорила [...] да іой е мой обликъ живо у уму изображенъ... (ЈСП 1830б: 57); Твое срдце на гладкомъ челу изображено видисе (ЈСП 1830б: 108);

ИЗОБРАЖЕНИЈЕ с <изображеніе*> *образовање*. ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ [...] ИЗОБРАЖЕНИЯ ПРАВОГЪ ПОДПОРИ (ЈСП 1827: s. p.); нико кнѣиге изъ празногъ славолюбія, да му име у нѣима светли, не купуе, него изъ праве и чисте ревности и любви к' общемъ изображенію (ЈСП 1830а: 63);

ИЗОБРАЗИТИ свр. <изобразити*> **1. формирати.** ер' самъ я вѣжества прилѣжаніемъ распространію, вкусъ изобразію, чувства отончао (ЈСП 1830а: 19);

2. наликати, описати, представити, приказати. О зашто ми опасности сладкоречіе не улієшь, да малоумномъ овомъ младићу беду живо изобразимъ! (ЈСП 1830б: 60);

ИЗОБРЕТЕН, -а, -о гл. прид. трп. од *изобрести* <изобрѣтенъ> *пронађен*. Примѣтимъ абіе, да еданъ комедіантъ има неку зверь изъ нѣкогъ острова, кой е пре четири године изобрѣтенъ быо (ЈСП 1830а: 24);

ИЗРАЖАВАТИ* несвр. **1. речима изразити, исказати, саопитити.** Вы видите Господична, да я любовь мою къ вами доста просто, и безъ употребленія текстова изъ Романа изражавамъ (ЈСП 1837: 39);

2. показивати помоћу нечега, представљати. Табло долази одъ Шпанскогъ нарѣчія таблєсь, кое толико значи колико таблеауксъ, слѣдователно кое смѣсьль тако изражава као табло (ЈСП 1830а: 26);

ИЗРАЖЕНИЈЕ с <израженіе*> *реч, скуп речи којима се нешто исказује, изражава;* *устаљени спој речи, фраза, идиом, израз.* Ахъ Ламбро, израженія заклетве подобна едовитымъ зміяма подижусе, и мою совѣсть нападаю (ЈСП 1830б: 49); Овомъ приликомъ нужно е и нека Грчка израженія, коя се у дѣлу овомъ находе, растолковати (ЈСП 1837: VIII);

ИЗРАЗИТИ свр. **1. речима изразити, исказати, саопитити.** А то се Србски и не може изразити него славенски, и то овако одъ прилике: мздопремчивость (ЈСП 1830а: 26);

2. показати помоћу нечега, представити. О Бози, помозите ми, да моя чувства изразимъ (ЈСП 1830а: 34);

ИЗРЕЧЕНИЈЕ с <изреченіе> 1. *изрека, сентенција*. млогіи од насъ [...] лаште се достојниі наследњицы (макаръ какви) Праотаца свои называти се, радо прїимаютьи и самъ укоръ Песмотрчевогъ изреченія: *Video maliora, proboque, detetiora sequor* (ЈСП 1827: VI); ...и самъ премудрый нашъ Досіоей у своя морална дѣла романтическе повести уводити нїе сумняо, опоминютьи се често прекрасногъ оногъ изреченія. *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci !* – (ЈСП 1827: IX);

2. *суд, мишљење*. ...но я мыслимъ да Списатель неправо има дѣло свое на предъ бранити, нѣгова є дужность на обште изреченіе чекати... (ЈСП 1827: XI); Нѣга самъ у тамницу баціо, докъ Милева изреченіе не чуе (ЈСП 1827: 82);

ИЗРЈАДНИ, -а, -о <изрядный> *особит, одличан*. Єл. А, лепа башъ тако нїе, ер' су є богинѣ поквариле. / Ал. Єсть, то є една шкода, иначе у свему се може нарећи една изрядна девойка (ЈСП 1830а: 28); То є еданъ изрядный Господинъ (ЈСП 1830а: 27);

ИЗРЈАДНО прил. <изрядно> *одлично*. Єл. То є бо. / Ал. Изрядно, само мало гласъ повуцте. Видите овде таблеаукс. – / Єл. То є табло. / Ал. Изрядно; вы весма изрядно изговарате. (ЈСП 1830а: 23); Заиста Клауренъ изрядно пише (ЈСП 1830а: 21);

Уп. изјашно (ЈСП 1838а).

ИМЈЕНИЈЕ с <имѣніе*> *имање*. Онда бы се лишіо свію добара и имѣнія (ЈСП 1830а: 50);

ИМЈЕТИ несвр. (1. л. јд. през.: имјеју; 2. л. јд. през.: имаши) <имѣти> *имати*. и понеже пѣнязи не имѣю, да пойдеть сей сать у залогъ, да бы возмогль печатати сей Епїталаміумъ (ЈСП 1838а: 52); Руж: (гледі га са сожаленіемъ) / Бѣдно глупости изчадіе, / Какво имаши понятіе / О стїхотворства цѣни, / О мудрости благостини. (ЈСП 1838а: 83);

ИСКЉУЧАВАТИ несвр. <исключавати*> *одбацивати*. Све ове исключава Царичино к'мени благоволеніе (ЈСП 1830б: 58);

ИСКЉУЧИТЕЛНО / ИСКЉУЧИТЕЉНО прил. <исключительно*> *искључиво, само, једино*. положеніе бо Србаля за сада є таково, да ако бы кои [...] исключительно на Књигописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно“) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VI); Еданъ є изнашао

у Берлину новъ некій начинъ Луфтбалонъ правити, и то исключително коньскомъ машћу (ЈСП 1837: 29);

ИСКРЕНИ, -а, -о <искреный* / искренный*> 1. *који отворено и истинито изражава своје мисли и осећања.* отворите искрене ваше прси благородни сынови отечества... (ЈСП 1828: 18); Ово нека буде знакъ чистог твога и искреногъ срдца... (ЈСП 1828: 24);

2. *близак, ближњи.* ...зар' ме не држишь за искреногъ теби... (ЈСП 1830б: 100);

ИСКРЕНО прил. <искренно / искрено> *на искрен начин, отворено.* Сладка моя Господична, я васъ крыломъ амора заклинѣмъ, любител' ме искренно?; Ово є за мене компліментъ Господична; но я искрено исповѣдамъ, да є найвыше мое воспитаніє къ тому содѣйствовало (ЈСП 1830а: 22);

ИСКРЕНОЉУБЈАШЧИ, -а, -е акт. парт. през. од (*искрено*) *љубити.* <искреннолюбящій*> *који искрено воли.* Аморова стрела нека ме уязви, нека ми срдце исчупа, и на поруганіє всѣхъ искреннолюбящихъ преда, ако заклетву порушымъ (ЈСП 1830а: 34);

ИСКРЕНОСТ ж <искренность* / искреность> *особина онога који је искрен.* не мысли ты, да те Баязитъ любити не може као Светиславъ, о трипутъ с' ветьомъ искреноштѣу, само ты себе од' оне думчивости отреси... (ЈСП 1827: 54); нієли наша душа єдна у два тѣла узлима искренности утврђена? (ЈСП 1828: 26); О што ти не могу искренность поклонити! (ЈСП 1830б: 80);

ИСКРЕЊЕЈШЕ прил. суп. од *искрено* <искренѣйше> *наискреније.* Я васъ любимъ искренѣйше... (ЈСП 1830а: 50);

ИСКУСИТИ свр. *увидети, спознати нешто искусством, праксом; осетити, доживети.* На последакъ, ніє ли самъ Муратъ силу Србскога оружія искусію, кад' є бегаюћи свою судбину проклиняю? (ЈСП 1828: 20); ...каква радость по прсима ми мили, кад' се оны речій опоменемъ, кое самъ од' любезногъ ми оца искусію (ЈСП 1828: 25); Я самъ кодъ овдашнѣ Царице робъ, но већу самъ милость искусію, него и єданъ другій (ЈСП 1830б: 6); Тако є Леда предъ Јовишемъ у страхопочитанію клечала, кад' є нѣгову силу искусила (ЈСП 1838а: 51); То є зар' тако небо хотело, да искусимъ оно, што нисамъ нигда ни помыслити могла (ЈСП 1838б: 47);

Вук – Pj. (≠)

ИСКУСНИ, -а, -о <искусный*> 1. *верзиран, упућен, који је стекао практично искусство.* ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ [...] ПРВОЙ

ИСКУСНОЙ МЕТОДИЧНЕ АМВРОЗИЕ СТРОИТЕЛНИЦИ ВИНОВНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.); я не бы жалила Богъ зна шта дати, кадъ бы само тай езыкъ научила. / Ал. То можете лако; єдногъ искусногъ Шпрахмайстера (ЈСП 1830а: 26);

2. *који је пун животног искусства.* Пријми любовъ, кадъ ти стараць искусанъ советуе... (ЈСП 1830б: 54);

ИСКУСТВО с 1. *оно до чега је неко дошао сам, непосредним опажањем, властитом спознајом.* Онъ е из' Славоніе, и садъ путуе, да бы своя вѣжества іошть искуствомъ обогатио (ЈСП 1830а: 17); све я с' вящайшыъмъ любопытствомъ слушаъмъ, што бы мое искуство обогатило (ЈСП 1830а: 31);

2. *знање, вештина стечена дужим радом, праксом.* За нѣно искуство, за све, што смо од' нѣ попріимали, и без кое бы (може быти) ништа и ништа были (ЈСП 1827: VI); ...ты си то заслужио, твое искуство то изискуе (ЈСП 1830б: 108);

ИСКУШАВАТИ несвр. *дражити, доводити у напаст.* како знамъ я слаба жена два бодра младића искушавати! (ЈСП 1830б: 92);

ИСКУШЕНИЈЕ с <искушеніе> *искушење.* ...О Омаре! Какво є твое искушеніе! (ЈСП 1830б: 93); Ахъ ово є велико искушеніе (ЈСП 1838б: 32);

ИСПОЛИНСКИ, -а, -о <исполинскій*> *гигантски, дивовски.* Нетреба овде да слѣдства исполинска наши дїствія опоминѣмъ... (ЈСП 1828: 48); ...коя хвала што є Милошь исполинске силе, кад' двосечный мачъ у руци држи, да єднымъ ударом целомъ благостоянію Србскомъ вратъ пресече? (ЈСП 1828: 77);

ИСПРАВЉЕНИЈЕ с <исправленіе> *поправљање.* Конаць мога писаня быо є исправленіе; (ЈСП 1830а: s. p.)

ИСПРАВНИЧЕСТВО с <исправничество*> *окружна полиција.* Г. Веніямінъ Розмировичъ, секретаръ Исправничества окружія и вароши Бѣоградске (ЈСП 1838а: 88);

ИСТИНО прил. *заиста, изистински.* можешъ ме приморати твоіомъ се называти, ал' никад истино те любити, ер' є Светиславъ то преотео (ЈСП 1827: 35); ...ты си, кои мою боль истино чувствуєшь... (ЈСП 1830б: 36);

ИСТОЛКОВАТИ* свр. *протумачити.* Осм. [...] Чуданъ є твой санъ [...] / Мур. Истолкуй ми га старино, и ишти шта оѣшь... (ЈСП 1828: 52);

ИСТОШТЕНИЈЕ с <истощеніе> *слабљење, уништење.* Єсть миръ државама полезанъ, єсть рать убитачанъ, и на истощеніе поданика (ЈСП 1828: 21);

ИТРОСТ ж <итрость*> *знање, умешност; лукавство.* в. ХИТРОСТ. о итрости! Ты ми садъ помози (ЈСП 1830б: 30); ...ништа ми речи не помогоше, о итрости, шта ћу садъ почети! (ЈСП 1830б: 86);

Вук – Рј. (≠)

ИШЧАДИЈЕ с <изчадіе*> *потомство.* Руж: (гледи га са сожалениємъ) / Бѣдно глупости изчадіе, / Какво имаши понятіе / О стіхотворства цѣни, / О мудрости благостини. (ЈСП 1838а: 83);

ИШЧЕЗАВАТИ несвр. <изчезавати*> *нестајати, пролазити.* Найужасніа мука страовите смрти предъ зорицомъ твое любви изчезава (ЈСП 1828: 84); Скорбѣ и туга изчезава. / Равнѣ свака со свѣта, / Любовь тепла гдѣ почива, / Пріятелство гдѣ цвѣта (ЈСП 1838а: 50); твое силе изчезаваю, настаю и гасесе (ЈСП 1830б: 97);

Вук – Рј.

ИШЧЕЗНУТИ свр. <изчезнути> *нестати, проћи.* ...изчезле су оне силе с' коима су стреле парно у прси непріятеля летиле... (ЈСП 1828: 19); ...тай є твой, како велишь, непріятель напрасна само промена, она ће изчезнути, само кадѣ твое срце теби непротивостае (ЈСП 1830б: 72);

Вук – Рј. (уз напомену у Војв.)

Ј

ЈАЗИК <языкъ> **1.** *систем знакова који функционише по одређеним граматичким правилима а служи за комуникацију међу људима и изражавање мисли.* зашто я небы неисчерпаемый Источникъ отворіо, и Славянскимъ языкомъ духъ земнородныхъ у восхищеніе приводіо? (ЈСП 1838а: 52); Вѣси ли ты, что есть языкъ Славянскій? (ЈСП 1838а: 53); о грамматическомъ языцѣ глаголю ти (ЈСП 1838а: 53);

2. *покретљиви мишићни орган у устима.* Да прилпнетъ языкъ гортани твоему (ЈСП 1838а: 53); Несмыслене, да прил'пнетъ языкъ гортани твоему (ЈСП 1838а: 74);

3. *фиг. начин изражавања уопште, средства за изражавање.* Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шећеръ возносится во языцѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52); Несмыслене, не достоинъ тебѣ языкъ вложить на музъ любимца (ЈСП 1838а: 75);

ЈАКО везн. <яко> (увод у допунску клаузу) *како, да*. Эше едино. Да не уразумѣть никтоже, яко подь лихвою взяль есмь (ЈСП 1838а: 54);

ЈАРОСНИ, -а, -о <яростный*> *страшан, жесток, силан, незауостављив*. Сва войска наша у яростномъ пламену бесни (ЈСП 1828: 108);

ЈАРОСТ ж <ярость> *бес, срѣба*. ...дайте ми ярости ваше, да се могу Баязитовомъ имену достойно осветити... (ЈСП 1827: 42); валь да и нѣга ярость Баязитова гони (*приступи ближе, и са сви страна гледи га*) о судбо! кога я мртва видимъ (ЈСП 1827: 69); али се само онда ярость Перунова опорочава, кадъ за освоєніемъ туђи земаля жедни, и свое отровне стреле за славолюбіє просипа (ЈСП 1828: 21); ...опетъ ће беснило мое надвысити, и гнѣвъ и ярость и свирѣпость моя надвладати (ЈСП 1828: 44); ...я се нѣгове ярости выше бояти не могу (ЈСП 1830б: 67); шта є то честитый Пашо, опетъ се ярость на лицу твоем казуе (ЈСП 1830б: 86); Тако и ваша Госпођа, докъ є была у ярости, ніє ни могла управо лице свое показати... (ЈСП 1838б: 24);

Вук – Рј. (уз напомену по највише у Војводици у варошима)

ЈЕВАНГЕЛИЈЕ с грч. <Евангелие> *јеванђеље*. тако и свето Евангелие говори (ЈСП 1830а: 53);

Вук – Рј. (Јеванђелије)

ЈЕСТЕСТВО с <естество / эстество > в. ПРИРОДА. **1.** *природа*. ...каква тишина по овоме кругу царуе, цело естество с' кукавномъ Милевомъ тужи... (ЈСП 1827: 12); Кад' се Ружичић Хвмну посвящава, сво Эстество пачеземно торжествуе... (ЈСП 1838а: 36); Доста / Бѣдный робе града / Незнашь шта є природа, / Незаншь шта є естетство, / Тихо величество, / Гди фауни оде... (ЈСП 1838а: 37);

2. *фиг. виша сила, усуд*. Ахъ остави ме тужити Ламбро, мене є естество такомъ судбиномъ посетило... (ЈСП 1830б: 15); Како бы ты на нѣга сумњала, кога естество осудило ніє, да убица буде (ЈСП 1830б: 70);

ЈЕСТЕСТВОИСПИТАТЕЉ м <естествоиспытатель*> *природњак, онај који се бави проучавањем природе*. Овде треба строжайше поступати што се рода тиче, не толико изъ нравствены узрока, ко што намъ нѣки естествоиспытатели говоре, колико найпаче изъ моралны источника (ЈСП 1830а: 31);

ЈЕШЧЕ прил. <еще> *још*. Эше едино. Да не уразумѣть никтоже, яко подь лихвою взяль есмь (ЈСП 1838а: 54);

ЈУНАЧЕСТВО с <юначество> *јунаштво*. ...какавъ покор и сїясетъ тай човекъ учини, какво юначество показа, то є за преповестъ (ЈСП 1827: 50); грїота є, да ово

юначество тако пропада (ЈСП 1827: 53); од' Мурата? о мое слутенѣ! како свирѣпо отечестволюбіе! каква ужасна вѣрность! какво коварно юначество! (ЈСП 1828: 63);

ЈУНОША м <юноша / Јуноша*> *младић*. Боже мой! несретѣнтисамъ я на свету юноша (ЈСП 1827: 13); Молчаніе естъ краснѣйшая добродѣтель Юноши (ЈСП 1838а: 55); Ученицы Гимназіе Благонадеждне Јуноше (ЈСП 1838а: 87);
Вук – *Pj.* (јунош) (уз коментар у *пјесми*)

К

КАЗНАЧЕЈСТВО с <казначейство*> *финансијски уред*. Г. Павле Станишићъ, княжескога Србскога казначейства Директоръ (ЈСП 1838а: 88);

КАЗНЬ ж <казнь> *казна*. Ко само помисли на зло, макаръ да никомъ ніе намеру одкріо, веть є казнь заслужио (ЈСП 1827: 83); ...промени нѣгову казнь на мене... (ЈСП 1827: 93);

КАКОВИ, -а, -о прид. зам. <каковый> *какав*. Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шеѣръ возносится во языкѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52);
Вук – *Pj.*

КАЧЕСТВО* с *својство, особина*. ...ясамъ доста вашу доброту, и ваша преизрядна Качества у самоѣи уважавао... (ЈСП 1837: 39);

КЛОНИТИ* несвр. *упућивати, усмеравати ка нечему, нагињати чему*. Великоможный Кнеже! да се Милошевѣ советъ на користь Сербіе клони, ко се може сумняти праву народность почитујући (ЈСП 1828: 21); ...ово се на погибель Србля клони ер' се с' мачемъ ништа неможе опредѣлити него рать (ЈСП 1828: 23);
Вук – *Pj.* (≠)

КНЯЖЕСКИ, -а, -о <княжескій*> *кнежевски*. Г. Павле Станишићъ, княжескога Србскога казначейства Директоръ (ЈСП 1838а: 88); Г. Пантелеймонъ Хаджи Стойло Княжеск. надворный совѣтникъ и конзулъ Србскій... (ЈСП 1838а: 88);

КНЬИГОВОДИТЕЛЬ м <кньиговодитель> *вероучитель*. Высок. Г. Тимоѣей Петровичъ кньиговодитель (ЈСП 1827: s. p.)

КНЬИГОПЕЧАТЕЛЬ м <кньигопечателъ*> *штампар*. ...одъ Јоанна С Поповича (Der Seißhals, orig. Luftpier.) у Пешти писмены Юс. Баймела Ц. К. Привилегир. Примаціал. Острогонског' Кньигопечателя (ЈСП 1837: s. p.);

КЊИГОПИСАЊЕ с <књигописанѣ> *писање књига*. положеніе бо Србалиа за сада е таково, да ако бы кои [...] искључително на Књигописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно”) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VII); ...што ћу: кадъ ме е строга судбина на књигописанѣ опредѣлила (ЈСП 1838а: II);

КЊИЖЕСТВО с <књижество* > *књижевност*. ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ [...] КЊИЖЕСТВА СРБСКОГЪ ПОПЕЧИТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.); Благодарѣтели књижества Кои се на сваку србску књигу пренумерирају (ЈСП 1830б: s. p.); Издало друштво любителя србскогъ књижества у ТЕМИШВАРУ (ЈСП 1830б: s. p.); Господична Лепосава Давидовичъ люб. књижества (ЈСП 1838а: 89); За Любителѣ и Любительнице књижест. Србскогъ (ЈСП 1838б: 67);

КО предл. [+Д] *ка* 1. *правац кретањау односу на неки оријентациони појам*. ...тежи добродѣтели, као трудолюбива ко цветъу пчелица, а клонисе порока, коега е свирѣпа рука кадра Тебе у пропасть бацѣти... (ЈСП 1827: XII);

2. *усмереност нечега; појам према којем се одмерава неки однос*. ...любовь е злату подобна, а любовь ко отечеству драгоме каменю... (ЈСП 1828: 14);

КОВАРНИ, -а, -о <коварный* > *лукав*. од' Мурата? о мое слутенѣ! какцо свирѣпо отечестволюбіе! каква ужасна вѣрность! какво коварно юначество! (ЈСП 1828: 63);

КОЛЕБАНИЈЕ с <колебаніе> *колебање, двоумљење*. Стани брата ако Бога знашь, кодъ мене е страшно колебаніе, да не буде Бранковића ово у свему масло? (ЈСП 1828: 73);

КОЉМИ прил. <кољми>

ИЗР. ~ ПАЧЕ. *камоли. тим пре, тим више*. и човекъ пакъ има непријателя, кољми паче еданъ народъ (ЈСП 1830а: 24);

КОНЧИНА ж *смрт, крај, свршетак*. ах зато самъ ти једна животъ искупила, да му овде кончину видимъ... (ЈСП 1827: 69);

КОРАБЉЕКРУШЕНИЈЕ с < кораблекрушеніе* / кораблѣкрушеніе > *бродолом*. Кад'се гроотомъ на наш јадный живота чамацъ смее, онда намъ найветьимъ кораблекрушеніемъ прети... (ЈСП 1827: 14); Сме ли се она опетъ оному мору поверити, на комъ е већ еданъ путъ кораблѣкрушеніе трпила? (ЈСП 1830б: 27);

КРАС м <красъ> *украс.* Красъ и лепота славуя естъ любкость славуева гласа... (ЈСП 1838б: s. p.); ...Красъ и лепота Жене, естъ нѣна нѣжна тихость... (ЈСП 1838б: s. p.);

КРАСНОРЕЧИЈЕ с <красноречіе> *речитост, красноречивост.* све є нѣи мудрость и красноречіе Омарово умирити знало... (ЈСП 1830б: 105);

КРАСЊЕЈШИ, -а, -е суп. од *красан* <краснѣйшій> *најлепши.* Молчаніе естъ краснѣйшая добродѣтель Юноши (ЈСП 1838а: 55);

КРАТКОВИДНИ, -а, -о <кратковидный> *кратковид.* фиг. *који није способен да предвиди будуће догађаје, да проникне, прозре нешто, који је скучених, ограничених видика.* Кратковидный лептиру, кои се далеко на силу уздашь! (ЈСП 1828: 71); я самъ кратковидный црвь, незнамъ како судимъ (ЈСП 1830б: 35);

КРЕПЧИ, -а, -е комп. од *крепак* <крепчый*> *снажнији, издржљивији, виталнији.* ...ал' да морашь іошт' и неке теготе побѣдити мало ій збуни, но сотимъ ій іоштъ крепче учини (ЈСП 1828: 31); ...она увекъ с' почетка чудновату неприятность показуе, да бы потомъ радость крепча была... (ЈСП 1830б: 111);

КРЕСТ м <крестъ> *предмет у облику крста као симбол и култни предмет у хришћанској религији.* Высокоблаг. Г. Цветко Раіовичъ, Императорско-Російскаго ордена святаго княза Владимира 4. степена креста кавалѣръ (ЈСП 1838а: 88);

КРЕСТИТИ свр. <крестити*> *извршити црквени обред крштења.* У тымъ добіе и кћерь, то є была ваша покойна мати, и понеже да се Милутинъ ту догоди, понуди га вашъ дедъ, да му первородну кћерь крести (ЈСП 1830а: 31);

КРОМЈЕ предл. [+Г] <кромѣ> *изузимање онога што значи појам у зависном падежу: осим, сем, изузев(ши).* Наипростіе естъ то, да я за никакову бою незнамъ кромѣ црвене (ЈСП 1838а: 71);

Л

ЛАВРОВИ, -а, -о <лавровый* / лавровый*> *ловоров, који је од ловора.*

ИЗР. ~ ВЕНАЦ. *ловоров венац*, фиг. *симбол славе.* ...дотьитье ти Светиславъ, и ты тьешь га лавровимъ нажити венцемъ (ЈСП 1827: 45); Руж: Розичичу, ты досягнешь безчислены вѣки, / Прославився между человѣки, / Слава твоя останеть до конца, / Сподобився лавроваго вѣнца (ЈСП 1838а: 83);

ЛАКОМИСЛИЈЕ с <лакомыслие> *лакомисленост*. ...одби лакомыслию на дару, нити кидай свете оне свезе, кое су међу тобомъ и Бранковићемъ утврђене (ЈСП 1828: 29);

ЛАСТИТИ СЕ несвр. <ластити се> *ласкати себи*. ...млогѣи од насъ, колико выше могу старимъ обычаевма теже, и лаште се достойнѣи наследнѣицы (макаръ какви) Праотаца свои называти се... (ЈСП 1827: s. p.)

ЛЕЖЕЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *лежати* <лежећий*> *који лежи*. ...погледай у овомъ прау лежећу Вукосаву... (ЈСП 1828: 83); ...сама самъ га моимъ очима видла крвљу попрскана и бездушна на споду лежећа (ЈСП 1830б: 70);

ЛЕКОМИСЛЕНИ, -а, -о <легкомысленный*> *лакомислен, лакоуман*. Батићъ: Оћу да ми покаже свое Баронство. / Ал. О вы легкомыслени! знайте да ћу вамъ абіе показати (ЈСП 1830а: 59);

ЛИВАН м <ливанъ> *мирисно дрво од којег се добија ароматична смола, тамјан*. ...слепа судбина на осовини својой итро окретаютьсе, сад' насъ на ливанъ сретъе, а сад' у бездну жалости баца (ЈСП 1827: 14);

ЛИШАВАТИ несвр. *одузимати, ускраћивати некое нешто што му је потребно, пријатно*. Ахъ судбо, зашт' ме ове радости лишавашъ (ЈСП 1828: 114); Вук – Рј. (уз напомену у Војв.)

ЛИШАВАТИ СЕ несвр. *одрицати се*. ...тебе, кога се ни часъ по лишавати нисамъ могла, садъ у очевидну пропасть пуштамъ! свесилный Боже! (ЈСП 1828: 88); ...жена самъ, а мужа немамъ, или самъ кћи, а оца се лишавамъ (ЈСП 1830б: 16);

ЛИШИТИ СЕ свр. **1.** *одрећи се*. незнаюћи на кою се страну самъ окренути имамъ, морао самъ се ове надежде лишити (ЈСП 1830б: 10); Онда бы се лишио своју добара и имѣнѣя (ЈСП 1830а: 50);

2. *изгубити, остати без нечега*. ...на еданъ ма се крвь у мени следи, очи ми се вида лише (ЈСП 1830б: 69);

Вук – Рј. (уз напомену у Војв.)

Љ

ЉУБВЕСОПЕРНИК м <любвесоперникъ> *супарник, ривал у љубави*. ...кудъ се знашь окренути, кадъ те мачъ каквогъ разяреногъ любвесоперника појори (ЈСП 1830б: 58); ...нападне на мене, да самъ я нѣговъ любвесоперникъ / Цар. (грцаюћи) Любвесоперникъ, како любвесоперникъ (ЈСП 1830б: 75);

УП. СОПЕРНИК (ЈСП 1827, 1828, 1830б)

ЉУБЕЗНИ, -а, -о <любезный> **1.** *драг.* Пріими любезный Рода Србскогъ Цвете! малый овай даракъ, као искреный знакъ мога к' Теби доброжеланія... (ЈСП 1827: XII); Шестый є ово месецъ любезній сердари мои! од' како мы Оца могъ изгубисмо... (ЈСП 1827: 22); проговори любезный мой... (ЈСП 1827: 98); А любезный мой брате, велика мене брига мори (ЈСП 1828: 10); Мил. Али шта те у трепеть приводи верна любо моя!/Вук. Ужасна видѣнія любезный мой! (ЈСП 1828: 83); Свомъ любезномъ Пріятелю дѣлце ово нѣговомъ помоћу трошкомъ издано за знакъ Явне и чисте благодарности посвећуе Сочинитель (ЈСП 1830а: s. p.); Колико самъ я путій швермовала, я вамъ исказати не могу любезный татице. (ЈСП 1830а: 12); Нека псуе; знамъ да га неће выше видити. / Ал. Зашто любезный Господине (ЈСП 1830а: 29); високоученомъ господину ГАВРІЙЛУ ПЕКАРОВИЧУ МЕДИЦИНЕ ДОКТОРУ свомъ любезномъ пріятелю посвећено (ЈСП 1837: s. p.); Ха,ха,ха! любезный мой милостивомъ Господину любезный мой, ты поздеру женскій (ЈСП 1838б: 40); То є лепо любезный Трифићу, али я имамъ іошт' мало дуга (ЈСП 1838б: 49);

2. (супстантивизирано) *вольени / вольена.* я вамъ не могу доста исказати, веруйте не могу. Како є была єдна Принцесса, ахъ сирота, како є за своимъ любезнымъ швермовала! (ЈСП 1830а: 12); Бори се за твою любезну ако си юнакъ... (ЈСП 1830б: 62);

ЉУБЕЗНИК м <любезникъ*> *љубавник, драган.* ...нѣно іой є срце и любезника изабрало (ЈСП 1830б: 83);

ЉУБЕЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *љубити.* <любетый*> *који воли.* ...ползуй се весело маломъ овомъ књижицомъ, и садржи у любви Твога У Пешти 6-гъ Іуніа 1827 тебе любетъегъ І. С. Поповича (ЈСП 1827: XII)

УП. ЉУБЛАШЧИ (ЈСП 1838а)

ЉУБИМ, -а, -о (-и, -а, -о) <любимій / любимый> *драг.* Непрїятна є то само безпослица любимый мой (ЈСП 1828: 27); А ты любимій друже остай намъ здравъ до првогъ састанка... (ЈСП 1828: 93);

ЉУБИМАЦ м <любимаць> **1.** *миљеник.* Онъ є любимаць наше миле Царице (ЈСП 1830б: 33); Говори: ты ли си любимаць Царичинь? (ЈСП 1830б: 61); Огнь Стіхотворства своє любимце обылно грееть (ЈСП 1838а: 41); Любимаць Муза и Грация есть само Аполло (ЈСП 1838а: 48); ...тако муза своє любимце дижетъ,

тако ихъ славомъ увѣнчава (ЈСП 1838а: 51); Несмыслене, не достоить тебѣ языкъ вложити на музъ любимца (ЈСП 1838а: 75);

2. драги, драган, вољени. И у моима е такође любимче мой! и зар' е безчестно кодъ свое супруге остати? (ЈСП 1828: 86); Тако е исто слободно и Цораида казала своје любимцу (ЈСП 1830а: 35);

ЉУБИТЕЉ м <любитель> *онај који нешто воли или цени, који се са одушевљењем и пасионирано занима за нешто, поклоник.* Ты знашь, я нисамъ моде любитель (ЈСП 1830а: 8); Я како самъ любитель теста, то ће те ми морати сами, не сматрајући на две три слушкинѣ по еданъ путъ на неделю месити (ЈСП 1830а: 39); Издало друштво любителя србскогъ књижества у ТЕМИШВАРУ (ЈСП 1830б: s. p.); После изданія Лаже и Паралаже многи су ми оваковогъ рода Књига любители често напоминали... (ЈСП 1837: s. p.); За Любитель чтенія отъ Совокуптиеля Г. Аарона Добровоевича (ЈСП 1838б: 66); За Любитель и Любительнице књижест. Србскогъ (ЈСП 1838б: 67);

ЉУБИТЕЉНИЦА ж <любительница> *љубителька.* ...да ћу скоримъ временомъ Чжандрљивогъ Човека издати, које дѣло, ако ништа друго, а оно ће баръ достаточно показати, колико любительница књига Србскій родъ брои (ЈСП 1838б: s. p.);

УП. ЉУБИТЕЉНИЦА (ЈСП 1838б)

ЉУБИТЕЉНИЦА ж <любительница*> *љубителька.* В. ЉУБИТЕЉНИЦА. За Любитель и Любительнице књижест. Србскогъ (ЈСП 1838б: 67);

ЉУБЈАШЧИ, -а, -е акт. парт. през. од *љубити* <любящій> *који воли.* в. ЉУБЕЊИ. Гдѣ еси возлюбленая Ледо, да узриши, каковый шећеръ возносится во языкѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52); Не жена возлюбленная Хелено, но Нумфа любящаго ти Святозаря (ЈСП 1838а: 70);

ЉУБОВ ж <любовь / любовь> *љубав.* **1.** *осећајна везаност за одређену особу супротног пола, приврженост која се заснива на привлачности супротних полова; предмет таквог осећања, вољени мушкарац или женска особа.* ...на ту мысао додѣмъ, да младежи Србской повесть страдателну Светислава и Милеве и нѣове невине любови спрѣобштимъ (ЈСП 1827: X); Ахъ Отаць! вы іошть незанте шта е любовь! ...Оно е любовь любезный татице, кадъ се кои краљ у какву принцессу залюби! (ЈСП 1830а: 14); Тебе е робство у светъ отерало, мени любовь покоя неда (ЈСП 1830б: 3);

2. *приврженост, оданост, велика наклоност уопште, осећајна везаност за некога или нешто; предмет таквог осећања: према мајци, деци, друговима, домовини, природи и сл.* шта є ово, него пресвета љубовь к' Праотечеству? (ЈСП 1827: VII); Љубовь те, сыне, отечества распалюе... (ЈСП 1827: 5); ...љубовь є злату подобна, а љубовь ко отечеству драгоме каменю... (ЈСП 1828: 14); ...љубовь очина моћи ће строгости закона противостати... (ЈСП 1828: 60); у љубови и побожности, у испуњиваню Божји заповедій весело су намь краткіи часови протицали (ЈСП 1830б: 2); Јаня: Па то све теће за едно шешир? / Юца: Єсть за љубовь шешира (ЈСП 1837: 7); Е кад' оћишь башь, оћимь да ти купимь за едно љубовь... (ЈСП 1837: 7); Шта є животь безь љубови / Него неми стубови? (ЈСП 1838а: 40);

3. *пријатељски поступак, љубазност, услуга.* Господин Барон учините ми љубовь, позабавите се іошть кодь мое кћери, докь се я не вратимь (ЈСП 1830а: 32); Султ. Я се гадимь одь бурмута. / Срет. Али мени за љубовь (ЈСП 1838б: 33); ...жене [...] мужу за љубовь и животь свой жертвую (ЈСП 1838а: 41);

ЉУБОПИТСТВО с <любопитство / любопытство> *знатижеља.* ...и не само што їй любимо, но и прилику тражимо любопитство ово задоволити штатус и нумизме скупляютьи, и ньи као велико сокровиште чуваютьи (ЈСП 1827: VII); ...говори шта є не мучиме, я самь савь любопытство (ЈСП 1828: 71); ...кога самь крвлю срдца мога сродію, тай се издайствомь одрођава (*почивателна, сви су у неспокойномь любопытству*) (ЈСП 1828: 76); све я с' вячайшимь любопытствомь слушамамь, што бы мое искусство обогатило (ЈСП 1830а: 31); О молимь те говори, ништа не таи тако ти Створителя, я самь сва любопытство (ЈСП 1830б: 75);

М

МАГНОВЕНИЈЕ с <магновеніе> *магновење, трен, тренутак, часак.* О бежите вы несносни часови! бежите у море мрачности, кои ми любко време раставляте, гди ти радостно магновеніе, кад' ћу Милоша у пучину несреће погружена видити (ЈСП 1828: 46); О нещасногь часа, кадь се общеплезни совѣти не послушаше, ужасногь магновенія, кад' су речи едовите гуде одобренія получили (ЈСП 1828: 59); (Робови, понесу Цара, чуе се Музіка за неколико магновенія, коя се потомь

удали); (ЈСП 1828: 110); Кодь Царице не можешь быти до неколико магновенія (ЈСП 1830б: 82);

МАЛЕНКОСТ ж <маленкость> *мала ствар, ситница*. Сл. (скупляюћи свое папире) Дакле молимъ за табло. / Ал. О молимъ, то є маленкость. Табло долази одъ Шпанскогъ нарѣчія таблесъ... (ЈСП 1830а: 26);

МАЛОВАЖАН, -жна, -жно <маловажанъ*> *неважан, безначајан*. Но обећавашь ли се да никакве освете за маловажну ову обиду тражити нећешь (ЈСП 1828: 29);

МАЛОУМАН, -мна, -мно (-мни, -мна, -мно) <малоуманъ* / малоумный> *који нема довољно памети, мудрости, неинтелигентан*. О зашто ми опасности сладкоречіе не улиєшь, да малоумномъ овомъ младићу беду живо изобразимъ! (ЈСП 1830б: 60); Дакле остани малоумный младићу... (ЈСП 1830б: 64);

МЕЖДУ предл. 1. [+Г] *упућује на однос који се тиче јединки одређених везом предлога и именске речи: између*. Мени є врло жао, што не могу вашимъ езикомъ говорити, но я ћу се постарати, да што скоріе научимъ. / Руж: Изящно, изящно! (кое различіе между єя и матери єя) (ЈСП 1838а: 70);

2. [+И] *рефершиє о скупу, заједници, средини из које се неко или нешто по нечему издваја: између, од*. Руж: Розичичу, ты досягнешь безчислены вѣки, / Прославився между чловѣки... (ЈСП 1838а: 83);

МЕЧТАНИЈЕ с <мечтаніє> *утвара, привиђење, машта*. та ово є само ужасно мечтаніє было... (ЈСП 1828: 83);

МЗДОПРЕМЧИВОСТ ж <мздопремчивость> *склоност према наградама, миту, подмитљивост*. А то се Србски и не може изразити него славенски, и то овако одъ прилике: мздопремчивость (ЈСП 1830а: 26);

МИЛОВИДНИ, -а, -о <миловидный*> *љубак, дражестан, мио*. Протече дуга печали ноћ, даница є заруменила, и сунце миловидно сія (ЈСП 1830б: 110);

МИЛОСРДИЈЕ с <милосрдіє* / милосердіє> *милосрђе, милостивост*. гrome! имашь ли милосрдія? (ЈСП 1827: 94); ...кадъ бы се утѣшити могла, какво бы милосердіє неба было! (ЈСП 1830б: 26); Овомъ приликомъ нужно є и нека Грчка израженія, коя се у дѣлу овомъ находе, растолковати, као н. пр. [...] *Ελεημοδότη* милосердіє, *ἀσπευωβία* очаяніє и пр. (ЈСП 1837: VIII);

МИСЛ ж <мысль*> *мисао*. ако те наравъ к' честолубію прикланя, стаћешь као и я, окаменѣнь, згруванъ, и с' раздераномъ мыслию (ЈСП 1828: 30); Сей сать да будетъ сопутникъ мыслей моихъ (ЈСП 1838а: 52);

МЛОГОЉУДНИ, -а, -о <многолюдный*> *многољудан*. Царь многолюдногъ града, супругъ земногъ Анђела, што бы выше зактевати могао! (ЈСП 1830б: 103);

МНОЖЕСТВО с *мноштво*. побѣду не чини множество, но мужество и храбрость (ЈСП 1828: 53); Еданъ путь дођемъ я у кафану, гди видмъ, да се множество людѣй накупило (ЈСП 1830а: 24);

МНѢНИЈЕ с <мнѣніе / мнѣніе> *мишљење, став, уверење*. Ласно тьу ово мое мнѣніе потврдити, ако само опоменемъ, да и самъ премудрый нашъ Досіѳей у своя морална дѣла романтическе повести уводити ніе сумняю... (ЈСП 1827: IX); ...Трагедія увекъ Роману предпоставлѣна за прву дужность (по мнѣнію Арістотела) почитуе страсти човеческе утишавати и уздржавати... (ЈСП 1827: X); можешъ ли се сумняти да ћу я у противномъ, што се тога тиче, мнѣнію с' тобомъ быти? (ЈСП 1828: 13); Два противна мнѣнія од' главны велможа чуемъ, и коме бы се приволео, опредѣлити не могу... (ЈСП 1828: 21); нити се ко, по мнѣнію моме, лакше поправити дае, него кадъ се самъ своимъ будалаштинама смеяти почне (ЈСП 1830а: s. p.); Найпаче убо значи *besonders*, слѣдователно я о вами, и о вашей дражайшей матери никаковаго худаго мнѣнія имати нисамъ могао. (ЈСП 1830а: 19); Есть, и то по момъ мнѣнію ніе ништа рђаво (ЈСП 1837: 14);

МОЛНИЈА ж <молнія*> *муња*. Да поразить тя Вулканъ молнією своею (ЈСП 1838а: 76);

МОЛЧАНИЈЕ с <молчаніе> *ћутање*. Молчаніе есть краснѣйшая добродѣтель Юноши (ЈСП 1838а: 55);

МРАЧНОСТ ж <мрачность*> *особина онога што је мрачно, мрак, тама*. О бежите вы несносни часови! бежите у море мрачности (ЈСП 1828: 46); О бежи нещастна, бежи у море мрачности, и паклена тама нека те обвіе... (ЈСП 1830б: 44);

МУДРЕЦ м <мудрець*> *мудрац*. чуемо да се сви мудрецы изъ целе Европе скупили, да неку стваръ – я Богъ ме незнамъ о чему е – растолкую (ЈСП 1830а: 45);

МУДРОЉУБИЈЕ с <мудролюбіе*> *филозофија*. НЕВИНОСТЬ ИЛИ СВЕТИСЛАВЪ И МИЛЕВА ЖАЛОСТНО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢЙСТВІЯ ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ Мудролюбия Слушателѣмъ сочинѣно (ЈСП 1827: s. p.); МИЛОШЪ ОБИЛИТЪ ЮНАЧКО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢИСТВІЯ сочинѣно ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ мудролюбія слушателѣмъ (ЈСП 1828: s. p.);

МУЖЕСТВО с <мужество> *одважност, срчаност*. побѣду не чини множество, но мужество и храбрость (ЈСП 1828: 53);

МУЊОПЛАМЕНИ, -а, -о <муніопламенный*> *који је саздан од пламена муње, муњевит*. Гди си гrome, изъ ведра неба, удри, уби несрећну; шибай є муніопламенымъ твоимъ бычемъ (ЈСП 1830б: 47);

МУЧЕНИЈЕ с <мученіе / мученіе*> *мучење*. мученіе, мученіе обоима тье животь прекратити... (ЈСП 1827: 99); Радо ћу с' тобомъ найвећа мученія претрпити (ЈСП 1828: 91);

МУЧИТЕЛЬНИЦА ж <мучителница*> *мучителька*. ...и мене, нѣну мучителницу проклинѣ, коя є трострукимъ бычемъ шибамъ (ЈСП 1830б: 52);

Н

НАГЛОСТ ж <наглость> *напраситост, жестина, необузданост*. ...на кое самъ я, као што тье се видити, млого и тежіо, наглость сиречь и зла слѣдства нѣова описати, и тако їй умнымъ очима неискусногъ младитѣа представити (ЈСП 1827: X); Еданъ примеръ у Баязиту може намъ показати, до чега наглость човека довести може, и шта є кадра страсть с' узданѣмъ у силу учинити... (ЈСП 1827: X)

Вук – Pj.

НАДВОРНИ, -а, -о <надворный> *који је при двору, дворски*. Г. Пантелеймонъ Хаджи Стойло Княжеск. надворный совѣтникъ и конзулъ Србскій... (ЈСП 1838а: 88);

НАДЕЖДА ж *нада*. Народъ є на насъ надежду упро... (ЈСП 1827: 5); Есть да є тешко, но зато опетъ нїе сасвимъ надежда пропала... (ЈСП 1827: 12); ...онай ползу мира брани, коя є Србиі навластито нужна; овај потребу рата представля, коя надежду доброгъ успѣха обећава (ЈСП 1828: 21); никад' се нисамъ у теби преварио, надежда ме ни сада омести неће (ЈСП 1828: 86); Никаква ми дакле надежда выше не остае? (ЈСП 1830б: 1); незнаюћи на кою се страну самъ окренути имамъ, морао самъ се ове надежде лишити (ЈСП 1830б: 9); ...сmemъ ли за цело жельи моюй надежду давати (ЈСП 1837: 39);

НАДЛЕЖИТИ несвр. <надлежити*> *бити потребно, требати*. Сада, прво и прво што ми радити надлежи, есть чою по достоянію тражити (ЈСП 1830а: 53);

НАДО предл. [+И] *показује да се неко, нешто ставља по вредности на виши ниво, да му се признаје већи значај: над, изнад*. Азъ есмъ Пѣснословецъ, и никтоже надомною (ЈСП 1838а: 75);

НАЈМЕНШИ, -а, -е суп. од *мали* <найменшии*> *најмањи*. Єл. Я се стыдимъ, кадъ ме ко корегира. / Ал. Зашто, ни найменше тога, само свободно (ЈСП 1830а: 23); И зато нисамъ ни найменше распосложенъ (ЈСП 1830а: 37);

НАЈПАЧЕ прил. <найпаче> *нарочито, особито, највише*. само сложно громилай найпаче, понеже, дондеже, и у свакомъ составу по два три баталіона ихова и ахова аузруквати пусти, па те неће ни најболъій славянинъ разумети (ЈСП 1830а: 10); Ал. Любимъ десницу. (седне) Я увекъ желимъ на овомъ момъ путешествію са Сербльима найпаче благороднымъ у познатисе (ЈСП 1830а: 18); Она ће се обрадовати, кадъ писмо одъ свое воспитанице прими, найпаче изъ мое руке (ЈСП 1830а: 28);

НАЈПРЕЖДЕ прил. <найпрежде> *пре нечег другог, прво, најпре*. но найпрежде морамъ моему родителю извѣстіе дати, и одъ нѣга дозволеніе просити (ЈСП 1830а: 49);

НАМЕРЕНИЈЕ с <намереніе* / намѣреніе / намѣреніе> *намера*. но моме намѣренію нѣгова храбрость противостане (ЈСП 1828: 61); ...но садъ самъ сасвимъ уверенъ, да из доброго намеренія долази (ЈСП 1828: 98); Но овде нека нико не помисли, да є мое намѣреніе хвалити се (премда су гдикои башъ овимъ поводомъ, то исто напоминяли)... (ЈСП 1837: VI); На последакъ, да не помисли тко, да є мое намѣреніе с' Квръ Іаніомъ народъ Грчкій на поруганіе изводити (ЈСП 1837: VII); Дайте и вы єдну 1000, пакъ ћемо лако намѣреніе достићи (ЈСП 1837: 15); Мыслите вы, да є мое намѣреніе Васъ само плашити (ЈСП 1837: 50); Госпоже, мое намѣреніе ніе было вређати... (ЈСП 1838а: II);

НАРАВ м <наравъ> *скуп битних и сталних психичких и моралних особина човека које се испољавају у поступцима, схватањима, односу према другима*. ако те наравъ к' честолюбію прикланя, стаћешъ као и я, окаменѣнъ, згруванъ, и с' раздераномъ мыслію (ЈСП 1828: 30);

УП. НАРАВИЈЕ (ЈСП 1828), НРАВ (ЈСП 1838а)

Вук – Рј. (уз напомену у Војв.)

НАРАВИЈЕ с <наравіе*> *скуп битних и сталних психичких и моралних особина човека које се испољавају у поступцима, схватањима, односу према другима*; в. НАРАВ. ...твоя є душа благородна, врлина ти наравію влада... (ЈСП 1828: 29);

НАРАВНИ, -а, -о <наравный> *природан, обичајан*. Гледаймо на зверинѣ кое разума нема, и кое се законима природе покурава, шта налазимо? оно што є наравно, са смртю єднога другій животь обдржава (ЈСП 1828: 67);

УП. ПРАВСТВЕНИ (ЈСП 1830а);

НАРЈЕЧИЈЕ с <нарѣчіе*> *назив.* Табло – табло долази одь шпанскогъ нарѣчія таблесь – (ЈСП 1830а: 23);

НАРОДНОСТ ж <народность> *народ, становништво.* Великоможный Кнеже! да се Милошевѣ советъ на користь Сербіе клони, ко се може сумняти праву народность почитујући (ЈСП 1828: 21);

НАРОДОЉУБАЦ м <народолюбаць*> *онај који воли народ, становништво.* мора бити искрени народолюбца, коима ће се твой советъ допасти (ЈСП 1828: 13);

НАРОДОЉУБИЈЕ с <народолюбіе> *народољубље, љубав према народу, становништву, патриотизам.* Чувайте се гѹе Бранковића, браните честь Србскогъ народолюбія (ЈСП 1828: 76); Искуство є теби мудрость умножило, а народолюбіе ти силе улило да ми у намери моіой противостанешь (ЈСП 1828: 101);

НАРУЧИЈА с мн. <наручія / наручія> *наручје, загрљај.* ...сад' тье она к' теби дотьи, сад' тье у наручія твоя одлетити... (ЈСП 1827: 99); Сви су змаєви противъ тебе нокте наоштрили, да те из' мои наручія отргну (ЈСП 1828: 83); ...иди предайсе тыхомъ Морфею у наручія... (ЈСП 1828: 85); ...тако ти оны часова, кад' си сладость любви у моимъ наручіяма осећао... (ЈСП 1828: 85); ...ево ме у ваша наручія Фуриє подземнога Царства... (ЈСП 1830б: 44); Цар. (падне у нѣина наручія) (ЈСП 1830б: 45);

УП. ОБЈАТИЈА (ЈСП 1828, 1838а)

НАСЛАЖДАВАТИ СЕ* несвр. *наслађивати се, уживати у нечему.* Духъ оставля свое блатно тѣло, пакъ се у облаке диже, да се наслаждава (ЈСП 1838а: 50);

УП. УСЛАЖДАВАТИ (ЈСП 1838а);

НАСТАЈАВАТИ несвр. <настаявати*> *настојати, старати се, инсистирати.* Вилозовъ? ахъ, молимъ васъ, гледайте, настаявайте, само да бы се у ню залюбіо; ахъ, те ће бити нобль. Настаявайте молимъ васъ (ЈСП 1838а: 10); Вук – Рј.

НАСТОЈЕЊИ, -а, -е <настоєћій*> *садашњи, дати.* какво ће чувство прси мое оживлявати, кадъ пређашня с' настоєћимъ сравнимъ (ЈСП 1830б: 113);

НАЧАЛНИК м <началникъ*> *поглавар, који је на челу.* ...каковасе бура над' Сербіомъ іош онда вїяше, кад' се отаць мой за началника поставляо (ЈСП 1827: 2);...я самъ већ с' мои неколкіо пріятеља говоріо, како бы страногъ за началника избрали... (ЈСП 1830б: 73);

НАЧАЛСТВО с <началство> *власт, поглаварство*. я ћу гледати, да ти началство града са супругомъ предамъ (ЈСП 1830б: 80);

НЕБЛАГОДАРНИ, -а, -о <неблагодарный> *незахвални*. учини то, нећешъ, веруй ми, неблагодарномъ учинити (ЈСП 1830б: 13);

НЕБРЕЖЕНИЈЕ с <небреженіе> *небрига, немарност, пренебрегавање*. устайте браћо, да иго са себе збачамо, кое смо сами небреженіемъ нашимъ навукли (ЈСП 1828: 20);

НЕВИН, -а, -о (-и, -а, -о) <невиный*> **1.** *који није крив, недужан*. Не честитый Пашо, онъ є невинь... (ЈСП 1830б: 64);

2. *неискварен, чедан, безазлен, наиван*. самъ знашь, како смо задовољно у блаженой оной пустыњи, у Хилендарскомъ Манастиру невине детинства дне проводили (ЈСП 1830б: 2);

НЕВИНОСТ ж <невиность*> *чедност*. ...жертвуй себе на олтаръ невиности, ороси га девоячкомъ крвлю... (ЈСП 1827: 17);

НЕВОСПИТАН, -а, -о (-и, -а, -о) <невоспитанъ* / невоспытанный*> *неваспитан, неодгојен*. Проклето, невоспитано, наедено, напіено! (ЈСП 1837: 32); Незна вамъ та ништа, невоспитана є као крава (ЈСП 1838а: 7); Имате право, невоспытана є, а и свашта (ЈСП 1838а: 43);

НЕГЛИ речца *можда*. Марко: Богъ ме Господине, я вамъ ни єдну речъ не разумемъ. / Ал. Негли зато, зане – (ЈСП 1830а: 19);

НЕГОДОВАНИЈЕ с <негодование> *негодовање, неодобравање*. ...да нигда таково што не учинимъ; кое бы негодование кодъ други подигло (ЈСП 1838б: 50);

НЕДОСТОЈНИ, -а, -о <недостойный*> *који не заслужује нешто, није вредан нечега*. Дафно моя зри мое лице, / Недостойно тоже бурмутице (ЈСП 1838а: 71, 77);

НЕЗАВИСИМИ, -а, -о <независимый> *независан*. нек' правый независимый союзъ утврди, и никога болѣгъ нити вѣрніегъ пріятеља од Србина имати неће (ЈСП 1828: 23);

НЕЗАВИСИМОСТ ж <независимость> *независност*. ...ако є икакво средство, да іой се помоћи може, то є мачъ, кой є кадаръ независимость заслужити (ЈСП 1828: 19);

НЕЗАКОНИ, -а, -о <незаконный*> *незаконит*. онъ є имао єдину одъ незаконогъ брака кћерь... (ЈСП 1830б: 7);

НЕЗЛОБИВИ, -а, -о <незлюбивый*> **1.** *невин, непорочан.* ...кои, само ако ништа не носе, чимъ бы незлюбиво срдце ранили могли, и ако су свойству народногъ Характера сходнѣй, не последнѣ у читаню заслужую место... (ЈСП 1827: VIII);

2. *добродушан, безазлен, кротак.* ... любовь поданика нѣговы навукла га е, да се лоше стазе превати као што незлюбиво ягнѣ питолюбивогъ путника мами, докле га на змію наведе (ЈСП 1828: 12);

НЕИЗВЕСНОСТ ж <неизвѣсность*> *непознатост, несигурност.* ...едал' си се коначно зарекла, да ме овај данъ неизвѣсностю моришь? (ЈСП 1828: 27); ...не можешъ ме далѣ у неизвѣсности држати (ЈСП 1828: 28);

НЕИСКУСНИ, -а, -о <неискусный> *који је без животног искуства, млад, зелен.* ...на кое самъ я, као што тѣ се видити, много и тежѣо, наглость сиречь и зла слѣдства нѣова описати, и тако ѣй умнымъ очима неискусногъ младитѣя представити (ЈСП 1827: X)

НЕИШЧЕРПАЈЕМИ, -а, -о <неисчерпаемый> *неисцрпан, непресушан.* зашто я небы неисчерпаемый Источникъ отворіо, и Славянскимъ языкомъ духъ земнородныхъ у восхищеніе приводіо? (ЈСП 1838а: 51);
УП. НЕПОЧЕРПАЈЕМИ (ЈСП 1838а).

НЕМЕЦКИ прил. <немецки> *немачки.* Я самъ казао найпаче, кое толико значи, као немецки zumahl или besonders (ЈСП 1830а: 19); Едва самъ у станю была Србски говорити, тако самъ се была немецки онгевеновала (ЈСП 1830а: 20); Ха! ха! я немецки пытамъ, како се находите (ЈСП 1838а: 7);

НЕПОЊАТНО прил. <непонятно> *неразумљиво, нејасно.* ...тихопрохладителный зефиръ у содружеству Богиня и Грація коло води, оку непонятно, уму непостижно (ЈСП 1838а: 36);

НЕПОСТИЖИМИ, -а, -о <непостижимый> *непојмљив, недокучив, несхватљив.* ...сунце се у блистателный престоль преобрати, на комъ непостижимо величество сејаше обколѣно небеснима хорма (ЈСП 1828: 83); ...праведно Небо, коега су путови непостижими, укрепиће мою десницу... (ЈСП 1828: 88);

НЕПОСТИЖНО прил. <непостижно> *непојмљиво, недокучиво, несхватљиво.* ...тихопрохладителный зефиръ у содружеству Богиня и Грація коло води, оку непонятно, уму непостижно (ЈСП 1838а: 36);

НЕПОЧЕРПАЈЕМИ, -а, -о <непочерпаемый*> *неисцрпан, непресушан.* в. НЕИШЧЕРПАЈЕМИ. Непочерпаема Сѣмфонія выпренныхъ духовъ умность своихъ Приверженика воспламенява (ЈСП 1838а: 36);

НЕПРЕРИВНО прил. <непрерывно> *непрекидно, непрестано*. Мы ће мо непрерывно у содружеству Богиня и Грація быти (ЈСП 1838а: 47);

НЕПРЕСЕЧНО прил. <непресѣчно> *непрекидно*. ...говори не врло брзо, но непресѣчно... (ЈСП 1837: 25);

НЕПРИЈАТНОСТ ж <неприятность> *непријатна појава*. ...она увекъ с' почетка чудновату неприятность показуе, да бы потомъ радость крепча была... (ЈСП 1830б: 111);

НЕПРОМОТРЕНИ, -а, -о <непромотренный*> *непромишљен*. Што, лудъ? Греческо славно Філософъ лудъ? непромотрено, неразсужђено; море да изгубишь глава за ово слово... (ЈСП 1837: 6);

НЕРАСУДАН, -дна, -дно <нерасуданъ> *неразуман, неразборит*. Има ли кога, кой бы овај с' кауры ратъ за нерасуданъ држао... (ЈСП 1828: 47);
УП. НЕРАСУЖЂЕН (ЈСП 1837)

НЕРАСУЖЂЕНИ, -а, -о <неразсужђеный*> *неразуман, неразборит*. в. НЕРАСУДАН. Што, лудъ? Греческо славно Філософъ лудъ? непромотрено, неразсужђено; море да изгубишь глава за ово слово... (ЈСП 1837: 6);

НЕСМИСЛЕНЕ прил. <несмысленно> *бесмыслено, свашта*. Фема: То е инпретиненція тако штогодъ мени у очи рећи. / Руж: Несмысленно, да ми јошт' платите, да васъ у стіхови опишемъ (ЈСП 1838а: 73); Мит. ... а коє онъ, шта е онъ, одъ куда е? Руж: Несмысленно, не достоить тебѣ языкъ вложити на музъ любимца (ЈСП 1838а: 75);

НЕСМИСЛЕНИ, -а, -о <несмысленный> (супстантивизирано) *лудак, безумник*. Несмысленный, даждъ ми отвѣта (ЈСП 1838а: 53);

НЕСОГЛАСИЈЕ с <несогласіе*> *неслога*. зар' бадава толике кавге и распре, толика несогласія и безчинія по нъой біяу? (ЈСП 1827: 1)

НЕСПОКОЈНИ, -а, -о <неспокойный*> *немиран, узнемирен*. Велика е туга на момъ срдцу, но двоиномъ е већа, кад' тебе неспокойна видимъ... (ЈСП 1827: 14); ...кога самъ крвљу срдца мога сродіо, тай се издайствомъ одрођава (*почивателна, сви су у неспокойномъ любопытству*); (ЈСП 1828: 76); ...мое е срдце у неспокойномъ станю... (ЈСП 1830б: 18); Цар. (брзо навуче покрывало – у неспокойномъ движенію) (ЈСП 1830б: 42);

НЕСПОКОЈНОСТ ж <неспокойность*> *немир, узнемиреност*. в. НЕСПОКОЈСТВО. Цар. Твое е срце у движенію. / Сум. Неспокойностью гонимо. (ЈСП 1830б: 77);

НЕСПОКОЈСТВО с <неспокойство> *немир, узнемиреност*. Ни е то узрокъ мога неспокойства... (ЈСП 1827: 39); ...какво е то неспокойство, што се на твоѣмъ лицу изображено види (ЈСП 1828: 42); И тебе толико неспокойство мучи? (ЈСП 1828: 71); мой се духъ далеко простире, тражи Синана, и на нѣгове се прси баца, ахъ какво неспокойство! (ЈСП 1830б: 29); затоли си толико неспокойства за твога любимца трпила, да га садъ изгубишь (ЈСП 1830б: 30);

Уп. НЕСПОКОЛНОСТ (ЈСП 1830б)

НЕУВЈАДАЈЕМИ, -а, -о <неувядаемый> *вечни, непролазни*. ...а Свѣтозаръ свѣтло озарява име неувядаемогъ Ружичића (ЈСП 1838а: 38);

НЕУГОДНОСТ ж <неудочность> *непријатност*. Богъ зна шта се јошть догодити може, коє неудочности човека при читаню какове кнѣиге отнюдь напасти немогу (ЈСП 1838а: II);

НЕУСИЛНО прил. <неусилно> *ненасилно*. благостояніе Сербіе, ко коєму я неусилно тежимъ, на то насъ е навело, да се платежу подвргнемо (ЈСП 1828: 18);

НЕЧАЈАНИ, -а, -о <нечаяный> *изненадан, неочекиван*. Высокій Србства владателю! извинный нечаяный долазъ покорногъ служителя... (ЈСП 1828: 61); у време, кадъ е нечаяномъ жалостѣу обтереѣный духъ свой сотымъ разгалити мыслію (ЈСП 1838а: V);

НЕЧАСТИВИ, -а, -о <нечастивый*> *безбожан, грешан*. ...бери нечастивогъ порода, анатема те было... (ЈСП 1828: 15);

Уп. НЕЧЕСТИВИ (ЈСП 1838а)

НЕЧЕСТИВИ, -а, -о <нечестивый> *безбожан, грешан*. в. НЕЧАСТИВИ. Душе нечестивый, очеса моя зрятъ премѣненіе отъ стоящихъ громно безаконіе (ЈСП 1838а: 82);

НЕЧУВСТВЕНИ, -а, -о <нечувствительный*> *неосетлив, безосећајан*. Ово е чувство пламенный срдца мога огань попалію, онъ ме е нечувственогъ учинію... (ЈСП 1830б: 21);

НЕШЧАСТАН, -сна, -сно (-сни, -сна, -сно) <нешастанъ; несчастный> **1.** *несрећни*. ...опростимо нешастнымъ войницима нашымъ, кои со плачевнымъ окомъ одъ свое родбине раставляю... (ЈСП 1828: 20); Жалосна Вукосаво, какавъ нешастанъ за тебе часъ! (ЈСП 1828: 29); О нешасногъ часа, кадъ се общеполезни совѣти не послушаше, ужасногъ магновенія, кадъ су речи едовите гуе одобренія получили (ЈСП 1828: 59); О нешастный Лазаре (*горе и доле ода*) (ЈСП 1828: 62); заштъ ме

нису оставили Ламбро, да нешастане дне до гроба оплакивамъ? (ЈСП 1830б: 16);
Несрећный тасте, и ты овде на стогубу нешаснога тугу (ЈСП 1828: 115);

2. (супстантивизирано) *несрећник, несрећница*. О нешастный, међу непознатимъ
людма несрећный Сумеоне! (ЈСП 1830б: 1); Неможешъ нешастный, зашто ти е
опростио, не любиле онъ Царицу страстно (ЈСП 1830б: 67); О бежи нешастна,
бежи у море мрачности, и паклена тама нека те обвие... (ЈСП 1830б: 44);

НЕШЧАСТИЈЕ с <нешастіе / нешастіе > *несрећа*. Што е бѣдна, да све тако / Нешастіе
споминѣшь? (ЈСП 1827: 43); ...оно ће Србљима или миръ пресудити, или ће ий у
нешастія зяву погрузити (ЈСП 1828: 53); Она е една честна и поштена душа,
особито дивне лепоте, но нешастіе е уби (ЈСП 1830б: 9); Оплачите самномъ,
участнице мое скорби, оплакуйте нешастіе ваше удне Госпође (ЈСП 1830б: 46);

НИЖАЈШЕ прил. суп. од *ниско* <нижайше> *најниже*. Покондирена Тиква Господо
моя естъ тако зовомо весело Позориште, коє самъ я долу нижайше подписаный
сочинити шастіе имао... (ЈСП 1838а: 1);

НИЖАЈШИ, -а, -е суп. од *низак* <нижайшій> *најнижи*.

Изр. СЛУГА ~ *слуга понизни*. Марко: Добри люди мени су у свако време добро
дошли. / Ал. Слуга најжайшій (ЈСП 1830а: 18); Марко: ... Збогомъ / Ал. Слуга
самъ нижайшій (ЈСП 1830а: 20);

НИЗВРГНУТИ свр. <низвергнути*> *збациити, оборити*. Ово е средство кое те е с'
Шара высине низвергло (ЈСП 1828: 64);

НИКАКОВИ, -а, -о прид. зам. <никаковый> *никакав*. Найпаче убо значи *besonders*,
слѣдователно я о вами, и о вашей дражайшей матери никаковаго худаго мнѣнія
имати нисамъ могао. (ЈСП 1830а: 19); Вы сте мене стреломъ уязвили, кою
никаковый балсам залечити не може (ЈСП 1830а: 33);

НИШЧЕТЕН, -а, -о <нищетенъ> *сиромашан, бедан*. Слушай само: „Нищетенъ
вразумляй тысящегубою хоругвоносящею вещественностию” разумеш ли ме?
(ЈСП 1830а: 9)

НОСЈАЈ, носјашчаја, носјашчеје акт. парт. през. од *носити* <носяй> *који носи*.
блаженъ всякій въ персѣхъ тя носяй (ЈСП 1838а: 52);

ПРАВ м <нравъ*> *природа*; в. НАРАВ. Кад' бы моя Кнѣига была / Любка, кано лице
Твое, / И сву скромность у се влила, / Коя краси нрави Твое (ЈСП 1838а: s. p.);

ПРАВСТВЕНИ, -а, -о <нравственный*> *природан, обичајан*. в. НАРАВНИ. Овде треба
строжайше поступати што се рода тиче, не толико изъ нравствены узрока, ко

што намъ нѣки естествоиспытатели говоре, колико найпаче изъ моралны источника (ЈСП 1830а: 31);

НУЖАН, -жна, -жно (-жни, -жна, -жно) <нужанъ; нужный*> *потребан, неопходан*.
...помозите советомъ, кой ако икада, заиста є сада нужанъ (ЈСП 1828: 18); ...онай ползу мира брани, коя є Србїи навластито нужна; овай потребу рата представля, коя надежду доброгъ успѣха обећава (ЈСП 1828: 21); бацы те врашке твое румане, зашто у нѣма не стои како ће мо се наести, а то є найнужнїе, знашь ли? (ЈСП 1830а: 15);

НУЖДА <нужда> **1.** *потреба*. довольно све ово показує нужду союза с' Мухамеданы (ЈСП 1828: 19);

2. *невоља*. О не мучиме молим те, не кори ме с' онимъ, што самъ из' нужде чинила (ЈСП 1827: 70); Права любовь за никакву нужду незна... (ЈСП 1827: 70); ... и да се заклинѣ, кадъ годъ іой нужда буде, и у нѣгову кућу дође, ню всує одъ себе не пуштати (ЈСП 1830а: 31); Прїятельство се у нужди показує. (ЈСП 1830а: 10)

Вук – Рј. (уз коментар у *Војв. по варошима*)

НУЖНО прил. <нуждно / нужно> *потребно*. ...нїе нуждно, да све мачемъ Србїю бранимо... (ЈСП 1827: 8); Обаче я мыслимъ, да бы нужно было продужити свадбу до неколико неделя (ЈСП 1830а: 52); ...зашто да цео светъ зна, шта є коме нужно (ЈСП 1830б: 34); ты найболѣ знашь, шта є коме нужно о Алла! (ЈСП 1830б: 34); Овомъ приликомъ нуждно є и нека Грчка израженїя, коя се у дѣлу овомъ находе, растолковати (ЈСП 1837: VIII); Друштво вамъ є особито при ручку нужно (ЈСП 1838а: 8); ...оно, што самъ нѣйзи одговорїю, мыслимъ, да є нужно свима обзнанити (ЈСП 1838б: s. p.);

НЬ

НѢЖНИ, -а, -о <нѣжный> *нежан, крхак, слаб, осетлив*. вашъ заиста нѣжный составъ тѣла мора великїй уштербъ трпити (ЈСП 1830а: 28);

О

ОБАЈАНИЈЕ с <обаянїе> *чар, драж, привлачност*. Само благоумилгнѣно Нѣмфа и Грація обаянїе може Ружичїево существо восхитити (ЈСП 1838а: 36);

ОБАЈАТЕЛНИ, -а, -о <обаятельный*> *чаробан, дражестан, привлачан*. вы сте мене обаятелнымъ чинма тако занели, да не чувствуемъ гди самъ (ЈСП 1830а: 33);

ОБАЧЕ прил. *међутим*. Притяжательи подигну запевку, обаче я имъ бацымъ векслу одъ 1000 фунтій штерлинга и они онеме (ЈСП 1830а: 24); Обаче може ли већа доброта быти, него овакову Господичну, коя є всячески достойна у средъ Беча Госпоја быти, одъ простоте избавити? (ЈСП 1830а: 47); Я самъ истина много коешта, – Кое обаче изъ неки узрока на светъ изићи не може, – сочиню... (ЈСП 1837: s. p.); Обаче на вѣсили, ким' образомъ могль бы азъ мало є пѣназь число подъ лихвою на сія вещи получитьи? (ЈСП 1838а: 54);

ОБВЕЗАТИ* свр. *везати за себе*. Ваша Господична кћи дивнымъ разумомъ и пространымъ вѣжествомъ тако су ме обвезали, да се отнюдь растати не могу (ЈСП 1830а: 29);

ОБДРЖАНИЈЕ с <обдржаніе> *старање, чување, издржавање*. уштедимо скровишта на обдржаніе браће наше... (ЈСП 1828: 20);

ОБЕСПОКОЈАВАТИ несвр. <обезпокоявати> *узнемиравати, реметити*. ...та тье любовь найпріятнія быти, ер' є ништа обезпокоявати нетье (ЈСП 1827: 73); Ты ме са свимъ обезпокоявашь Милошу незнаюћи ми праву причину твое печальи (ЈСП 1828: 11); ...само мало неко воспоминаніе мало ме є обезпокоило... (ЈСП 1828: 26); Выи ме со тимъ обезпокоявате (ЈСП 1837: 38); Кврѣ Іаня, мени е жао, да васъ морамъ обезпокоявати (ЈСП 1837: 49);

ОБЕШТАТИ* свр. *обећати*. Онъ ми є обештао и у єдномъ одъ свои спаилука ухлѣбити ме (ЈСП 1830а: 45);

ОБЕШЧЕСТИТИ свр. <обезчестити*> *обешчестити*. колико крвы просипати морашь, да ублажишь светыню *Правосудія*, светыню, што су твои Праоцы до живца обезчестили (ЈСП 1827: 1); Тебе іошт' нико ніе обезчестіо (ЈСП 1838б: 10);

ОБИДА* ж *увреда, понижење*. понизисе, и иди те се од' слабе жене обиде праштати научи... (ЈСП 1828: 29); заборава обиде, кое самъ ти изъ незнаня учиніо (ЈСП 1828: 115); ...еси ли ты онай Синанъ [...] кои си и найвеће обиде забораваляо... (ЈСП 1830б: 101);

ОБИТАВАТИ несвр. <обытавати> *пребивати, становати*. О молимъ, за васъ и ніе овде обытавати (ЈСП 1830а: 32);

ОБИТАЛИШТЕ с <обиталище> *пребивалиште, стан*. Єсамъ ли код куће, или ми се собствено обиталище изменило? (ЈСП 1828: 82); айдемо засадъ у мое обыталище... (ЈСП 1830б: 14);

ОБЈАВЉЕНИЈЕ с <объявление> *објава, оглас*. Я знамъ, моя высокопочитаема Госпоже! да бы петь путей выше Пренумеранта имао, да самъ Объявление на какавъ всеобщій балъ издао... (ЈСП 1838а: I);

ОБЈАТИЈЕ с <обяtie*> *наручје, загрљај*; в. НАРУЧИЈА....помысли, да ти є супругъ изъ обятія отргнуть да отечество спасе, да честь и свою и твою опере... (ЈСП 1828: 90); Єво моя обятія, овамо свакій... (ЈСП 1828: 91); Небо плаче, земля се отвара, да Хекубу у обятыя прійми (ЈСП 1838а: 44);

ОБНАЖЕНИ, -а, -о <обнаженный> *без корица, го* (о мачу, сабљи). Него ево (*пружи му мачъ обнаженный*) ово є даръ кой се Мурату поднети може (ЈСП 1828: 23);

ОБНОВЉЕНИЈЕ с <обновление*> *обнова*. ...погледаймо села, и попалъне вароши, кое обновленія зактеваю... (ЈСП 1828: 19);

ОБРУЧЕН, -а, -о <обручень*> *верен, заручен, обећан*. Милева є Светиславу сыну твоѣмъ обручена... (ЈСП 1827: 11); заръ ты незнашь да є Царица већъ обручена? (ЈСП 1830б: 83);

ОВАКОВИ, -а, -о прид. зам. <оваковый> *овакав*. а мысао, да у шали казата истина выше него сува матерія дѣйствуе, на оваковый ме предметъ навела (ЈСП 1830а: s. p.)

Вук – Pj.

ОГЊ м <огнь> *огањ*. Огнь Стихотворства своє любимце обылно грееть (ЈСП 1838а: 41);

ОГОРЧЕНИЈЕ с <огорчение*> *жалост, туга*. обадве су войске у крвавомъ мору, с' равнымъ огорченіемъ, и еднакомъ се храбростю боре (ЈСП 1828: 113);

ОГОРЧИТИ свр. <огорчити*> *ражалостити, растужити*. Я и не пытаюћи шта є такса бацымъ еданъ дукать, но добіемъ билетъ за трећій плаць. Ово ме отнюдь огорчи, зато имъ бацымъ десеть дуката (ЈСП 1830а: 24);

ОДЛЕТШИ, -а, -е акт. парт. прет. <одлетшій*> *који је одлетео*. Светиславе! ахъ позови натрагъ одлетшу твою душу... (ЈСП 1827: 98);

ОДЛИКОВАТИ* несвр. *одговарати*. Сотым си добыла прво живе очи [...] а треће целой персони особито одликую (ЈСП 1837: 25);

Вук – Pj.

ОДОБРЕНИЈЕ с <одобреніе*> *одобрење*. О нещасногъ часа, кадъ се общеполезни совѣти не послушаше, ужасногъ магновенія, кадъ су речи єдовите гуе одобренія получили (ЈСП 1828: 60); ...я послугу одъ нѣга пріймамъ и овай му прстенъ за знакъ мога одобренія однеси (ЈСП 1828: 98);

ОДОХНОВЕНИЈЕ с <одохновеніе*> *предах*. ...а к' сочинѣнію дѣла єдногъ, кое се вообщє целогъ народа тиче, само часове одохновенія, т. є. у коима Списатель писаюћи одмора тражи (!!!) посвећавати могу (ЈСП 1837: VI);

ОДУШЕВЉАВАТИ несвр. <одушевлявати*> *оживлявати, држати у животу*. ...кадъ бы видла какво ми є срдце! оно ме одушевлявало... (ЈСП 1830б: 21);

ОЖЕСТОЧЕН, -а, -о <ожесточень> *разјарен, бесан*. Милошь шчепа шестоперца, колико є кожа у крокодила чврста, разцепи є єднимъ ударомъ, и на мене ожесточень полети... (ЈСП 1828: 33);

ОЖИДАВАТИ* несвр. *чекати*. Я єдва ожидавамъ, да ми мой Г. отаць умре, да се могу тамо преселити (ЈСП 1830а: 23);

ОЗАРЕНИ, -а, -о <озареный> *обасјан*. Чествуймо жене, те преду и ткаду / Щастія ружу домашнѣмъ у саду / Плету блаженства озареный сплетъ (ЈСП 1838б: s. p.);

ОЗАРЈАВАТИ несвр. <озарявати*> *обасјавати*. ...а Свѣтозаръ свѣтло озарява име неувядаємогъ Ружичића (ЈСП 1838а: 38);

ОКОЛОСТОЈЕЊИ¹, -а, -е акт. парт. през. од (*около*) *стајати*<околостоећий*> *који се налазе уоколо*. А Вы околостоећий витезови, Господо Србска, ноплюйте ме као малодушну жену... (ЈСП 1828: 76); ...већ му подай ногу, ер' се тако у нашемъ закону пристои. / Околостоећий Турцы Евала! (ЈСП 1828: 103); ...тако, да смо мы околостоећи непрестанно мыслили, садъ ће изданути (ЈСП 1837: 27);

ОКОЛОСТОЈЕЊИ², -а, -е <околостоећий*> *околни*. ...разк'рвависе одъ трнь околстоећи ружа, и ружицу, коя є бела донде была, у црвену претвори (ЈСП 1838а: 38);

ОКРУЖИЈЕ с <окружіе*> *административна јединица, округ*. Г. Веніаминъ Розмировичъ, секретаръ Исправничества окружія и вароши Бѣоградске (ЈСП 1838а: 88);

ОПАСНОСТ ж <опасность> *стање које може бити опасно, погубно; опасна ситуација*. Ты остаєшь на очевидну опасность? (ЈСП 1830б: 63);

ОПИСАНИЈЕ с <описаніе> *опис, описивање*. Изъ кнѣиге подъ заглавіємъ: Статістическо Описаніе Сербіе (ЈСП 1838а: 50);

ОПОЛЧИТИ СЕ свр. <ополчити се*> *устати против некога, подићи оружје против некога.* ...какву ће корысть отечество имати, ако се противъ триста тысућа ополчишь... (ЈСП 1828: 85);

ОПОРОЧАВАТИ несвр. <опорочавати> *критиковати, клеветати, оцрњивати.* ...ты се усуђуєшь мою совєсть опорочавати... (ЈСП 1830б: 98); То є Фрайлице оно, што се искорєнявати мора, и што я опорочавамъ, а не мода (ЈСП 1838ба: III); али се само онда ярость Перунова опорочава, кадъ за освоєніємъ туђи земаля жедни, и свое отровне стреле за славолубіє просипа (ЈСП 1828: 21);

ОПОРОЧИТЕЛНИЦА ж <опорочителница*> *клеветница.* О, Аполло, гди є твоя сила, да претворишь опорочителницу у краву (ЈСП 1838а: 45);

ОПРЕДЕЛИТИ свр. <определити* / опредѣлити> **1.** *одредити, доделити.* ...прогутай найнесретѣнїю на свету, коїой є судбина тугу за друга определила (ЈСП 1827: 56); Или є судбина тако опредѣлила, или само време услуге намъ чини (ЈСП 1828: 22); ово є єдна корысть, кою Сочинитель, другимъ народма подражаваюћи, своимъ Г. Г. Предчислительма и Предплатительма за сада опредѣлити може (ЈСП 1830а: 63); ...мени є судбина тугу за друга опредѣлила... (ЈСП 1830б: 22); ...што ћу: кадъ ме є строга судбина на кнѣгописанѣ опредѣлила (ЈСП 1838а: II);

2. *одабрати.* Два противна мнѣнїя од' главны велможа чуємъ, и коме бы се приволео, опредѣлити не могу... (ЈСП 1828: 21); ...ово се на погибель Србля клони ер' се с' мачемъ ништа неможе опредѣлити него ратъ (ЈСП 1828: 23); ...ова га лепота гнуснимъ жаромъ распали, да є за жену опредѣли (ЈСП 1830б: 7);

ОПРЕДЈЕЛЕНО / ОПРЕДЕЉЕНО прил. <опредѣлено> *одређено.* изъ узрока, што бы є од' правоъ теченїя задржало, и тако Лажа и Паралажа на време опредѣлено изићи не бы могао (ЈСП 1830а: 63); Како што се рода вашегъ тиче? О молимъ, то є по Генеалогїи точно опредѣлено (ЈСП 1830а: 32);

ОПСТОЈАТЕЛСТВО / ОПСТОЈАТЕЉСТВО с <обстоятелство*> *прилика, околност.* ...ради како обстоятельства донесу (ЈСП 1827: 40); ...и то ћу, колико ми силе и обстоятельства допусте, верно извршити (ЈСП 1828: 56); шта ће се из' овы обстоятельства родити? (ЈСП 1828: 73); мыслимъ, да ово весело позориште при свимъ недостатцыма (од' кои редко коя кнѣга, особито кодъ насъ, и при овымъ обстоятельствама утећи може) бадава на светъ не излази (ЈСП 1830а: s. p.)

ОПУШТЕНИЈЕ с <опушение> *ослобођење*. Очитай молитву за мое опушение, а я ћу заповестъ нѣгову извршујући за грее каятисе (ЈСП 1828: 52);

ОПШТЕПОЛЕЗНИ, -а, -о <общепользний*> *користан за све*. О нещасногъ часа, кадъ се общепользнии совѣти не послушаше, ужасногъ магновенія, кадъ су речи єдовите гуе одобрєнія получилие (ЈСП 1828: 59);

ОПШТЕСТВО с <общество*> *друштво, друштвена заједница*. ГОСПОДАРУ ІОАННУ АНДЪЕЛКОВИЋУ трговцу вршачкомъ и избраномъ общества члену (ЈСП 1830а: s. p.); Трговаць и общества член (ЈСП 1837: 57); Избранаго Общества Членови (ЈСП 1838а: 101);

ОРУДИЈЕ с <орудіе> *оруђе, алат*. Я самъ єданъ путь чуо, да є жена човеку орудіе, и то ми є доста (ЈСП 1830а: s. p.)

ОРУЖИЈЕ с <оружіе> *оружје*. **а.** *оруђе за напад и одбрану, убојно средство*. Милошу Милане на оружіе, ево Турака (ЈСП 1828: 57); На последакъ, ніе ли самъ Мурать силу Србскога оружія искусіо, кадъ є бегајући свою судбину проклиняо? (ЈСП 1828: 20);

б. *фиг. средство за постизање извесногъ циља*. ...насъ судба єднако гони, само другимъ оружіємъ (ЈСП 1830б: 3); я самъ изъ дальногъ виласта, судбине немилостивымъ оружіємъ гонѣнь... (ЈСП 1830б: 41);

ОСВОЈЕНИЈЕ с <освоєніе*> *освајање*. али се само онда ярьость Перунова опорочава, кадъ за освоєніємъ туђи земаля жедни, и свое отровне стреле за славолубіе просипа (ЈСП 1828: 21);

ОСИЈАТЕЉНИЦА ж <осіятелница*> *она која обасјава*. Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА; помрачителнымъ Хоризонта щастія земногъ осіятелницама... (ЈСП 1838б: s. p.);

ОСКУДАН, -дна, -дно <оскуданъ*> *сиромашан*. Ніе Сербія сасвимъ оскудна... (ЈСП 1828: 19);

Вук – Рј.

ОСНОВАТЕЉ м <основатель> *утемєлитель*. ты ћешъ основатель быти мое сређе, и мога щастія (ЈСП 1830б: 73);

ОСОБЕНО прил. <особенно / особено> *необично, посебно, изузетно*; ...позабавите се іошть кодъ мое кћери, докъ се я не вратимъ / Ал. Я за особенно щастіе примамаъ (ЈСП 1830а: 32); Ню познавати мене се особено тиче (ЈСП 1830а: 40);

ОСТАВШИ, -а, -е акт. парт. прет. <оставшій*> *који је остао*. ...поштеди остало стадо, несретньо стадо твое безъ пастыра, безъ бодрогъ чувара оставше (ЈСП 1827: 94);

ОСТРОВ м <островъ*> *острво*. Піяца С. Спіридона ваѣа є, него у Америки тако звома Демиръ піяца, а лепша, него у острову Сентъ Доминго (ЈСП 1830а: 23); Примѣтимъ абіе, да еданъ комедіантъ има неку зверъ изъ нѣкогъ острова, кой є пре чєтыри године изобрѣтенъ быо (ЈСП 1830а: 24);

ОТВАЖИТИ свр. *усудити се, осмелити се*. положєніє бо Србала за сада є таково, да ако бы кои [...] искључително на Кнѣгописанѣ отважіо, и званіє свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно”) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VII);

~ **СЕ** *усудити се, осмелити се*. Текъ што се отважимъ, а оно се сви стану гроотомъ церити, будући, да се я с' пређашнѣмъ юнацыма но издалека сравнити нисамъ могао (ЈСП 1828: 51);

ОТВѢТ м <отвѣтъ*> *одговор*. Несмыслєный, даждъ ми отвѣта (ЈСП 1838а: 53);

ОТЕЧЕСКИ, -а, -о <отеческій> *очински, родитєльски*. Послушай Лазо мой отеческій советъ (ЈСП 1828: 80); Я не дркѣмъ, ер' знамъ шта є дрктати; него ти отечески советуєм... (ЈСП 1830б: 53);

ОТЕЧЕСТВЕНИ, -а, -о <отечественый> *отаѣбински*. ...мое се очи нису одавно отечественымъ цвѣнемъ сладили, оне су се тога зажелиле (ЈСП 1830б: 106);

ОТЕЧЕСТВО с *отаѣбина, домовина*. Любовь те, сыне, отечества распалное... (ЈСП 1827: 5); ...употреби силе памети твое, да отечеству помогнемо... (ЈСП 1827: 8); ...ер' гди Отечество страда, ту и мое благополучіє убитакъ трпи (ЈСП 1828: 10); Любезна децо, и ревностни отечества сынови! (ЈСП 1828: 18); ...оставимъ отечество, и наумимъ болю срећу тражити, но у овой земљи одъ арамія пострадамъ... (ЈСП 1830б: 41); ...гди є мое отечество, та ни майке ни оца немамъ (ЈСП 1830б: 105);

ОТЕЧЕСТВОЉУБИЈЕ с <отечестволюбіє> *љубав према отаѣбини, родољубље*. гди си сад' право отечестволюбіє, с' коимъ се Србинъ некада дѣчио, и стра и ужась у враге уселявао (ЈСП 1828: 11); ...само напрасный пламень отечестволюбія нек' ме у овай паръ оправда (ЈСП 1828: 13);

ОТЈАГОШЧЕН, -а, -о <отягощєнь*> *оптерећєн*. Видите како сте годинами отягощєни, да се мысли, да сте тристалѣтнаго Нєстора Супруга (ЈСП 1838а: 72);

ОТЛИЧАН*, -а, -о (суп. најотличнији) <најотличнији> *најчаснији*. Ко небы у вашу кућу долазіо, коя є од' найпоштєніи, и најотличнији у овомъ месту? (ЈСП 1837: 34);

ОТМЕНИ, -а, -о <отмѣнный* / отмѣнный*> *угледан*. ...у очи крстногъ имена твога родителя, при вечери, где су отмѣнна лица присуствовала... (ЈСП 1828: 86); Баронъ Голићъ свою препоруку шилѣ, и жели Г. Марку Вуићу као найотмѣниѣмъ у овомъ месту лицу свою визиту учинити. (ЈСП 1830а: 17); Г. Мишићъ, я васъ као разумногъ и отмѣногъ овде Господина особито почитуѣмъ (ЈСП 1837: 40);

ОТМЕНИЈЕ с <отменіе*> *уништење*. Что уже сотворю с' отменіѣмъ симъ рода челоѣческаго! (ЈСП 1838а: 53);

ОТНЮД прил. <отнюдь / отнюдь> **1.** *никако, нипошто, ни у ком случају*. Ваша Господична кѣи дивнымъ разумомъ и пространымъ вѣжествомъ тако су ме обвезали, да се отнюдь растати не могу (ЈСП 1830а: 29);

2. *сасвим*. Я и не пытаюћи шта є такса бацымъ єданъ дукать, но добіѣмъ билетъ за трећій плаць. Ово ме отнюдь огорчи, зато имъ бацымъ десетъ дуката (ЈСП 1830а: 24); Богъ зна шта се іоштъ догодити може, коє неугодности човека при читаню какове кнѣиге отнюдь напасти немогу (ЈСП 1838а: II);

ОТОНЧАТИ свр. <отончати*> *учинити префињенијим, истанчати*. ер' самъ я вѣжества прилѣжаніѣмъ распростраию, вкусъ изобразію, чувства отончаю (ЈСП 1830а: 19);

ОЧАЈАНИЈЕ с <очаяніе> *очајање*. отрите сузе другарки, ил' ме пустите, да у подземну пучину скочимъ, и у очаянія пламену несносне дне проводимъ (ЈСП 1828: 34); ...остани кодъ мене, брани ме очаяніе ѣе ме угнявити (ЈСП 1828: 87); ты си Анђо, кой си ми у ово време, найвећемъ очаянію на похищеніе баченомъ с' неба сишао, и твое присуствіе мени поклонію (ЈСП 1830б: 2);...да тебе не нађо, са свимъ бы ме очаяніе свладало (ЈСП 1830б: 5); Овомъ приликомъ нужно є и нека Грчка израженія, коя се у дѣлу овомъ находе, растолковати, као н. пр. [...] *Ελεημοσύνη* милосердіе, *ἀσπευσία* очаяніе и пр. (ЈСП 1837: VIII); Изр. ПАСТИ у ~. *почети дубоко очајавати*. Та то є благодѣяніе човека утѣшити, кои оѣе да падне у очаяніе (ЈСП 1837: 38);

ОЧЕВИДНИ, -а, -о <очевидный> *очигледан, извѣстан*. Ты остаѣшь на очевидну опасность? (ЈСП 1830б: 63);

ОЧЕКИВАЈУЋИ, -а, -е акт. парт. през. од *очекивати* <очекиваюћій*> *који очекује*. Тебе самъ при подножію трона видила восхићена ангелскомъ лепотомъ, и очекиваюћа гласъ выпреногъ всемогущества (ЈСП 1828: 83);

П

ПАДЕНИЈЕ с <паденіе*/ паданіе> *пад, пропаст.* ...на паденію едногъ другїи сретью оснива (ЈСП 1827: 52); ...само паденіемъ еднога другїи славу оснива... (ЈСП 1828: 69); Ахъ ваше є паденіе цео манастирь у жалость бацьло (ЈСП 1830б: 3);

ПАМЈАТ ж <память> *успомена, сећање.* ...кад' стану венцы память вашу красити, онда тье те текъ за Роду вашемъ поднесенный трудъ награду прїимити... (ЈСП 1827: 26);

ПАМЈАТНИК м <памятникъ> *споменик.* Радо Т' Друже дижемъ Памятнике / Посвећуюћ' Теби мое Кнъиге. / Само немой, да се редъ измени, / Да Памятникъ Ты подигнешъ мени (ЈСП 1837: s. p.);

ПАРНИ, -а, -о <парный> *попут паре, ваздушаст, лак.* ...зашто я небы парный духъ на выпрена крыла дигао... (ЈСП 1838а: 51);

ПАЧЕ речца *напротив.* Мое є намѣреніе при писаню Тврдице было [...] таково дѣло написати, кое бы Читателя или Гледателя (ер' є време мыслимъ, да се и кодъ насъ, Θεатри заведу) на зеванѣ не натерало, но паче часове му брига и домашњи незгода пуне разгалило (ЈСП 1837: VII); Изр. КОЉМИ ~ *камоли, тим пре, тим више.* и човекъ пакъ има неприятеля, кољми паче еданъ народъ (ЈСП 1830а: 24);

ПАЧЕЗЕМНИ, -а, -о <пачеземный> *ванземальски, неовоземальски.* Кад' се Ружичићъ Хумну посвящава, сво Эстество пачеземно торжествуе... (ЈСП 1838а: 36); ...превыше прегрдны планина лежи пачеземный престоль, на коєму пѣснословіе тихо торжествуе (ЈСП 1838а: 41);

ПАЧЕЗЕМНО прил. *ванземальско, неовоземальско.* Тамо се мы стїхотворцы на воздушны крылы пенѣмо, и духъ пачеземно услаждавамо (ЈСП 1838а: 41);

ПЕРВОРОДНИ, -а, -о <первородный*> *прворођени.* У тымъ добіе и кћерь, то є была ваша покойна мати, и понеже да се Милутинъ ту догоди, понуди га вашъ дедъ, да му первородну кћерь крести (ЈСП 1830а: 31);

ПЕРСИ мн. ж <перси*> *прса, груди.* блаженъ всякій въ персѣхъ тя носяй (ЈСП 1838а: 52);

ПЕСТРЕНО прил. <пестренно> *разнобојно.* Она є сва одъ самогъ перцеллана златнымъ пругама тако красно извезена, да се издалека чини, да є нѣкій бѣо пестренно изшаранный привезъ (ЈСП 1830а: 23);

ПЕЧАЛ ж <печаль> *туга*. Ты ме са свимъ обезпокояваш Милошу незнаюћи ми праву причину твое печальи (ЈСП 1828: 11); Ево е, небо! каква печаль! (ЈСП 1828: 26); Протече дуга печали ноћ, даница е заруменила, и сунце миловидно сія (ЈСП 1830б: 110);

ПЕЧАЛИТИ СЕ несвр. *туговати, жалостити се*. ...вами е жао за конѣ? непечалитесе, купиће Кврѣ Іаня друге (ЈСП 1837: 27); Зашто се вы печалите онде, гди се можете помоћи? (ЈСП 1837: 29); Немой се печалити, я ти од' срца праштамъ (ЈСП 1838б: 47);

ПЕЧАЛНИ, -а, -о <печальный> *тужан*. погледаймо печална поля и изгажене ливаде, кое іошт' терет свирѣпогъ Перуна осећаю... (ЈСП 1828: 19); ахъ прости последній путь твоіой Вукосави! ове сузе, изъ печалногъ ока происходеће сузе... (ЈСП 1828: 89); нека онъ начинъ измысли, да ме вековечно несрећну, плачевну, печалну, ахъ стогубо гору, него сад' што самъ, учини (ЈСП 1830б: 25); ...ніойсе нѣгово печално срце надати не може (ЈСП 1830б: 96);

ПЕЧАЛНО прил. *тужно*. Погледа ме печално, па ми проговори (ЈСП 1828: 12);

ПЕЧАТАН, -а, -о гл. прид. трп. од *печатати* <печатань*> *штампан*. Найпосле, да не помысли тко, да ми е Сцена, коя се у Родолубцу одъ Г. Чокерляна издатомъ печатана наоди, ко измени овой поводъ дала... (ЈСП 1838а: VI);

ПЕЧАТАТИ несвр. *штампати*. и понеже пѣнязи не имѣю, да поидеть сей сать у залогъ, да бы возмогль печатати сей Епіталаміумъ (ЈСП 1838а: 52);

ПЕЧАТЊА ж <печатня*> **1.** *штампарија*. издано ІОСИФОМЪ МИЛОВУКОМЪ Milosh Obilics, Trauerspiel У БУДИМУ Словима Кр. Университетске печатнѣ 1828 (ЈСП 1828: s. p.);

2. *штампа, штамнаѣ*. Я самъ истина много коешта, – Кое обаче изъ неки узрока на светъ изићи не може, – сочинію, гдишто пакъ и на печатню издао (ЈСП 1837: s. p.); не бы без' ползе было юшт' штогодъ иа истый начинъ составить, и средствомъ печатнѣ Читателѣмъ и Читателькамъ спріобшити (ЈСП 1837: s. p.); ...што самъ едномъ съ любезнымъ Пріятелѣм' Г. Докторомъ Пекаровичемъ о Сребролюбію беседећи нѣму тврдо обећао Тврдицу написати, и ако вредно буде, печатнѣ предати (ЈСП 1837: VI);

ПЕШТЕРА* ж *пешина*. Одавно овде тавной у пештери / Као окукана чамим, из прикрайка / На светска дѣла гледаюћи, тужно / И срце морећ' завидљивимъ ядомъ (ЈСП 1828: 6); ...или ме пусти да у нещастія пештеру с' тобомъ за едно

пропаднемъ (ЈСП 1830б: 18); Синанъ ће твоє щастіє у сужнопечалной пештери оплакивати (ЈСП 1830б: 96);

ПИСМЕ* с (мн. писмена) *слово*. ...одъ Іоанна С Поповича (Der Seißhals, orig. Luftspier.) у Пешти писмены Юс. Баймела Ц. К. Привилегир. Примаціал. Острогонског' Кнъигопечателя (ЈСП 1837: s. p.); соствалѣно одъ ІОАННА С. ПОПОВИЧА У НОВОМЪ – САДУ Писмены Павла Іанковића ц.к. Прив. Типографа 1838ба. (ЈСП 1838а: s. p.); І. С. ПОПОВИЧА ЗЛА ЖЕНА ВЕСЕЛО ПОЗОРИШТЕ у ТРИ ДѢЙСТВА. У НОВОМЪ САДУ Писмены Павла Іанковића ц. к. прив. Тѣпографа (ЈСП 1838б: s. p.);

ПИТОЉУБИВИ, -а, -о <питолюбивый*> *који воли да једе*. ... любовь поданика нѣговы навукла га є, да се лоше стазе превати као што незлобиво ягнѣ питолюбивогъ путника мами, докле га на змию наведе (ЈСП 1828: 12);

ПЕНОРОДНИ, -а, -о <пѣнородный*> *који се родио из пене*. Као што є пѣнородна Венусъ царица олѣмпійски богиня, тако є ружа царица польскихъ цвѣтова (ЈСП 1838а: 38);

ПЕЊАЗ м <пѣнязь*> *монета, новац*. Обаче на вѣсили, ким' образомъ моглъ бы азъ мало є пѣназь число подъ лихвою на сія вещи получитьи? (ЈСП 1838а: 54); и понеже пѣнязи не имѣю, да поидеть сей сать у залогъ, да бы возмоглъ печатати сей Епѣталаміумъ (ЈСП 1838а: 52);

ПЈЕСН ж <пѣснь> *песма*. потребно єсть, да сочину єдиную пѣснь к' предстоящему торжеству (ЈСП 1838а: 52);

Уп. ПЈЕСНОСЛОВІЈЕ (ЈСП 1838а)

ПЈЕСНОСЛОВЕЦ м <пѣснословецъ> *песник*. в. СТИХОТВОРЕЦ. Святозаръ Розичичъ, Пѣснословецъ достоинъ єсть да лепшу узме (ЈСП 1838а: 73); Азъ єсмь Пѣснословецъ, и никтоже надомною (ЈСП 1838а: 75);

ПЈЕСНОСЛОВІЈЕ с <пѣснословіє> *песма*. в. ПЈЕСН. ...превыше преградны планина лежи пачеземный престоль, на коєму пѣснословіє тихо торжествує (ЈСП 1838а: 41);

ПЛАТЕЖНИ, -а, -о <платежный> *који се плаћа новцем*.

ИЗР. ПЛАТЕЖНИ ДАНАК *оно што једна држава плаћа другој у знак покорности*. но ево се данасъ иго преобрази, платежный данакъ сад' се у сужну покорность преобрати... (ЈСП 1828: 18); ...ако Муратъ жели пріятельства, нек се прође платежногъ данка... (ЈСП 1828: 23);

ПОВИНИ, -а, -о <повинный*> *одговоран, дужан, крив.* Нек изяви мнѣніе, / Сестре су іой повине (ЈСП 1828: 4);

ПОВИНОВАТИ СЕ* свр. и несвр. *покорити се, покоравати се.* То є Бранковић, прстенъ ми явля, да му разкажемо судбину, повинуймо се заповести (ЈСП 1828: 34);

ПОВЈЕСТ / ПОВЕСТ ж <повесть / повѣсть*> *прича, приповетка.* Овыма се слободно могу и Романи (стару какву повесть представляютьи) придодати... (ЈСП 1827: VIII); ...самъ премудрый нашъ Досіѳей у своя морална дѣла романтическа повести уводити нїе сумняо... (ЈСП 1827: IX); нѣгова душа повесть какву читаютьи у прошле векове повратъасе... (ЈСП 1827: IX); ...на ту мысао додѣмъ, да младежи Србской повесть страдателну Светислава и Милеве и нѣове невинне любви спрїобштимъ (ЈСП 1827: X); истина повесть ова выше се Трагедїи него роману уподоблява (ЈСП 1827: X); изволте само фвсіку читати, коя є у Мадриту издана године 1512, на страни 121ой па ће те се о целой овой повѣсти увѣрити (ЈСП 1830а: 29);

ПОВЈЕШЧЕНИЈЕ с <повѣщеніе> *исповест.* А кад' аморети доју на повѣщеніе, и кадъ усхтемъ Венусъ пояти, и кадъ ми Граціе воображеніе обузму, гди є орігиналь? (ЈСП 1838а: 44);

ПОВОД м <поводъ> *разлог.* Но овде нека нико не помысли, да є мое намѣреніе хвалити се (премда су гдикои башъ овымъ поводомъ, то исто напоминали)... (ЈСП 1837: VI); Найпосле, да не помысли тко, да ми є Сцена, коя се у Родолубцу одъ Г. Чокерляна издатомъ печатана наоди, ко измени овой поводъ дала... (ЈСП 1838а: VI);

ПОВТОРИТИ* свр. *поновити.* ...повтори іой іошт' неколико пута оне нѣне кравѣ речи: мико мико... (ЈСП 1838а: 81);

ПОГИБЕЉ ж <погибель> *погибија, уништење, пропаст.* ...сузе пролива видетьи крайню погибель Благородства Србскогъ (ЈСП 1827: VII); ...ово се на погибель Србля клони ер' се с' мачемъ ништа неможе опредѣлити него ратъ (ЈСП 1828: 23); Збогомъ драгій Милане, збогомъ Иване, мене дужность на погибель зове... (ЈСП 1828: 91);

ПОГРУЖЕН, -а, -о (-и, -а, -о) <погружень; погруженный*> **1.** *фиг. потопљен, утопљен.* О бежите вы несносни часови! бежите у море мрачности, кои ми любко време раставляте, гди ти радостно магновеніе, кад' ћу Милоша у пучину несреће погружена видити (ЈСП 1828: 46);

2. фиг. *задубљен (у мисли)*. Бранк. (у *мыслима погружень*) Хм! Хм! (ЈСП 1828: 40);

ПОГРУЗИТИ свр. фиг. *потопити, утопити*. ...оно ће Србљима или мирь пресудити, или ће иј у нещастія зяву погрузити (ЈСП 1828: 53);

ПОДАНИК м <поданикъ> *онај који је под нечијом влашћу*. ... любовь поданика нѣгови навукла га е, да се лоше стазе превати као што незлобиво ягнѣ питолюбивогъ путника мами, докле га на змію наведе (ЈСП 1828: 12); Есть мирь државама полезанъ, есть рать убитачанъ, и на истощеніе поданика (ЈСП 1828: 21);...Царь по свомъ начину продужавао е свирѣпо владанѣ, докъ се поданицыма не додія... (ЈСП 1830б: 8); Моіой милой Царицы верный поданикъ поздравъ доноси (ЈСП 1830б: 19);

ПОДАНИЧЕСКИ, -а, -о <поданической*> *поданички, који се односи на поданике*. Слава е Бранковићева од' Юга до сѣвера протекла, сви іой се смртни у поданической низи стоећи диве, сви е обожаваю, и предпочитую ономъ, кой круну на глави носи (ЈСП 1828: 64); онъ ме е нечувственогъ учинію, учинію да заборавимъ на себе, на дужность мою, на поданическу верность (ЈСП 1830б: 21);

ПОДЛИ, -а, -о <подлый*> *подмукао, покварен, лошег карактера*. ...никаква подла страсть свето ово торжество да не окаля... (ЈСП 1828: 25); Не држи ме за подлогъ страшльивицу... (ЈСП 1830б: 88);

ПОДЛОСТ ж <подлость> *подмуклост, поквареност*. ове речи, ова подлость да насъ као несносный землѣ тереть покрыва (ЈСП 1828: 87); ...признай, да те по закону войничкомъ погубити могу, кад' бы се само с' подлостію каляти хотео (ЈСП 1828: 44); ...зарь мыслишь, да е моя намера вредоносна? никаква подлость ню не каля (ЈСП 1830б: 83);

ПОДНОЖИЈЕ с <подножіе*> *подножје*. Тебе самъ при подножію трона видила восхићена ангелскомъ лепотомъ, и очекиваюћа гласъ выпреногъ всемогущества (ЈСП 1828: 83);

ПОДОБАТИ* несвр. *приличити*. Не подобаетъ ли сей сопутницею быти живота Святозаря Розичича? (ЈСП 1838а: 70);

ПОДОЗРЕНИЈЕ с <подозрѣніе> *подозрење, сумња*. Еданъ Турчинъ пре тога, као да е с' неба спао, укажесе, кой е подозрение потврдіо (ЈСП 1828: 64); о моя любо ко се правда, веће подозрѣніе на себе привлачи (ЈСП 1828: 88);

ПОДРАЖАВАТИ* несвр. *имитирати, опонашати*. Редко се кои од' најпростіегъ до найсовершеніегъ народа налази, комъ не бѣи Древность манѣ или выше, (по мери чувства) мила была, и кои се не бы ню подражаваютьи увеселявао... (ЈСП 1827: s. p.); Я самъ ово жалостно Позориште на истини основао по исторіи незаборавлѣногъ нашегъ Райѣа, подражаваютьи гдигди и славномъ Г. Флоріану... (ЈСП 1827: XI); ово є една корысть, кою Сочинитель, другимъ народма подражаваютьи, своимъ Г. Г. Предчислительма и Предплатительма за сада опредѣлити може (ЈСП 1830а: 63);

ПОДСМЕЈАТЕЛНО / ПОДСМЕЈАТЕЛНО прил. <подсмеятелно> *подсмешливо*. Мил. (*гледи га подсмеятелно*) (ЈСП 1828: 44);

ПОЗОРИЈЕ с <позоріе> *сцена, појава у драмском делу*. ДѢЙСТВО ПРВО./ПОЗОРИЕ 1 (ЈСП 1828: s. p.); ПОЗОРИЕ 2./Вукосава укажесе, коя видеѣи Милоша тренесе (ЈСП 1828: 26); ПОЗОРИЕ I. (ЈСП 1830а: s. p.); ПОЗОРИЕ 2. (ЈСП 1830а: 11); дѣйство прво. (широка улица у граду) позоріе I. (ЈСП 1830б: 1); Позоріе 2. Синанѣ, Преѣашни (ЈСП 1830б: 10); Дѣйство По. / Позоріе 1во. (ЈСП 1837: 21); Позоріе 7о. / Преѣашни, Катица (ЈСП 1837: 37); ДѢЙСТВО I. / Позоріе 1 / (Соба кодъ Трифиѣа) (ЈСП 1838б: s. p.);

ПОЗОРСТВОВАТИ* несвр. *пазити*. Ал. (шапнувпи му нешто на уво) Добро позорствуй (ЈСП 1830а: 51);

ПОИТИ* свр. *поѣти, отиѣти*. и понеже пѣнязи не имѣю, да пойдетъ сей сатъ у залогъ, да бы возмоглъ печатати сей Епѣталаміумъ (ЈСП 1838а: 52);

ПОКОЛѢНИЈЕ с <поколѣніе*> *порекло, лоза*. Я самъ одъ баронскогъ поколѣнія... (ЈСП 1830а: 33);

ПОЛЕЗАН, -зна, -зно (-зни, -зна, -зно) <полезанѣ; полезный*> *користан*. ...с' тымъ мыслимъ, да самъ најпречѣи путь к' полезной забави нашао (ЈСП 1827: XI); Єсть миръ државама полезанѣ, єсть ратъ убитачанѣ, и на истощеніе поданика (ЈСП 1828: 21); Приѣми іошт' на предѣ малу награду за твой полезанѣ отечеству совѣтъ (ЈСП 1828: 24); ...врло є важно, и полезно за цео Србскій народъ (ЈСП 1828: 56); *Πᾶν μέτρον ἀνεξοῦν* значи умереность є полезна... (ЈСП 1837: VIII);...али опетъ ми зато Госпоже замерити неможете, што велимъ, да є увекъ болѣ читати какву полезну кнѣигу, него на балъ иѣи... (ЈСП 1838а: II);

ПОЛЕЗНО прил. *корисно*. ...ништа манѣ мыслимъ, да самъ с' тымъ и болѣи начинѣ изабрао младежъ полезно забавляти... (ЈСП 1827: X)

ПОЛЗА* ж *корист*. Из' овогъ узрока и я желетьи празне мое часове тако употребити, да и мени на ползу, и другима на увеселеніе буду, на ту мысао додьемъ... (ЖСП 1827: IX); ...нѣгова є сила/Разазнат' сваку човечію тайну / И ню на ползу свою употребит' (ЖСП 1828: 8); сладкоречіе онде места нема, гди се о общтой ползи ради... (ЖСП 1828: 21); то ти може на ползу служити (ЖСП 1830б: 7); не бы без' ползе было юшт' штогодъ иа истый начинъ составити... (ЖСП 1837: s. p.); ер' бы се тако коньи, кои су на велику ползу людма, умалили (ЖСП 1837: 30); коє самъ я долу нижайше подписаный сочинити щастіе имао, за вашу, ако соизволите читати, како ползу, тако и забаву— (ЖСП 1838а: I);

ПОЛЗОВАТИ СЕ* несвр. *користити се, употреблявати*. ...ползуй се весело маломъ овомъ кнѣжицомъ, и садржи у любви Твога У Пешти 6-гъ Іуніа 1827 тебе любетьегъ І. С. Поповича (ЖСП 1827: XII); уповайтеми Господична, и я самъ се много изъ Грамматіке Донъ Кишотове ползовао (ЖСП 1830а: 27);

ПОЛОЖЕНИЈЕ с <положеніе> *положај*. **1.** *место на којем се неко налази*. велика бы корысть была, кад' бы послали кога за развидити нѣово положеніе... (ЖСП 1828: 55);

2. *ситуација*. положеніе бо Србаля за сада є таково, да ако бы кои [...] исключительно на Кнѣгописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно”) до нужде и леба желькати дошао... (ЖСП 1837: VI); Како се вы тешкате, а има стотину, кои бы желели у вашемъ положенію быти (ЖСП 1837: 16);

ПОЛУЧИТИ свр. *добити*. ...то се иначе получити не може, него учинѣнымъ с' Турцыма миромъ (ЖСП 1828: 19); О нещасногъ часа, кадъ се общеполезни совѣти не послушаше, ужасногъ магновенія, кад' су речи єдовите гуде одобренія получиле (ЖСП 1828: 60); ...данась се зѣло радуемъ, да самъ то щастіе получіо (ЖСП 1830а: 18); Изволте єдно мало путешествіе преко Европе учинити, пакъ ће те све получити што желите (ЖСП 1830а: 25); ...заръ непотребує наша Царица утѣхе? и како ће є получити, ако себи друга не нађе... (ЖСП 1830б: 27); Обаче на вѣсили, ким' образомъ моглъ бы азъ мало є пѣназь число подъ лихвою на сія вещи получити? (ЖСП 1838а: 54);

Вук – Pj. (само примери из песама)

ПОМРАЧИТЕЛНИ / ПОМРАЧИТЕЛЬНИ, -а, -о <помрачительный*> *који помрачава, затамњује*. Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА; помрачительнымъ Хоризонта щастія земногъ осіятелницама... (ЖСП 1838б: s. p.);

ПОНЕ прил. *бар, барем*. Редко се кои од' најпростіегъ до найсовершенствогъ народа налази, комъ не бѣи Древность манѣ или выше, (по мери чувства) мила была, и кои се не бы ню подражаваютьи увеселявао, или поне забаву какву у томъ наодио (ЈСП 1827: s. p.)

ПОНЕЖЕ везн. *будући да, јер*. наймили ми є унтералтунгъ у читаню кнѣига. / Ал. То се абіе дае видити, понеже кнѣига кодъ васъ стои (ЈСП 1830а: 21); Айнтре є быо великій, понеже су само найвећи министри могли улазити (ЈСП 1830а: 24); и понеже пѣнѣзи не имѣю, да пойдеть сей сать у залогъ, да бы возмогль печатати сей Епіталаміумъ (ЈСП 1838а: 52); не достоить бо высокопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати, понеже ни єдина муза то же сотвори (ЈСП 1838а: 52);

ПОНОШЕНИЈЕ с <поношеніе> *срам, стид, срамота, поруга*. а сад' свако поношеніе с' леденомъ се крвлю гледи (ЈСП 1828: 11); ...слѣдуймо совѣту храброга Милоша, и ослободимо Отечество од' подлогъ поношенія, и тврскогъ ига (ЈСП 1828: 22);

ПОЊАТИЈЕ с <понѣтіе> *појам, схватање*. Юнонинъ Сопутниче, прекрасный Пауне, имаш ли понѣтія о Поезїи? (ЈСП 1838а: 41); Руж: (гледи га са сожалењемъ) / Бѣдно глупости изчадіе, / Какво имаш понѣтіе / О стїхотворства цѣни... (ЈСП 1838а: 83);

ПОПЕЧИТЕЛНИЦА ж <попечителница*> *старателька, титорка*. ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ [...] КНѢИЖЕСТВА СРБСКОГЪ ПОПЕЧИТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

ПОПУШТЕНИЈЕ с <попуштеніе> *пустошење*. ...какво є то страшно на родъ Србскїй попуштеніе... (ЈСП 1827: 56);

ПОРЕДОЧНИ, -а, -о <поредочный*> *знатан, попрличан; јак*. О у каквомъ поредочномъ теченію крвь ми по жилама мили (ЈСП 1828: 92);

ПОРОК м <порокъ> *мана карактера или понашања*. ...тежи добродѣтели, као трудолюбива ко цветъу пчелица, а клонисе порока, коега є свирѣпа рука кадра Тебе у пропасть бацыти... (ЈСП 1827: XII)...познаемъ му наравъ, познаемъ духъ благороданъ, нїе тай порокъ Светислава мога (ЈСП 1827: 91); О неизказаногъ порока, о нечувеногъ злодѣйства! (ЈСП 1828: 62); Сожалуемъ, сирота, на ню є жребіе пало, да се човечество овимъ нечувенымъ порокомъ окали (ЈСП 1830б: 9); дођи к' себи, ты ниси никакавъ порокъ учинила (ЈСП 1830б: 50);

ПОРОЧНИ, -а, -о <порочный*> *који је склон пороку, у којем је присутан порок*. гди є моя заклетва, зар' да є тако порочномъ згазимъ ногомъ? (ЈСП 1830б: 50);

ПОРУГАНИЕ с <поруганіе> *ругање, исмевање, поруга*. ево мача [...] узми, и сама ми у прси вргни, да срамъ и стыдъ не гледамъ, и на подсмей и поруганіе не паднемъ (ЈСП 1828: 88); Аморова стрела нека ме уязви, нека ми срдце исчупа, и на поруганіе всѣхъ искреннолюбящихъ преда, ако заклетву порушымъ (ЈСП 1830а: 34); На последакъ, да не помисли тко, да є мое намѣреніе с' Кврѣ Іаніомъ народъ Грчкій на поруганіе изводити (ЈСП 1837: VII);

ПОРУГАТЕЛНО / **ПОРУГАТЕЛНО** прил. <поругателно> *подругљиво, подсмешљиво*. другій є предметъ нѣне любви. (поругателно) Млада є, вели, іошт' да за старца пође (ЈСП 1830б: 48);

ПОСВЈАШЧАВАТИ несвр. <посвящавати*> *посвећивати, упућивати, поклањати*; Кад' се Ружичићъ Хвмну посвящава, сво Эстество пачеземно торжествуе... (ЈСП 1838а: 36);

ПОСЕШТЕНИЕ с <посѣщеніе> *посета*. ...я дођемъ на примеръ къ вами и на посѣщеніе... (ЈСП 1838а: III);

ПОСЈЕШЧАВАТИ несвр. <посѣщавати> *посећивати*. ...я ћу свободу узети и выше пута васъ посѣщавати... (ЈСП 1830а: 41);

ПОСТОИНСТВО* с *постојаност, стабилност*. све буре гледаћемо, да с' постоинствомъ дочекамо (ЈСП 1828: 23);

ПОСТОЈАН, -а, -о <постоянь> *стабилан, непроменљив*. Розичичъ остаєт при своему предпріятію постоянь (ЈСП 1838а: 73);
Вук – Рј.

ПОСТУПАК м <поступакъ> *облик понашања*. Друга бы везала угурсуза за овай поступакъ у клупче (ЈСП 1838б: 4); Море знашь ли да ћешъ за овай поступакъ у гвожђе доћи (ЈСП 1838б: 30);

ПОТВОРЕНИЕ с <потвореніе> *клевета, сплетка*. Ово є на мене потвореніе (ЈСП 1830а: 60);

ПОТПОМАГАТЕЛНИЦА ж <подпомагателница*> *она која потпомаже, мецена*.
ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ усрдной
ПРОСВЕЩЕНИЯ НАРОДНОГЪ ПОТПОМАГАТЕЛНИЦИ РЕВНИТЕЛНИЦИ
БЛАГОДѢТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

ПОТУЛИ, -а, -о <потулій> *потуљен, притајен, подмукао*. Шта ми претишь потулій дервишу... (ЈСП 1828: 112);

ПОХИШТЕНИЕ с <похищеніе> *ропство*. ты си Анђо, кой си ми у ово време, найвећемъ очаянію на похищеніе баченомъ с' неба сишао, и твое присуствіе

мени поклоніо (ЈСП 1830б: 2); ...ако заклетву порушимъ о всевышнѣ Существо!
подай ме паклу на похищеніе (ЈСП 1830б: 25);

ПОХУЖДЕНИЈЕ с <похудженіе> *осиромашење*. И то є све до сада на велику нашу жалость, и на похудженіе Сербіе учинѣно (ЈСП 1828: 18);

ПОЧИВАТЕЛНА / ПОЧИВАТЕЛЪНА <почивателна> (супстантивизирано) *пауза*. О! –велика є ово за мене загонетка – (почивателна) не не, теби тѣу Отечество помотѣи (ЈСП 1827: 20); ...молитѣу, кои човечества има, нека бедномъ помогне /(почивателна) (ЈСП 1827: 67); она, која є увекъ тихомъ чувству подложна была, сад уцвелѣна, и сузама поливена (почивателна) (ЈСП 1828: 26); ...кога самъ крвлю срдца мога сродіо, тай се издайствомъ одрођава (почивателна, *сви су у неспокойномъ любопытству*) (ЈСП 1828: 76); Слица (после кратке почивателне) Göttlich, ach! febr göttlich! (опетъ чита) (ЈСП 1830а: 12); Син. (после дуге почивателне удари се по почелу) (ЈСП 1830б: 86);

ПОЧИТАВАТИ* несвр. *сматрати*. в. ПОЧИТОВАТИ. ...сви су ме до данасъ за правоꝝ юнака почитавали... (ЈСП 1827: 32);

ПОЧИТАЈЕМИ, -а, -о <почитаемый* / почитаемій> *поштован*. А ты почитаема седино, радуйсе да ћешъ доживити, да и Србинъ Муамеданске ланце носи (ЈСП 1828: 101); Почитаемій владателю, я ти на милости благодаримъ (ЈСП 1830б: 108); Ты молишь почитаема Старино! (ЈСП 1830б: 109);

ПОЧИТАНИЈЕ с <почитаніе*> *поштовање*. ...знашь да є Вукъ нѣговъ зетъ свакомъ честию и почитаніемъ украшенъ (ЈСП 1828: 74); ...дочекайте ій с' найвећимъ почитаніемъ... (ЈСП 1828: 101); Я имамъ довольно узрока Грчкій родъ не иначе него с' почитаніемъ предретати... (ЈСП 1837: VII); ... мой є цео неметакъ што самъ поштенъ човекъ. / Ал. Та то и есть Господине, што насъ почитанія достойнымъ твори, найпаче – (ЈСП 1830а: 18);

УП. ПОЧИТОВАНИЕ (ЈСП 1828)

ПОЧИТАТЕЛЪ м <почитатель*> *поштовалац*. Лазар: (*величествено*) послушай Муамедове вере почитателю... (ЈСП 1828: 22);

ПОЧИТОВАНИЕ с <почитованіе*> *поштовање*; в. ПОЧИТАНИЕ ...из' почитованія к' лицу твоемъ пріймамъ донде ово теретно званіе, докле га не извршимъ (ЈСП 1828: 54);

ПОЧИТОВАТИ несвр. **1.** *поштовати*. Честншій Царе, и я почитуемъ храбрость као матеръ побѣде, али безъ мудрости и безъ притворства у моимъ є очима ништа и ништа (ЈСП 1828: 49); ...ты знашь, колико є нѣга Лазаръ дизао и почитовао, не

бы тако ласно уво приклоніо (ЈСП 1828: 71); ...я ћу тебе као найвеће на свету благо почитовати (ЈСП 1830б: 22);...ако ме ты онако почитуєшь, као што я тебе любим, то ћу срећанъ быти (ЈСП 1830б: 108); Я знамъ, да є дужность жене свога мужа почитовати, но мыслимъ, да и жена има право, кадъ зактева, да є мужъ любви (ЈСП 1837: 4); Срамота на тебе и на твою родъ, како почитуєшь свога Господара (ЈСП 1837: 7); Г. Мишићъ, я васъ као разумногъ и отмѣногъ овде Господина особито почитуемъ (ЈСП 1837: 40); Я морамъ овако да га почитуемъ (ЈСП 1838а: 50); Я женскій Родъ онако исто почитуемъ, као што ій найприлѣжніи Епікура љакъ почитує (ЈСП 1838б: s. p.); ...я ћу те увекъ любити и почитовати (ЈСП 1838б: 42);

2. *сматрати* ...будутьи да Трагедія увекъ Роману предпоставлѣна за прву дужность (по мнѣнію Арістотела) почитує страсти човеческе утишавати и уздржавати... (ЈСП 1827: X); Єдно самъ писмо у трави нашао, што му є безъ сумнѣ у време борбе испало, и кое за свету дужность почитуемъ не отворено моме владателю предати (ЈСП 1828: 62);

УП. ПОЧИТАВАТИ (ЈСП 1827)

ПОЧТЕНОРОДНИ, -а, -о <почтенородній> *поштовани, који је високог, племенитог, поштованог рода, као титула (уз име).* в. ВИСОКОБЛАГОРОДНИ. Почтенор.[одній] Г. Петаръ Делигеоргіевичъ Тргов. (ЈСП 1838а: 89); Почтенород.[ній] Г. Феодоръ Поповићъ (ЈСП 1838б: 55); Почтен.[ородній] Г. Василиј Поповићъ трговаць (ЈСП 1838б: 57);

ПОЧУВСТВОВАТИ свр. *осетити*. Овде што самъ читала, како є една Принцесса єдногъ хелда любила, то є была любовь. / Ал. Всячески! но ту треба изображено сердце, кое ће тако почувствовати... (ЈСП 1830а: 33);

ПРАВОСУДИЈЕ с <правосудіе*> *правосуђе*. колико крвы просипати морашъ, да ублажишь светыню Правосудія, светыню, што су твои Праоцы до живца обезчестили (ЈСП 1827: 1); ...Уроша ти убія, а самъ с' Угльшомъ одъ мача Правосудія пада (ЈСП 1827: 2);

ПРАЗНОСЛОВНИ, -а, -о <празнословный*> *што је изречено речима без значења, празним речима*. Мыслите ли вы да є ово само празнословна хвала? (ЈСП 1830а: 33);

Вук – Рј. (празнослов, празнословити, празнословљење)

ПРАОТЕЧЕСТВО* с *праотаџбина, прадомовина*. шта є ово, него пресвета любовь к' Праотечеству? (ЈСП 1827: VII)

ПРВЕНСТВО с *предност*. ...ако првенство изгубимъ, заклиньмъ ти се, да никадъ нећу на любовь помислити (ЈСП 1830б: 92);

ПРЕВИСПРЕНИ, -а, -о апсол. суп. од *виспрен* <превыспренный*> *преузвишен*. Муза моя выше за превыспреннымъ трагедіама тежить, нежели за тихотекущимъ комедіямъ (ЈСП 1838а: 73);

ПРЕВОСХОДАН, -дна, -дно <превосходанъ> *одличан*. вашъ е трудъ превосходанъ мене ради (ЈСП 1830а: 37);

ПРЕВРАШЧЕН, -а, -о гл. прид. трп. од *превратити* <превращень*> *претворен*. Бы ће те превращени у блато као лиціянцы (ЈСП 1838а: 73);

ПРЕДАК (мн. преци) м <предакъ*> *крвни рођак по очевој или мајчиној линији у прошлости*. [...] ер' самъ нарушио оно благодарство, скоимсусе мои предцы поносили... (ЈСП 1827: 86); ...а мене носите у Выгинію, гди мои предцы леже [...] (ЈСП 1828: 116);

ПРЕДЈЕЛ / ПРЕДЕЛ м <предѣлъ> *предео, крај, земља*. И каква е жалостна союза корысть? скровишта, коя се из' нѣдара наше землѣ ваде, и [у*] туђе предѣле носити... (ЈСП 1828: 20); Увекъ е бѣдногъ жалостно станѣ, но трогубо жалостніе у туђемъ месту, и у туђемъ предѣлу (ЈСП 1830б: 33); Колеро земли, лице твое естъ предѣлъ руготи (ЈСП 1838а: 72);

ПРЕДМЕТ м <предметъ> **1.** *материјал запажања, проучавања, анализе, тема*. а мысао, да у шали казата истина выше него сува матеріа дѣйствуе, на оваковый ме предметъ навела (ЈСП 1830а: s. p.);

2. *оно што је извор, узрок поступака и емоција*. зато ли си ме жалостну неговала, да предметъ и жертва порока будемъ? (ЈСП 1830б: 16); другій е предметъ нѣне любви. (поругателно) Млада е, вели, іошт' да за старца пође (ЈСП 1830б: 48);

ПРЕДОСТОРОЖАН, -жна, -жно <предосторожанъ> *опрезан*. ...не сумнямъ да ћешь се повратити, зато да будешь предосторожанъ... (ЈСП 1828: 56); О я умемъ быти предосторожанъ! само кадъ ме таковый ангель люби... (ЈСП 1830а: 35); ...само ты буди предосторожанъ, недай, да те у двору кушаю... (ЈСП 1830б: 6);

ПРЕДОСТРОЖНОСТ ж <предострожность> *опрез*. ...старость са собомъ доноси предострожность, овде іой места ніе (ЈСП 1828: 80);

ПРЕДСКАЗИВАТИ СЕ* несвр. *имати слутњу, предосећај, предосећати*. Све ми се нешто предсказуе, да нетье добро быти... (ЈСП 1827: 45);

ПРЕДСЛОВИЈЕ с <предсловіе> *предговор*. ПРЕДСЛОВІЕ (ЈСП 1837: s. p.);
ПРЕДСЛОВІЕ (ЈСП 1838a: I);

ПРЕДСТАВИТИ свр. *показати, приказати*. ...на кое самъ я, као што тѣ се видити, много и тежіо, наглость сиречь и зла слѣдства нѣова описати, и тако їй умнымъ очима неискусногъ младитѣа представити (ЈСП 1827: X); ...я идемъ да іой намеру представимъ, ер' є она мало претежнїя одъ тебе (ЈСП 1830б: 30);

ПРЕДСТАВЉАТИ несвр. <представляти*> **1.** *показивати, приказивати*. Овыма се слободно могу и Романи (стару какву повесть представляютьи) придодати... (ЈСП 1827: VIII); тако сте насъ у пређашнѣмъ Вашемъ дѣлу напали с' Єлицомъ, а садъ намъ опетъ Фему представляте (ЈСП 1838a: III);

2. *призивати у памѣнѣу, замишљати*. Колико насъ има, кои не бы преко зидина порушеногъ каквогъ града прелазетѣи стали, с' умилѣнимъ срдцемъ на останке ове древности погледали, живо уму представляютьи, да су овде Праоцы нашїи некада живили... (ЈСП 1827: VII); нѣгова душа повесть какву читаютьи у прошле векове повратъасе, и силомъ воображенїя нѣи очима представля... (ЈСП 1827: IX); ...колико ноѣи твоя майка проводи безъ санка, у горкой туги, и безпрестанымъ сузама, како она себи муке представля... (ЈСП 1830б: 6); ...тайно неко чувство яко га одъ мене одбїя ватренымъ речма моме уму представляютьи, да ћу несрећна быти ако се с' нымъ союзимъ (ЈСП 1830б: 72);

ПРЕДСТАВЉЕНИЈЕ с <представленїе> *појава*. *любовь* као бурный ветаръ сва ова представленїя разтеруе (ЈСП 1830б: 60); о бежи ужасно представленїе... (ЈСП 1830б: 97);

ПРЕДСТОЈАШЧИ, -а, -е <предстоящїй*> *који треба да се догоди у скорој будућности*. в. ПРЕДСТОЈЕЊИ². *потребно есть, да сочину единую пѣснь к' предстоящему торжеству* (ЈСП 1838a: 52);

ПРЕДСТОЈЕЊИ¹, -а, -е акт. парт. през. од *предстојати* <предстоєћїй> (супстантивизирано) *онај који стоји испред*. Мур. Нека уђе (*єданъ одъ предстоєћїй изиђе*) (ЈСП 1828: 98);

ПРЕДСТОЈЕЊИ², -а, -е <предстоєћи*> *који треба да се догоди у скорој будућности, будући*. Што предстоєће шальиво Позориште на светъ изилази, поводъ є найвише овај (ЈСП 1837: s. p.);

Уп. ПРЕДСТОЈАШЧИ (1838a)

ПРЕДУПРЕДИТИ* свр. *на време спречити*. ...любовь очина моћи ће строгости закона противостати, она ће свемогуће начине потражити, да бы зло предупредила, и свакој подлости бразду положила (ЈСП 1828: 60);

ПРЕЖДЕ прил. *раније*. Кадъ су прежде петъ дана ударили пустайе на мене – (ЈСП 1830а: 25);

ПРЕЗИРАТИ несвр. <презырати*> *поступати према некоме с омаловажавањем, омаловажавати*. зашто си се Турчина горе него змије бояла, да му сад' жертва будеш? презырутъ Светислава, кои се свагда достойнимъ показывао узети ктърцу Кнеза Лазара (ЈСП 1827: 11); онъ е све ньи презырао, будући да е заключио као Србинъ себи Србкињу за супругу узети (ЈСП 1830а: 46);
Вук – Рј.

ПРЕЗРЕТИ* свр. *не поклонити некоме/нечему никакву пажњу. омаловажити*. опетъ бы све благо презreo, кадъ бы срећанъ быо одъ васъ лювлѣнь [люблѣнь]* быти (ЈСП 1830а: 33);

ПРЕЗРИТЕЛНО / ПРЕЗРИТЕЛНО прил. <презрытелно> *понижавајуће*. Еданъ ми пребацываше [...] да самъ изъ туђе землѣ, и да е за ньи презрытелно да имъ ябанацъ суди... (ЈСП 1830б: 105);

ПРЕИЗРЈАДНИ, -а, -о апсол. суп. <преизрядный*> *одличан, особит*. ...ясамъ доста вашу доброту, и ваша преизрядна Качества у самоћи уважавао... (ЈСП 1837: 39);

ПРЕИСПЕШЧРЕНИ, -а, -о апсол. суп. <преизпещренный*> *превише шарен*. Здравствуй земле разными преизпещрена цвѣтми (ЈСП 1838а: 52);

ПРЕЈЕСТЕСТВЕН, -а, -о (-ни, -на, -но) <преестественъ; преестественый*> *натприродан...виновникъ овогъ нечувеногъ порока тако е преестественъ, кано громъ кадъ бы изъ ведра неба груно* (ЈСП 1828: 75); Сирота девойка и незнаюћи да е сродствомъ са свирѣпимъ кралѣмъ скопчана, одрыцала е крававимъ сузама ову преестествену прозбу (ЈСП 1830б: 7);

ПРЕКОСЛОВИЈЕ с <прекословіе*> *противљење, свађа*.

Изр. БЕЗ СВАКОГ ПРЕКОСЛОВИЈА *без поговора*. Ел. Читате и вы радо књиге? / Ал. Безъ свакогъ прекословія; но я се садъ само са Славенскима забавлямъ (ЈСП 1830а: 21);

ПРЕКРАСАН, -сна, -сно (-сни, -сна, -сно) апсол. суп. <прекрасанъ; прекрасный> *прелеп*. Тако самъ пређе кодъ Клаурна – о тай вамъ пише! – кодъ нѣга самъ еданъ прекрасанъ ферсъ нашла (ЈСП 1830а: 21); Око нѣ стои у луфту одъ самогъ злата и сребра начинѣнный цѣо Хоризонтъ, то естъ: сунце, мѣсѣцъ, звѣзде и

прочая. / Єл. То є прекрасно (ЈСП 1830а: 23); Сладка мамице, ово є прекрасно (ЈСП 1837: 24); Юнонинъ Сопутниче, прекрасный Пауне, имаш ли понятія о Поезїи? (ЈСП 1838а: 41);

УП. ПРИКРАСАН (ЈСП 1838а)

ПРЕКРАСНО прил. Аа, ништа, ништа, доста су воспитани, іоштъ су млади; прекрасно, прекрасно... (ЈСП 1838а: 7);

ПРЕЛЕСТ ж <прелесть*> *чар, драж.* данасъ є прилика обявити вамъ, да су мене прелести ваше преумилно обузеле, и да бы судбина пакостно укратила с' вами дне живота делити (ЈСП 1837: 39);

ПРЕЉУБЕЗНИ, -аја, -оје апсол. суп. <прелюбезный> *предраг.* ...допусти прелюбезная Хелено да торжество ово полюбцемъ украсимъ (ЈСП 1838а: 70);

ПРЕМЈЕНЕНИЈЕ с <премѣненіе> *измена, промена.* Душе нечестивый, очеса моя зрять премѣненіе отъ стоящихъ громно безаконіе (ЈСП 1838а: 82);

ПРЕНЕБРЕЃИ* свр. *занемарити, заборавити.* положеніе бо Србаля за сада є таково, да ако бы кои [...] искључително на Књигописанѣ отважіо, и званіе свое пренебрегао, лако бы, (да не кажем „извѣстно“) до нужде и леба желькати дошао... (ЈСП 1837: VII);

ПРЕОБРАШЧЕНИ, -а, -о гл. прид. трп. од *преобратити* <преобращенный*> *преобраћен, промењен.* Сестро Мелеагрова богомъ преобрашена въ ћурку! (ЈСП 1838а: 39);

ПРЕОСВЈАШТЕЊЕЈШИ, -а, -е <преосвященнѣйшій> (супстантивизирано) *преосвећени, титула православног епископа.* Преосвященнѣйшій и Высокодостойнѣйшій Господинъ Лукіанъ Мушицки, православный Епископъ (ЈСП 1828: s. p.);

ПРЕПОВЕДАТИ* несвр. *приповедати.* ...и тако унтерхалтуюћи васъ и преповедауюћи, што самъ кое гди чудо, и видіо, изилази Покондирена Тиква (ЈСП 1838а: IV);

ПРЕПОВЕСТ ж <преповесть> *прича.* ...какавъ покор и сїясетъ тай човекъ учини, какво юначество показа, то є за преповесть (ЈСП 1827: 50);

ПРЕПОДОБНИ, -а, -о <преподобный> *титула православног калуђера.* Препод. Г. Герасимъ Новаковичъ Ігуман Шишт. (ЈСП 1827: s. p.); Преподобный Г. Атанасій Гудуричъ (ЈСП 1838а: 106);

ПРЕПОДОБЊЕЈШИ, -а, е <преподобнѣйшій> *титула православног калуђера.* в. ПРЕПОДОБНИ. Преподобнѣйшій Господинъ Исаія Груићъ (ЈСП 1828: s. p.); Преподобнѣйшій Г. Серафимъ одъ Мирославлѣвичъ Ігуманъ (ЈСП 1838а: 106);

ПРЕСНИ, -а, -о <пресный> *присан, близак*. Єл. О татице! пресный родъ (ЖСП 1830а: 31); Батињь: Мы родъ? / Марко: Пресный родъ, ето пытай Г. Барона (ЖСП 1830а: 58);

ПРЕСТОЛ м <престоль> **1.** *престо, свечана владарска столица*. Шестый є ово месецъ [...] од' како я на овомъ, чештьу украшеномъ престолу седимъ (ЖСП 1827: 22); ...сунце се у блистателный престоль преобрати, на комъ непостижимо величество се҃аше обколѣно небеснима хорма (ЖСП 1828: 83);

2. *фиг. власт*. ...ту бы валяло, да Турчинъ престоль свой утврди... (ЖСП 1827: 23); тако ће после рата и одсудне борбе Миръ и покой престоль свой у Сербїи утврдити, и потомъ смеше҃нимсе челомъ на насъ погледати (ЖСП 1828: 21);

ПРЕТВОРИТИСЈА свр. <претворитися*> *претворити се*. Да претворится въ камень мое тѣло, аще знамъ за какову решконту (ЖСП 1838а: 76);

ПРЕТПЛАТИТЕЛЬ м <предплатитель*> *претплатник*. ово є єдна корысть, кою Сочинитель, другимъ народма подражаваю҃ћи, своимъ Г. Г. Предчислительма и Предплатительма за сада опредѣлити може (ЖСП 1830а: 63);

Уп. ПРЕТЧИСЛЕНИК (ЖСП 1827); ПРЕТЧИСЛИТЕЛЬ (ЖСП 1830а)

ПРЕТПОСТАВЉЕН, -а, -о <предпоставлѣнный> *који има предност, ве҃ћу вредност*. ...будутѣи да Трагедїя увекъ Роману предпоставлѣна за прву дужность (по мнѣнїю Арістотела) почитуе страсти човеческе утишавати и уздржавати... (ЖСП 1827: X)

ПРЕТПОЧИТОВАТИ несвр. <предпочитовати> *давати првенство, претпостављати*. Колико самъ іошт' онда настоявао, да се платежный данакъ безкорыстном рату предпочитовати мора (ЖСП 1828: 12); Слава є Бранкови҃ева од' Юга до сѣвера протекла [...] сви є обожаваю, и предпочитую ономъ, кой круну на глави носи (ЖСП 1828: 64);

ПРЕТПРИЈАТИЈЕ с <предпрїятїе> *подухват*. ...аймо брате ку҃ћи, да видимо, не были наше предпрїятїе до руке довели (ЖСП 1828: 16); ...узми силу из' Бранкови҃евы руку, да намъ пробитачно предпрїятїе буде (ЖСП 1828: 80); Буду҃ћи да толико новаца за сада у касси немамо, зато смо наумили добре люде у помо҃ћ при овомъ предпрїятїю позвати (ЖСП 1837: 15); Розичичъ остаєть при своему предпрїятїю постоянь (ЖСП 1838а: 73);

ПРЕТЧИСЛЕНИК м <предчисленикь*> *претплатник*. в. ПРЕТПЛАТИТЕЛЬ. Г. Г. Предчисленицы (ЖСП 1827: s. p.);

ПРЕТЧИСЛИТЕЛЬ м <предчислитель*> *претплатник*. в. ПРЕТПЛАТИТЕЛЬ. ово є една корысть, кою Сочинитель, другимъ народма подражаваюћи, своимъ Г. Г. Предчислительма и Предплатительма за сада опредѣлити може (ЈСП 1830а: 63);

ПРЕУМИЛНО прил. апсол. суп. од *умилно*; *пренежно*, *премило*. данасъ є прилика обявити вамъ, да су мене прелести ваше преумилно обузеле, и да бы судьбина пакостно укратила с' вами дне живота делити (ЈСП 1837: 39);

ПРЕЧЕСЪЕЈШИ / ПРЕЧЕШЪЕЈШИ, -а, -е <пречестнѣйшій> *веома поштован* (уз име). Пречест. Г. Юсифъ Николаевичъ Протосинѣ: Митрополіе Београдске (ЈСП 1827: s. p.); Пречестнѣйшій и Високодостойнѣйшій Господинъ (ЈСП 1830б: s. p.); Пречестнѣйшій Господ. Стеф. Крагуевичъ (ЈСП 1837: 58, 59); Пречестнѣйшемъ Господину САМУИЛУ МАШИРЕВИЧУ, Архімандриту С. Георгіевскомъ, свомъ предрагомъ Пріятелю посвећено (ЈСП 1838а: s. p.); Пречестнѣйшій Г. Діонисій Чупичъ общж. М. Беоч. игуманъ (ЈСП 1838а: 89);

ПРИВЕРЖЕНИК м <приверженикъ*> *присталица*, *следбеник*. Непочерпаема Сумфонія выпрєннихъ духовъ умность своихъ Приверженика воспламенява (ЈСП 1838а: 36);

ПРИВОЛИТИСЈА свр. <приволитися> *приволети се*, *натерати се*. ...азъ вамъ кажемъ, да азъ немогу приволитися, да с' вашею руготою дне проводимъ (ЈСП 1838а: 73);

ПРИЗРЕНИЈЕ с <призрѣніе*> *поглед*.

ИЗР. у ПРИЗРЕНИЈУ. у *погледу*, у *вези са*. ...изузимамаъ имућне, или оне, кои су у призрѣнію начина живота с' друге стране обезбѣђени... (ЈСП 1837: VI);

ПРИЈАТИ (3. л. мн. през.: пријаша) свр. <пріяти*> *примити*, *прихватити*. Я самъ много путій молю, и препиняю Амора и Венеру, бадава; резултатъ є увек быо: „и непріаща его” (ЈСП 1838б: s. p.);

ПРИЈАТНОСТ ж <пріятность* / пріятность> *угодност*, *лагодност*. Збогомъ дакле све пріятности, кое самъ до данасъ уживала... (ЈСП 1827: 20); Болестна чувства никакве пріятности осетьати не могу (ЈСП 1827: 47); ...мое су жиле утрнуле, никакву пріятность осећати не могу (ЈСП 1830б: 37); ...радость и веселѣ, сладость и пріятность сме ли се іошт' указывати... (ЈСП 1830б: 96);

ПРИКЉУЧИТИ СЕ свр. <приключити се*> *десити се*. Шта ти се приключило, гди є тай странный? (ЈСП 1830б: 46); Молимъ, шта вамъ се приключило, те сте тако лютити (ЈСП 1838б: s. p.);

ПРИКРАСАН, -а, -о апсол. суп. <прикрасанъ> *прекрасан, прелеп.* в. ПРЕКРАСАН.

Госпоя отъ Миричъ има єдну прикрасну кћерь, кою она усрећити жели, и будући да сте вы – (ЈСП 1838а: 36);

ПРИЛПНУТИ свр. <прилпнути* / прил'пнути*> *прилепити се, залепити се.* Да прилпнетъ языкъ гортани твоему (ЈСП 1838а: 53); Несмыслене, да прил'пнетъ языкъ гортани твоему (ЈСП 1838а: 74);

ПРИЉЕЖАН, -а, -о (суп. најприљежнији) <найприљжніи> *најмарљивији, највреднији.* Я женскій Родъ онако исто почитуемъ, као што ій найприљжніи Епікура ђакъ почитуе (ЈСП 1838б: s. p.);

ПРИЉЕЖАНИЈЕ с <приљжаніе*> *приљежност, марљивост, ревност.* ер' самъ я вљжества приљжаніемъ распространію, вкусъ изобразію, чувства отончао (ЈСП 1830а: 19);

ПРИМЕЧАВАТИ несвр. <примѣчавати*> *примећивати.* ...я оно примѣчавамъ, што се у потаи кува, а не што люди говоре... (ЈСП 1828: 73); Ты видишь, срамъ те буди, мыслишь не примѣчавамъ я, зашто є у защищеніе пріймашъ (ЈСП 1838б: 6);

ПРИНАДЛЕЖАТИ* несвр. *припадати.* ..теби она драгоцѣнность принадлежи, но чувай се, чувайсе... (ЈСП 1828: 52); Синанъ Царицы принадлежи... (ЈСП 1830б: 29); К' воспытанію принадлежи и лице (ЈСП 1837: 24);

ПРИПЈАТСТВОИЈЕ с <припятствіе> *препрека, сметња.* Страсти ме гоне к' любви, но мое срце тайно неко припятствіе осећа! (ЈСП 1830б: 80); Я знамъ да найвећимъ припятствіама овде одъ вашегъ Г. Оца надатисе имамъ... (ЈСП 1837: 40);

ПРИПЈАТСТВОВАТИ несвр. <припятствовати*> *спречавати, сметати.* ахъ утри мокре твое трепавице любезна моя, не припятствуй, да благодаранъ сынъ отечеству услугу покажемъ... (ЈСП 1828: 84);

ПРИРОДА ж 1. *свеукупност онога што постоји у простору и времену, читава стварност са принципима и законитостима.* Тебе греј твога оца мучи, звера онога, кога є природа произвела, да чудовища надвышуете своимъ беззаконіемъ (ЈСП 1830б: 19);

2. *нарав, ћуд.* ...знашь ли за какавъ већій порокъ, дай га мени, я ћу га учинити, то є моіой природи сходно... (ЈСП 1830б: 18);

Уп. ЛЕСТЕСТВО (ЈСП 1827; ЈСП 1830б; 1838а)

ПРИРОДНИ, -а, -о

ИЗР. ПРИРОДНА ЧРТИЦА *обележје, карактеристика која одликује људско биће*. Страсти човека преобрате у звера, све му природне чертице извуку, постане скотъ а не човекъ (ЈСП 1838б: 24);

ПРИСКОРБНИ, -а, -о <прискорбный*> *тужан, жалостан*. ты си негда участникъ быо чисте мое любви, ты ћешъ участникъ быти и прискорбне мое туге и горкіе суза (ЈСП 1828: 82); о прійми ій, не укидай имъ ни ову последню прискорбну радость (ЈСП 1828: 89);

ПРИСОВЕТОВАТИ свр. *посоветовати*. Оканимесе Юже, нити мысли, да ћешъ ми присоветовати, да противъ Вука што почнемъ... (ЈСП 1828: 80);

ПРИСУСТВИЈЕ с <присутствіе> *присутство*. Ал. (поклонисе) Я молимъ за извиненіе, да самъ се тако не познать с' моимъ присутствіемъ Вамъ досађивати усудіо (ЈСП 1830а: 18); уђемъ у нутра, и ту зверь у присутствію целог Господства моимъ пиштолѣмъ убіемъ (ЈСП 1830а: 24); ты си Анђо, кой си ми у ово време, najveћемъ очаянію на похищеніе баченомъ с' неба сишао, и твое присутствіе мени поклоніо (ЈСП 1830б: 2); О, мое веселѣ сада движеніе осећа, оно расти починѣ у присутствію твоем премила Царицо... (ЈСП 1830б: 20); (Царица изгуби присутствіе духа) (ЈСП 1830б: 75);

ПРИСУСТВУЈУШЧИ, -а, е акт. парт. през. од *присутствовати* <присутствующій> *присутан*. Присутствующій, кои су ту были, удивесе такой моіой имућности (ЈСП 1830а: 24);

ПРИТВОРСТВО с *претварање, неискреност*. Честншій Царе, и я почитуемъ храбрость као матеръ побѣде, али безъ мудрости и безъ притворства у моимъ е очима ништа и ништа (ЈСП 1828: 49); Лажъ и притворство есть смртный греј, но у оваковомъ е случаю светла и зрачна добродѣтель (ЈСП 1828: 57);

ПРИТЕЖАВАТИ несвр. *имати, поседовати*. ...може ли што благородніе быти, него дари, кои овай младићъ притежава? (ЈСП 1830б: 51);

УП. ПРИТЈАЖАВАТИ (ЈСП 1830а)

ПРИТЈАЖАВАТИ несвр. <притяжавати> *имати, поседовати*; в. ПРИТЕЖАВАТИ. Или какве аукторе притяжавати кои су правила о французкомъ езыку писали (ЈСП 1830а: 26);

ПРИТЈАЖАТЕЛЬ м <притяжатель*> *власник*. Притяжатели подигну запевку, обаче я имъ бацымъ векслу одъ 1000 фунтій штерлинга и они онеме (ЈСП 1830а: 24);

ПРИУГОТОВИТИ свр. <приуготовити> *припремити*. не може іой горе быти, него кадъ тебе у овомъ стану види, *** є сама на то приуготовити (ЈСП 1830б: 31);

ПРИУМНОЖАВАТИ несвр. <приумножавати*> *повећавати, увећавати*. као да се ново величество из' твои очіу смѣшаше, кое є у моему срдцу стогубу радостъ приумножавало (ЈСП 1828: 28);

ПРИЧИНА ж *разлог*. Ты ме са свимъ обезпокоявашъ Милошу незнаюћи ми праву причину твое печальи (ЈСП 1828: 11); ...како ли ћу беснило дѣйствія сматрати, кое га самъ я причина? (ЈСП 1828: 60); зашт' ме причиномъ нѣгове смрти учини? (ЈСП 1830б: 21); ...друга є сасвимъ причина могъ овамо долазка... (ЈСП 1830б: 33);

ПРИЧИНИТИ* свр. *изазвати*. Господична, штогодъ видите на мени, увѣрени будите, да є све Шпанска и Англія причинила (ЈСП 1830а: 29);

ПРИЧИСЛЈАВАТИ свр. <причислявати*> *убрајати, урачунавати у шта*. Тако є, а притомъ ю прозове паче, с' тымъ условіемъ, да ю онъ своіой децы причислява, и да се заклинѣ, кадъ годъ іой нужда буде, и у нѣгову кућу дође, ню всуе одъ себе не пуштати (ЈСП 1830а: 31);

ПРИШЕСТВИЈЕ с <пришествіе> *долазак*. но іошт' имамъ твоѣмъ величеству пріявити пришествіе Турскогъ посланика (ЈСП 1828: 17); ...имали кога међу нама, коме бы мое нагло ступанѣ противно было, коме бы мое напрасно пришествіе неповольно было? (ЈСП 1828: 47);

ПРОДРЗЛЈИВ, -а, -о <продрзливъ> *дрзак, безобразан*. я продрзливъ нисамъ, нити могу быти (ЈСП 1830б: 62);

ПРОДРЗЛЈИВО прил. <продрзливо> *дрско, безобразно*. и ты се усуђуєшь любовне очи продрзливо на Царицу дизати (ЈСП 1830б: 57);

ПРОДРЗЛЈИВОСТ ж <продрзливость> *дрскост, безобразност*. Каква є то смелостъ, каква продрзливость, какво беззаконіе законъ турскій погазити! (ЈСП 1827: 79);

ПРОЗБА ж <прозба*> *просидба*. Сирота девойка и незнаюћи да є средствомъ са свирѣпимъ кралѣмъ скопчана, одрыцала є кравымъ сузама ову преестествену прозбу (ЈСП 1830б: 7);

ПРОИЗВЕДЕНИЈЕ с <произведение> *дело*. Ово є сасвпмъ [сасвим]* філологическо произведение (ЈСП 1830а: 26);

ПРОИЗНЕСТИ* свр. *изговорити*. но ево, што пакостный Видосаве езыкъ на то произнесе... (ЈСП 1828: 28);

ПРОИСХОДЕЊИ, -а, -е акт. парт. през. од *происходити* <происходеЊий*> *који потиче*. ахъ прости последній путь твою Вукосави! ове сузе, изъ печалногъ ока происходеЊе сузе... (ЈСП 1828: 89);

ПРОСВЕШТЕНИЈЕ с <просвештене*> *просвећивање*. ПРЭДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ усрдноу ПРОСВЕШТЕНИЯ НАРОДНОГЪ ПОДПОМАГАТЕЛНИЦИ РЕВНИТЕЛНИЦИ БЛАГОДЪТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.); свирѣпи людѣи и варварски обычаи, гди просвештенија нема, и гди свећа Христѣанства не сѣя (ЈСП 1830б: 8);

ПРОСЛАВИВСЈА, -вшасја, -всја акт. парт. прет. од *прославити се* <прославився*> *који се прославио*. Руж: Розичичу, ты досягнешъ безчислены вѣки, / Прославився между человѣки, / Слава твоя останеть до конца, / Сподобився лавроваго вѣнца (ЈСП 1838а: 83);

ПРОТИВОСЛОВИТИ несвр. *противречити*. ...ко се годъ усуди противословити ми, живогъ ѣу га на мѣ дерати (ЈСП 1828: 95);

ПРОТИВОСТАТИ свр. *супротставити се, успротивити се*. в. ПРОТИВСТАТИ. ...любовъ очина моѣи ѣе строгости закона противостати... (ЈСП 1828: 60); Искусство е теби мудрость умножило, а народолюбѣе ти силе улило да ми у намери моѣоу противостанешъ (ЈСП 1828: 101); Не, немогу далѣ противостати. Сладка Господична вы сте побѣдили (ЈСП 1830а: 50); Нико ми не може у томъ противостати (ЈСП 1830б: 52);

ПРОТИВОСТАЈАТИ несвр. <противостаяти*> *супротстављати се, противити се*. ...тай е твой, како велишь, непрѣятель напрасна само промена, она ѣе исчезнути, само кадъ твое срце теби непротивостае (ЈСП 1830б: 72);

ПРОТИВПОЛОЖИТИ* свр. *супротставити се, успротивити се*. Мы едва бы 25-30000 валяны юнака скупити могли, коима бы Муратъ до 300, 000 противположѣю (ЈСП 1827: 6);

ПРОТИВСТАТИ свр. *супротставити се, успротивити се*. ...онъ на трагъ уступи, као да жару Влаа противстати не бы могао... (ЈСП 1827: 50); ...ко бы вамъ противстати могао добре душе, ево я се разрешавамъ... (ЈСП 1830б: 110); УП. ПРОТИВОСТАТИ (ЈСП 1827, 1830б);

ПРОТОЛКОВАТИ свр. *протумачити*. Дакле чуй, какавъ самъ ноѣасъ санъ имао, и ако ми га протолкуешъ, тако ми вера помогла, сугубу ѣешъ благодарность одъ мене искусити (ЈСП 1828: 51); ...мое срце у среди тайну неку ладноѣу осеѣа,

кою протолковати ни сама неумемъ... (ЈСП 1830б: 111); Г. Вуић и Господична, я ћу вами абіе протолковати ово замѣшателство (ЈСП 1830а: 58);

ПРОЧИ, -аја, -еје <прочій*> *остали*. Око нѣ стои у луфту одъ самогъ злата и сребра начинѣный цѣо Хоризонтъ, то естъ: сунце, мѣсѣць, звѣзде и прочая (ЈСП 1830а: 23);

ПРОШАВШИ, -а, -е акт. парт. прет. <прошавшій*> (супстантивизирано) *оно што је прошло*. Нећу те дуго обтерећавати прошавша ти приповедајући (ЈСП 1830б: 2);

ПУТЕШЕСТВИЈЕ с <путешествіе> *путовање*. Ал. Любимъ десницу. (седне) Я увекъ желимъ на овомъ момъ путешествію са Сербљима найпаче благороднымъ у познатисе (ЈСП 1830а: 18); Изволте едно мало путешествіе преко Европе учинити, пакъ ће те све получити што желите (ЈСП 1830а: 25);

Р

РАВНОДУШНИ, -а, -о <равнодушный> *без узбуђења, хладно, спокојно*. О из чела ти читамъ равнодушно чувство, естъ, ты ћешъ то заборавити... (ЈСП 1828: 29);

РАВЊЕ прил. <равнѣ> *подједнако*. Скорбѣ и туга изчезава. / Равнѣ свака со свѣта, / Любовь тепла гдѣ почива, / Пріятелство гдѣ цвѣта (ЈСП 1838а: 50);

РАЗЈАРИТИ СЕ свр. <разярити се*> *разбеснети се* ...неће ли се горе разярити, кадъ у теби любве соперника нађе (ЈСП 1830б: 67);

Вук – *Pj*.

РАЗЛИЧИЈЕ с <различіе> *разлика*. Мени е врло жао, што не могу вашимъ езыкомъ говорити, но я ћу се постарати, да што скоріе научимъ. / Руж: Изящно, изящно! (кое различіе между ея и матери ея) (ЈСП 1838а: 70);

РАЗНИ, -аја, -оје <разный*> *разноврсни, различити*. Здравствуй земле разными приизпещрена цвѣтми (ЈСП 1838а: 52);

РАЗРЕШАВАТИ СЕ несвр. <разрешавати се*> *решавати се, одлучивати се*. ...ко бы вамъ противстати могао добре душе, ево я се разрешавамъ, кадъ вы кажете, да ћу срећан бити. (ЈСП 1830б: 111);

РАЗРЕШЕН, -а, -о (-и, -а, -о) <разрешень; разрешенный*> **1.** *одлучан*. Мил. (разрешень) Животъ безъ чести у моимъ е очима пакао, гди се совѣсть кува (ЈСП 1828: 86);

2. *завршен, раскинут*. Неможешъ себи да улієшь у главу [...] да е твоя заклетва разрешена? (ЈСП 1830б: 53);

РАЗРЕШИТИ СЕ свр. *решити се, одлучити се.* коіой бы се страни прилепили, іошт' се разрешити не могу (ЈСП 1828: 21);

РАСКАЈАНИЈЕ с <раскаяніе> *покајање.* ...некъ стваръ извиди, да се не превари; ер' позно раскаяніе само безуміе показуе (ЈСП 1828: 74);

РАСПОЛОЖЕН, -а, -о <расположень> *у добром расположењу, весео.* И зато нисамъ ни найменше расположень (ЈСП 1830а: 37);

РАСПОЛОЖЕНИЈЕ с <расположеніе*> *расположење, душевно стање.* Я самъ тебе пріе подне видіо у найпріятніемъ расположенію... (ЈСП 1828: 42); Я се радуемъ мила Царицо, видећи те у тихомъ расположенію (ЈСП 1830б: 36); ...мое є срце у тіомъ расположенію... (ЈСП 1830б: 114);

РАСТОЛКОВАТИ свр. *протумачити.* чуемо да се сви мудрецы изъ целе Европе скупили, да неку стваръ – я Богъ ме незнамъ о чему є – растолкую (ЈСП 1830а: 45); Овомъ приликомъ нужно є и нека Грчка израженія, коя се у дѣлу овомъ находе, растолковати (ЈСП 1837: VIII);

РАСУЖДЕНИЈЕ с <разсужденіе> *просуђивање, процена.* Мое є намѣреніе при писаню Тврдице было, узимаюћи навластито на разсужденіе мало, болѣ рећи никако Число Комедія на нашемъ езъку, таково дѣло написати... (ЈСП 1837: VII); То є лепо по момъ разсужденію измышленіе, никомъ се не шкоди, а можесе многима помоћи (ЈСП 1837: 15);

РЕВНИТЕЛЬНИЦА ж <ревнителница*> *који ревносно чини нешто.* ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ усрдной ПРОСВЕШТЕНІЯ НАРОДНОГЪ ПОДПОМАГАТЕЛНИЦИ РЕВНИТЕЛНИЦИ БЛАГОДѢТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

РЕВНОВАЊЕ с <ревнованѣ> *љубомора.* ...теби є непознатъ нѣювъ карактеръ, нѣюво у любви ревнованѣ... (ЈСП 1830б: 58);

РЕВНОВАТИ несвр. <ревновати*> *бити љубоморан.* ...мати с' кѣрю ревнуе... (ЈСП 1828: 31);

РЕВНОСНИ, -а, -о <ревностный*> *брижљив, трудољубив, достојан одражавања.* Любезна децо, и ревностни отечества сынови! (ЈСП 1828: 18); то є плодъ ревностногъ совѣта да се миръ поруши! (ЈСП 1828: 63);

РЕВНОСТ ж <ревность> *брижљивост, марљивост.* Ко ће бѣдне ове утѣшити, ако не моя и мени подобны ревность! (ЈСП 1828: 84); нико кнѣиге изъ празногъ славољубія, да му име у нѣима светли, не купуе, него изъ праве и чисте ревности и любви к' общемъ изображенію (ЈСП 1830а: 63);

РЈЕШИТЕЛНИ, -а, -о <рѣшительный> *одлучан*. Не, овде допустите ми кодъ ваши ногу умрети, или рѣшительный гласъ чути (ЈСП 1830а: 34);

РОДОЉУБАЦ м <родолюбаць*> *онај који воли своју домовину, патриота*. Найпосле, да не помисли тко, да ми е Сцена, која се у Родолюбцу одъ Г. Чокерљана издатомъ печатана наоди, ко измени овой поводъ дала... (ЈСП 1838а: V);

РОДОЉУБИВИ, -а, -о <родолюбивый*> *који воли своју домовину*. ПРЕДРАГОЙ И РОДОЉУБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ усрдной ПРОСВЕШТЕНІЯ НАРОДНОГЪ ПОДПОМАГАТЕЛНИЦИ РЕВНИТЕЛНИЦИ БЛАГОДѢТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

РОМАНТИЧЕСКИ, -а, -о фр. <романтической*> *романтичан, романтичарски*. ...самъ премудрый нашъ Досіѳеѳей у своя морална дѣла романтическе повести уводити ніе сумняо... (ЈСП 1827: IX)

РОСИЈСКО-ИМПЕРАТОРСКИ, -а, -о <Російско-Императорскіи> *који се односи на Руско царство*. Высокоблагородніи Г . Іереміа Гагићъ, Російско-Императорскіи Совѣтникъ (ЈСП 1828: s. p.);

С

САЈЕДИНИТИ свр. <саединити*> *сјединити, спојити*. Ахъ! помилуй несретногъ Старца, пріими му духъ на што ми бедный животъ? о пріими, саедини га са Светиславомъ... (ЈСП 1827: 95);

САМОДРЖАЦ м <самодржаць> *владар*. Дѣйствиуюћа Лица./ Лазарь, Кнезь и Самодржаць од' Сербіе. / Югъ Богданъ, нѣговъ тастъ и советникъ. (ЈСП 1828: s. p.);

СВЕСИЛНИ, -а, -о <свесилный> *који има сву силу, снагу*. ...тебе, кога се ни часъ по лишавати нисамъ могла, садъ у очевидну пропасть пуштамъ! свесилный Боже! (ЈСП 1828: 88);

СВЕТАЛ, -гла, -гло <светаль> *светао*. текъ што се почнем пеняти, светаль се облакъ око мене навуче... (ЈСП 1828: 52);

СВЕТОЗАРНИ, -а, -о <светозарный*> *сјајан, блистав*. Но сву ову любовь надвышше моя дужность, добродѣтель, за кое светозарнымъ лицемъ увекъ мое прси тежау (ЈСП 1828: 84);

СВЕТОНОСНИ, -а, -о <светоносный*> *који доноси светлост, сјај*. ...са сви страна светоносна срећа сія... (ЈСП 1830б: 111);

СВЕУЧИЛИШТЕ с <Свеуч[илище]*> *универзитет*. У БУДИМУ Словыма Кралѣвскогъ Свеуч. Пешт. 1827. (ЈСП 1827: s. p.);

УП. ВСЕУЧИЛИШЧЕ (ЈСП 1830а)

СВЕШТЕНИ, -а, -о <свештенный> *свети, узвишени*. задржимо ове свештенне каплѣ за обрану наши опустошени градова, наши пространи предѣла (ЈСП 1828: 20); носи овај свештенный дарь... (ЈСП 1828: 24);

Вук – Рј.

СВЕШТЕНИК м <свештеникъ*> *црквено лице рукоположено за вршење црквених обрѣда*. Омарѣ Свештениче Божій! (ЈСП 1830б: 73);

Вук – Рј.

СВИРЕП, -а, -о (и, -а, -о) <свирѣпъ*; свирѣпій> **1.** *немилосрдан, окрутан*. ...тежи добродѣтели, као трудолюбива ко цветју пчелица, а клонисе порока, кога е свирѣпа рука кадра Тебе у пропасть бацати... (ЈСП 1827: XII); ...свирѣпа судбо! докле тѣешь ланце жалости ковати... (ЈСП 1827: 18); ...само една смрт' може тако свирѣпа быти, да две душе уцвели... (ЈСП 1827: 15); погледајмо печална поля и изгажене ливаде, кое јошт' терет свирѣпогъ Перуна осећаю... (ЈСП 1828: 19); каква свирѣпа ветрина быстро ово езеро замути! (ЈСП 1828: 26); Сирота девојка и незнајући да е сродствомъ са свирѣпимъ кралѣмъ скопчана, одрычала е крвавымъ сузама ову преестествену прозбу (ЈСП 1830б: 7); У овомъ граду царевао е некій Ас-Біухъ Исмаиль, суровъ и свирѣпій владателъ (ЈСП 1830б: 7); **2.** (супстантивизирано) *окрутник, окрутница*. Свирѣпій! каква ће полза очевини быти, ако Турчину на мейданъ изиђешь... (ЈСП 1828: 85); свирѣпій на край света иди, свуда ћу те слѣдовати (ЈСП 1830а: 53); идите свирѣпе беснимъ зверовма, да вамъ суза позайме (ЈСП 1830б: 46); Станте свирѣпи, безчувствена повичемъ... (ЈСП 1830б: 71); бежи свирѣпій у Арабске пустынѣ, да те образъ невинѣ не гледи (ЈСП 1830б: 75);

СВИРЕПИЈЕ с <свирѣпје / свирѣпје> *немилосрдност, окрутност*. в. СВИРЕПОСТ. О кукайте јдне майке Србске, кое децу имате, кукайте, у зао сте и часъ породиле, кад' жертва свирѣпию быти мораю, кад' на олтаръ твранныства приносити се мораю... (ЈСП 1827: 57); Ето ти твога Обилића, првый си нѣгово свирѣпје искусио (ЈСП 1828: 104);

СВИРЕПО прил. <свирѣпо> *немилосрдно, окрутно*. Заиста доста е свирѣпо и споминјати оной о удадби, која е чрезу удадбу несрећна постала (ЈСП 1830б: 27);

СВИРЕПОСТ ж <свирѣпость> *немилосрдност, окрутност*. ...опетъ ће беснило мое надвысити, и гнѣвъ и ярость и свирѣпость моя надвладати (ЈСП 1828: 44); Я савъ дркѣм као пруть, каква свирѣпость! (ЈСП 1828: 45); ...нисамъ юнакъ ни прсію юначки, да свирѣпость твою поднети могу (ЈСП 1828: 81);

Уп. СВИРЕПИЈЕ (ЈСП 1827; ЈСП 1828); СВИРЕПСТВО (ЈСП 1828)

СВИРЕПСТВО ж <свирѣпство> *немилосрдност, окрутност*. в. СВИРЕПОСТ. теби е познато свирѣпство Лазарево, нѣгово сребролюбіе (ЈСП 1828: 102);

СВЈАТИ, -а, -о <святѣй*> *свети*. Высокоблаг. Г. Цветко Раіовичъ, Императорско-Російскаго ордена святаго князя Владимира 4. степена креста кавалѣръ (ЈСП 1838а: 88);

СВЈАТОЗАР РОЗИЧИЧ <Святозаръ Розичичъ*> *Светозар (онај који обасјава, сјаји) Ружичић (као ружа)*. Не подобаеть ли сей сопутницею быти живота Святозаря Розичича? (ЈСП 1838а: 70); Не жена возлюбленная Хелено, но Нумфа любящаго ти Святозаря (ЈСП 1838а: 70); Розичичъ остаеть при своему предпріятію постоянь (ЈСП 1838а: 73);

СВОБОДА* ж *слобода*.

ИЗР. УЗЕТИ СВОБОДУ. *бити слободан да се нешто уради, дозволити себи*. ...я ћу свободу узети и выше пута васъ посѣщавати... (ЈСП 1830а: 41); Тако ћу и я свободу узети у присуствію татице (плюби е) (ЈСП 1830а: 51);

СВОБОДНО прил. *слободно*. Єл. Я се стыдимъ, кадъ ме ко корегіра. / Ал. Зашто, ни наименше тога, само свободно (ЈСП 1830а: 23);

СВОЈСТВО с <свойство> *обележје, карактеристична особина*. ...кои, само ако ништа не носе, чимъ бы незлобиво срдце ранити могли, и ако су свойству народногъ Характера сходній, не последнѣ у читаню заслужую место... (ЈСП 1827: VIII); Свойства се изискиваю за владати читавомъ земльомъ, и то су кодъ Бранковића у пуной мери (ЈСП 1828: 67);

СЕЈ, сија, сије прид. зам. <сей> *овај*. Сей сать да будетъ сопутникъ мыслей моихъ (ЈСП 1838а: 52); Что есть сіе? (ЈСП 1838а: 52); Сіе да будетъ и со бурмутицею (ЈСП 1838а: 52); Что уже сотворю с' отменіемъ симъ рода челоуѣческаго! (ЈСП 1838а: 53); ...сію да возму азъ въ супругу, немарећи, что со матерію ея будетъ (ЈСП 1838а: 71); Нѣсть ли сіа боля отъ матеріе ея? (ЈСП 1838а: 71);

СЕПТЕМВРИЈ / СЕПТЕМБРИЈ <септемврій* / септембрій*> *септембар*. У Вршцу Месеца Септемвріа 1837. Сочинитель. (ЈСП 1837: VIII); У Вршцу месеца Септембрія 1837. (ЈСП 1838а: VI);

СЕРБИН / СРБИН м <Сербинъ> *припадник народа Јужних Словена чија већина живи у Србији.* Ал. Да сте вы Србинъ, я о тымъ не сумнямъ, но изъ тога не слѣдуе, да я Сербинъ нисамъ (ЈСП 1830а: 19); ...и абіе прочую, да самъ я Сербинъ, по свимъ журналма потомъ и новинама звонило є име Барона Голића (ЈСП 1830а: 25);

СЕРБЉИ / СРБЉИ мн <Србљи / Сербљи> *српски народ.* ...онъ є узрокъ, те се Србљима слава угаси... (ЈСП 1827: 3); Ал. Любимъ десницу. (седне) Я увекъ желимъ на овомъ момъ путешествію са Сербљима најпаче благороднымъ у познатисе (ЈСП 1830а: 18);

СЕРПСКИ, -а, -о / СРПСКИ, а, -о <Србскій* / Србскій* / Сербскій > *који се односи на Србе.* ...сузе пролива видетъи крайню погибель Благородства Србскогъ (ЈСП 1827: VII); Издало друштво любителя србскогъ књижества у ТЕМИШВАРУ (ЈСП 1830б: s. p.); ...ты имаш Грчко паметь у глава, ты ниси одъ Србско родъ (ЈСП 1837: 19);

СЕРЦЕ / СРЦЕ <срдце / сердце / сердце> **а.** *фиг. нарав, природа, карактер...срдце* му се добромъ примеру подражаваютьи краси и изображава (ЈСП 1827: IX); ...Лазаръ є особито милостивогъ срдца... (ЈСП 1828: 12);

б. *фиг. унутрашњи човеков свет, душа.* ...кои, само ако ништа не носе, чимъ бы незлобиво срдце ранити могли, и ако су свойству народногъ Хараактера сходній, не последнѣ у читаню заслужую место... (ЈСП 1827: VIII); Велика є туга на момъ срдцу... (ЈСП 1827: 14); С' колико радостнімъ срдцомъ гледамо на опасности, преко кои смо прелазили... (ЈСП 1827: 59); Јошт' се мое срдце у пріятномъ восхищенію топляше, кад' Видосава повиче... (ЈСП 1828: 28); Овде што самъ читала, како є една Принцесса едногъ хелда любила, то є была любовь. / Ал. Всячески! но ту треба изображено серце, кое ће тако почувствовати, притомъ и женска персона мора одъ велике важности быти, коя ће таку любовь у серцу младића каквогъ возбудити (ЈСП 1830а: 33); ты ми полакъ туге као тешкій каменъ са срдца збацы (ЈСП 1830б: 7); ...свакой є радости уходъ у мое срдце затворенъ... (ЈСП 1830б: 15); Само лепо лице, може мое срдце, обчинити (ЈСП 1838а: 37); ово серце (хм) за тебе куца (ЈСП 1838а: 42); Ты серце не мучи ме / О само дайми миръ... (ЈСП 1838б: 34);

СИЈАТЕЛСТВО / СИЈАТЕЉСТВО с <Сіятелство> *титула за одређени ред племства.*

- Изр. ВАШЕ ~ (приликом обраћања). Богъ ме ваше Сіятелство, я нисамъ (ЈСП 1830а: 38); ...кадъ ми ваше Сіятелство даду по еданъ дукать... (ЈСП 1830а: 38);
- СИЛЕНИ**, -а, -о <силенный> *сиъенски, васеъенски, васионски*. Велика дѣйствиа / Силенна само причина воставля (ЈСП 1828: 7);
- СИРЕЧ** речца <сиречь / сирѣчь> *односно, то јест*. ...на кое самъ я, као што тье се видити, млого и тежѣо, наглость сиречь и зла слѣдства нѣова описати... (ЈСП 1827: X); Цена кнѣге ове изванъ Пренумераціе постае веѣа, сирѣчь 1. фор. (ЈСП 1830а: 63); Напоследакъ дознавшій оно што е слушала, сирѣчь да е свога свирѣпогъ мужа кѣи (ЈСП 1830б: 8); ...из' тога найвыше узрока ово наводимъ, да се види, какве е наша Литература среѣе, гди сирѣчь Списательи све силе ума свога на приватна дѣла обраћаю... (ЈСП 1837: VI);
- СКАЗИВАЊЕ** с <сказыванѣ*> *причаѣе*. Она по сказываню неки има до 35 година, но я бы се заклети смео, да іой ни 25 нема... (ЈСП 1830б: 13);
- СКЛОНИТИ** свр. *наговорити*. Она ме мрзи, о могули е склонити, да ме за супруга избере? (ЈСП 1827: 48);
Вук – Pj.
- СКЛОНИТИ СЕ** *сложити се, пристати*. мой рођякъ, я се дичимъ, склоніо се, оѣе те ли моѣи погодити? склоніо се – / Фема: Узети мою кѣерь. – (ЈСП 1838а: 46);
Вук – Pj. (≠)
- СКЛОЊЕН**, -а, -о <склонѣнный*> *склон, наклоѣен*. Люди су од' природе выше смею него плачу склонѣни (ЈСП 1830а: s. p.)
- СКОРБ** ж <скорбѣ> *жалост, брига, мука*. Оплачите самномъ, участнице мое скорби, оплакуйте нещастіе ваше удне Госпође (ЈСП 1830б: 46); Скорбѣ и туга изчезава. / Равнѣ свака со свѣта, / Любовь тепла гдѣ почива, / Пріятелство гдѣ цвѣта (ЈСП 1838а: 50);
- СКОРБИТИ** несвр. *жалити*. Нетъу скорбити, нетъу тужити, срдце е мое у моимъ рукама... (ЈСП 1827: 17);
- СКОРИЈЕ** прил. комп. од *скоро* <скоріе> *брже*. Моя е воля, да се старешине собора што скоріе скупе (ЈСП 1828: 17); Мени е врло жао, што не могу вашимъ езыкомъ говорити, но я ѣу се постарати, да што скоріе научимъ (ЈСП 1838а: 70);
- СКОРОТЕЧА** м *гласник*. од' кога сте чуле? / Дан. Од' Баязита. Сел. Од' Баязита; Баязитъ е скоротеча постао? (ЈСП 1827: 61);

СКРОМНОСТ ж <скромность> *особина онога што је скромно, неистицање, умереност.* Кад' бы моя Књига была / Любка, кано лице Твоє, / И сву скромность у се влила, / Коя краси нрави Твоє (ЈСП 1838а: s. p.);

СЛАВЕНСКИ, -а, -о <славенски> 1. рускословенски. Єл. Читате и вы радо књиге? / Ал. Безь свакогь прекословія; но я се садь само са Славенскима забавлямь (ЈСП 1830а: 21);

2. (супстантивизирано) *рускословенски језик.* Ты ћешь мене морати іошть славенски учити. (ЈСП 1830а: 10)

Уп. СЛАВЈАНСКИ (ЈСП 1838а)

СЛАВЈАНИН м <славянинъ> *Славен, који говори рускословенским језиком.* ...у свакомь составу по два три баталіона ихова и ахова аузрукувати пусти, па те неће ни найбільій славянинъ разумети. (ЈСП 1830а: 10)

СЛАВЈАНСКИ, -а, -о <Славянскій> *рускословенски.* в. СЛАВЕНСКИ.

ИЗР. СЛАВЈАНСКИ ЈАЗИК. *рускословенски језик.* зашто я небы неисчерпаемый Источникъ отворіо, и Славянскимъ языкомъ духъ земнородныхъ у восхищеніе приводіо? (ЈСП 1838а: 52); Вѣси ли ты, что есть языкъ Славянскій? (ЈСП 1838а: 53);

СЛАВОЉУБИЈЕ с <саволубіе> *саволубље.* али се само онда ярость Перунова опорочава, кадъ за освоєніемь туђи земаля жедни, и свое отровне стреле за саволубіе просипа (ЈСП 1828: 21); И ко ти є све ово прибавіо него я! моимь си се ты советомь — — — но далеко буди од' мене свако саволубіе... (ЈСП 1828: 25); нико књиге изъ празногь саволубія, да му име у нѣма светли, не купуе... (ЈСП 1830а: 63);

СЛАДОСНИ, -а, -о <сладостный*> *сладак, пријатан; страстан.* ...нѣгове прси на моима у сладостномъ восхищенію почиваю (ЈСП 1830б: 111);

СЛАПШИ, -а, -е комп. од *слаб* <слабшій> *слабији.* проклета змію, єдва чекаш, да слабша страна клоне (ЈСП 1828: 16); Признаешь ли гордый Бранковићу, да си слабшій юнакъ? (ЈСП 1828: 44);

СЛАТКОПЕВАЦ м <слаткопѣваць> *песник.* Г. Іоанъ Бошковићъ житаръ и слаткопѣваць (ЈСП 1827: s. p.);

СЛАТКОРЕЧИЈЕ с <сладкоречіе> *слаткоречивост.* Твоя беседа Обилићу, цвећемь сладкоречія украшена (ЈСП 1828: 20); сладкоречіе онде места нема, гди се о общтой ползи ради... (ЈСП 1828: 21); О зашто ми опасности сладкоречіе не улиєшь, да малоумномь овомь младићу беду живо изобразимь! (ЈСП 1830б: 60);

СЛИШАТИ несвр. <слышати> *слушати*. Мое є намѣреніє при писаню Тврдице было [...] таково дѣло написати, кое бы Читателя или Гледателя (єр' є време мыслимъ, да се и кодъ насъ, Ѳеатри заведу) на зеванѣ не натерало, но паче часове му брига и домашњи незгода пуне разгалило, а притомъ – ако уши слышати има – и науку живленя придало (ЈСП 1837: VII);

СЛУЖИТЕЛЪ м <служитель> *слуга*. Осміне служителю Пророковъ, од' тебе іошт' зависи, оће ли се ово предпріятіє испунити (ЈСП 1828: 50); Мени є мой служитель, войникъ, на коега се честность увекъ осланямъ, казывао, да є са зоромъ Негоду одъ табора Турскогъ долазећи виђао (ЈСП 1828: 73); Дѣйствуюћа Лица [...] Стеванъ, служитель (ЈСП 1838б: s. p.); я знамъ Талианцыма засведочити, да самъ младогъ Голића служитель... (ЈСП 1830а: 38); Наполѣ изъ мое куће, на полѣ или ћу те таки са служительи избацити (ЈСП 1838б: 8); Триф. Пређе іой нису могли трое угодити. / Стев. Ни сви служительи (ЈСП 1838б: 23);

СЛУТЕЊЕ с <слутенѣ> *слутња*. од' Мурата? о мое слутенѣ! какцо свирѣпо отечестволюбіє! каква ужасна вѣрность! какво коварно юначество! (ЈСП 1828: 63); Ахъ! камо срећа да се мое слутенѣ не испуни! (ЈСП 1828: 81); ...дѣло ће ово мое слутенѣ потврдити (ЈСП 1830б: 72);

Вук – *Pj.* (слућење)

СЛУШАТЕЛЪ м <слушатель*> *слушалац*. МИЛОШЪ ОБИЛИЋЪ ЮНАЧКО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢИСТВІЯ СОЧИНѢНО ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ мудролюбія слушательмъ (ЈСП 1828: s. p.); НЕВИНОСТЪ ИЛИ СВЕТИСЛАВЪ И МИЛЕВА ЖАЛОСТНО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢИСТВІЯ ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ мудролюбія Слушательмъ сочинѢНО (ЈСП 1827: s. p.); Поезіє слушательи (ЈСП 1838а: ?);

СЛЪДОВАТЕЛНО везн. <слѣдователно> *према томе, дакле, стога*. Найпаче убо значи *besonders*, слѣдователно я о вами, и о вашей дражайшей матери никакавога худаго мнѣнія имати нисамъ могао. (ЈСП 1830а: 19); Табло долази одъ Шпанскогъ нарѣчія таблесь, кое толико значи колико таблеауксъ, слѣдователно кое смисль тако изражава као табло (ЈСП 1830а: 26);

СЛЪДОВАТИ несвр. <слѣдовати*> *пратити, следити*. ...слѣдуймо совѣту храброга Милоша, и ослободимо Отечество од' подлогъ поношенія, и твранскогъ ига (ЈСП 1828: 22); Трска ми каже, да му судбу изявимо, слѣдуймо [слѣдуймо*] заповести (ЈСП 1828: 34); Ал. Да сте вы Србинъ, я о тымъ не сумнямъ, но изъ тога не слѣдуе, да я Србинъ нисамъ (ЈСП 1830а: 19); Шта є далѣ слѣдовало

незнамъ... (ЈСП 1830б: 71); Садъ какова Сочиненія слѣдовати мораю, лако се заключити, може (ЈСП 1837: VI);

СЛЪЕДСТВИЈЕ с <слѣдствие*> *последица, резултат*; в. СЛЪЕДСТВО. Сва слѣдствія людски старій [стварій*] / Сестрамъ есу позната (ЈСП 1828: 3);

СЛЪЕДСТВО с <слѣдство> *последица, резултат*. ...на кое самъ я, као што тье се видити, много и тежіо, наглость сиречь и зла слѣдства нѣова описати... (ЈСП 1827: X); но слѣдство намъ показуе: што се выше таласи подижу, то дублѣ у пучину пропадаю! – (ЈСП 1827: X); ...од’ еда ће пући, племе ће му се изкоренити; то су слѣдства мога совѣта (ЈСП 1828: 46); Нетреба овде да слѣдства исполинска наши дѣствія опоминѣмъ... (ЈСП 1828: 48); Господине, вы сте желили вашъ прстенъ натрагъ имати; Ево я вамъ доносимъ, и желимъ, да онъ тако щастљива слѣдства принесе, као што се помислити може (ЈСП 1830а: 47);

Уп. СЛЪЕДСТВИЈЕ (ЈСП 1828)

СМЕРТНО прил. *смиртно, на смрт*. Чуйте ангелска Господична гласъ нашегъ вѣчитогъ роба, я васъ смиртно любимъ (ЈСП 1830а: 33);

СМЕШЕЊИ, -а, -е СЕ акт. парт. през. од *смешити се* <смешењийсе*> *који се смеши*. тако ће после рата и одсудне борбе Миръ и покой престолъ свой у Сербіи утврдити, и потомъ смешењимсе челомъ на насъ погледати (ЈСП 1828: 22);

СМИСЛ ж <смысль> *смицао*. Табло долази одъ Шпанскогъ нарѣчія таблесь, кое толико значи колико таблеауксъ, слѣдователно кое смысль тако изражава као табло (ЈСП 1830а: 26);

СНОВИДЕНИЈЕ с <сновидѣніе> *сновидѣње*. ...задржи ужасно сновидѣніе, кое душу мою потреса... (ЈСП 1828: 82); о! камо срећа, да те умилято сновидѣніе обузима... (ЈСП 1828: 82);

СО предл. с(а) **I.** [+ Г] *рефершише о потицању, одвајању*. Скорбъ и туга изчезава. / Равнѣ свака со свѣта, / Любовь тепла гдѣ почива, / Пріятелство гдѣ цвѣта (ЈСП 1838а: 50);

II. [+ И] **1. а.** (уз именуку реч) *рефершише о начину реализације радње*. сотымъ имашъ прилику показати тако названо Храбродушіе, кое є кодъ гдикои у найвећой моди. (ЈСП 1830а: 8); ...вы нама сотымъ честь указуете (ЈСП 1837: 16); Срета некъ остане у нашой кући, и я како га усмотримъ, таки ће ми на память пасти нѣговъ кратакъ каишь, и со тымъ ћу се задржати, да нигда таково што не

учинимъ (ЈСП 1838б: 50); опростимо нещастнымъ войницима нашимъ, кои со плачевнымъ окомъ одъ свое родбине раставляю... (ЈСП 1828: 20);

б. (уз именску реч) реферише о квалитету појма на који се односи. Мати естъ пань старый. / Со своими дары (ЈСП 1838а: 71);

2. (уз именску реч) реферише о укључивању датог појма у одређену радњу. Сіе да будетъ и со бурмутицею (ЈСП 1838а: 52);

СОБЛАЖЊАВАТИ несвр. <соблажњавати*> *саблажњавати, увлачити у грех*. Знашь ли ты што свето Писмо каже: ако те едно око соблажњава ископай га (ЈСП 1828: 80);

СОБОЉЕЗНОВАНИЈЕ с <соболѣзнованіе> *саосећање, саучествовање*. ако чувство сожаленія имашъ, ако те срдце на соболѣзнованіе приводи, остави ме, бежи одъ несрећне Зулме... (ЈСП 1830б: 23);

СОБОР м <соборъ> *сабор, скупитина*. ...него айде, да явимо, да се соборъ скупи... (ЈСП 1827: 79); По царской заповести соборъ се скупіо (ЈСП 1827: 81); Моя е воля, да се старешине собора што скоріе скупе (ЈСП 1828: 17); брзо нек' се соборъ скупи... (ЈСП 1828: 17); ако мыслишь да и моя реч штогодъ у народномъ собору вреди (ЈСП 1830б: 51); Као што се кадкадъ ветаръ на мору диже, такавъ се жуборъ по собору простре... (ЈСП 1830б: 104);

СОВЕРШЕН / СОВРШЕН, -а, -о <совершенъ> **1.** *завршен, готов....замномъ*, ко силе осетъа, комъ е совршена победа мила (ЈСП 1827: 103); Уже дѣло совершено естъ (ЈСП 1838а: 54);

2. *идеалан, савршен*. Редко се кои од' најпростіегъ до найсовершеніегъ народа налази, комъ не бьи Древность манѣ или выше, (по мери чувства) мила была (ЈСП 1827: s. p.);

СОВЕСНО прил. <совестно> *савесно, по савести*. Майстор' Срета ме е научіо, да ніе совестно децу сасвимъ мазити, и распутштати (ЈСП 1838б: 47);

СОВЕСТ ж <совесть / совѣсть > *савест*. совесть е моя чиста... (ЈСП 1827: 80); Мил. (*разрешень*) Животъ безъ чести у моимъ е очима пакао, гди се совѣсть кува (ЈСП 1828: 86); ...немогући грижу свое совѣсти поднети одкаже му сасвимъ свою услугу... (ЈСП 1830б: 8); ако ніе противъ совести моє, я ћу готовъ быти извршити е (ЈСП 1830б: 11); Мани се совести човече, нема овде ништа, што бы ти совесть узнемирило (ЈСП 1830б: 12); Ахъ Ламбро, израженія заклетве подобна едовитымъ зміяма подижусе, и мою совѣсть нападаю (ЈСП 1830б: 49);

СОВЕСТАН, -сна, -сно <совѣстанъ / совестанъ> *савестан.* ако е Лазарь погрешіо, онъ ће заиста погрешку своју познати; ако си ты совѣстанъ е твоемѣ поступку, о твојој намери, она ти се мора испунити (ЈСП 1828: 13); Ха издайниче! Ты си совестанъ, шта то на страни пробрбля (ЈСП 1830б: 42);

СОВЕТ м <советъ / совѣтъ> *савет.* ...а и теби старче Еміру вала на совету (ЈСП 1827: 25); ...а вы светіи дуовы праотаца мои, укрепите сыну вашемѣ силу, дайте му совета... (ЈСП 1827: 42); Великоможный Кнеже! да се Милошевѣ советъ на користь Сербіе клони, ко се може сумняти праву народность почитујући (ЈСП 1828: 21); Ты ћешь мени и совѣтомъ гди устреба, помоћи (ЈСП 1828: 41); а советъ мога пріятеля – е онъ найболѣ у цепу седи (савіе писмо, и метне га у цепь) (ЈСП 1830а: s. p.); ...ако не могу новцы, могу добримѣ советомъ да га упутимѣ и наставимѣ (ЈСП 1830б: 34); Ты пріймашь мой советъ, чедо мое... (ЈСП 1830б: 54);

СОВЕТНИК м <советникъ / совѣтникъ> *саветник, саветодавац.* дѣйствующа лица [...] *Селимиръ* старый советникъ Кнеза Лазара. [...] *Выше советника* (ЈСП 1827: s. p.); Дѣйствующа Лица./ Лазарь, Кнезь и Самодржаць од' Сербіе. / Югъ Богданъ, нѣговъ тастъ и советникъ (ЈСП 1828: s. p.); Высокоблагороднии Г . Іереміа Гагић, Росіско-Імператорскіи Совѣтникъ (ЈСП 1828: s. p.); Г. Пантелеймонъ Хаджи Стойло Княжеск. надворный совѣтникъ и конзулъ Србскій... (ЈСП 1838а: 88);

СОВЕТОВАТИ* несвр. *саветовати.* Я не дркѣмѣ, ер' знамѣ шта е дрктати; него ти отечески советуем... (ЈСП 1830б: 53); Прійми любовь, кадъ ти стараць искусанъ советуе... (ЈСП 1830б: 54); ...имао е знате обичай кадкадъ с' опанцыма унтерлонтовати се, будући да му е докторъ тако советовао... (ЈСП 1838а: 59);

СОВОКУПИТЕЛЬ м <совокупитель> *сакупљач.* Г. Георгій Груичъ Трговаць и Совокупитель (ЈСП 1838а: 87); За Любителѣ чтенія отъ Совокуптиеля Г. Аарона Добровоевича (ЈСП 1838б: 66);

СОВОКУПЪЕН, -а, -о (-и, -а, -о) гл. прид. трп. од *совокупити.* <совокуплѣнь* / совокуплѣнный*> *сакупљен, прикупљен.* Совокуплѣни отъ Г. Сѣм. Шићарь. (ЈСП 1837: 56);

СОВРШЕНО прил. у *потпуности, потпуно.* ...кад' се совршено уверимѣ, да е тако као што ми вы казуете, купи ћу вамѣ и альине (ЈСП 1838б: 24);

СОВРШЕНСТВО с *савршенство.* но нѣговъ отаць за то ништа не жали, само да у болѣ совершенство дође (ЈСП 1830а: 45);

СОВРШИТИ свр. <совршити; совершити*> *завршити*. Я ћу све по заповести совршити (ЈСП 1830а: 38); С' нымъ самъ одъ веће части мое путешествие совершио (ЈСП 1830а: 39);

СОГРЕШИТИ* свр. *згрешити, погрешити*. ...у незнаню самъ бѣданъ согрешіо... (ЈСП 1830б: 121); Охъ Боже, шта самъ я согрешила. Да се такве чини самномъ играю (ЈСП 1838б: 28);

СОДЕРЖАТИ* несвр. *задржати*. Шта е ово? / Руж: Содержи то, то е облигація за ону форинту (ЈСП 1838а: 54);

СОДЈЕЈСТВОВАТИ / СОДЕЈСТВОВАТИ несвр. <содѣйствовати*> *саучествовати, суделовати*. я ћу с' другомъ путовати, на смрът Мурата и на спасеніе отечества содѣйствовати... (ЈСП 1828: 92); Ово е за мене компліментъ Господична; но я искрено исповѣдамъ, да е найвыше мое воспытаніе къ тому содѣйствовало (ЈСП 1830а: 22);

СОДРУЖЕСТВО* с *друштво*. ...тихопрохладительный зефиръ у содружеству Богиня и Грація коло води, оку непонятно, уму непостижно (ЈСП 1838а: 36); Мы ће мо непрерывно у содружеству Богиня и Грація быти (ЈСП 1838а: 47);

СОЖАЛОВАТИ* несвр. *сажальевати, саучествовати*. Марко: Знате мы смо люди прости, па каквисмо мы, тако смо ради да намъ и зеть буде. / Ал. (гледаюћи на Єлицу) сожалуемъ (ЈСП 1830а: 29); Сожалуемъ, сирота, на ню е жребіе пало, да се човечество овымъ нечувенымъ порокомъ окали (ЈСП 1830б: 9);

СОЖАЉЕНИЈЕ с <сожаленіе*> *сажальење*. Или ако о мени никаквогъ сожаленія немашъ, смилуйсе на оно неяко детенце... (ЈСП 1828: 85); о кукайте са мномъ све, кое сожаленія о несрећной Зулми имате... (ЈСП 1830б: 15); ако чувство сожаленія имашъ, ако те срдце на соболѣзнованіе приводи, остави ме, бежи одъ несрећне Зулме... (ЈСП 1830б: 22); Садъ могу ли іошт' дѣло продуживати, могу ли е бѣдну мучити безъ никаквогъ сожаленія? (ЈСП 1830б: 52); Руж: (гледи га са сожаленіемъ) / Бѣдно глупости изчадіе, / Какво имаши понятіе /О стіхотворства цѣни, /О мудрости благостини (ЈСП 1838а: 83);

СОЗАКЉАТИЈЕ с <созаклятіе> *урота*. Господична, ово е созаклятіе противъ мене; они су се договорили (ЈСП 1830а: 57);

СОИЗВОЛИТИ свр. *пристати*. ...како е и помыслити могао, да ће Царица на бракъ соизволити ктети? (ЈСП 1830б: 26); кое самъ я долу нижайше подписаный сочинити щастіе имао, за вашу, ако соизволите читати, како ползу, тако и забаву– (ЈСП 1838а: 1);

СОИЗВОЛЯВАТИ несвр. <соизволявати*> *пристајати*. Но Богъ ће ньюизи за то опростити, ако на греј не соизволява (ЈСП 1830б: 9); Наопако! дакле и она на ту любовь соизволява? (ЈСП 1830б: 57);

СОЈЕДИНИТИ СЕ свр. <соединити се*> *сјединити се, ујединити се*. Участници наше силе / бауцы, море, але, виле! / Сад' се соедините... (ЈСП 1828: 8);

СОЈУЗ м <союзъ> *савез*. доволно све ово показуе нужду союза с' Мухамеданы (ЈСП 1828: 19); нек' правый независимый союзъ утврди, и никога болѣгъ нити вѣрнегъ пріятеля од Србина имати неће (ЈСП 1828: 23);

СОЈУЗИТИ свр. <союзити> *ујединити*. ...Синанова є добродѣтель свакоме позната, Царичина є беда неправедна, я їй морамъ союзити (ЈСП 1830б: 29);
~ **СЕ** *ујединити се*. ...тайно неко чувство яко га одъ мене одбїя ватренымъ речма моме уму представляюћи, да ћу несрећна быти ако се с' нымъ союзимъ (ЈСП 1830б: 72);

СОКРОВИШТЕ с *богатство, благо*. ...и не само што їй любимо, но и прилику тражимо любопитство ово задоволити штатуе и нумизме скупляютьи, и нби као велико сокровиште чуваютьи (ЈСП 1827: VIII); Сокровишта су нам изцрплѣна, и зато плаћати не можемо... (ЈСП 1828: 22); ...ћипи аждая, коя то сокровиште чуваше, и мене прогута (ЈСП 1828: 52); све што є мое и твое є [...] а благо и сокровиште, оно ти на вољи стои... (ЈСП 1830б: 103); Дай то овамо, то є мое едно сокровиште (ЈСП 1830б: 119);

СОКРУШЕН, -а, -о (-и, -а, -о) <сокрушенный*> *скрушен, жалостан*. Но единымъ зрачкомъ сунце / Нека само осине, / На ма сокрушено срдце / Несносима скорбъ мине (ЈСП 1828: 34); (сви стое сокрушени у дубокой тишини, у којой, и завеса падне (ЈСП 1830б: 122);

СОКРУШИТИ* свр. *уништити, сатрети*. ...ова га є десница сокрушила, да бѣдной, но престола достойной чело разгали, и разведри (ЈСП 1830б: 20);

СОЛНЦЕ с <Солнце*> *сунце*. Благодарности благи знацы / Солнцу есу подобни, / С' благодатны кое зраци / Тму одъ свѣта прогони (ЈСП 1838а: 50);

СООПШТИТИ свр. <сообщити> *саопштити*. Међу тымъ ты ћешь добропазити шта се по войски Турской ради, и мени сообщити да могу потомъ нашима совѣтомъ помоћи (ЈСП 1828: 57);

СОПЕРНИК м <соперникъ> *супарник*. в. ЛУБВЕСОПЕРНИК. Светиславъ, (*тако се тай мой яданъ соперникъ зове*) (ЈСП 1827: 40); она мора процветати, и свакій суѣдный соперникъ нек' іой завиди (ЈСП 1828: 14); ...неће ли се горе разярити,

кадь у теби любве соперника нађе (ЈСП 1830б: 67); ...ніе доста, што губимъ и круну и Царицу, него іошт' да очима гледимъ, како мога соперника срећа грли... (ЈСП 1830б: 101);

СОПСТВЕН, -а, -о (-и, -а, -о) <собственный*> *властит, личан*. Єсамъ ли код куће, или ми се собствено обиталище изменило? (ЈСП 1828: 82); собственно самъ рукоу мое дете у море бацыла, викаюћи тігровомъ яростю (ЈСП 1830б: 17); Изъ овогъ узрока и называмъ Позориште ово собственымъ дѣломъ... (ЈСП 1838б: s. p.); ...имао самъ срећу собственными ушима слушати, како є гдикоя лепа Господична свой удивленія достойный еззыкъ противъ мене пружила... (ЈСП 1838б: s. p.);

СОПУТНИК м <сопутникъ> *сапутник*. Юнониъ Сопутниче, прекрасный Пауне, имаш ли понятія о Поезіи? (ЈСП 1838а: 41); Сей сатъ да будетъ сопутникъ мыслей моихъ (ЈСП 1838а: 52);

СОПУТНИЦА* ж *сапутница*. Не подобаєтъ ли сей сопутницею быти живота Святозаря Розичича? (ЈСП 1838а: 70);

СОСТАВ м <составъ> *састав, структура*. ...у свакомъ составу по два три баталіона ихова и ахова аузруквати пусти, па те неће ни найбільій славянинъ разумети. (ЈСП 1830а: 10);

Изр. ~ ТЕЛА в. СОСТАВ ТЈЕЛА.

СОСТАВ ТЈЕЛА / СОСТАВ ТЕЛА м <составъ тѣла> **1.** *телесна грађа, организам*. вашъ заиста нѣжный составъ тѣла мора великій уштербъ трпити (ЈСП 1830а: 28);

2. *стање* ...морао самъ при слабомъ составу и очію и целогъ вообще тѣла мога, тако рећи, часове красти, и к' сочиненію овога дѣла посвећавати (ЈСП 1837: VI); ер' се на балу много противъ состава тѣла чини (ЈСП 1838а: II)

СОСТАВИТИ свр. *саставити*. не бы без' ползе было юшт' штогодъ иа истый начинъ составити, и средствомъ печатнѣ Читателѣмъ и Читателькамъ спріобщити (ЈСП 1837: s. p.);

СОСТАВЛЕН, -на, -но (-ни, -на, -но) гл. прид. трп. од *саставити* <составлѣнъ*> *састављен*. ТВРДИЦА шальиво Позориште у три Дѣйства составлѣно одъ Іоанна С Поповича (ЈСП 1837: s. p.); ПОКОНДИРЕНА ТИКВА весело позориште у ТРИ ДѢЙСТВА составлѣно одъ ІОАННА С. ПОПОВИЧА У НОВОМЪ – САДУ (ЈСП 1838а: s. p.);

СОСТОЈАНИЈЕ с <состояніе*> *стање*. ...има 60,000 само црквѣй; 135 пѣца великы, осимъ малы, што нисамъ ни избрѣати у состоянію быо (ЈСП 1830а: 23)

СОСТОЈАТИ СЕ несвр. <состоятисе*> *састојати се, бити сачињен од чега*. не состоисе све задовољство у благу и новцу (ЈСП 1828: 10); ...у чему се ова слога состои... (ЈСП 1828: 71);

СОТВОРИТИ* свр. *створити*. не достоитъ бо высокопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати, понеже ни єдина муза то же сотвори (ЈСП 1838а: 52); Что уже сотворю с' отменіемъ симъ рода челоуѣческаго! (ЈСП 1838а: 53);

СОХРАНИТИ* свр.

ИЗР. БОЖЕ СОХРАНИ. *Боже сачувај! Боже сахрани!* (из страха, при отклањању какве непријатне помисли). Боже сохрани, у Мадритъ, тамо є животь, шта у Бечъ! (ЈСП 1830а: 35); Не мыслите Господине да я ню изъ каквогъ интереса узимама, Боже сохрани! (ЈСП 1830а: 52); Боже сохрани! (ЈСП 1837: 55);

СОЧИНЕНИЈЕ / СОЧИЊЕНИЈЕ <сочиненіе* / сочиненіе* / сочинѣніе*> **1.** *стварање, писање*. ...морао самъ при слабомъ составу и очію и целогу вообще тѣла мога, тако рећи, часове красти, и к' сочиненію овога дѣла посвећавати (ЈСП 1837: VI); ...а к' сочинѣнію дѣла єдногъ, кое се вообще целогу народа тиче, само часове одоховенія [...] посвећавати могу (ЈСП 1837: VI);

2. дело. Садъ какова Сочиненія слѣдовати мораю, лако се заключити, може (ЈСП 1837: VI); ...о чемъ насъ не само наши, него и кодъ самы Енглеза Списатели, Као Бутлеръ, кои є при свемъ Классіцитету свога дивногъ сочиненія Hudibras управо одъ глади скапати морао, доволно увѣраваю (ЈСП 1837: VII); Вы знате како є и Вама, кадъ вам' ко Ваша сувопарна Сочиненія критізира (ЈСП 1838а: III); Оћу – текъ тако могу я моя сочиненія издавати (ЈСП 1838а: 45); ...надамсе, да ће одъ мои Читателя онако исто пріймлѣно быти, као и досадашня моя Сочиненія (ЈСП 1838б: s. p.);

СОЧИНИТЕЉ м <сочинитель> *аутор, творац неког научног, књижевног или уметничког дела*. Свомъ любезномъ Пріятелю дѣлце ово нѣговомъ помоћу трошкомъ издано за знакъ Явне и чисте благодарности посвећуе Сочинитель. (ЈСП 1830а: s. p.); У Вршцу 1ого Іуліа 1830. / Сочинитель. (ЈСП 1830а: VI); Ништа манѣ Сочинитель се нада, да ће свакій и безъ тога дѣлце ово доброволно пріймити (ЈСП 1830а: 63); ово є єдна корысть, кою Сочинитель, другимъ народма подражаваюћи, своимъ Г. Г. Предчислительма и Предплатительма за сада опредѣлити може (ЈСП 1830а: 63); У Вршцу Месеца Септемврія 1837.

Сочинитель. (ЖСП 1837: VIII); У Врщцу 1830. Вашъ слуга Сочинитель (ЖСП 1838а: IV); предузео е Сочинитель Ружичићу невинию роллу дати (ЖСП 1838а: V);

СОЧИНИТИ свр. *саставити, написати*. Я самъ истина млого коешта [...] сочинио... (ЖСП 1837: s. p.); Покондирена Тиква Господо моя естъ тако зовомо весело Позориште, кое самъ я долу нижайше подписаный сочинити щастіе имао... (ЖСП 1838а: I); потребно естъ, да сочину єдиную пѣснь к' предстоящему торжеству (ЖСП 1838а: 52);

СОЧИЊЕН, -а, -о трп. гл. прид. од *сочинити* <сочинѣнь*> *састављен, написан*. НЕВИНОСТЬ ИЛИ СВЕТИСЛАВЪ И МИЛЕВА ЖАЛОСТНО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢЙСТВІЯ ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ Мудролюбия Слушателѣмъ сочинѣно (ЖСП 1827: s. p.); ...но отъе кои што сходніе у томъ од' лепо сочинѣногъ Романа натъи? (ЖСП 1827: VIII); МИЛОШЪ ОБИЛИТЪ ЮНАЧКО ПОЗОРИШТЕ У ПЕТЪ ДѢЙСТВІЯ сочинѣно ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ мудролюбия слушателѣмъ (ЖСП 1828: s. p.); ЛАЖА И ПАРАЛАЖА ВЕСЕЛО ПОЗОРИШТЕ Сочинѣно ІОАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ (ЖСП 1830а: s. p.); наодъ Сумеонъ, или несреѣно супружество / трагедія у петъ дѣйствія по народной песни. сочинѣна (ЖСП 1830б: s. p.);

СПАСЕНИЈЕ с <спасеніе> *спасење*. я ћу с' другомъ путовати, на смръть Мурата и на спасеніе отечества содѣйствовати... (ЖСП 1828: 92);

СПИСАТЕЛЬ м <Списатель> *писац, књижевник*. ...но я мыслимъ да Списатель неправо има дѣло свое на предъ бранити... (ЖСП 1827: XI); ...а к' сочинѣнио дѣла єдногъ, кое се вообще целогъ народа тиче, само часове одоховенія, т. є. у коима Списатель писаюћи одмора тражи (!!!) посвећавати могу (ЖСП 1837: VI); ... Списатели све силе ума свога на приватна дѣла обраћаю... (ЖСП 1837: VI); ...о чемъ насъ не само наши, него и кодъ самы Енглезы Списатели [...] довольно увѣраваю (ЖСП 1837: VII); Шта су ови наши Списатели наумили? (ЖСП 1838а: I); Господинъ Списатель, немойте вы быти тако оштрлятоносаты... (ЖСП 1838а: II); Море, море! ты бы могао іошть Списатель постати (ЖСП 1830а: 10)

СПИСАТЕЛЬНИЦА ж <списательница> *списатељица, књижевница*. Благородна Госпожа Евстахія отъ Арсичъ перва списательница Србска (ЖСП 1838а: 87);

СПОДОБИТИСЈА свр. <сподобитися*> *удостојити се, постати достојан*. Руж: Розичичу, ты досягнешъ безчислены вѣки, / Прославився между человѣки, / Слава твоя останеть до конца, / Сподобився лавроваго вѣнца (ЖСП 1838а: 83);

СПОКОЈНИ, -а, -о <спокойный*> *миран*. ...я самъ метнула мало опіума у лимунаду, желећи вамъ учинити спокойни санъ (ЈСП 1838б: 49);

СПОКОЈНО прил. <спокойно> *мирно*. Можешъ спокойно спавати (ЈСП 1838б: 48); Тихо и спокойно, као ела у пустыњи, која се трулежу клони, живићу... (ЈСП 1830б: 35);

СПОМАГАТЕЉНИЦА ж <спомагателница> *помоћница*. ...я самъ спомагателница нѣговогъ порока была (ЈСП 1830б: 20);

СПОРАЗУМЈЕНИЈЕ с <споразумѣніе> *симпатија*. Сл. Шкода што нема ферфассера, који є писао, я бы га у момъ такшифту пренотирала. / Ал. Дакле вы и Ауктора споразумѣніе имате; то є заиста много одъ едне господичне, то показуе разумъ, и дивное воспытаніе (ЈСП 1830а: 21);

СПРИОПШТИТИ свр. <спрїобштити* / спрїобщити> *саопитити, приопитити*. ...на ту мысао додѣмъ, да младежи Србской повесть страдателну Светислава и Милеве и нѣове невине любви спрїобштимъ (ЈСП 1827: X); не бы безъ ползе было юштъ штогодъ иа истый начинъ составити, и средствомъ печатнѣ Читателѣмъ и Читателькамъ спрїобщити (ЈСП 1837: s. p.);

СРАВНИТИ свр. *упоредити*. Текъ што се отважимъ, а оно се сви стану гроотомъ церити, будући, да се я съ пређашнѣмъ юнацыма ни издалека сравнити нисамъ могао (ЈСП 1828: 52); какво ће чувство прси мое оживлявати, кадъ пређашня съ настоећимъ сравнимъ (ЈСП 1830б: 113); ко може Квръ Диму съ вами сравнити? (ЈСП 1837: 35);

Вук – Pj. (≠)

СРАВЊИВАТИ / СРАВНИВАТИ несвр. <сравнивати*> *упоређивати*. нѣгова душа повесть какву читаютьи у прошле векове повратъсе, и силомъ воображенія нѣ очима представля, сравниваютьи ондашнѣ поступке се саданѣма (ЈСП 1827: IX)

СРЕБРОЉУБАЦ м <сребролюбца*> *лаком, похлепан човек*. Нема тайни горе тамнице него кадъ у мене уђе, и пре бы се новацъ кесе сребролюбца опростио... (ЈСП 1828: 40);

СРЕБРОЉУБИЈЕ с <сребролюбіе> *среброљубље, похлепа, лакомост*. теби є познато свирѣпство Лазарево, нѣгово сребролюбіе (ЈСП 1828: 102); ...што самъ едномъ съ любезнымъ Пријателѣмъ Г. Докторомъ Пекаровичемъ о Сребролюбію беседећи нѣму тврдо обећао Тврдицу написати... (ЈСП 1837: VI);

СРЕДСТВО с 1. *оно што помаже да се дође до неког циља. ...ако е икакво средство,* да јој се помоћи може, то е мачь, кой е кадарь независимость заслужити (ЈСП 1828: 19); Онъ е едно средство да се наша честь опере (ЈСП 1828: 48); ...оди ты средство горкогъ щастія людій... (ЈСП 1830б: 97);

2. *посредство.* не бы без' ползе было юшт' штогодъ иа истый начинъ составити, и средствомъ печатнѣ Читателѣмъ и Читателькамъ спріобцити (ЈСП 1837: s. p.); Одъ моє волѣ зависи средствомъ басне претворити васъ у скакавца... (ЈСП 1838а: 42);

СРЦЕПРЕБИЈАЈУЋИ, -а, -е <срцепребіяюћий> *срцепарајући.* неће вышше Твранныя заповестъ по теби уити, нити ће се срцепребіяюћий матере гласъ простирати... (ЈСП 1828: 25);

СТАРАТИСЈА несвр. <старатися*> *трудити се, залагати се.* Не старайся, даћу ти форинту (ЈСП 1838а: 54);

СТАРШИ, -а, -е комп. од *стар* <старшій> *старији.* То е бую Донъ Кишотъ млађий, старшій е писао Грамматіку Французку (ЈСП 1830а: 27);

СТАТИСТИЧЕСКИ, -а, -о лат. <Статистическій*> *статистички.* Изъ кнѣиге подъ заглавіемъ: Статистическо Описаніе Сербіе (ЈСП 1838а: 50);

СТИХОТВОРЕЦ м <Стихотворецъ> *песник.* Тако е Дафна бѣжала отъ Аполона и претворена была у лавръ, койсе стихотворцыма на даръ дає (ЈСП 1838а: 42); Шалу проводятъ Бози, Стихотворецъ природу изображаетъ (ЈСП 1838а: 72); Уп. ПЕСНОСЛОВЕЦ (ЈСП 1838а); СЛАТКОПЕВАЦ (ЈСП 1827);

СТИХОТВОРСТВО с <стихотворство> *писање стихова, песништво.* Не завидимъ, на часть свакомъ свое / Моя е сва слава стихотворство моє (ЈСП 1838а: 38); Огнь Стихотворства свое любимце обылно грееть (ЈСП 1838а: 41);

СТОГУБИ, -а, -о <стогубый*> *стоструки.* као да се ново величество из' твои очію смѣшаше, кое е у моему срдцу стогубу радость приумножавало (ЈСП 1828: 28); Негода сынко фала ти, стогуба ти фала, ты ми срдце на меру постави (ЈСП 1828: 46);

СТОГУБО прил. ...онъ начинъ измысли, да ме вековечно несрећну, плачевну, печалну, ахъ стогубо гору, него сад' што самъ, учини (ЈСП 1830б: 25);

СТОЈАШЧИ, -а, -е акт. парт. през. од *стајати* <стоящій*> (супстантивизирано) *онај који стоји.* в. СТОЈЕЋИ. Душе нечестивый, очеса моя зрятъ премѣненіе отъ стоящихъ громно безаконіе (ЈСП 1838а: 82);

СТОЈЕЊИ, -а, -е акт. парт. през. од *стајати* <стоећий*> (супстантивизирано) *онај који стоји. ко ће се маћи? (погледи на околу стоеће, кои су се окаменили, обзире се неколико пути, лати сабљу с' чивие, коју е смотрио, продере шаторъ, и на полъ излети гди се Турцы разтркани виде)* (ЈСП 1828: 104);

Уп. **СТОЈАШЧИ** (ЈСП 1838а)

СТОЛ м <столь> *сто*. Ако не добиѐмъ првый столь, я нећу у столь ни улазити (ЈСП 1838а: 56);

СТРАДАТЕЛНИ / СТРАДАТЕЉНИ, -а, -о <страдателный*> *мученички, трагичан*. ...на ту мысао додѐмъ, да младежи Србской повесть страдателну Светислава и Милеве и нѐове невине любви спрѐобштимъ (ЈСП 1827: X)

СТРАСНИ, -а, -о <страстный*> *испуњен страићу, жудњом*. Ахъ! не мора страсна любовь быти... (ЈСП 1827: 73); ...страсни ме валови обузымаю... (ЈСП 1830б: 44);

СТРАСНО прил. <страстно> *на страстан начин*. Неможешъ несчастный, зашто ти е опростио, не любили онъ Царицу страстно (ЈСП 1830б: 67);

СТРАСТ ж <страсть> *снажна тежња, необуздан унутраињи подстицај*. Колику е снагу страсть ова у нама прострла... (ЈСП 1827: s. p.); ...шта е кадра страсть с' узданѐмъ у силу учинити... (ЈСП 1827: X); ...никаква подла страсть свето ово торжество да не окаля... (ЈСП 1828: 25); ...оѐмо ли и овде исто тако проћи, ако се слепо за страста поведемо? (ЈСП 1828: 48); ...гледай твою Царицу, како е страсти раздиру... (ЈСП 1830б: 46); Страсти ме гоне к' любви, но мое срце тайно неко припятствѐе осећа! (ЈСП 1830б: 80); Страсти човека преобрате у звера, све му природне чертице извуку, постане скотъ а не човекъ (ЈСП 1838б: 24);

СТРАХОПОЧИТАНИЈЕ с <страхопочитаніе*> *страхопоштовање*. Тако е Леда предъ Јовишемъ у страхопочитанію клечала, кад' е нѐгову силу искусила (ЈСП 1838а: 51);

СТРОГОСТ ж <строгость*> *непопустљивост, доследност у поштовању мерила, норми, правила*. ...любовъ очина моћи ће строгости закона противостати... (ЈСП 1828: 60);

СТРОЖАЈШЕ прил. суп. од *строга* <строжайше> *најстроже*. Овде треба строжайше поступати што се рода тиче... (ЈСП 1830а: 31); ...што е одъ царства строжайше запрећено, да се нико подъ живу главу неусуди, марву своју убјяти (ЈСП 1837: 30);

СТРОИТЕЛЪНИЦА ж <строителница*> *градителька*. ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРЪСКОЙ [...] ПРВОЙ ИСКУСНОЙ МЕТОДИЧНЕ АМВРОЗИЕ СТРОИТЕЛНИЦИ ВИНОВНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.); Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА [...] горчастымъ сладости земне Строителницама (ЈСП 1838б: s. p.);

СУГУБИ, -а, -о <сугубый*> *двострук*. Страовита кула гордо высини облака пркоси, али само еднимъ грома ударцемъ рушисе, и сугубу тштету трпи (ЈСП 1828: 54); каква бы наша радость была да смо у своіой земљи? наше бы благополучіе сугубимъ цветало цветомъ (ЈСП 1830б: 105); Сад' имамо сугубу штету (ЈСП 1837: 22);

СУДБА ж по народном веровању неком замишљеном силом унапред уређени ток *догађаја*. в. СУДБИНА. валь да и нѣга ярость Баязитова гони (*приступи ближе, и са сви страна гледи га*) о судбо! кога я мртва видимъ (ЈСП 1827: 69); Теби ово огледало/Покланямъ, ту є судба свію людій (ЈСП 1828: 7);...смилуйсе на оно неяко детенце, на плодъ крви твое, на оно сиротче, комъ свирѣпа судба узетіемъ оца прети (ЈСП 1828: 85); ...насъ судба еднако гони, само другимъ оружіемъ (ЈСП 1830б: 3);

СУДБИНА ж по народном веровању неком замишљеном силом унапред уређени ток *догађаја*. Жалостну промену судбина наша трпи... (ЈСП 1827: 14); ...у црно тьу се завити, тамо кукати, и судбину мою оплакивати (ЈСП 1827: 17); ...ніе за болѣ нашао, него терету немилостиве судбине покоритисе (ЈСП 1828: 12); Или є судбина тако опредѣлила, или само време услуге намъ чини (ЈСП 1828: 22); еда и тебе судбина подобна моіой гони? (ЈСП 1830б: 1); и она зна, шта значи одъ судбине гонѣнь быти (ЈСП 1830б: 6); данасъ є прилика објавити вамъ, да су мене прелести ваше преумилно обузеле, и да бы судбина пакостно укратила с' вами дне живота делити (ЈСП 1837: 39); ...што ћу: кадъ ме є строга судбина на књигописанѣ опредѣлила (ЈСП 1838а: II);

УП. ЖРЕБИЈЕ (ЈСП 1827; ЈСП 1838а); СУДБА (ЈСП 1827; ЈСП 1828; ЈСП 1830б);

Вук – Рј. (уз коментар код књижевника)

СУЖНОПЕЧАЛНИ / СУЖНОПЕЧАЛНИ, -а, -о <сужнопечальный*> *тугом опхрван*. Синанъ ће твое щастіе у сужнопечальной пештери оплакивати (ЈСП 1830б: 96);

СУЈЕТНИ, -а, -о <суетный> *ташт.* шта ніе Ігуманъ радіо, да бы вамъ трага пронашао, но суетни су были сви нѣгови труди (ЈСП 1830б: 3); Суетный младићу, какви се ветрови по твојој глави легу (ЈСП 1830б: 59);

СУЈЕТНО прил. <суетно> *ташто.* Соко стои на грани, а онъ га не види, већ' суетно око себе звера (ЈСП 1828: s. p.);

СУПРУГ м <супругъ> *венчани муж, брачни друг.* ...помысли, да ти е супругъ изъ обятія отргнуть да отечество спасе, да честь и своју и твоју опере... (ЈСП 1828: 90); ...уверена буди, да ћу тога странногъ на престолъ попети, чимъ твой супругъ буде (ЈСП 1830б: 52); ...прійми супруга, когъ е твое срце изабрало (ЈСП 1830б: 54);

СУПРУГА ж *венчана жена, брачна другарица.* Она ме мрзи, о могули е склонити, да ме за супруга избере? (ЈСП 1827: 48); да! да! ты си верна моя супруго, коя си ми првый коренъ добродетљи усадила... (ЈСП 1828: 26); И то е све Бранковићева супруга изустила? (ЈСП 1828: 28); онога, што те е испросіо, люби као верна супруга (ЈСП 1830а: 14); Єл. О финый Господинъ. / Ал. Найпаче нѣгова супруга (ЈСП 1830а: 27); ...сію да возму азъ въ супругу, немарећи, что со матерію ея будетъ (ЈСП 1838а: 71);

Вук – Pj. (≠)

СУПРУЖЕСТВО с *брак, брачна веза.* в. СУПРУЖЕШТВО. Наодъ Сумеонъ, или несрећно супружество (ЈСП 1830б: s. p.);

СУПРУЖЕШТВО* с *брак, брачна веза.* ...ако те іошт' природа с' любовомъ свезуе, ако силу супружештва и мою жалость чувствуешь... (ЈСП 1828: 87);

Уп. СУПРУЖЕСТВО (ЈСП 1830б)

СУРОВ, -а, -о <суровъ> *свиреп, окрутан.* У овомъ граду царевао е некій Ас-Біухъ Ісмаиль, суровъ и свирѣпій владатель (ЈСП 1830б: 7);

СУРОВОСТ ж <суровость> *особина онога који је суров.* укратисе нѣгова суровость чрезъ мене... (ЈСП 1830б: 20); суровость нѣговогъ стрыца шта ће произвести? (ЈСП 1830б: 31);

СУШТЕСТВО с <существо> *биће.* слабомоћный црвь дужанъ е себе незнанно предавати онде, гди вышша существа дѣйствую (ЈСП 1828: 52); Ху! шта я видимъ; коси ты выпрено существо... (ЈСП 1828: 83); ...я васъ смертно любимъ [...] Любимъ выше него существо мое, него зѣнице очесъ моихъ (ЈСП 1830а: 34); ...о чуй небесно существо... (ЈСП 1830б: 24); ...ако заклетву порушимъ о всевышнѣ Существо! подай ме паклу на похищеніе (ЈСП 1830б: 25); Само

благоумилѣно Нумфа и Грація обаяніе може Ружичиѣво существо восхитити (ЈСП 1838а: 36); Фантазія естъ даръ небеснаго существа (ЈСП 1838а: 75);

СУШТЕСТВОВАТИ несвр. <существовати*> *постојати*. Ткосте вы чудновате старице, естели каква обсена, или заиста существуете? (ЈСП 1828: 37);

СХОДАН, -а, -о <сходанъ*> *сличан*. ...ако су свойству народногъ Характера сходній, не последнѣ у читаню заслужую место... (ЈСП 1827: VIII); ...но отъе кои што сходніе у томъ од' лепо сочинѣногъ Романа натѣи? (ЈСП 1827: VIII); Наѣиѣесе, може бити, гдикои одъ читателя мои, кои су нарави Алекси сходни (ЈСП 1830а: VI); ...знашь ли за какавъ веѣій порокъ, дай га мени, я ѣу га учинити, то е моіой природи сходно... (ЈСП 1830б: 18);

Т

ТАКОВИ, -а, -о прид. зам. <таковый> *такав*. само кадъ ме таковый ангелъ любви, я се никакове противности не боимъ (ЈСП 1830а: 35);

ТЕПЛИ, -а, -о <теплый*> *топао*. Скорбѣ и туга изчезава. / Равнѣ свака со свѣта, / Любовь тепла гдѣ почива, / Пріятелство гдѣ цвѣта (ЈСП 1838а: 50);

ТЕПЪЕЈШЕ прил. суп. од *тепло* <теплѣйше> *најтоплије*. Господине я вамъ на вашей любви, и выспренной о мени благонаклонности теплѣйше благодаримъ (ЈСП 1830а: 49); Господинъ Вуйѣ, я вамъ теплѣйше на любви вашей благодаримъ (ЈСП 1830а: 53);

ТЕЧЕНИЈЕ с <теченіе> **1. ток**. О у каквомъ поредочномъ теченію кровь ми по жилама мили (ЈСП 1828: 92); Ты си ми кровь уталожила, учинила тишомъ, него што е теченіе потока, буди тако, имай целу жертву (ЈСП 1830б: 66);

2. правац којим се нешто развија. изъ узрока, што бы е од' правогъ теченіа задржало, и тако Лажа и Паралажа на време опредѣлено изиѣи не бы могао (ЈСП 1830а: 63);

ТИСЈАШЧЕГУБИ, -а, -о <тысящегубый*> *хильадоструки, увеѣан хильаду пута*. Слушай само: „Нищетенъ вразумляй тысящегубою хоругвоносящю вещественностію” разумеш ли ме? (ЈСП 1830а: 9)

ТИХОПРОХЛАДИТЕЛНИ, -а, -о <тихопрохладительный> *који мирно, тихо хлади (није јак)*. ...тихопрохладительный зефиръ у содружеству Богиня и Грація коло води, оку непонятно, уму непостижно (ЈСП 1838а: 36);

ТИХОСТ ж <тихость> *кроткост*. тихость буру разблажуе (ЈСП 1830б: 36); Каква промена, одъ отоичашнѣ тихости на ово движеніе (ЈСП 1830б: 50); ...Крась и лепота Жене, естѣ нѣна нѣжна тихость... (ЈСП 1838б: s. p.);

ТИХОТЕКУШЧИ, -а, -е акт. парт. през. од (*тихо*) *тешти* <тихотекущій*> *пролазан*. Муза моя выше за превыспреннимъ трагедіяма тежить, нежели за тихотекущимъ комедіяма (ЈСП 1838а: 73);

ТЯШКО прил. <тяшко> *тешко*. Што є лѣпо мора и тяшко быти (ЈСП 1830а: 22);

ТМА* ж *тама*, *тмина*. Благодарности благи знацы / Солнцу есу подобни, / С' благодатны кое зраци / Тму одъ свѣта прогони (ЈСП 1838а: 50);

ТОГДА прил. *тада*. каква ће мо мы увеселенія тогда осећати! (ЈСП 1830а: 35);

ТОЈ, -а, -е прид. зам. <той*> *то*. Бози, вскую азъ не вѣдалъ тоє (ЈСП 1838а: 77);

ТОЛКОВАЊЕ с <толкованѣ> *тумачење*. Служителю Пророковъ, я самъ сгрешю, што самъ и помыслио на толкованѣ (ЈСП 1828: 52);

ТОЛКОВАТИ несвр. *тумачити*. ...заклинѣмъ ти се вышньимъ Богомъ и моимъ юнаштовомъ, с' мачемъ ѣу ти име толковати... (ЈСП 1828: 43); Ты свашта наопако толкуєшь (ЈСП 1838б: 7);

Вук – Pj.

ТОРЖЕСТВЕНИ, -а, -о прид. <торжественный> *свечан*. Али – шта чуемъ! – гласъ жалостанъ – ел' могуће! у овай торжественный дань! (ЈСП 1828: 26); ево овде се торжественномъ заклетвомъ завештавамъ (ЈСП 1830б: 53);

ТОРЖЕСТВО с *свечаност*. ...никаква подла страсть свето ово торжество да не окаля... (ЈСП 1828: 25); Овай пearъ у очи мога крсногъ имена, при найвећемъ торжеству и веселю нека издайство одкріе (ЈСП 1828: 75); потребно естѣ, да сочину единую пѣснь к' предстоящему торжеству (ЈСП 1838а: 52); ...допусти прелюбезная Хелено да торжество ово полюбцемъ украсимъ (ЈСП 1838а: 70);

ТОРЖЕСТВОВАТИ* несвр. *светковати*, *славити*. ...као сунце, кое се облакомъ пореметити не може, и кое над' свакомъ тамомъ торжествує (ЈСП 1828: 29); Кад' се Ружичиѣ Хумну посвящава, сво Эстество пачеземно торжествує... (ЈСП 1838а: 36); ...превыше преградны планина лежи пачеземный престоль, на коєму пѣснословіе тихо торжествує (ЈСП 1838а: 41);

ТОЧКА* ж *тачка*. Свакій народъ по єдну точку сретњу или несретњу брои... (ЈСП 1827: VI)

ТРЕНУЊИ, -а, -е акт. парт. през. од *тренути* <тренутый*> (*о оку*) *које тренѣ*.

ИЗР. ~ ОКО. *трептај ока, миг у којем се одлучује о нечијој судбини*. Нисамъ я бадава Царъ Турскій, но да свак' се мени покорава, свакиѣ да ме обожава, од мене се бои, и животъ или смртъ од' трентуегъ ока чека (ЈСП 1827: 27);

ТРЕПЕТОУЖАСНИ, -а, -о <трепетожасный*> *толико страиан да се од њега дрхти*. Ахъ то є само дѣйство трепетожасногъ сна (ЈСП 1828: 85);

ТРОГУБИ, -а, -о <трогубый*> *трострук*. Увекъ є бѣдногъ жалостно станѣ, но трогубо жалостниє у туѣемъ месту... (ЈСП 1830б: 33);

ТРОНУТ, -а, -о трп. прид. од *тронути* <тронуть> *дирнут, потрясен*. Ал. (тронуть на страни). Башъ те садъ ѣаво нанесе. (ЈСП 1830а: 53);

ТРУДОЉУБИВИ, -а, -о <трудолюбивый> *вредан, марљив, радан*. ...тежи добродѣтели, као трудолюбива ко цветъу пчелица, а клонисе порока, коєга є свирѣпа рука кадра Тебе у пропасть бацыти... (ЈСП 1827: XII); ...закопи и устапи, цркве и олтари благодатный миръ желе, и трудолюбивый земледѣлаць чезне за нѣимъ (ЈСП 1828: 19);

ТШТЕТА* ж *штета, губитак*. Страовита кула гордо высини облака пркоси, али само єднимъ грома ударцемъ рушисе, и сугубу тштету трпи (ЈСП 1828: 54); УП. УБИТАК (ЈСП 1828; ЈСП 1830б); УШТЕРЪ (ЈСП 1830а);

У

УБИТАК м <убитакъ> *штета, губитак*. в. ТШТЕТА. ...ер' гди Отечество страда, ту и мое благополучіє убитакъ трпи (ЈСП 1828: 10); я теби убитка нежелимъ (ЈСП 1830б: 89);

УБИТАЧАН, -чна, -чно <убитачанъ> *који наноси штету, губитак*. Єсть миръ државама полезанъ, єсть рать убитачанъ, и на истощеніє поданика (ЈСП 1828: 21);

УВЕРЕНИЈЕ с <увереніє> *уверавање, убеђивање*. ...увереніє искусногъ старца Омара, неће ме преварити... (ЈСП 1830б: 108);

УВЕСЕЛЕНИЈЕ / УВЕСЕЉЕНИЈЕ с <увеселеніє / увеселеніє> *увеселявање, забава*. ...простїи нашїи земледѣлцы а и другїи не имаютьи кадъ дубоко о матерїама мыслити у неделне и празничне дне невину забаву и увеселеніє траже... (ЈСП 1827: VIII); Из' овогъ узрока и я желетьи празне мое часове тако употребити, да и мени на ползу, и другима на увеселеніє буду, на ту мысао додѣемъ... (ЈСП

1827: IX); ...и мене свако увеселеніе оставля (ЈСП 1828: 10); У томъ я мое увеселеніе находимъ (ЈСП 1830а: 25);

УВЈЕНЧАВАТИ несвр. <увѣнчавати*> *украшавати венцем; крунисати*. ...тако муза своє любимце дижетъ, тако ихъ славомъ увѣнчава (ЈСП 1838а: 51);

УДИВЛЕНИЈЕ / УДИВЉЕНИЈЕ с <удивленіе> *чуђење, дивљење*. Башъ кадъ самъ я тамо бую, запалисе случайно; те ватре, и тогъ пожара! то є за удивленіе (ЈСП 1830а: 28); Хелено моя, лице твоє дижете даже до удивленія... (ЈСП 1838а: 70); ...имао самъ срећу собственимъ ушима слушати, како є гдикоя лепа Господична свой удивленія достойный еззыкъ противъ мене пружила... (ЈСП 1838б: s. p.);

УДНИ, -а, -о <удный*> *јадан, несрећан, бедан*. Оплачите самномъ, участнице мое скорби, оплакуйте нещастіе ваше удне Госпође (ЈСП 1830б: 46);

УДОВОЛСТВО / УДОВОЉСТВО с <удоволство> *задовољство*. ...остани у Яньи, не у моіой палати, свако ће те удоволство очекивати (ЈСП 1830б: 43);

УЖАС ж <ужасъ> *гроза, страха*. гди си сад' право отечестволюбіе, с' коимъ се Србинъ некада дычіо, и стра и ужасъ у враге уселявао (ЈСП 1828: 11); Каква ужасъ подузима ме (ЈСП 1828: 81);

УЖАСАВАТИ СЕ* несвр. *грозити се, плашити се*. Я самъ заклетву порушила, и како се ужасавамъ при овомъ помыслу? (ЈСП 1830б: 50);

УЖАСНИ, -а, -о <ужасный*> *који изазива ужас, језив, грозан*. О нещасногъ часа, кадъ се общеполезни совѣти не послушаше, ужасногъ магновенія, кад' су речи єдовите гуе одобренія получили (ЈСП 1828: 59); од' Мурата? о мое слутенѣ! какцо свирѣпо отечестволюбіе! каква ужасна вѣрность! какво коварно юначество! (ЈСП 1828: 63); Найужаснія мука страховите смрти предъ зорицомъ твоє любви исчезава (ЈСП 1828: 84); ...тако ме вечита ноћ найужасніимъ мукама окружила, нећу любви... (ЈСП 1830б: 24);

УЖАСНО прил. *са ужасом; јако*. ...ево срдце гди ужасно біе (ЈСП 1830б: 24);

УЖЕ прил. *већ*. Что уже сотворю с' отменіемъ симъ рода чловѣческаго! (ЈСП 1838а: 53); Уже дѣло совершено єсть (ЈСП 1838а: 54);

УЗЕТИЈЕ с <узетіе*> *узимање*. ...смилуйсе на оно неяко детенце, на плодъ крви твоє, на оно сиротче, комъ свирѣпа судба узетіемъ оца прети (ЈСП 1828: 85);

УЗРЈЕТИ (2. л. јд. през.: узриши) свр. и несвр. <узрѣти*> *видети*. Гдѣ еси возлюблена Ледо, да узриши, каковый шећеръ возносится во языкѣ любящаго тя жениха (ЈСП 1838а: 52);

УИТИ несвр. <уити> (само 3. л. јд.) *ићи*. неће вышше Туранна заповесь по теби уити... (ЈСП 1828: 25);

УЈАЗВИТИ свр. <уязвити*> *ранити*. Вы сте мене стреломъ уязвили, кою никаковый балсам залечити не може (ЈСП 1830а: 33); Аморова стрела нека ме уязви, нека ми срдце исчупа... (ЈСП 1830а: 34);

УКАЗ м <указь*> *одлука, решење, акт*. Миръ мати велиш, и я миръ любимъ, у миру земля благодатне плоде свое нами богато излива, у миру се устави и укази чине (ЈСП 1827: 7);

УЛУЧИТИ* свр. *уграбити, дограбити*. ...кадъ згодну прилику улучимо, онда ће мо одавде побећи (ЈСП 1830б: 9);

УМЕРЕНОСТ ж <умереность> *особина онога што је с мером*. *Пāv méτρον ἀνεζον* значи умереность є полезна (ЈСП 1837: VIII);

УМНОЖЕНИЈЕ с <умноженіе> *множење, увећање*. ...упри силе на умноженіе щастія твога (ЈСП 1828: 69);

УМНОСТ ж <умность> *памет, мудрост*. Непочерпаема Сумфонія выспренныхъ духовъ умность своихъ Приверженика воспламенява (ЈСП 1838а: 36);

УМСТВОВАТИ несвр. *мислити*. оно му є кћи што виршофтъ води. / Ал. Дакле кћи; я самъ всячески умствовао да му є супруга (ЈСП 1830а: 27); Я с' мое стране умствуемъ, а бы ваше лице све друге лепоте побѣдило (ЈСП 1830а: 33);

УНИВАТИ* несвр. *падати духом, малаксавати*. ...не, не унивайте ніе у Милоша сасвимъ неваляло срдце... (ЈСП 1828: 77); ...не унивайте, идите и свакій свою дужность испунявайте... (ЈСП 1828: 77);

УНИЛО прил. *клонуло, потиштено*. ...спусти унило главу, и савъ се у краву рѣку преобрати (ЈСП 1828: 12);

УНИНИЈЕ с <униніе*> *клонуlost, потиштеноst*. Текъ што самъ се мало твоимъ речима и благословомъ ублажена одъ оногъ унинія отргла... (ЈСП 1830б: 71);

УПОВАТИ* несвр. *веровати некоме, имати поверења у неког*. уповайтеми Господична, и я самъ се много изъ Грамматике Донъ Кишотове ползовао (ЈСП 1830а: 27);

УПОТРЕБЉЕНИЈЕ с <употребленіе*> *употреба*. Вы видите Господична, да я любовь мою къ вами доста просто, и безъ употребленія текстова изъ Романа изражавамъ (ЈСП 1837: 39);

УРАЗУМЈЕТИ свр. <уразумѣти*> *схватити, разумети*. Эше едино. Да не уразумѣть никтоже, яко подъ лихвою взялъ есмь (ЈСП 1838а: 54);

УСЕРДИЈЕ с <усердіе*> *усрдност, добра воља.* ... ево прстенъ. Господична я вамъ га с' онымъ усердіемъ даемъ, с' коимъ га и примію (ЈСП 1830а: 60);

УСЛАЖДАВАТИ* несвр. *наслађивати се, уживати у нечему.* в. НАСЛАЖДАВАТИ СЕ. Тамо се мы стихотворцы на воздушны крылы пенѣмо, и духъ пачеземно услаждавамо (ЈСП 1838а: 41);

УСЛАЖДЕНИЈЕ с <услаждение> *задовољство.* ...Гди травчица расте, / И пролећу ласте, / Там' є услаждение, / Там' є восхищение (ЈСП 1838а: 37);

УСЛОВИЈЕ с <условіе*> *услов.* Тако є, а притомъ ю прозове паче, с' тымъ условіемъ, да ю онъ своіой децы причислява (ЈСП 1830а: 31);

УСЛУГА ж *поступак који некоме доноси корист, помоћ.* Мала є нека услуга, о шта я говоримъ, велика и найвећа за мене, кою я одъ тебе просимъ. (ЈСП 1830б: 11);

УСРДНИ, -а, -о <усрдный*> *предан, вредан, ревностан.* ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ усрдной ПРОСВЕШТЕНІЯ НАРОДНОГЪ ПОДПОМАГАТЕЛНИЦИ РЕВНИТЕЛНИЦИ БЛАГОДѢТЕЛНИЦИ (ЈСП 1827: s. p.)

УСРДНО прил. *искрено, тепло.* ПРЕДРАГОЙ И РОДОЛЮБИВОЙ МАТИЦИ СРБСКОЙ [...] МАЛЫЙ ОВАЙ СЪ УМНОГА ПОЛЯ ДАРАКЪ УСРДНО ПРИНОСИ (ЈСП 1827: s. p.)

УСТАВ м <уставъ*> *пропис, одредба, уредба, закон.* Да є ово зактеванѣ противъ свакогъ устава и обычая, єсть извѣстніе, него да бы се далѣ што о томъ беседило (ЈСП 1828: 19); ...закони и устави, цркве и олтари благодатный миръ желе, и трудолюбивый земледѣлацъ чезне за нымъ (ЈСП 1828: 19);

УСТИЈЕ с <устіе*> *отвор, врата.* ...ты ѣшь самномъ ядиковати, кад' на црне альине погледимъ, кое ѣ ме бѣдну до устія гроба пратити (ЈСП 1828: 89); ...ништа ми тереть одлакшати не може, него сузе, сузе, кое ѣ ме бѣдну до устія гроба пратити (ЈСП 1830б: 15);

УСТРЕМЛЯВАТИ СЕ несвр. <устремлявати се*> *навальивати.* Србљи – не, небегаю, они се сложніе устремляваю (ЈСП 1828: 113);

УСУГУБИТЕЛЪ м <усугубитель*> *удвостручитель.* Одите браћо, єдиный останцы увенуше ми надежде, вы усугубители несносиме ми болѣ (ЈСП 1828: 90);

УСУГУБЛЯВАТИ несвр. <усугублявати*> *удвостручавати.* вртный младићу, и ты ми радость усугублявашь... (ЈСП 1830б: 107);

УСХИТ ж <усхить*> *усхићење*. ...текъ што самъ мало к' себи дошла, и, радость любви у мое прси уливши, занешеномъ усхити пустила се, кадъ девойка мени дотрчи и яви... (ЈСП 1830б: 71);

УТЕШЕНИЈЕ с <утѣшеніе> *утеха*. Далѣ моимъ, Читателькама за утѣшеніе явити имамъ, да љу скорымъ временомъ Чжандрльвогъ Човека издати (ЈСП 1838б: с. р.);

УТОНЧАТИ свр. *чинити префињеним*. Изволите вы напред а я љу вамъ потомъ изговоръ утончати (ЈСП 1830а: 22);

УХОД м <уходъ> *улазак, улаз*. ...свакой є радости уходъ у мое срдце затворень... (ЈСП 1830б: 15);

УЧАСНИК м <участникъ> **1.** *учесник*. сви мораю участницы овогъ веселя и радости быти (ЈСП 1830б: 110);

2. *саучесник*. ...а вы великодушни отечества сынови! будите участницы данашнѣ мое радости (ЈСП 1828: 24); ты си негда участникъ быо чисте мое любви, ты ѣшь участникъ быти и прискорбне мое туге и горкіе суза (ЈСП 1828: 82); ...Синанъ, ако ніе участникъ быо смрти Асс-Біухове, зашто не бы твою руку добіо? (ЈСП 1830б: 38);

УЧАСНИЦА ж <участница> **1.** *учесница*. ...ты си достойна общогъ овогъ веселя участница да будешь (ЈСП 1828: 26);

2. *саучесница*. Оплачите самномъ, участнице мое скорби, оплакуйте нещастіе ваше удне Госпође (ЈСП 1830б: 46);

УШТЕРБ м <уштербъ> *штета, губитак, в. ТШТЕТА*. вашъ заиста нѣжный составъ тѣла мора великій уштербъ трпити (ЈСП 1830а: 28);

Ф

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ, -а, -о грч. <філологическій*> *филолошки*. Ово є сасвимъ [сасвим]* філологическо произведение (ЈСП 1830а: 26);

Х

ХИТРОСТ ж <хитрость> *знање, умешност; лукавство*. Бадава є наша сила яка / На хитрость се само ослонимо (ЈСП 1828: 106);

Уп. итрост (ЈСП 1830б)

ХОРУГВОНОСЈАШЧИ, -аја, -еје акт. парт. през. од (*хоругву*) *носити* <хоругвносящій*> *који носи (барјак)*. Слушай само: „Нищетенъ вразумляй тысящегубою хоругвносящею вещественностию” разумеш ли ме? (ЈСП 1830а: 10)

ХОТЕЊИ, -а, -е акт. парт. през. од *хотети* <нехотећій*> (у констр. апсол. дат. са им. речи у дат.) *иако нисам/нису/није хтео/хтела*. променуто званіе мене засобомъ повуче, и нехотећу ми морала є моя и мой пріятеля желя неиспунѣна остати (ЈСП 1837: s. p.);

ХРАБРОДУШИЈЕ с <Храбродушіе> *храброст*. сотымъ имашъ прилику показати тако названо Храбродушіе, кое є кодъ гдикои у найвећой моди. (ЈСП 1830а: 8)

ХРИСТИЈАНИН м (мн. християни) грч. <Хрїстіанинъ*> *хришћанин*. каква те беда юначе натера, да кровь Хрїстіана твои проливашъ? (ЈСП 1827: 46);

ХРИСТИЈАНЛУК м грч. <__Хрїстіянлукъ* / Хрїстіанлукъ> *хришћани*; в. ХРИСТИЈАНСТВО. ...Власима є противно зашт’ да Турчинъ Хрїстіянлуку заповеда... (ЈСП 1827: 23); ...кад’ самъ само онога са света удаліо, кой є зверскимъ своимъ зубма Хрїстіанлукъ заедао (ЈСП 1828: 113);

ХРИСТИЈАНСКИ, -а, -о грч. <Хрїстіянскїй*> *хришћански*. у помоть Баязиту; противъ кога, противъ наше братье, да онъ лакше кровь Хрїстіянску проливати може (ЈСП 1827: 10);

ХРИСТИЈАНСТВО с грч. <Хрїстіанство*> *хришћанство*. ...наскоро се мени млеко Хрїстіанства укиде (ЈСП 1830б: 2); свирѣпи людій и варварски обычаи, гди просвештенія нема, и гди свећа Хрїстіанства не сія (ЈСП 1830б: 8);

ХУДОЖЕСТВО* с *уметност*. нѣговъ умъ гледаютьи различна Художества оштрисе, а срдце му се добромъ примеру подражаваютьи краси и изображава (ЈСП 1827: IX)

Ц

ЦВЕТУЊИ, -а, -е <цветућій*> у *процвату*, у *пуном замаху*. Све оваковій младићь има, цветуће године, храбрость и лепоту... (ЈСП 1830б: 84);

ЦЕЛИВАТИ несвр. *љубити*. неда ми прилику іошт’ еданъ путь нѣга видити, и нѣгову целивати десницу (ЈСП 1830б: 3);

ЦЈЕЛ м <цѣль> *циль, сврха*. ... мени є доволна ваша любовь, негледаютьи на цѣль нѣне забаве (ЈСП 1830а: 39);

Ч

ЧАДО* с *чедо, дете*. ...шта ли су ти нашѣи Праоци сагрешили, да имъ тако чада, страдати мораю (ЈСП 1827: 56);

ЧАРОДЈЕЈСТВО с <чародѣйство> *враѣбина, чаролија*. Или самъ я пѣянъ, или є ово нѣко чародѣйство (ЈСП 1830а: 54);

ЧАСТ ж <часть> *део*. Древность се и на выше струка разделное, од' кои єдну часть заузимаю народнѣ Приповедке и Песме... (ЈСП 1827: VIII); ...миръ велимъ, ер тай ветѣа часть люди жели (ЈСП 1827: 29); ...голема часть землѣ од нѣгове тежине стѣнѣ... (ЈСП 1827: 104); ДѢЙСТВО ТРЕЋЕ. / (часть поля Косова) (ЈСП 1828: 47); ПОЗОРИЕ 3./(*друга часть поля Косова*) (ЈСП 1828: 53);...но познато є, да се тек' таква любовь као знатна почитує, и у три части Романа издає, гди є бракосочетаніє на какавъ годъ начинъ припрећено было (ЈСП 1837: 40);

ИЗР. ПАСТИ у ~. *припасти*. Станте, овај мени у часть пада, ваша су остала двойца (ЈСП 1828: 57);

ОД ВЕЋЕ ЧАСТИ. *већим делом*. Мало оно число Пренумеранта, од' веће части доцканъ и у невреме послато ніє могло у ову књижицу ставлѣно быти (ЈСП 1830а: 63); С' нѣмъ самъ одъ веће части мое путешествіє совершіо (ЈСП 1830а: 39);

ЧЕЛОВЈЕК м <человѣкъ*> *човек*. Руж: Розичичу, ты досягнешъ безчислены вѣки, / Прославився между человѣки, / Слава твоя останеть до конца, / Сподобився лавроваго вѣнца (ЈСП 1838а: 83);

ЧЕЛОВЈЕЧЕСКИ, -а, -о <человѣческой*> *људски*. в. ЧОВЕЧЕСКИ. Что уже сотворю с' отменіємъ симъ рода человѣческаго! (ЈСП 1838а: 53);

ЧЕРТИЦА ж *цртица*.

ИЗР. ПРИРОДНА ЧЕРТИЦА. *обележје, карактеристика која одликује људско биће*. Страсти човека преобрате у звера, све му природне чертице извуку, постане скоть а не човекъ (ЈСП 1838б: 24);

ЧЕСНОСТ ж <честность> *часност*. Мени є мой служитель, войникъ, на коега се честность увекъ осланямъ, казывао, да є са зоромъ Негоду одъ табора Турскогъ долазећи виђао (ЈСП 1828: 73);

ЧЕСНШИ, -а, -е суп. од *честан* <честншій> *најпоштенији*; у *ословљавању људи од угледа у друштву* (уз име, титулу); в. ЧЕСЪЕЛШИ. Честншій Царе, и я почитуемъ

храбрость као матеръ побѣде, али безъ мудрости и безъ притворства у моимъ е очима ништа и ништа (ЈСП 1828: 49);

ЧЕСЊЕЈШИ / ЧЕШЊЕЈШИ, -а, -е суп. од *честан* <честнѣйшій> *најпоштенији*; у *ословљавању људи од угледа у друштву* (уз име, титулу). Чест[нѣйшій] Г. Петаръ Бучеричъ (ЈСП 1827: s. p.); Честнѣй[шій] Г. Василиј Ковачевићъ, Парохъ (ЈСП 1828: s. p.); Честнѣйшій Г. Ник. Григоріевичъ Парохъ (ЈСП 1837: 58); Чест[нѣйшій] Г. Аврамъ Павловичъ Пар. (ЈСП 1838а: 87); Честнѣйшій Г. Василиј Рувараць Парохъ (ЈСП 1838а: 87); Честнѣйшій г. Василиј Бараць (ЈСП 1838б: 52);

УП. ЧЕСНШИ (ЈСП 1828)

ЧЕСТ ж <честь> *част*. Шестый е ово месецъ [...] од' како я на овомъ, чештьу украшеномъ престолу седимъ (ЈСП 1827: 22); ...заслужіо си, да ту честь, и то име носишь (ЈСП 1827: 76); тебе брига узнемирава, кой си у свакомъ изобилію, у чести и почитанію... (ЈСП 1828: 10); ...а и теби на честь не служи (ЈСП 1828: 43); Истина чести самъ имао до волѣ; млоги су ме за найвећегъ Філозофа огласивали; (ЈСП 1830а: 8); Сл. Нашу препоруку на Г. Барона, мы ће мо то за честь примити. (ЈСП 1830а: 17); Честь е Царичина опрана (ЈСП 1830б: 63); ...Каква доброта! честитый Царе, ты ме застыђуєшь, ова честь, ово достоинство! (ЈСП 1830б: 108); ...вы нама сотымъ честь указуєте (ЈСП 1837: 16); Велико честь за мою Юцу... (ЈСП 1837: 16); ...с' пандури се тераю они, кои честь ноблесса дираю (ЈСП 1838а: 6); ...како самъ разумела како су у великой слави и чести, волила бы и слушкиня быти код' Філозофа... (ЈСП 1838а: 70); Шта си тражіо отмѣнну жену кад' іой незнашь чувати честь (ЈСП 1838б: 10); Я назнамъ, у чему ты честь полажешъ? (ЈСП 1838б: 10);

Вук – Рј. (уз напомене у *Дубр.* и у *Сријему*) (≠)

ЧЕСТАН, -сна, -сно (-и, -а, -о) <честан* / честный> *частан*. два честна старца брадомъ се заклели... (ЈСП 1827: 82); Ты знашь добро мене, све честнымъ и незабранѣнымъ начиномъ, нашто да се жене у наше послове плећу? (ЈСП 1828: 43); све радости на овоме свету шта су безъ честногъ имена? (ЈСП 1828: 89); Сыне мой” – рекне ми честный стараць... (ЈСП 1830б: 4); Она е една честна и поштена душа, особито дивне лепоте, но нещастіе е уби (ЈСП 1830б: 9);

ЧЕСТВОВАТИ* несвр. *поштовати*. я выше нѣгову храбрость чествуемъ, него да бы што ружно о нѣму мыслію (ЈСП 1827: 54); А вы Господо Барони, шталисте, оставите наъ с' места, ер' смо мы люди прости, неумемо, да васъ чествуемо, па

васъ можемо у простоти и у гвожђе оковати (ЈСП 1830а: 60); Чествуймо жене, те преду и ткаду / Щастія ружу домашнѣмъ у саду (ЈСП 1838б: s. p.);

ЧЕСТОЉУБИВ, -а, -о <честолюбивъ> *честолюбив*. ...нисамъ я честолюбивъ... (ЈСП 1830б: 59);

ЧЕСТОЉУБИЈЕ с <честолюбіе> *честолюбье*. о честолюбіе, честолюбіе, любезна храбрости мати... (ЈСП 1828: 11); ако те наравъ к' честолюбію прикланя, стаѣшъ као и я, окаменѣнъ, згруванъ, и с' раздераномъ мыслию (ЈСП 1828: 30);

ЧИСЛО с *број*. ...зактева, да му се на ново ово число попуни, кое е уговорено (ЈСП 1828: 18); Знашъ добро и самномъ заедно колика е Турска войска, нѣно число ямачно троиномъ ће наше превазилазити... (ЈСП 1828: 56); Мало оно число Пренумеранта, од' веће части доцканъ и у невреме послато ніе могло у ову књижицу ставлѣно быти (ЈСП 1830а: 63); Мое е намѣреніе при писаню Тврдице было, узимаюћи навластито на разсужденіе мало, болѣ рећи никако Число Комедія на нашемъ езыку, таково дѣло написати... (ЈСП 1837: VII); Обаче на вѣсили, ким' образомъ могль бы азъ мало е пѣназъ число подъ лихвою на сія вещи получити? (ЈСП 1838а: 54);

ЧИТАТЕЉ м <читатель> *читалац*. Наѣиѣесе, може быти, гдикои одъ читателя мои, кои су нарави Алекси сходни (ЈСП 1830а: s. p.); не бы без' ползе было юшт' штогодъ иа истый начинъ составити, и средствомъ печатнѣ Читателѣмъ и Читателькамъ спріобщити (ЈСП 1837: s. p.); Мое е намѣреніе при писаню Тврдице было [...] таково дѣло написати, кое бы Читателя или Гледателя (ер' е време мыслимъ, да се и кодъ насъ, Ѳеатри заведу) на зеванѣ не натерало... (ЈСП 1837: VII); ...видовитъ ће Читатель лако, и безъ мога изясненія, примѣтити, зашто е ово тако уређено (ЈСП 1837: VIII); Ямачно бы иста важность / Читателя ню достигла, / Кою дѣла Твои сѣйность / Есть пред' Светомъ себи дигла (ЈСП 1838а: s. p.); ...надамсе, да ће одъ мои Читателя онако исто пріймлѣно быти, као и досадашня моя Сочиненія (ЈСП 1838б: s. p.);

ЧИТАТЕЉИЦА <читательница> *читателька*. быће и читательница, кое су као Єлица воспитане (ЈСП 1830а: VI);

ЧЛЕН м <членъ> **1.** *члан*. ГОСПОДАРУ ІОАННУ АНДЪЕЛКОВИЋУ трговцу вршачкомъ и избраномъ общества члену (ЈСП 1830а: s. p.); Трговаць и общества членъ (ЈСП 1837: 57); Высокоученый Господинъ Вукъ Стефановичъ Караджић философіе Докторъ и различныхъ ученихъ друштва членъ (ЈСП 1838а: 90); Избранаго Общества Членови (ЈСП 1838а: 101);

2. *део тела човека (најчешће удови)...јошт' ми сви членови осветомъ дышу...* (ЈСП 1827: 88); Твое є тѣло разслабѣно, твои членови узнемирани трепте као нејка ружа после жестоке олуе... (ЈСП 1828: 85); нетрпе ли сви членови, кадъ еданъ боль осећа? (ЈСП 1828: 92);

ЧОВЕЧЕСКИ, -а, -о <човеческій* / човеческій*> *људски*. Древность се и на выше струка разделное, од' кои єдну часть заузимаю народнѣ Приповедке и Песме, (кое друго ништа и нису, него приповедке с' похваломъ каквогъ Добротвора роду човеческомъ) (ЈСП 1827: VIII); ...будутъи да Трагедія увекъ Роману предпоставѣна за прву дужность (по мнѣнію Арістотела) почитуе страсти човеческе утишавати и уздржавати... (ЈСП 1827: X); О Баязите! ако у теби душа човеческа куца... (ЈСП 1827: 92); о судбо човеческогъ живота! (ЈСП 1828: 15); свезанъ є твой сынъ, о трострукимъ ланцемъ свезанъ, нит' га може помоћ човеческа избавити (ЈСП 1830б: 55); Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА [...] Рода Човеческогъ господствујућимъ Робкињама волшебнo ово огледало посвећуєсе (ЈСП 1838б: s. p.);

Уп. ЧЕЛОВЕЧЕСКИ (1838а)

ЧОВЕЧЕСТВО* с 1. *људскост, човечност*. Идите, уредите, сваког молите, кой човечества у себи има... (ЈСП 1827: 19); ...ако Баязитъ иоле човечества има, нетъе Сербїа, а јоштъ манѣ Милева страдати... (ЈСП 1827: 12);

2. *човечанство*. Бѣдно човечество шта си без' прїятельства! (ЈСП 1828: 16); Сожалуємъ, сирота, на ню є жребіе пало, да се човечество овимъ нечувенимъ порокомъ окали (ЈСП 1830б: 9);

ЧРЕЗВИЧАЈНИ, -а, -о <чрезвычайный> *изванредан, изузетан, изврстан*. Ни еданъ чрезвычайный догађай на остає, да га у мой дневникъ не ставимъ (ЈСП 1830а: 31);

ЧТЕНИЈЕ с <чтєніє*> *читање*. За Любителѣ чтенія отъ Совокуптиєля Г. Аарона Добровоевича (ЈСП 1838б: 66);

ЧТО зам. *шта*. Что єсть сіє? (ЈСП 1838а: 52); Что уже сотворю с' отмениємъ симъ рода челоѣческаго! (ЈСП 1838а: 53);

ЧУВСТВЕНИ, -а, -о <чувственный*> *свестан*. ...носите ме живу, мртву, чувствену или безумну, водите ме на судъ (ЈСП 1830б: 117);

ЧУВСТВИТЕЛАН, -лна, -лно (-лни, -лне,-лна) <чувствителанъ; чувствителный*> *осећајан, емоционалан*. єсть мени одъ неки донешено, кое ме є као чувствительногъ у жалость бацыло (ЈСП 1828: 61); Каква радость за мое

чувствително срдце! (ЈСП 1828: 69); ...ты си ЧУВСТВИТЕЛАНЪ, и ова чувствителност од' любви производи... (ЈСП 1830б: 85);

ЧУВСТВИТЕЛНОСТ / ЧУВСТВИТЕЛЪНОСТ ж <чувствителност> *осећајност, емоционалност*. ...ты си чувствителанъ, и ова чувствителност од' любви производи... (ЈСП 1830б: 85);

ЧУВСТВО с 1. *чуло*. Болестна чувства никакве прїятности осетъати не могу (ЈСП 1827: 47);

2. *осећање*. Редко се кои од' најпростїегъ до найсовершенїегъ народа налази, комъ не бѣи Древностъ манѣ или выше, (по мери чувства) мила была (ЈСП 1827: s. p.); Ово чувство чинисе, да намъ є од природе дато... (ЈСП 1827: VI); ...нетъе милу шеву, и яснога славуя у сладкомъ чувству срдца слушати (ЈСП 1827: 20); Искренне твое прси [...] кадре ће быти из самогъ чувства венце себи оплести (ЈСП 1828: 24); О зашто ми оно чувство пакостна зависти гуя поруши! (ЈСП 1828: 28); О Бози, помозите ми, да моя чувства изразимъ (ЈСП 1830а: 34); ер' самъ я вѣжества прилѣжанїемъ распространїю, вкусъ изобразїю, чувства отончаю (ЈСП 1830а: 19); Ово є чувство пламенный срдца мога оганъ попалїю, онъ ме є нечувственогъ учинїю... (ЈСП 1830б: 21); ...тебе єдину прси мое осећале и сва чувства на часъ обраћале кадъ ће твой свирѣпїй отаць угинути... (ЈСП 1830б: 22); ...што є єзык' простїи, то су чувства природнїя (ЈСП 1837: 39); оће ли пакъ то быти любви чувство, или друго какво чувство, то є опетъ другїй посао (ЈСП 1838б: s. p.);

Изр. доћи у ~ *доћи себи, осветити се*. ...вы знате лекъ, пишите ми, и я ћу абїе у чувство доћи (ЈСП 1838б: s. p.);

ЧУВСТВОВАТИ* несвр. *осећати*. ...ако те іюшт' природа с' любвомъ свезуе, ако силу супружештва и мою жалость чувствуєшь... (ЈСП 1828: 87); Вы весма благородно чувствуете (ЈСП 1830а: 35); вы сте мене обаятелнымъ чинма тако занели, да не чувствуємъ гди самъ (ЈСП 1830а: 33); ...ты си, кои мою боль истинно чувствуєшь... (ЈСП 1830б: 36);

ЧУДОВИШТЕ с <чудовиште / чудовище> 1. Удри трскомъ, створи чудовище, / Па га брзо пошлѣи на Милоша (ЈСП 1828: 105); Тебе греї твога оца мучи, звера онога, кога є природа произвела, да чудовища надвышуе своимъ беззаконїемъ (ЈСП 1830б: 19);

2. *фиг. монструозан човек. неман, наказа*. о из свїю порока саставлѣно чудовиште, о скоте неситый! (ЈСП 1827: 61); ...ова хула некъ ти силе уліе овомъ

чудовишту судъ изрећи (ЈСП 1828: 113); ...пакао є мене на светъ исблювао, да чудовище постанемъ (ЈСП 1830б: 18);

Ш

ШМЕРКАТИ несвр. *увлачити кроз нос.* не достоить бо високопарящему Пѣвцу бурумуть шмеркати... (ЈСП 1838а: 52);

ШЧАСТИЈЕ с <щастіе> *срећа*. **1.** *стање и осећање потпуног задовољства.* ...упри силе на умноженіе щастія твога (ЈСП 1828: 69); Єл. Я бы се усудила с' єднимъ писмомъ бешверовати Васъ за мой гуйтаръ. / Ал. (поклонисе) То я за велико щастіе примамъ (ЈСП 1830а: 28); доброта Царичина и буна ова међу людма нама ће путь к' щастію отворити (ЈСП 1830б: 9); Свако є щастіе іошт' у постаню быћа мога мене оставило... (ЈСП 1830б: 15); Свимъ кроткимъ, любкимъ, тихимъ ЖЕНАМА; помрачителнымъ Хоризонта щастія земногъ осіятелницама...(ЈСП 1838б: s. p.);

2. *успешан исход, завршетак, остварење чега, успех у чему.* ...данась се зѣло радуемъ, да самъ то щастіе получіо (ЈСП 1830а: 18); Покондирена Тиква Господо моя єсть тако зовомо весело Позориште, коє самъ я долу нижайше подписаный сочинити щастіе имао... (ЈСП 1838а: I);

3. *судба, судбина; стицај околности.* Бр. Да се противъ Лазара подигнемъ?/Нег. Да свое щастіе оснуешь (ЈСП 1828: 66); ты ћешь основатель быти мое среће, и мога щастія (ЈСП 1830б: 73); Чествуймо жене, те преду и ткаду / Щастія ружу домашнѣмъу саду... (ЈСП 1838б: s. p.);

ШЧАСТЉИВ, -а, -о (-и, -а, -о) <щастљивъ; щастљивый*> *срећан*. **1.** *који је испуњен срећом, који има, осећа срећу, радост.* ...я самъ несрећанъ, иди ты си щастљивъ (ЈСП 1830б: 95);

2. а. *повољан, подесан*...послушай окорелогъ старца, да се не каешь, и да све к' щастљивомъ концу доведешь (ЈСП 1828: 80); ...желимъ, да онъ тако щастљива слѣдства принесе, као што се помыслити може (ЈСП 1830а: 46);

б. *успешан, добар.* особито ты дыко щастљиве Сербіе (*Милошу*) каквомъ ће радостю твое срдце играти... (ЈСП 1828: 23);

7. ЗАКЉУЧАК

7.1. По значају свог књижевног дела Јован Стерија Поповић припада самом врху српске књижевности. Он је, поред Доситеја и Вука, и један од највећих превратника у њеном развоју (в. ИВАНИЋ 2007: 7). Притом, Стерија није само књижевноисторијска величина, он је и данас жив и подстицајан као драматичар, пре свега комедиограф, али и као елегични мисаони песник и сатиричар. Попут својих непосредних претходника и савременика – Доситеја (умро је када је Стерији било пет година) и Вука, Стерија је својим сложеним, често пионирским ангажманом на многим пољима духовног и јавног живота, те савезима и сукобима у које је улазио и о којима је сведочио, суштински доприносио једној од најсложенијих и најплоднијих епоха у развоју модерне српске науке, уметности и културе.

У целини свог деловања Стерија је био самосвојан и особен дух. По природи свог латинистичког образовања и лектире, те у складу с класицистичком поетиком којој је (делом) припадао, он води сложен цитатни дијалог с класичном и европском културом, због којег су му савременици понекад пребацивали епигонство, али, истовремено, у свим својим комедиографским делима, поезији, сатиричној и хумористичкој прози, па и реторици, показује и моћну индивидуалност и особени таленат, уносећи у општепознате наративе дух властитог времена и изразито индивидуалне црте моћног и оригиналног талента.

Део те самосвојности јасно се испољио и у Стеријином односу према језику и његовим противречним релацијама с Вуком Стефановићем Караџићем – од одушевљења деветнаестогодишњег песника, који пише оду свом великом савременику и успоставља везу с њим, до касније скепсе и отворених сукоба, не само с Вуком већ и са његовим следбеницима. Притом, Стерија је један од ретких Вукових опонената чији се допринос српској култури, упркос сукоба с победничким Вуковим реформама, још увек јасно види. Љиљана Суботић с правом истиче да су Стерија и Доситеј једини писци који нису пали у заборав, иако нису писали вуковским језиком (2006б: 514).²⁵⁷ С Доситејем Стерија дели исту идеју о језику и пише истим идиомом – идиомом који је крајем 20. века и назван доситејејевски. Попут Доситеја, и Стерија је своја каснија књижевна дела писао уједначеним типом књижевног језика на народној основи, чији је

---

²⁵⁷ Поред Вука, Његоша и Бранка они припадају оном повлашћеном кругу аутора који се унутар српске културе најчешће зову само именом / надимком, што несумњиво говори о једној врсти симболичке блискости.

темељ био народни говор обogaћен елементима славенског језика, пре свега на лексичком нивоу.

7.2. У фокусу анализе овога рада били су славенизми и књишке речи у трагедијама *Светислав и Милева*, *Наход Симеон* и *Милош Обилић*, као и раним комедијама Јована Стерије Поповића – *Лажа и паралажа*, *Покондирена тиква*, *Тврдица*, *Зла жена*. Полазећи од својеврсног излиставања формалних особина славенизама које даје А. Младеновић, а у складу с претходним истраживањима овог типа, пре свега анализе славенизама у Његошевим песничким делима С. Стијовића (1992), разматрали смо фонетске и творбене аспекте у оквиру ексцерпираних грађа.

7.3. Када је реч о фонетским цртама Стеријиних славенизама и књишких речи, уочавају се, пре свега, различити рускословенски/руски фонетизми: $/*\text{ь}/ > /e/$, $/*\text{ѣ}/ > /o/$, $/*\text{ѣ}/ > /ja/'a/$. Поред набројаних, уочава се и појава групе $/\text{šč}/$, јекавског рефлекса јата и секвенце $\langle \text{ер} \rangle$ на месту вокалног $/r/$ али, највише, у оним лексемама које су функционално обележене, будући да се јављају у репликама које припадају Алекси Голићу и Ружичићу. Када је реч о српскословенским фонетским особинама, оне се у великој мери подудару са карактеристикама српских народних говора – $/*\text{ѣ}/ > /e/$, екавски рефлекс јата, вокално $/r/$, полугласници који су након изједначавања дали рефлекс $/a/$. Сасвим су споредни примери у којима се појављују карактеристичне фонетске црте српскословенског језика, као што је, на пример, рефлекс предлога, односно иницијалне групе $/*\text{в}(-)/ > /va(-)/$.

С обзиром на то да готово доследна употреба $\langle \text{ѣ} \rangle$ и $\langle \text{щ} \rangle$ онемогућава недвосмислено одређивање фонетских вредности, ослањали смо се на „доказе” које нам је нудила сама грађа, па и писац као сведок свога времена. У својим комедијама Стерија је на сцени показао оно што се дешавало у језику. Одређене појединости о којима су проучаваоци језика закључивали посредно, на основу великог броја примера код различитих писаца предстандардног периода, уочавају се као потпуно исправне, те можемо рећи да преко Стеријиног дела дух епохе на моменте заиста оживљава, у правом смислу те речи, пред нашим очима. Када Алекса и Марко у *Лажу и паралажу* расправљају о томе ко је Србин а ко Србин (и да ли је прави Србин) јасно је да се теза о различитој фонетизацији вокалног $/r/$ код образованог слоја и оног који је тежио интелектуализацији израза, бар када је реч о овој лексеми, заиста подудара с оним што се могло чути по војвођанским варошима у првој половини 19. века.

У сваком случају, примера у којима је било потребно на основу контекста или сличних лексема утврдити фонетску слику није много и они не утичу на општи закључак да је у оквиру славенизама и књишких речи ексцерпираних из Стеријиних трагедија и раних комедија постојала тенденција мешања фонетских особина језика чији су елементи улазили у састав славеносрпског, односно доситејевског, што је условило и појаву славеносрбизама.

7.3.1. У вези са славеносрбизмима потребно је нагласити да су анализирани само творбени славеносрбизми (Милановић 2005: 326)²⁵⁸, те да је зато њихов удео у анализираној лексици Јована Стерије Поповића мањи него што се приликом читања или гледања драма уочава. Разматрање обличких славеносрбизама један је од будућих задатака када је реч о анализи Стеријиног језика.

7.4. Други део овог истраживања посвећен је творбеним средствима присутним у забележеној грађи – суфиксима и префиксима, те анализи композита и конверзије.

7.4.1. Када је о суфиксима реч, као најбројнији истичу се управо они који су карактеристични за разматрани лексички слој. У питању су следећи именички суфикси: суфикс /-ије/ – део општег црквенословенског наслеђа, затим суфикси /-ост/, /-ство/-ество/ – који егзистирају највише у лексемама апстрактне садржине. Међу суфиксима који означавају особе, најчешћи су суфикси /-тељ/, /-ица/ и суфикс /-ац/-ец/, који је запажен код композита.

Придевски суфикс /-ески/ заступљен је мање него што је уобичајено у оваквом типу лексике.

Када су у питању глаголски суфикси, уочава се да је најчешћи суфикс који се употребљава као средство итератизације глагола /-ава/, који има исту функцију и у српским народним говорима.

7.4.2. Када се сагледају сви префикси, уочава се да се они који су карактеристични за српкословенски лексички слој (/ва-/ , /са-/) јављају само по једном. Најфреквентнији су префикси /с-/со-/ , /по-/ , /из-/ , /о-/ , /у-/ , /при-/ , /в-/во-/ , /воз-/ , забележени уз глаголе, као и префикси /не-/ , /пре-/ и /без-/.

7.4.3. Будући да чине значајан део лексике Јована Стерије Поповића, славенизмима који се појављују у форми композита настојали смо да приступимо из

---

²⁵⁸ Термине творбени и облички или граматички славеносрбизми уводи А. Милановић како би попунио празнине у класификацији славеносрбизама на основу тога „да ли хибридноста почива искључиво на творбеном плану (укрштање творбених морфема различитог порекла при грађењу нове речи) или на граматичком плану (укрштање основе црквенословенског порекла и наставка за облик из српског народног језика у промени речи – деклинацији или конјугацији)” (2005: 326).

нешто другачијег аспекта. Њихова творба посматрана је у зависности од тога да ли је реч о чистим сложеницама или онима које су настале сложено-суфиксалном творбом. Уочено је да чистих сложеница има двоструко више него изведених. Међутим, овај податак узимамо с резервом, будући да метод који је уобичајен за одређивање да ли је композита чиста или је реч о сложено-суфиксалној творби није научно сасвим поуздан. Претпостављамо да ће израда свеобухватног речника славеносрпског језика отклонити сумње ове врсте у будућим истраживањима. С тим у вези јесте и чињеница да разврставање сложеница на основу семантичке везе међу њеним конституентима такође често зависи од употребе дате композите и значења која она развија, што је било веома незахвално утврђивати на основу само једне потврде код појединих примера.

7.4.4. Када је реч о конверзији, овај творбени модел највише је заступљен у процесу адвербијализације, што је карактеристично и за стандардни језик, а потврђено је и у старословенским споменицима. Поред тога, издвајају се и придеви настали процесом адјективизације од партиципа који су прекинули своју везу с глаголом, односно изгубили су процесуално значење.

7. 5. Иако је у питању ограничени корпус који се заснива само на славенизмима и књишким речима, у њему је могуће уочити одређене језичке појаве, као што је творбена синонимија, а с њом у вези и појава конкуренције у творби речи. С друге стране, потпуно је јасно да се у временском распону од само једне деценије и на жанровски ограниченом корпусу не може посматрати развој језика једног овако плодног писца какав је био Јован Стерија Поповић, који се, притом, језиком бавио и на друге начине, а не само користећи га као средство своје уметности. Ипак, сматрамо да би овај рад могао да упути на даља истраживања Стеријиног језика и из тог аспекта. Како се о конкуренцији лексичких средстава може говорити само ако се анализира целокупан лексички систем (и позајмљенице и домаће лексеме), верујемо да би даља истраживања расветлила и описала ову појаву у језику Јована Стерије Поповића, која се чак и међу славенизмима уочава у извесној мери (нпр.: *неспокојност* : *неспокојство*, *дејствије* : *дјејство* / *дејство*).

У оквиру анализираних славенизама уочени су и поједини синоними, што је приказано у речнику (нпр.: *високородни* ~ *почтенородни*, *горд* ~ *гордељиви*, *изрјадно* ~ *изјашно* и сл.). Не може се тврдити да је реч о значајном броју, али они су, као и у сваком језику, свакако присутни и, с обзиром на то да нису били предмет анализе овога

рада, представљају сегмент из домена славенизама којем би се ваљало вратити. Оно што је, међутим, специфичност и славеносрпског и доситејевског идиома јесте постојање синонимских парова славенизам – реч из српског народног језика и сл. Чак и без освртања на целовите текстове одабраних драмских дела, налазе се овакви парови: *Несрећный* тасте, и ты овде на стогубу *нешаснога* тугу (ЈСП 1828: 115); ты ћешь основатель быти мое *среће*, и мога *щастія* (ЈСП 1830б: 73), а као такав дајемо и пример где није реч о синонимима, али је за негирану форму, у ствари, употребљен синоним дате лексеме из народног језика: ...я самъ *несрећанъ*, иди ты си *щастљивъ* (ЈСП 1830б: 95). Природа ових примера јесте таква да се синоними налазе у оквиру исте реченице, те можемо закључити да је њихова улога стилска. Потребно је, међутим, сагледати све синониме и испитати јесу ли, на пример, одређене лексеме везане за жанр, да ли су и како су стилски или функционално условљене, те како се одабир одређене лексеме из синонимског пара евентуално одражава на језик као средство карактеризације лика.²⁵⁹

7.5.1. Преглед анализиране грађе, захваљујући примерима који су дати у речнику у својству ширег контекста потврде дате лексеме, указао је на још једну појаву у језику одабраних Стеријиних драмских дела. Реч је о контактної синонимији, лексичкој појави која је била уобичајена у текстовима 18. и 19. века који су припадали различитим жанровима – књижевноуметничком (Кашић 1968а: 147; Милановић 2014: 352), правном (Ђорич 2009: 155–164), новинарском (Милановић 2012: 220 – 226; 227–234). Њихов циљ јесте да непознату или мање познату реч приближе читаоцу, односно гледаоцу, или пак, у овом случају, сабеседнику у оквиру драмске сцене. Не идући даље од корпуса којим располажемо за потребе овог рада, уочавамо два примера: *Присутствующий, кои су ту были*, удивесе такой мојой имућности. (ЈСП 1830а) и *Найпаче убо значи besonders* (ЈСП 1830а: 19). У првом примеру контактни синоним дат је у виду апозиције, као релативна реченица којом се развија значење наведеног партиципа, док је у другом примеру у функцији контактної синонима страна реч која се уводи једним од „маркера контактної синонимије” (Милановић 2014: 352).

7. 6. Тема којом смо се бавили у овом раду и, нарочито, дела на којима је засновано истраживање (ране комедије и жалосна позорја настала непосредно пре њих) требало је, према почетној замисли, да осветле један од битних сегмената Стеријиног језичког и стваралачког аспекта – однос према „славенском” и народном језику који је

---

²⁵⁹ Једна од функција могла би бити сасвим рационалана: ако је употребом славенизама требало постићи сценски патос, можда су њихови народни синоними свесно подизали ниво разумљивости тог језика са становишта претпостављених језичких компетенција претпостављене публике.

остварен у његовим трагедијама и раним комедијама. У том смислу, књижевна анализа била је веома подстицајна отварајући многа питања.

Пре свега показало се да „света промена”²⁶⁰ одиста прожима све видове Стеријиног стваралаштва, па и оне који се у науци, попут његових раних драмских дела, углавном посматрају као целина. Функција славенизама и књишких речи у *Лажу и паралажу* разликује се од оне у *Покондиреној тикви* и *Тврдици*²⁶¹. Притом, верујемо да суштина проблема није на опозицији прихватање – одбацавање славеносрпског језика с његовим особеностима у односу на народне говоре. У свету Стеријине прве комедије Алексин и Митин славјански јесте језик – маска иза којег се крију себични и неморални циљеви, али није једини са том улогом. Такав је, унеколико, и Јеличин „немецки”, па, можда, и мимо пишчеве интенције и (просто)народни којим говоре Марко и Батић. Језичка полиглосија на дубљем плану значења, сматрамо, оцртава културу која се унутар себе поделила, и због тог слабо разумљивог славјанског и однорођујућег немачког, али и због припросте ограничености носилаца народног идиома. Један културни образац, означен као славјански, престао је да функционише као средство комуникације и постао је средство обмане, као што и Јеличин немачко-српски открива културно полутанство особе која је напустила властиту културу, али није у правом смислу те речи усвојила страну. Истовремено, језичка полиглосија показала се као плодотворан извор не само хуморних несклада и неспоразума, него и као добар, функционалан покретач радње.

7.6.1. Полиглосија *Покондирене тикве* такође се заснива на четири идиома: на народном језику којим говоре „позитивни јунаци” комедије, на француској и немачкој фразеологији, које Фема упознаје преко Саре и доводи их до гротескних изобличења, и на веома специфичној функцији Ружичићевог славјанског језика, снажно обележеног класицистичким поетским реквизитаријумом и, најзад, у најмањој мери, али комедијски ефектно, на словачком који у неколико рудиментарних фраза користи Јован. Овде се, међутим, у доменима где је његова функција уметнички најјасније профилисана, тај славјански само секундарно јавља као језик – маска варалице, а примарно, у највећој мери, Ружичићев славјански као и Фемин француски јесте маска дубоких унутрашњих жудњи Стеријиних јунака. И поред често грубе језичке комике, засноване на неразумевању и незнању, славјански језик за Светозара Ружичића и

²⁶⁰ Ову синтагму Стерија користи у песми из *Даворја* „Спомен путовања по дољним пределима Дунава”.

²⁶¹ Потпуно изостајање стилски маркираних словенизама у *Злој жени* такође сведочи о мењању Стеријиних комедијско сатиричних приоритета.

француски за Фему јесу и пројекција бољег света којем страсно теже, у којем се властита судбина може свесно преобликовати и померити од баналне свакодневице, па и од властите људске ограничености. За разлику од Алексе, Ружичић са сцене одлази као Свјатозар Розичич, трагикомично занет сном о ловоровом венцу и песничкој слави. Попут њега, и Фема само привремено напушта своју отменост.

Особену улогу, мање наглашену, славенизми добијају и у *Кир Јањи*, где су они више маркирани као језик сентименталистичког романа, који истовремено прикрива и открива лажна осећања нотароша Мишића.

7.6.2. Насупрот полиглосији комедија, Стеријина жалосна позорја, особито *Светислав и Милева* и *Наход Симеон*, писана су уједначеним, по много чему средњим стилем, који је и поред нагомилавања афективне и сентименталне реторике у основи лако разумљив, о чему, уосталом, сведочи и изузетна популарност првог од ових дела међу савременом позоришном и читалачком публиком. Језичка монотонија у којој се готово не издвајају индивидуални идиоми појединих јунака допринела је потискивању драмског и трагичног. И овде се, међутим, управо на језичком плану показала разлика између ове две драме и *Милоша Обилића*, који је обликован као уметнички успела шекспировска трагедија у којој се славенизми јављају и као део узвишеног језика јунака и као језичка маска Вукове лажи и, најзад, попут Стеријиних комедија – као извор неспоразума. Када је о трагедијама реч, естетска и значењска функционалност славенизама показала се управо у оној која је, по нашем мишљењу, најуспелија – у *Милошу Обилићу*.

*

У целини гледано, наше истраживање је показало да како у погледу односа према језику, његовој употреби у грађењу драмских дела, те културном, научном и друштвеном деловању тако и према животном ставу Стерију можда најбоље описује некролог који је над њим изговорио секретар Друштва српске словесности Ђорђе Малетић:

„Поповић је један од они[x] ретки[x] духова, који ослањајући се на своје способности и искуство, за другима се не поводе, који сами испитују и резултатима туђег испитивања над својима само *онда* првенство дају, кад и[x] разум, убеђен самим законима у мишљењу, призна и одобри. За њега нису *други* мислили, њему нису *други* планове кројили, нити правац у мишљењу и делању полагали: његова самостална духовна моћ *сама* је себи намере стварала и правце полагала” (МАЛЕТИЋ 1856: 362).

ЛИТЕРАТУРА

РЕЧНИЦИ

- ВУК – РЈ.: *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Карацић. У Бечу: У штампарији јерменскога намастира. 1852. Београд: Нолит, 1977.
- ДЬЯЧЕНКО, Григорій (1993). *Полный церковно-славянский словарь (со внесением в него важнейших древне-русских слов и выражений)*. Москва: Издательский отдел московского патриархата. <<http://ksana-k.ru/?p=776>> 16. 6. 2015.
- ЕВГЕНЬЕВА, А. П. (ред.) (1999). *Словарь русского языка*. 1–4. РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Москва: Рус. яз.; Полиграфресурсы. <<http://feb-web.ru/feb/sl18/slov-abc/03/sl324002.htm>> 16. 6. 2015.
- ЕФРЕМОВА, Т. Ф. (2000). *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Москва: Русский язык. <<http://www.efremova.info/>> 29. 1. 2016.
- ИВАНОВИЧ, С., И. ПЕТРАНОВИЧ (1981). *Русско-сербскохорватский словарь*. Москва: Издательство „Советская энциклопедия“.
- МИХАЛЛОВИЋ, Велимир (1972–1974). *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду*. I–II. Нови Сад: Матица српска.
- МИХАЛЛОВИЋ, Велимир (1982–1984). *Посрбице од Орфелина до Вука*. I–II. Нови Сад: Матица српска.
- ПЕТКОВИЋ, Сава (1935). *Речник црквенословенскога језика*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија.
- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика I–VI* (1969). Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1976.
- РМСа *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–XIV. Београд: Институт за српски језик САНУ. 1959–.
- РСЛСЈ: *Речник славеносрпског језика. Огледна свеска*. (ур. Младеновић, А., Љ. Суботић, И. Бјелаковић, И. Цветковић Теофиловић, А. Милановић). Нови Сад: Матица српска, 2016 – у штамп.

- СОРОКИН, Ю. С (ред.) (1984–2005): *Словарь русского языка XVIII века. I–XIV.* Академия наук СССР. Институт русского языка. Ленинград: Наука.
<<http://feb-web.ru/feb/sl18/slov-abc/03/sl324002.htm>> 16. 6. 2015.
- СРЕЗНЕВСКИЙ И. И (1893–1912). *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* 1–3. Санктпетербургъ: Изданіе Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наукъ.
<https://yadi.sk/i/0L36XsA_a53St>;<https://yadi.sk/i/LdpDPbs_buZZC>;
<https://yadi.sk/i/t97cdN_GcJF7m> 27. 12. 2015.
- СТАНКОВИЋ, Богољуб (ред) (2008). *Руско-српски речник. Допуњено издање.* Нови Сад: Прометеј.
- УШАКОВ, Д. Н. (1935–1940). *Толковый словарь русского языка.* 1–4. Москва: Сов. энцикл.: ОГИЗ. <<http://feb-web.ru/feb/sl18/slov-abc/03/sl324002.htm>> 16. 6. 2015.
- ФАСМЕР, Макс (1986). *Этимологический словарь русского языка.* Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. Издание второе, стереотипное. В четырех томах. М.: «Прогресс», 1986.
<<http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=contents&book=vasmer>> 27. 12. 2015.
- ЦЕЙТЛИН 1994: *Старославянский словарь (по рукописям X-XI вв.).* (ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова). Москва: Русский язык, 1994.
<http://www.inslav.ru/images/stories/pdf/1994_Staroslav_slovar'.pdf> 27. 12. 2015.
- СКОК, Petar (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* Zagreb: JAZU.

ИЗВОРИ

- ЈСП 1827: Поповић, Јован Стерија. *Невиност или Светиславъ и Милева: жалостно позориште у петъ действия /* Јоанномъ С. Поповичемъ Мудролюбія Слушателемъ сочинено. - [Пешта]: Трошкомъ Матице Србске, 1827 (у Будиму: Словима Кралевскогъ Свеуч. Пешт.).
- ЈСП 1828: Поповић, Јован Стерија. *Милошъ Обилићъ: юначко позориште у петъ деиствія /*сочинено Јоанномъ С. Поповичемъ мудролюбія слушателемъ. - [Пешта]: издано Јосифомъ Миловукомъ, 1828 (У Будиму: Словима Кр. Университетске печатне).

- ЈСП 1830а: Поповић, Јован Стерија. *Лажа и паралажа: весело позориште* / Сочинено Јоанномъ С. Поповичемъ. - У Будиму: Словима Кр. Всеучилища Пештанскогъ, 1830.
- ЈСП 1830б: Поповић, Јован Стерија. *Наодъ Сумеонъ или Несрећно супружество: трагедіа у петъ действія* / по Народной песни сочинена Јоанномъ С. Поповичемъ. - У Будиму: Словима Кр. Пештанскогъ Університета, 1830.
- ЈСП 1837: Поповић, Јован Стерија. *Тврдица: шалыво Позориште у три Действа* / составлено одъ Јоанна С. Поповича. - У Пешти: Писмены Юс. Баймела Ц. К. Привилегир. Примаціал. Острогонског' Књигопечателя, 1837.
- ЈСП 1838а: Поповић, Јован Стерија. *Покондирена тиква: весело Позориште у три действа* / составлено одъ Јоанна С. Поповича. - У Новомъ-Саду: Писмены Павла Јанковића ц. к. Прив. Типографа, 1838.
- ЈСП 1838б: Поповић, Јован Стерија. І.С. Поповича *Зла жена: весело позориште у три действа*. – У Новомъ-Саду: Писмены Павла Јанковића ц.к. прив. типографа, 1838.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АНЂЕЛКОВИЋ, Сава (2003). *Стеријиних 80 комичних ликова*. Вршац: КОВ.
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора (2012). Именичке сложенице у предстандардној фази развоја српског језика (географска терминологија). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима. Зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта*. Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Филолошки факултет: 469–484.
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора (2013). Однос ендочентричних и егзоцентричних именичких сложеница у географској терминологији Срба 18. и 19. века (1783–1867). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVI/1: 45–59.
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора (2014). Сложено-суфиксална творба географских именичких термина код Срба у 18. и 19. веку. *Лексика, граматика, дискурс. Зборник у част Вери Васић*. Нови Сад: Филозофски факултет: 235–250.
- БУДИМИР, Милан (1974). Стерија терминолог. *Зборник историје књижевности. Одељење језика и књижевности књ. 9. Јован Стерија Поповић*. Београд: САНУ: 1–11.
- ВЕЗИЛИЋ, Алексије (2015). *Краткоје сочињеније о приватних и публичних дјелах (1785)*. Приредиле Исидора Бјелаковић и Оливера Обрадовић. Нови Сад: Матица српска.

- ВОЛНОВИЋ, Јелена (2002). Синтаксичке одредбе и допуне у језику Јована Стерије Поповића. *Прилози проучавању језика*, 33: 41–57.
- ВУЛИНОВИЋ, Сања (2006). Употреба глаголских прилога код Ј. С. Поповића, В. Петровића и В. Арсенијевића. *Прилози проучавању језика*, 37: 137–172.
- ВУЧКОВИЋ, Марија (2013). С.-х. 'трогубица' у словенском контексту. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVI/1: 31–43.
- ГЕЗЕМАН, Герхард (1934). *Српскохрватска књижевност*. Превод Владимира Вујића. Београд: Геца Кон.
- ГРИЦКАТ, Ирена (1964). Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века. *Наш језик*, XIV/2–3: 130–140.
- ГРИЦКАТ, Ирена (1966). У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју српскохрватског језика: поводом иницијативе Матице српске да се састави речник књижевног језика славеносрпског периода. *Зборник за филологију и лингвистику*, IX: 61–66.
- ГРИЦКАТ, Ирена (1987). Још нека питања у вези са славеносрпском епохом. *Јужнословенски филолог*, XLIII: 111–135.
- ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ, Ирена (2007). Лексикографске иницијативе у првој свесци *Гласника Друштва српске словесности. Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 689–694.
- ГРУЛИЋ, Владимир (1956). Јован Ст. Поповић и наша школа. *Књига о Стерији*. Бранислав Миљковић, Милан Ђоковић (ур.). Београд: СКЗ: 352–367.
- ДАБИЋ, Богдан (1982). Русизми и славјанизми у лексици „Луче микрокозма”. *Лексикографија и лексикологија. Зборник радова*. Београд – Нови Сад: Матица српска – Институт за српскохрватски језик: 47–52.
- ДРАГИН, Наташа, Гордана ШТАСНИ (2006). Старо вино у меховима новим (иновације на лексичком плану у омилијама светог Николаја Српског). *Паисиеви чтения. Међународна славистична конференција*. Пловдив: Пловдивски универзитет „Паисий Хилендарски” – Бугарија. Научне трудове. Том 44. Кн. 1. Сб. А. Филологија: 54–76.
- ЂОРЂИЋ, Петар (1975). *Старословенски језик*. Нови Сад: Матица српска.
- ЂУРИЋ, Војислав (ур.) (1974). *Зборник историје књижевности. Одељење језика и књижевности књ. 9. Јован Стерија Поповић*. Београд: САНУ.

- ЕРЧИЋ, Властимир (1974). *Историјска драма у Срба од 1736. до 1860.* Београд: Институт за књижевност и уметност.
- ЕРЧИЋ, Властимир (1980). *Мануил (Михаил) Козачинскиј и његова Траедокомедија.* Београд – Нови Сад: Институт за књижевност и уметност – Матица српска – Српско народно позориште.
- ЕФИМОВА, Валерия Сергеевна (2006). *Старославянская словообразовательная морфемика.* Москва: Институт славяноведения РАН.
- ЖИВКОВИЋ, Драгиша (1994). Пародично-хумористични и иронични стилски елементи као творачки принцип у српској прози XIX века. *Европски оквири српске књижевности.* Књ. 2. Београд: Просвета: 234–251.
- ЗОРИЋ, Милена (2004). Речник славенизама и књишких речи у делу Кратка всемирна историја Георгија Магарашевића. *Прилози проучавању језика,* 35: 69–154.
- ЗОРИЦА, Славко (1996). *Основи црквенословенског језика: са кратким освртом на историју и палеографију старословенског језика.* Сремски Карловци: [б. и.]
- ИВАНИЋ, Душан (2007). *Огледи о Стерији.* Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- ИВИЋ, Павле (1958). Место банатског херског говора међу српским дијалектима. *Зборник Банатске Хере.* Нови Сад: Матица српска: 326–353.
- ИВИЋ, Павле (1966). О Вуковом Рјечнику из 1818. године. *Сабрана дела Вука Караџића.* Књ. II. Српски рјечник, 1818. Приредио Павле Ивић. Београд: Просвета: 19–186.
- ИВИЋ, Павле (1990). Доситејевски књижевни језик између славеносрпског и вуковског. *Научни састанак слависта у Вукове дане,* 19/2 : 5–14.
- ИВИЋ, Павле (1998). *Преглед историје српског језика.* Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- ИВИЋ, Павле (2001а). *Српски народ и његов језик.* Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- ИВИЋ, Павле (2001б). *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод у итокавско наречје.* Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- ЈЕРКОВИЋ, др Јован (1972). *Језик Јакова Игњатовића.* Нови Сад: Матица српска.
- ЈЕРКОВИЋ, др Јован (1976). *Језик Богобоја Атанацковића.* Нови Сад: Матица српска.

- ЈЕРКОВИЋ, Јован (1991). Дијалектизми у Стеријиној прози. *Језик и писци*. Нови Сад: Матица српска – Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета: 45–57.
- ЈОВАНОВИЋ, Слободан А. (1956). Страни одједи у Стеријином делу. *Књига о Стерији*. Бранислав Миљковић, Милан Ђоковић (ур.). Београд: СКЗ: 177–220.
- КАЛЕНИЋ, Ватрослав (1981). Хисторичност Стеријиног језика. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XXIX/2: 349–360.
- КАРАЦИЋ, В. С. (1966). Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима. *Сабрана дела вука Стефановића Караџића*. Књ. II. Приредио Павле Ивић. Београд: Просвета
- КАРАЦИЋ, Вук Стефановић (1969). Главне разлике између данашњег славенског и српског језика. *Сабрана дела Вука Караџића. Књига осма. Даница 1826. 1827. 1828. 1829. 1834*. Приредио Милорад Павић. Београд: Просвета: 53–66.
- КАРАЦИЋ, Вук Стефановић (1974). Нови завјет господина нашега Исуса Христа. *Сабрана дела вука Стефановића Караџића*. Књ. X. Приредили Владимир Мошин и Димитрије Богдановић. Београд: Просвета.
- КАРАЦИЋ, В. С. (1977). *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. У Бечу: У штампарији јерменскога намастира. 1852. Београд: Нолит.
- КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. (1988) *Српске народне пјесме. Књига друга (1845)*. Сабрана дела Вука Караџића. Књ. V. Приредила Радмила Пешић. Београд: Просвета.
- КАШИЋ, Јован (1968а). *Језик Милована Видаковића*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- КАШИЋ, др Јован (1968б). Градске речи у Вуковом Рјечнику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, IX/1: 147–178.
- КАШИЋ, Јован (1984). Извори и грађа за речник славеносрпског језика. *Лексикографија и лексикологија. Зборник радова*: 91–95. Нови Сад: Матица српска.
- КАШИЋ, Јован (2007). Стеријин рад на књижевној терминологији. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 695–703.
- КИЋОВИЋ, Мираш (1956). Стерија и Вук Караџић. *Књига о Стерији*. Бранислав Миљковић, Милан Ђоковић (ур.). Београд: СКЗ: 297–351.
- КЛАИЋ, Братољуб (1972). Језична проблематика у неким комедијама Јована Стерије Поповића. *Зборник прилога историји југословенског позоришта*. Нови Сад: 121–129.

- КЛАЈН, Иван (2002). *Творба речи у савременом српском језику. Први део. Суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- КЛАЈН, Иван (2003). *Творба речи у савременом српском језику. Други део. Слагање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- КЛАССОВСКИЙ, В. И (2005). *Грамматика славяно-церковного языка нового периода*. Москва: Ком Книга.
- ЛАЗИН, Хаџи Зоран (ур.) (2006). *Стерија феномен времена: 1806–1856–2006*. I и II. Нови Сад: Стеријино позорје.
- ЛЕШИЋ, Јосип (1990). Историјска мелодрама. *Историјски догађаји као теме и мотиви у југословенској драмској књижевности*. Нови Сад: Стеријино позорје, 1990, 92–110.
- ЛЕШИЋ, Јосип (1998). *Стерија. Драмски писац*. Нови Сад: Стеријино позорје – Прометеј.
- МАГАРАШЕВИЋ, Георгије (2013). *Кратка всемирна историја од Георгија Магарашевића, професора*. Приредиле: Јелена ајџановић и Исидора Бјелаковић. Нови Сад: Матица српска.
- МАКСИМОВИЋ, Горан (2000). Јован Стерија Поповић као писац жалосних позорја. *Радови Филозофског факултета (Пале)*. Бр. 2: 131–142.
- МАЛЕТИЋ, Ђорђе (1856). Некролог. *Гласникъ друштва србске словесности*. Свезка VIII: 360–363.
- МАРЈАНОВИЋ, Петар (2005). *Мала историја српског позоришта. XIII–XXI век*. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине.
- МАРЈАНОВИЋ, Петар (2006). Текст драме и текст представе. *Записи театролога: изабрани и нови текстови*. Нови Сад: Стеријино позорје: 204–223.
- МАРЈАНОВИЋ, Петар (2009). *Почеци српског професионалног националног позоришта. Уметнички развој Српског народног позоришта у Новом Саду 1861–1868*. Друго проширено издање. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине.
- МИЈАЧ, Дејан (2007). Наход Симеон – као Стеријин програмски текст. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 55–62.
- МИЛАНОВИЋ, Александар (2004). *Кратка историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- МИЛАНОВИЋ, Александар (2005). Статус појма и термина славеносрбизам у лингвистици. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/3: 323–327.
- МИЛАНОВИЋ, Александар (2013). *Језик весма полезан*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- МИЛАНОВИЋ, Александар (2014). *Језик Јован Суботића*. Београд: Чигоја штампа – Филолошки факултет.
- МИЛИНЧЕВИЋ, Васо (ур.) (1965). *Јован Стерија Поповић*. Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије – БИГЗ.
- МИЛИЋ, Исидора (2007). Јован Стерија Поповић у преписци Вука Стефановића Караџића. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 521–537.
- МИЉКОВИЋ, Бранислав, ЂОКОВИЋ Милан (ур.) (1956). *Књига о Стерији*. Београд: СКЗ.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1964). *О народном језику Јована Рајића*. Нови Сад: Матица српска.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1969а). Однос између домаћих и рускословенских елемената у књижевном језику код Срба пре његове вуковске стандардизације. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XII: 43–51.
- МЛАДЕНОВИЋ, Алекса (1974). Погледи Димитрија Исајловића на српски књижевни језик 1816. године. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*. Књ. XVII–1: 121–151.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1978). О неким питањима и особинама славеносрпског типа књижевног језика. *Зборник за филологију и лингвистику*, XXI/1: 93–112.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1979). Напомене о транскрипцији и критичком издавању старих српских текстова из XVIII и XIX века. *Зборник за филологију и лингвистику*. XXII/2: 95–129. Нови Сад.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1981а). Напомене у вези са схватањима о књижевном језику код Срба у XVIII и у првим деценијама XIX века. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXIV/1: 89–92.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1981б). Елементи историје српскохрватског језика. *Општа енциклопедија Larousse*. Књ. 2. Београд: 419–426.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1982). Славеносрпски елементи у језику дела „Роман без романа” Јована Стерије Поповића. *Зборник за филологију и лингвистику*, XXV/1: 121–140.

- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1984а). *Прилог познавању значења назива "славеносрпски језик" код Срба у XVIII и у првој половини XIX века*: 13–20. Сепарат.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1984б). Речник текстова славеносрпског периода и нека питања његове израде. У *Лексикографија и лексикологија. Зборник радова*. Нови Сад: Матица српска: 97–101.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1987). Улога рускословенског језика у формирању српског књижевног језика новијег периода. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXX/2: 45–64.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1988). Стеријина схватања о терминолошком речнику и грађанској ћирилици. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXI/1: 137–143.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1989). *Славеносрпски језик*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада – Дечје новине.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1993). О настанку екавског изговора данашњег српског књижевног језика. *Српски књижевни гласник*. Год 2, књ. 10/11, бр. 11/12: 157–161.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1995а). Почети и развој књижевног језика код Срба новијег времена: (Друга половина XVIII и прва половина XIX века). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2 : 67–77.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (1995б). *Славеносрпски књижевни језик – почети и развој*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXVIII/2: 103–117. Сепарат.
- Научни састанак слависта у Вукове дане* (1982). Реферати и саопштења. Књ. 11/1. Јован Стерија Поповић. Београд: Међународни славистички центар.
- НЕСТОРОВИЋ, Зорица (2007). Може ли Историја бити трагички јунак. *Богови, цареви и људи: Трагички јунак у српској драми XIX века*. Београд: Чигоја штампа: 97–136.
- НОВАКОВИЋ, Стојан (1956). Стеријин језик. Мисли о језику. Везе с Вуком. Питање о словима. Глас С. К. академије наука, LXXIV, 1907, IV поглавље из студије Јован Стеријин Поповић. *Књига о Стерији*. Бранислав Миљковић, Милан Ђоковић (ур.). Београд: СКЗ: 39–49.
- ОСТОЈИЋ, Тихомир (1907). О Јовану Ст. Поповићу. *Летопис Матице српске*. Св. 1: 1–22.
- ПАВИЋ, Милорад (1979). *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма: класицизам*. Београд: Нолит.

- ПАВИЋ, Милорад (1983). *Рађање нове српске књижевности. Историја српске књижевности барока, класицизма и предромантизма*. Београд: СКЗ.
- ПАНТИЋ, Мирослав (2007). Јован Стерија поповић и Друштво српске словесности. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 587–595.
- ПЕТРОВИЋ, Владислава (1998). Употреба фразеологије у комедијама Јована Стерије Поповића. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LXI/2 (1998)*: 103–111.
- ПЕТРОВИЋ Владислава (2007). *Нека обележја фразеологизама у комедијама Јована Стерије Поповића. Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 705–714.
- ПЕШИКАН-ЉУШТАНОВИЋ, Љиљана (2009). Историјске драме Милоша Цветића „Немања”, „Душан” и „Лазар”– између преношења и измишљања традиције. *Усмено у писаном*. Београд: Београдска књига: 65–75.
- ПИПЕР, Предраг (2007). Погледи Јована Стерије Поповића на српски језик у свом и нашем времену. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 433–450.
- ПИПЕР, Предраг, Иван КЛАЈН (2013). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- ПОПОВИЋ, Исидора (2014). (Пред)историја веселих позорја. Комедија у Срба пре Јована Стерије Поповића. Нови Сад: Стеријино позорје.
- ПОПОВИЋ, Јован Стерија (1974). Реторика. Приредила Иванка В. Веселинов. *Зборник историје књижевности. Одељење језика и књижевности књ. 9. Јован Стерија Поповић*. Београд: САНУ: 539–629.
- ПОПОВИЋ, Јован Стерија (2001). *Критике, полемике, писма*. Приредио Душан Иванић. Вршац: КОВ.
- ПРЋИЋ, Твртко (2011). И синтагме и речи: фразне именице у српском језику. *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордани Вуковић*. Нови Сад: Филозофски факултет: 59–70.
- РАДИН, Ана (2007). Фигуре говора у *Лажи и паралажи* и њихова улога у карактеризовању и постизању смешног дејства. *Јован Стерија Поповић 1806–*

- 1856–2006. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17 (стр. 665–674). Београд: САНУ: 665–674.
- РАДИЋ, Првослав (2001). *Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад (2007). Поводом Стерије: оглед о књижевном језику. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 451–460.
- РАДУЛОВИЋ, Ксенија. *Стерија: из другог угла*.
<http://www.sanu.ac.rs/%5C/GalerijaPics/Sterija_Ksenija.pdf> 10. 1. 2016.
- РАНЂЕЛОВИЋ, Ана (2012). Фонетски аспекти славенизама у поезији Јована Дошеновића. *Језици и културе у времену и простору I*. Снежана Гудурић (ур.). Нови Сад: Филозофски факултет: 445–452.
- РЕМНЁВА, М. Л., В. С. САВЕЛЪЕВ, И. И. ФИЛИЧЕВ (1999). *Церковнославјанский язык*. Москва: Издательство Московского университета.
- РОМЧЕВИЋ, Небојша (2004). *Ране комедије Јована Стерије Поповића*. Библиотека Позоришна култура на тлу Војводине. Књ. I. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине.
- САМАРЦИЈА, Снежана (2006). Фолклорни елементи у Стеријином Милошу обилићу. *Књижевна историја*, XXXVIII/130: 495–513.
- СИМОВИЋ, Љубомир (ур.) (2007). *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ.
- СКЕРЛИЋ (2006), Јован. *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике, 2006.
- СОЛАРИЋ, Павле (2013). *Кључић у моје земљеописаније (1804)*. Приредила Исидора Бјелаковић. Нови Сад: Матица српска, 2013.
- СНПП 1936 – Јудина издаја. *Српске народне побожне приповетке са Огулинског Кордуна* (Quelques contes religieux serbes de la région d’Ogulinski Kordun). *Гласник етнографског музеја у Београду*. Књ. 11: 168.
- СРЕДОЛЕВИЋ, Дејан (2005). Два деветнаестовековна издања Стеријине комедије „Покондирена тиква” (1838. и 1884. год.). *Прилози проучавању језика*, 36: 31–75.
- СТАНОЛЧИЋ, Живојин, Љубомир ПОПОВИЋ (1995). *Грамматика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- СТЕВАНОВИЋ, Михаило (1981⁴). *Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевно-језичка норма). Увод. Фонетика. морфологија*. Београд: Научна књига.
- СТИЛОВИЋ, Светозар (1992). *Славенизми у Његошевим песничким делима*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- СТОЈАНОВИЋ, Миролуб (1981). *Трагично у ликовима „Покондирене тикве”*. Нови Сад: Стеријино позорје, Одељење за посебне позоришне активности. Сепарат.
- СУБОТИЋ, Љиљана (1981). *Партиципи у функцији термина у књижевном језику Јована Ст. Поповића. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 11: 61–67.
- СУБОТИЋ, Љиљана (1984). Судбина партиципа у књижевном језику код Срба у 19. веку. *Прилози проучавању језика*, 20: 5–81.
- СУБОТИЋ, Љиљана (1996). Језик Стеријиних правних списа (Инфинитив – нека значења и функције). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2: 79–84.
- СУБОТИЋ, Љиљана (1989). *Језик Јована Хаџића*. Нови Сад: Матица српска.
- СУБОТИЋ, Љиљана (1998). Употреба партиципа у књижевном језику Јована Стерије Поповића. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LXI/2: 95–102.
- СУБОТИЋ, Љиљана (2006б). Књижевнојезичке прилике код Срба у 18. веку. *Сусрет култура: зборник радова. IV међународни интердисциплинарни симпозијум*. Љиљана Суботић (ур.). Нови Сад: Филозофски факултет: 505–516.
- СУБОТИЋ, Љиљана (2006в). *Још једном о Стерији и „називословним речима”*. Научни састанак слависта у Вукове дане, 25/1: 215–224.
- СУБОТИЋ, Љиљана (2007а). Напомене о транскрипцији и језику рукописа Стеријиног незавршеног романа. Ј. Ст. Поповић. *Дејан и Дамјанка или Паденије босанског краљевства*. Приредили Љиљана Суботић и Сава Анђелковић. Вршац: Ков: 203–213.
- СУБОТИЋ, Љиљана (2007б). Барокна геометрија реченице доситејевског типа књижевног језика (Стеријин роман *Дејан и Дамјанка*). *Синтаксичка истраживања: (дијахроно-синхрони план)*. Лингвистичке свеске, 6. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику: 240–252.
- СУБОТИЋ, Љиљана (2008а). Напомене о транскрипцији и језику Стеријиног рукописног превода Игоове драме. Ј. Ст. Поповић – *Ернани Виктор Игоа*. Приредио Сава Анђелковић. Вршац: КОВ: 104–111.

- СУБОТИЋ Љиљана (2008б). *Речник славеносрпских текстова – историјски и/или синхронијски речник*. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности: 63–71.
- ТЕРЗИЋ, Богдан (1996). Русизми и славенизми у језику „Житија” Герасима Зелића. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2: 97–105.
- ТОКИН, Милан (1956). *Јован Стерија Поповић*. Београд: Нолит.
- ТОЛСТОЈ, Никита И. (2004) *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*. Александар Младеновић (прир.). Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска: 65–147; 199–207.
- ТУМАРИЋ, Љиљана (2008). Речник славенизама и књишких речи у збирци песама Даворџ Јована Стерије Поповића. *Прилози проучавању језика*, 39: 69–118.
- ЂОРИЋ, Божо. (1982). *Моциони суфикси у српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета.
- ЂОРИЋ, др Божо (1983). Из творбене синонимије српскохрватског језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 12/1: 131–136.
- ЂОРИЋ, Божо (2004). Комплексне јединице творбеног система. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 33/3: 55–60.
- ЂОРИЋ, Божо (2008). *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- ЂОРИЋ, Божо (2009). *Лингвомаргиналије*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- УНБЕГАУН, Борис (1995). *Почеци књижевног језика код Срба*. Београд – Нови Сад: Вукова задужбина – Матица српска – Орфелин.
- ФЛАШАР, Мирон (2006). Јован Стерија Поповић (1806–1956) (из: 100 најзначајнијих Срба, Београд, 1993. и 2001). *Стерија феномен времена 1806–1856–2006*. Хаџи Зоран Лазин (ур.). Нови Сад: Стеријино позорје: 289–294.
- ФРАЈНД, Марта (1987). Политика и легенда у српској историјској драми. *Историјска драма XIX века*. Приредила Марта Фрајнд. Београд: Нолит: 5–41.
- ФРАЈНД, Марта (1996). *Историја у драми – драма у историји. Огледи о српској историјској драми*. Нови Сад – Београд: Прометеј – Стеријино позорје – Институт за књижевност и уметност.
- ХЕРИТИ, Питер (1983). *Књижевни језик Емануила Јанковића*. Нови Сад: Матица српска.
- ХРИСТИЋ, Јован (1976). О Стеријиним озбиљним драмама. *Летопис Матице српске*. Год. 152. Књ. 418. Св. 6: 637–644.

- ХРИСТИЋ, Јован (1977). *Позориште, позориште I*. Београд: Просвета.
- ЦВЕТКОВИЋ, Ирена (2006). Славенизми у Вуковом Српском рјечнику из 1852. године. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVIII/1–2: 95–108.
- ЦЕЈТЛИН, Раља Михайловна (1977). *Лексика старословјанскога језика*. Москва: Наука.
- ЧУРЧИЋ, Лазар (2007). Наход Симеон усмене поезије и Јована Стерије Поповића. *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006*. Симовић, Љубомир (ур.). Научни скупови СХVII. Одељење језика и књижевности, Књ. 17. Београд: САНУ: 655–664.
- ШТАСНИ, Гордана (2012). Књижевни термини у *Посрбицама од Орфелина до Вука*. *An den Anfängen der serbischen Philologie. На почецима српске филологије. Salo debeloga jera libo azbukoprotres von Sava Mrkalj (1810–2010). Salo debeloga jera libo azbukoprotres Save Mrkalja. Philologica Slavica Vindobonensia*, Band 1, Frankfurt am Main: Peter Lang: 81–101.
- ШТАСНИ, Гордана, Жарко Бошњаковић (2013). Сложенице се компонентама љуб-/љуб- у српском и *φιλ(ο/ό)/-φιλοσ/-φιλία* у грчком језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVI/1: 129–151.
- АНЂЕЛКОВИЋ, Sava, Paul-Louis THOMAS (ур.). *Jovan Sterija Popović – klasik koji nam se obraća: Radovi sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 24. i 25. marta 2006. godine na Univerzitetu Pariz IV – Sorbona*. Vršac: KOV, 2006.
- БАВИЋ, Стјепан (1986). *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: JAZU – Globus.
- Brozović, Dalibor i Pavle Ivić (1988). *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Separat iz Enciklopedije Jugoslavije. Zagreb: JLZ „Miroslav Krleža“.
- HERRITY, Peter (1981) Језик у делима Јована Стерије Поповића. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XXIX/3: 495–501.
- HERRITY, Peter (1982). Језик у Стеријиним комедијама. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. 11/1: 5–11.
- IVIĆ, Milka (2000). Godina 1847: „Prva sveska *Glasnika* Društva srpske slovesnosti”. *Lingvistički ogledi, tri*. Zemun – Beograd: Biblioteka XX vek – Čigoja štampa: 163–175.
- NUORLUOTO, Juhani (1989). *Jovan Stejić's Language. A Contribution to the History of the Serbo-Croatian Standard Language*. Helsinki: Department of Slavonic Languages, University of Helsinki.

- KRETSCHMER Anna (2002). Уочи стандардизације српског језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1: 11–19.
- KRČMAR, Vesna (2009). Motiv Edipa u srpskoj dramskoj književnosti. *Południowosłowiańskie zeszyty naukowe. Język – Literatura – Kultura*. No 6: 25–40.
- KUNA, Herta (1970). *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*. Djela. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Knj. XXXVI. Odjeljenje društvenih nauka. Knj. 21. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- RADULOVIĆ, Ksenija (2001). *Korak ispred: režije Dejana Mijača na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta: nacionalna drama 1977–1996*. Budva - Podgorica: Grad Teatar – Oktoih.
- SUBOTIĆ, Ljiljana (2005). *Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novi Sad – Beograd: Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije – WUS Austria.
- SUBOTIĆ, Ljiljana (2006a). Kojim je to jezikom pisao Sterija? Sava Anđelković i Paul-Louis Thomas (Prir.). *Jovan Sterija Popović – klasik koji nam se obraća*. Radovi sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 24. i 25. marta 2006. godine na Univerzitetu Pariz IV – Sorbona. Vršac: KOV: 17–40.
- SUBOTIĆ, Ljiljana, Dejan SREDOJEVIĆ, Isidora BJELAKOVIĆ (2012). *Fonetika i fonologija [Elektronski izvor]: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- <<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/dodatak/Fonetika%20i%20fonologija.pdf>> 30. 12. 2015.
- ŠIPKA, Danko (1998). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- VUKIĆEVIĆ, Dušanka (1995). Imeničke složenice u savremenom srpskom književnom jeziku. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXVIII/1: 127–174.
- ZGUSTA, Ladislav (1991). *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svijetlost.